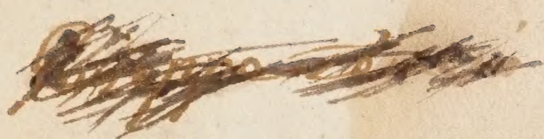
Borsieri, J

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

QUAS

AUDITORIBUS SUIS PRÆLEGEBAT

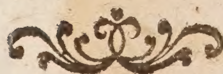
JO. BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD

VOL. TERTIUM

PART. I. DE MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS

COMPLECTENS.

NEAPOLI MDCCXC.

Typis IOSEPH MARIÆ PORCELLI Bibliopolæ & Typographi Reg. Acad. Militaris.

Superiorum permissu.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

AD LECTOREM.

HAbes, amice Lector, hoc in volumine *exanthematicos morbos febriles*, quos videlicet peculiare quoddam exanthematis genus plerumque febri conjunctum constituit, et designat, quosque ideo, quod nec febris eis essentialis, ut vocant, nec semper socia est, e febrium classe expungendos, seorsumqne pertractandos esse censuimus. Quinam vero isti potissimum sint mihi, proximus capitum indiculus mox declarabit, prout nempe eos ex innumeris prope humani corporis affectibus secrevi, inque unum veluti agmen coactos, suo quemque loco, persecutus sum, atque explanandos suscepi. Tanta autem est inter ipsos convenientia, affinitatisque conjunctio, qua una colligantur, et consentiunt, ut statim cuique apertissimum fiat, non eos arbitratu nostro, nec pro libito, sed propria natura, insitaque similitudine inter se connecti, et quodammodo cohærere, ne *Peticulis* quidem ipsis, quas alioquin hinc rejicere nuperi quidam scriptores non dubitant, exceptis. In peticulari enim morbo eadem ferme omnia, quæ in miliari, ita concurrunt, ut quam simillimi plane sint, atque adeo aut neutrum, aut utrumque eorum huc spectare confitearis oporteat. Primum vero illud affirmari unquam nequit, cum nemo hodie vel leviter in medi-

cina practica versatus, nisi is derideri, et, ut ita dicam, exsibilari velit, negare amplius audeat, exanthema miliare primarium, sive essentiale vere exsistere. Ergo, quoniam eadem est utriusque morbi ratio, nec differunt nisi exanthematis forma, ac materia, sequitur, ut uterque inter exanthematicos morbos, de quibus hic agimus, jure sibi locum vindicet. Quæ res evidentius patebit, si primo capite, in quo generalia, et singulorum communia enumerantur, perlecto, reliqua capita cuncta, sicuti disposita sunt, ordinate, et sine præjudicata opinione percurrere, eaque animi æquitate, et intentione, qua decet, expendere te minime tædeat. Spero equidem, quo magis processeris, simulque omnia diligentius comparaveris, eo clarius tibi manifestum futurum esse, quam bene antecedentia a subsequentibus comprobentur, et quam apposite utraque adjutrices sibi mutuo manus porrigant. Novum prope opus, non dissimulo, auditoribus meis istud videbitur, cujus pauca tantum quasi semina in publicis prælectionibus spargere solebam, cum brevitas temporis, quo universa medicinæ practicæ moles comprehendenda erat, plura in lætam segetem effundere non sineret. Par igitur est, ut nunc de singulis hisce morbis ea ratione disseratur, qua in primo volumine febrium universam rationem exposuimus, id est copiose, et quantum licuit, accuratissime, undique, quæ ad propositum facerent, conquisitis,

tis , et judicio nostro qualicumque ubique in rebus dubiis, aut controversis interjecto, quale videlicet aut ratio, aut experientia nobis dictavit. Auctores, per quos aut profecimus, aut a quibus aliquid antea cognitum, vel traditum est, in primis cum experientiæ responderet, opportune, et perhonorifice nominavimus; non quod inanem gloriolam ex eruditionis ostentatione, ut moris est, captare voluerimus; sed, ut quisque continuo intelligeret, quæcumque a nobis aut præcipiuntur, aut probantur, non nostra tantum sententia, ac fide inniti, verum ab aliis etiam præstantissimis viris jamdiu præcognita plerumque esse, aut si nova, quinam ea nuper testata fecerint, atque animadverterint. Turpe enim, et ingenuo, honestoque homine indignum putavimus eorum insistere vestigiis, qui, ut omnia scire, et observasse per se ipsi videantur, quidquid scribunt, e proprio quasi penu desumptum efferunt, nullius unquam, a quo acceperint, mentionem facientes; propterea quod, si quantum aliis debent, grati testificentur, vix aliquid de suo sibi relinqui sentiant. Itaque neminem merito honore, contra quam vulgo fieri consuevit, privavimus, æquissimum rati, neque Recentiores sua laude in his, ut ait C. Celsus, quæ repererunt, vel recte secuti sunt, fraudare; et contra quæ apud Antiquiores posita inveniuntur, reddere auctoribus suis fideliter, et sine invidia. Exemplis subinde res illustravi-

mus tam nostris ; quam alienis , nec prætermissæ interdum sunt observationes quorumdam prope singulares , et quandoque rarissimæ , indicatis semper earum scriptoribus , ut , quos penes fides sit , non ignorares . Nec , quia rarius quædam eveniunt , et a paucissimis notata sunt , prætereunda ea esse existimavimus . Quis enim omnia unus aut videre potuit , aut comperisse sibi persuadeat in tanta naturalium rerum immensitate , et medicinæ amplitudine ? Annotationibus vero , quas crebras , et interdum non breves ad calcem quorumdam paragraphorum adjeci , ea comprehensa sunt , quæ aut veritates minus notas , aut leviter dumtaxat in textu indicatas confirmare , aut opinionum commenta diluere , aut quæstiones , controversiasque , quibus ars implicatur , enodare , ac definire apta visa sunt . Demum , ne quidquam commodo discentium deficeret , illud etiam curavimus , ut insigniores de quovis peculiari morbo tractatus , quos consulere ad ampliorem eruditionem possent , identidem , et passim commemorati non laterent . Pauca hæc erant , de quibus te monitum , antequam legeres , volebam .

CAPUT I.

DE MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS (*) GENERATIM.

Exanthema. Quid exanthema? Quo sensu a nobis accipiatur.

I. A Verbo ἐξανθέω (*Exantheo*), nempe *effloresco*, aut *erumpo* ducta est vox ἐξάνθημα, quasi *efflorescentia*, aut *eruptio*. Proprie ad papulas, sive pustulas, quæ ad cutim erumpunt, & supra eam elevantur, aut eam inæqualem quodammodo red-

(*) *Synonyma*.

Febres eruptivæ ALLENII, *synops. univ. medic.* §. 219. *ed Venet.* 1762. *Febres exanthematicæ* AUCTORUM, & NEIFELDII, *Rat. med.* §. 449. *subsect. X.*, SCHACHTII, *Instit. med. practic. Cap. XI. p.* 47. *Exanthemata febrilia* BOERHAAVII, & SWIETENII, *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 723. *Phlegmasiæ exanthematicæ* SAUVAGESII, *Nosol. class.* 3. *ord.* 1. *Exanthemata* SAGARII, *cl. X. ord.* 1. & 2.

reddunt, denotandas a medicis adhibetur. Minus vero proprie, & laxiore significatu a viris etiam summæ auctoritatis (*a*) extenditur ad eas cutis maculas, quæ colorem ejus dumtaxat permutant, deturpantque, & planæ omnino sunt, nec eam attollunt, nec asperam faciunt. Itaque, ne vitio, quæso, vertatur nobis, si utraque sensu, & latiore modo vocabulum istud sumimus, eoque comprehendimus quamcumque eruptionem, quæ in exteriore corporis, cutisque facie prosiliat, sive elata, & prominens sit, sive plana, & tactui insensibilis, sive exigua, & minuta, sive amplior, & voluminosa, sive rara, sive frequens, sive unica, sive multiplex, dummodo ejus generis fuerint, quæ, quoniam febrilem aliquam accessionem plerumque subsequuntur, aut febrem plus minus sociam habent, aut concitant, *febriles* dici possint, quæque olim a plerisque febrium numero includebantur.

Distinctio in primaria, & secundaria.

§. II. De his igitur dum ad dicendum aggredior, in memoriam revocanda primum est pernecessaria, & perutilis distinctio, qua exanthemata in *primaria*, sive, ut ajunt, *essentialia*, & in *secundaria*, sive *non essentialia* tribuuntur. At de *secundariis*, sive *non essentialibus*, utpote quæ ad febres, aliosque morbos, uti symptomata, aut epigenomena, aut accidentia, verius spectare alias diximus, satis, atque opportune a nobis alibi jam actum est: ad hunc vero locum *primaria* sive *essentialia*, non inepte, ni valde fallimur, reservavimus, cujusmodi sunt *Variolæ*, *Morbilli*, *Purpura scarlatina*, *Exhanthe-*

(a) FERNEL. *Pathol. l.* 1. *cap.* 8. & *l.* 4. *cap.* 18. & SWIETEN. *in aphor. Boerhaav. ad* §. 723.

themata urticata, interdum *Miliaria*, & *Peticulæ*, sæpissime *Erysipelas*, aliique id genus morbi. Quia vero exanthematicos hosce morbos febris, quod minime inficiamur, modo antecedit tantum, modo & comitatur, modo solummodo subsequitur, ut deinceps ostendam; idcirco *febriles* appellari eos utique decuit, non vero *febres*. Caussam autem, cur a febribus proprie dictis cum plerisque veterum, & recentium Nosologorum eos sejunxerimus, pluries indicavimus alibi, sed præcipue tum, cum *Febrium divisiones*, & *differentiæ* expositæ (*a*) sunt, apertius, pleniusque aperuimus. Atque illud in primis animadversum ibi fuit, interdum febrem nec antecedere, nec comitari, quod in Variolis benignissimis (*b*), in Erysipelate (*c*), in Exanthemate urticato, in Peticulis, in Miliaribus (*d*) non rarum est; & præterea, quando febris antecedit, plerumque evenire, ut ea, exanthemate ad cutim penitus protruso, desinat, aut certe plurimum minuatur, dum interim exanthema, sive morbus princeps permanet, suumque curriculum nihilominus, prout ejus natura fert, prosequitur, donec eo, quo finiri consue-

(a) *Volum. I. §. LVI.*

(b) *Cæs.* MARESCOT. *Tract. de variol. p.* 19. 20. Is, quem ætate jam gravem, sed facilem, humanum, & ab omni eruditione paratissimum adolescens audivi, quatuor casus, in quibus febris absuit, unum ex MARCELLO DONATO, alterum ex PHILIPPO INGRASSIA, & binos ex propria experientia adducit.

(c) MEZA *comp. med. practic. Fasc. I. cap. XVII.*

(d) DUPRE' DE LISLE *Dissert.* sur la *fievr. miliair. de femm. en couche* p. 7. & 18. qui testatur miliaria alba puerperarum sæpe sine febre erumpere, & ferme sine febre etiam miliaria rubra benigna. Quod & nos pluries vidimus. Sed de his suo loco plura.

suevit, perveniat. Id maxime perspicuum est in Erysipelate simplici, & benigno, in Variolis discretis, & mitissimis, in quibus scilicet febris, quæ antecesserat, & deinde post eruptionem desierat, non revertitur, nisi nova eruptione futura, aut quæ jam facta est, ad suppurationem tendente.

Postrema ratio, qua seorsum pertractentur.

§. III. Accedit quod febris, quandocumque cum hisce morbis conjungitur, nullum certum ordinem, nullumque perpetuum typum observat, ut ad aliquod genus peculiare ea redigi plerumque possit; nam modo continuæ continentis, modo remittentis, modo anomalæ, & vagæ, modo intermittentis periodicæ speciem, & morem induit: hocque postremum frequentissime cernitur in Peticulis, & Exanthematis Miliaribus, in quibus inter initia tertianam intermittentem mentiri persæpe visa est. Quas ob res proxime quidem post febrium recensionem, sed seorsum ab iis morbos hosce natura, incessu, & & phænomenis non parum dissimiles pertractare æquius, satiusque censuimus.

Febris naturæ instrumentum, quo a noxio se liberet principio. Ratio febris explicatur.

§. IV. Videtur ergo in his febris esse motus quidam plus minus necessarius, quem excitat peculiare illud heterogeneum, quod, ut nervis, & cordi, arteriisque intolerabile, a cunctis secerni humoribus & extrorsum ad cutim protrudi debet, eoque motu natura utitur, quando naturalis sanguinis circuitus per se satis non valeat, ad quamdam veluti criticam excretionem moliendam, cujus tamen effectum moliminis certa, & constanti fere lege in ipsa tantum cute terminetur, quæcumque demum sit hujus sin-

singularis, constantisque phænomeni caussa. Quod si omne illud noxium, quod naturam irritabat, ea febrili commotione secretum, in cute universum consederit, nec malignæ admodum indolis sit, facile intelligitur, febrim desinere oportere. Contra si pars ejus tantummudo secesserit, & natura adhuc irritari pergat, aut venenata, & perniciosa heterogenei illius principii vis totum sanguinem infecerit, aut ejus plurimum sibi assimilarit, illud necessario consequitur, ut febris etiam post pustularum eruptionem assidua persistat, aut inordinate, & per circuitus redeat, remittatque, aut, prout virus evolvitur, extricatur, irritatque, accessiones suas subinde repetat intermittentium instar, & partitis vicibus illud expellat, nec ante decedat, quam tota humorum massa omnino repurgata fuerit; sicuti luculentius apparebit deinceps, ubi de singulis ejusmodi eruptionibus sermo habebitur.

Divisio altera in benigna, & maligna. De his Sauvagesii sententia. Quæ maligna, quæ typhodia? Pestilentialia.

§. V. Cum vero *malignum*, & *benignum* persæpe ad diversum morborum plerorumque ingenium, aut characterem significandum usurpari soleat, idque in exanthematicis quoque differentiam non levis momenti faciat, prætermitti haud potest altera exanthematum opportunissima divisio in *benigna*, & *maligna*. Maligna ea videntur SAUVAGESIO (*a*), quæ sub exiguis primum pulsus, caloris, & urinæ mutationibus, quodammodo latenter decipiunt, deinde repente, & præter expectationem multo graviora sibi adsciscunt symptomata, quam quæ ex pul-

(a) *Nosol. cl. 3. ord. I.*

pulsuum magnitudine, ac vi metui ullo modo poterant. Sed hæc, ut libere dicam quod sentio, aliorum omnino morborum, qui maligni dicuntur, communia sunt. Distinguit porro idem doctissimus auctor a *malignis* ea, in quibus pulsus, & urina, & calor sanis similes deprehenduntur, ita ut ægri vix febricitare videantur, dum viribus tamen maxime languent. Hæc non *maligna*, sed *typhodia* vocare illi placuit. Ex *malignis* denique, vel *typhodibus* conficit tertium genus *Pestilentialium*, quæ nimirum epidemice grassantur, atque ita perniciosa sunt, ut majorem partem enecent ægrotantium. Monet præterea, *malignum* differre a *gravi* morbo, quod hic symptomata habet vehementiora, & per caussas mechanicas, perspicuas, intelligibilesque facile explicanda: dum contra malignus symptomata profert, quæ a caussis occultis, veneficis, putridis, gangrænosis, & colliquantibus proficiscantur.

Quid sentiendum de Sauvagesii distinctionibus. Signa propria benignorum, & malignorum exanthematum. Notæ præcipuæ ex febre.

§. VI. Nihil tamen, ut ego quidem arbitror, vetat, quo minus eruptiones, quas in *malignas*, & *typhodes* SAUVAGESIUS distinxit, uno *malignarum* nomine complectamur. Id enim a compluribus aliis factum est. Quid vero nobis *malignum* sit, quidque apud plerosque hodie obtineat, patefacere non prætermisimus, cum de Febribus dissereremus, eas malignas esse dicendas rati, *quæ insidiose, subdole, & sub specie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico sine manifesta caussa prosternunt, nervorum in primis, & cordis actionem lædunt, & sym-*

symptomata insolita, repugnantia, atque a morbi simplicis, & puri indole non parum aliena secum trahunt (a). Exemplis tum etiam illustrare rem tentavimus, ne quis a fucata benignitatis specie se falli sineret. Atque hæc quidem de malignitatis indiciis generatim intelligi debent, & speciatim ad febres proprie dictas videntur spectare. Et quanquam ipsa in morbos etiam exanthematicos cadere possint, & soleant, sic ut eorum malignitatem modo expositam, & communem indicent; sunt tamen quædam alia exanthematum veluti propria, & peculiaria, quibus præsentibus, aut absentibus exanthematicos morbos *benignos*, aut *malignos* cum plerisque scriptoribus habendos, appellandosque ducimus, malignitatis vocabulo a communi illa significatione aliquantulum deflexo. Inter hæc autem primum locum sibi vindicat Febris, quæ exanthematum eruptionem antecedit. Hæc in benignis vel omnino deficit, vel, si ulla est, non admodum magna est, vel, quæcumque demum fuerit, statim ac eruptio facta est, minuitur, & mitescit quam maxime, quin imo ex toto desistentibus symptomatibus, quæ prius terrebant, cessat, desinitque. Contra in malignis, qualiscunque ea antea extiterit, nequaquam post eruptionem, ut in illis assolet, cum suis symptomatibus mitescit, finiturve; sed ultra progreditur, instatque; quin etiam, si prius mitis, & moderata fuit, gravius plerumque excandescit, & perniciosa symptomata, uti delirium, anxietas, tremores, rigores, spasmos, convulsiones, virium vitalium defectionem, atque alia ejusmodi sibi adjungit.

Ani-

(a) *Vol. I. §. LIII. & in not. ibi adjectis.*

Animadversio de virium defectu ut signo. Certius malignitatis signum. Graves morbi etiam maligni. Exanthemata inter benigna, & maligna media. Pestilentia, etiam sporadica interdum.

§. VII. Quod vero de virium subito lapsu, aut defectu, utpote malignitatis pathognomonico signo universim traditur; id etsi, ubi se exhibet, maximam considerationem mereatur, non tamen in omnibus malignis exanthematicis morbis perpetuo occurrit: nam sæpissime hos perniciosissimos, & brevi lethales demiratus sum in ægrotis, qui viribus animalibus ita valebant, ut sine ullo labore e lecto surgerent, starent, incederent, alvum stantes dejicerent, atque ut sani in lecto facile in utrumque latus se se revolverent. Hinc vix ullum constantius, & certe in exanthematicis morbis malignæ, ac perniciosæ naturæ indicium notavimus, quam febris ab exanthematum eruptione continuationem, aut vehementiorem excandescentiam. Hac igitur nota maligna exanthemata a benignis præcipue internoscenda volumus, nec valde repugnamus, si malignorum nomine omnes etiam ii ex morbis exanthematicis intelligantur, qui graves, & periculosi a SAUVAGESIO dicuntur, quique ab aliis maligni ratione symptomatum vulgo appellantur; nam hic malignitatem non stricte, sed laxius, & quodammodo ultra consuetudinem usurpari ut liceat, veniam petimus, & postulamus. Sed præter benigna, ac maligna exanthemata, est quoddam tertium genus, quod neque omnino benignorum notas, nec malignorum omnes habet, sic ut ambigatur vehementer, an ad primum, an ad alterum spectet. Hoc *medium*, sive *mediæ naturæ*, quod inter utrumque

que medium sit, vocamus. De *Pestilentibus* vero, cum hac voce epidemica perniciosiora, & lethaliora a SAUVAGESIO, aliisque comprehendantur, nihil attinet commentari. Illud solummodo animadvertam, etiam sporadicis, quando summum malignitatis, & perniciei gradum attingunt, denominationem convenire posse, quemadmodum a quibusdam adhibitam noverim, cum ad pestis quodammodo feritatem, velocitatemque exitii propius accedunt.

Exanthematum divisio in regularia, & irregularia. Signa communia exanthematum futurorum.

§. VIII. Tertia demum partitio exanthematum est in *regularia*, sive *ordinaria*, & in *irregularia*, sive *anomala*. Primi generis illa dicuntur, quæ febri breviori, & consueto tempore perduranti ordinate succedunt, & solitis, propriisque symptomatis stipata sua stadia percurrunt: alterius vero, quæ non prodeunt, erumpuntque, nisi tardissime, videlicet post febrem longiorem, anomalam, & ultra consuetos limites durationis ad plures dies, aut etiam hebdomadas protractam, insolitisque symptomatibus comitantur. Irregulares hujusmodi, sive anomali exanthematum incessus cernuntur in quibusdam præsertim constitutionibus epidemicis; quamquam non prorsus absint quandoque a sporadicis, ut clinicorum observata testantur. Frequentius id accidit Morbillis, Variolis, & Morbo miliari, interdum etiam Purpuræ scarlatinæ, nonnullisque aliis exanthematum speciebus. Hactenus de præcipuis exanthematum differentiis. Restat, ut aliquid dicam de communibus eorum prænotionibus. Sunt enim quædam communia symptomata, ex quibus, antequam ad cutim se prodant, ipsa prævideri, & prænosci possunt,

sunt, præter illa singulorum propria, quæ in cujusque historia tradentur. Multa a MORTONO (*a*) enumerantur, quæ in Variolis, Morbillis, & Purpura scarlatina ita crebro occurrunt, ut pro pathognomonicis horum affectuum signis reputanda ei videantur. Talia sunt *pulsus debilis, & rarus, respiratio admodum cita, & anhelosa, hypochondriorum oppressio, & angustia, urina pallida, & tenuis, vel saltem rubedine non multum tincta, aut contentis saturata, affectus cerebri comatosus, vel vigiliæ pertinaces, subsultus tendinum frequentes nonnumquam spasmi manifesti, & deliria prorsus efferata, gravativa palpebrarum debilitas, oculorum rubedo, punctura dolorifica, ac lacrymæ involuntariæ, adeo ut æger oculus difficulter admodum aperiat, vel lumen aspiciat; in gutture dolor ulcerosus, raucedo clangosa, tussis perpetuo molesta, immanis, ac ferina*. Verum hæc neque una, & simul, neque omnia semper convenire credas, neque omnibus æque exanthematicis morbis familiaria esse, ut communia vere dici possint, quin interdum deficiant. Quod probe animadvertendum velim.

Signum communius ab Allenio prædicatum.

§. IX. Omnium vero frequentissimum, & prope commune indicium non sine experientiæ suffragio ab ALLENIO prædicatur *ingens pectoris oppressio* cum anxietate, atque irrequie conjuncta, quæ tamen a peripneumonica pectoris angustia, & spirandi difficultate non parum dissentiat (*a*). Eam enim hoc potissimum distingui licet, quod non ita constans, æqua-

(a) *Oper. T. 2. exercit. 3. cap. 3.*
(a) *Synops. univ. med. P. I. Cap. I. §. 229. ed. Venet.* 1762.

æqualisque sit, ut in peripneumonia, sed subinde remittat, & quasi cesset, licet per intervalla resurgat, & sine manifesta caussa ingravescat, desinat vero cum reliquis fere symptomatibus, si morbus benignus fuerit, & purus, facta exanthematum eruptione. Neque in illa exspiratus ore halitus calens esse percipitur, saltem non ita, ut in peripneumonicis, neque pulsus durus est, ut in inflammationibus esse consuevit, nisi forte cum inflammatione complicetur malum. Quare videtur valde probabile, pectoris istam oppressionem non aliunde derivandam esse, quam a convulsiva diaphragmatis, pulmonum, & musculorum thoracis affectione, epigastrii, hypochondriorumque irritatione, quam exanthematicus fomes plus minus nervos, fibrasque musculares irritando procreat.

Pulsus quinam? Crebra eorum mutatio, & varietas. Coma & Pervigilium. Nausea & vomitio. Alia signa exanthemat. futurorum.

§. X. Pulsuum quoque consideratio lucis non parum affundit. In plerisque enim arteriarum motus ita varius reperitur, ut non unus, idemque diversis temporibus exploratus appareat, sed modo frequens, modo rarior, modo elatus, modo humilis & depressus, modo inæqualis. Ex hac igitur pulsuum varietate & crebra mutatione ad latentem morbum prænoscendum eruitur maximum adjumentum. Eo etiam spectat utrumque Coma, vigil nempe, & somnolentum, utpote quod ab ipso initio in hisce morbis deesse non solet; itemque pervigilium, & quædam insolita, & præter consuetudinem invincibilis impotentia ad obdormiendum cum mentis aliqua confusione. Neque oblivisci nos oportet nauseæ, vomitus, & vomendi conatus, qui ple-

plerumque ante exanthematum eruptionem ægros angunt, atque ab omni cibo, & potu arcent, desituri, quam primum exanthemata prodierint. Quod si dorsi, artuumque dolor, & sensus quidam torporis, & contusionis fractionisque ad hæc accesserint; vox quodammodo tremat, manusque dum porriguntur, & moventur, trepidare videantur, multo clarius exanthematica morbi natura patefiet.

Tempora, sive periodi. Primum tempus, sive prima periodus. Alterum tempus. Tempus tertium. Variolæ habent quatuor tempora, non tria.

§. XI. His igitur de morbi genere, differentiis, & signis in universum, & summatim expositis, pauca dicenda supersunt, quæ ad diversa tempora, quibus totum exanthematum curriculum distinguitur, atque ad eorum caussas, curationemque respiciunt, non minus, ut arbitror, quam superiora, observatu digna. Exordiar ergo a temporibus, quæ tria in quolibet exanthematico morbo constitui, & notari solent. Primum est illud, quod eruptionem antecedit, & quodammodo ad eam præparat, habetque varia nomina. Aliis vocatur *prima periodus*; aliis *tempus separationis*; aliis *febris eruptionis*, aut *status febrilis*; & demum de Variolis si sermo sit, vel similibus contagionibus, a Boerhaavio *status contagii*, aut secundum nonnullos *apparatus* simpliciter dicitur. Sed quocumque modo nominetur hæc periodus, parvi refert, dummodo accipiatur, intelligaturque spatium illud, quod a primo febris ingressu incipit, & perdurat ad exanthematum usque eruptionem. Erumpentibus exanthematis exorditur *altera periodus*, quæ nomine *eruptionis*, aut *efflorescentiæ* producitur eo usque, quo exanthema eva-

evanescere, aut resolvi conspicitur, succedente *tertia periodo*, cui exsiccatio, sive *desquamatio*, sive *resolutio* pro exanthematis diversa natura nomen est. In Variolis *tertia periodus* est illa, in qua pustulæ inflammantur, & suppurationem subeunt, ideoque istud stadium *inflammatorium*, aut *suppuratorium* quidam appellant. Hinc in his quartum locum sibi vindicat *exsiccatio*, sive *ultima periodus*. De singulis vero plura, & magis distincte in peculiari cujusque exanthematis descriptione.

Caussæ. Variæ sedes.

§. XII. Ad caussas quod attinet, multiplex earum genus esse videtur, aut saltem variabile non parum pro diversa exanthematum natura, & ægrotantium ætate, constitutione, temperie, victu, & regione; de quibus singillatim in sequentibus Capitibus. Id vero indubitatum, & perspectum existimo, aliquid acre (§. IV.) in hisce morbis vel intus genitum, vel extrinsecus receptum subesse, ingenio, vi, atque effectis varium in singulis. Re enim vera, quamquam in omnibus cutem, & velamenta corporis constanter appetat, tamen aliud magis unam sedem, aliud aliam occupat, & diversam unumquodque maculæ, aut pustulæ tumorisve figuram, molem, speciemque assequitur, ac retinet. Sic aliud vasa cutanea; aliud mucosum Malpighianum corpus; aliud cellulosa spatia, aut folliculos, aut glandulas aggreditur; aliud universam paullatim cutem; aliud peculiarem aliquam partem inflammat; aliud maculis diffusis, sejunctis aliud, & discretis se exhibet; aliud confertim; aliud sparsim erumpit. Hoc minutas quasi ecchymoses efficit, illud pustulas tam colore, quam magnitudine, atque habitu sui prope generis profert; exiguas hoc phlegmones,

aut vesicas, aut phlyctænas, aut tubercula certa ratione, & mensura format, & sic porro; quemadmodum propria cujusque natura, & sedes (§. II.) tulerit.

Curandi ratio generatim.

§. XIII. Quæ demum cuique exanthematum generi, singulisque eorum periodis (§. XI.) conveniat curatio, in universum decerni vix potest. Quædam tamen generalia præcepta nobis suppetunt, unde scire liceat, qua nos ratione gerere oporteat. In quavis exanthematum suspicione, si natura nec vehementius, nec languidius, quam opus est, ad separationem noxii, atque heterogenei principii incumbat, cunctari præstat, & quiescere, ne ejus opus interturbetur. Sin contra, eam aut inhiberi excedentem, aut incitari torpentem convenit. Quod si vel vasorum plenitudo, vel cacochylia gastrica, vel alia quæcumque caussa incidat, quæ naturæ motibus obnitatur, aut eos deflectere cogat, protinus ars in auxilium properare debet. Peculiari etiam acritudini apta medicamenta præsto sint, ne ea exitium acceleret. Cavere item oportet ab omnibus iis, quæ eruptioni impedimento sunt; aut jam factam reprimere possunt, ne metastases funestissimæ fiant. Hinc regimine utendum moderate diaphoretico tamdiu, donec omnis nocuus humor penitus exhalaverit. Quibus autem auxiliis hæc cuncta peragantur, quibusque cautionibus opus sit, speciatim docebo in his, quæ proxime sequuntur. Non satis autem animadvertere possum, calefacientia quæque, alexipharmaca, atque nimium acria, aut irritantia universim noxia esse.

CA-

CAPUT II.

DE ERYSIPELATE (*).

In quo differat a vera phlegmone.

§. XIV, DE Erysipelate jam alibi, cum ejus affinitatem cum phlegmone generatim, breviterque ostenderem (*a*), verba feci. A phlegmone enim vera ita discrepat, ut potius phlogosis, sive quoddam inflammationis spurium genus (*b*) dici debeat. Hic, quoniam ad morbos exanthematicos febriles pertinet, paullo uberius de eo disserendum nobis est, jure prope nostro utentibus, cum id mali prope noscere, & curare medicorum non minus intersit, quam variolas, morbillos, & miliaria.

Erysipelatis descriptio.

§. XV. Hoc igitur (§. XIV.) designatur rubor quidam, plerumque e roseo albicans; rarius e purpureo, aut livido flavescens; aliquando ex rubro nigricans, qui in hac, vel illa corporis parte cutim summam subito occupat, aliquantulum eam attollens, sed tamen æqualis, & planus; lateque si-

 ne

(*) *Synonyma.*

Rosa SENNERTI, *de febrib. l. 2. c. 15. Febris erysipelatosa* SYDENHAMII *p.* 174. HAENII *Febr. Div. VI. Febris erysipelacea* HOFFMANN, *Med. System. T. IV. P. I. Cap. XIII.*

(a) *Comment. de Inflammat. §. IX.*

(b) PLATNER *Instit. Chirurg.* §. 156., & CALLISSEN *Instit. Chirurg. mod.* § CCXVI.

ne ulla spatii, aut figuræ circumscriptione se se diffundit, & quodammodo serpit, ut plurimum pruritu atque ardore magis, quam dolore ingenti molestus. Id autem peculiare. & proprium ejus est, ut, si digitis comprimatur, ibi candicet, albidumque vestigium recipiat; sed mox, remota pressione, pristinum colorem, splendoremque recuperet.

Differentiæ. Verum. Erysipelas spurium. Phlegmonodes. Œdematodes. Scirrhodes.

§. XVI. *Verum & legitimum* Erysipelas est, quando omnes notas habet, quas modo memoravi. Contra, cum ab his deflectit, *spurium*, sive *nothum* audit. Multimodis autem a vero, legitimoque recedit, sed speciatim tum, cum in eo cutis valde tumet, & tenditur, atque ita rubet, ut pressa non albicet, vel tumor altius se dimittit, partesque sub cute positas comprehendit; aut cum mollis is est, serosumque humorem continere videtur, unde etiam minus rubeat, minusque renitatur, & facile foveas impressas retineat. Quod binis prioribus modis fit, *phlegmonodes* vocari solet; quod postrema ratione, *œdematodes* (*a*). His additur *scirrhodes*, quod scilicet scirrhi duritiem exhibeat. Verum id improprie sic appellatur; nam a scirrho vel longissime abest, vel scirrho tantum superveniens hanc denominationem obtinet, nisi *scirrhodes* cum *Platnero* (*a*) vocemus illud, quod duritiem majorem reliquis habeat.

Fi-

(a) *L. c.* §. 158.

Fixum. Ambulans.. Simplex. Complicatum. Carbunculosum, & gangrænosum. Levigatum: Inæquale. Benignum, & Malignum.

§. XVII. Quod si rubor iste (§. XV.) eumdem semper teneat locum, nec in alium migret, *fixum* Erysipelas; *ambulans* vero dicitur, cum ab una ad aliam partem huc illuc vagatur. *Simplex* quoque Chirurgi illud nominant, quod nullo gravi, aut periculoso symptomate stipatur; *complicatum*, quod contrario se modo habet, uti quando alicubi livet, nigrescit, & gangræna corripitur; unde *carbunculosum*, & *gangrænosum* etiam nuncupatur: quamquam prius illud rectius *benignum*, hoc vero *malignum* dicerem. Sunt etiam nonnulli, qui *lævigatum*, atque *æquale* inter ejus differentias ponant, cum videlicet pustulis, aut vesiculis caret: & contra *tuberculosum*; *scabrum & pustulosum*, sive *miliare*; *vesiculare*, sive *bullosum*; cum tuberculis, pustulis, bullis, sive ampullis vesicularibus deturpatur. Verum hujusmodi differentiæ prope inutiles, & supervacuæ videntur iis, qui Erysipelas distinguunt in *benignum*, sive *simplex*, atque in *malignum*, sive *complicatum*; vel tantummodo ad diversa ejus tempora, & varios ejus gradus denotandos accommodatæ reputantur.

Varia Erysipelatis stadia.

§. XVIII. Nam pro varia temporum, quæ percurrit, ratione, diversa quoque est ejus facies. *Initio* plerumque modice rubet, exiguum occupat locum, ac levi cum tensione, pruritu, & dolore conjungitur. In *augmento* manifestius increscit, latius propagatur, & majore simul calore, tensione, dolore-

reque discruciat. In *statu* omnia hæc persistunt, & cutis exiguis tuberculis, aut bullulis persæpe exasperatur, atque inæqualis evadit. In *decremento* demum rubor evanescit, cutis subsidit, & relaxatur, sicque malum epidermide resiccata, & frustulatim secedente resolvi consuevit; aut contra suppuratione, aut gangræna finitur (*a*): quamquam rarissimum est, Erysipelas in suppurationem desinere, nisi *phlegmonodes* ipsum extiterit. Quando vero gangræna ei supervenit, sæpissime celerior erysipelatis cursus est, & plerumque aliqua cacochymia eam promovet. Discusso autem morbo, interdum ejus sedes tumore quodam aquoso, albo, & molli ob atoniam relictam laborat, idque præsertim evenit, ubi erysipelas *œdematodes* fuerit; aut cutis, non perfecte discussa congestione, induratur, rigescitque, qui quartus est finis, quem, etsi rarissime, consequitur malum.

Alia utilior divisio.

§. XIX. Longe vero utilior, commodiorque videtur erysipelatis divisio in *Protopathicum*, *Fortuitum*, ac *Symptomaticum*; utpote quæ ejus non modo originem, naturamque distinguit, verum etiam ad rectam curandi rationem plurimum facit. *Protopathicum*, sive *primarium*, quod alii *idiopathicum*, sive *essentiale* vocant, sponte, & sine ullo morbo præcedente erumpit, caussamque peculiarem interius genitam, atque humoribus insidentem agnoscit. *Fortuitum*, sive aliis *Accidentale*, illud definiunt, quod non ab interiore sanguinis labe, aut depravato aliquo humore, sed a manifesta, atque exteriore caussa progignitur, vel potius movetur; uti

(a) ASTRUC *Tract. de tumor. lib. 2. cap. I.*

uti a solis ardore, a nimio frigore, ambustione, acribus applicitis, punctura, cutis laceratione &c., quamquam, ut libere dicam, non alienum a ratione arbitror, in his quoque casibus aliquid plerumque subesse, quod cum caussa proegumena similitudinem habeat. Demum ab alio morbo pendet *Symptomaticum*, veluti quando vulneribus, membris luxatis, aut fractis, ulceribus, febribus acutis, anginæ malignæ, scorbuto, hydropi, œdematibus supervenit (*).

Qualis febris in eo sit? Quæ antecedant eruptionem?

§. XX. Erysipelas, pro diversa ejus ratione, febris ipsa vel antecedit, vel comitatur, vel subsequitur (*a*), uti quotidie experientia comprobatur. Interdum etiam accidit, ut ab eo, quando erysipelas levissimum est, quale plerumque fortuitum esse consuevit, penitus absit (*b*). *Protopathicum* ea fere sem-

(*) Ad hoc genus a CALLISENIO (*Instit. Chirurgiæ Modern. p. 72.*) referri video eryſipelas *phlegmonodes*, *œdematodes*, *scirrhodes*, *herpeticum*, atque alia, quæ ad *spurium* ab aliis, ut ſupra (§. 16.) tradidimus, ablegantur. Has ipſas ſpecies, quas alii ad *Spurium*, & CALLISENIUS ad *Symptomaticum Erysipelas* revocant, GORTERIUS (*Chirurg. Repurgat. lib. X. Cap. IV. §.* 1422.) ad *Erysipelas compositum* redigendas exiſtimat, huic ex duplici, aut etiam multiplici morbo coaleſcunt.

(a) HIPPOCRAT. *l. 3. Epid. &* GALEN. *Comment. 3. in eumd. n. 27. p. 364. in edit. in 12.* Ubi verba Hippocratis hæc ſunt: *Multis autem in febribus, & ante febrem, & a febre* (Eryſipelata) *contigerunt.*

(b) MEZA *Compend. med. Pract. fascic. I. Cap. XVII.* §. 156. ubi ſic inquit: *Nonnunquam Erysipelas absque ulla febri oritur &c.* Id etiam teſtatur RICHA, *Const. epid. Taur. alter §. VIII.*

semper antecedit: sæpius comitatur, aut subsequitur *symptomaticum*, *fortuitumque*, si paullo gravius naturam lacessant. Ubi autem ejus eruptionem prænuntiant, fere in hunc modum exorditur, & progreditur: primum nec cogitantem frigus, horror, rigorque vehemens repente corripit; corpusque universum quatit ad horas aliquot cum pulsu exiguo, frequenti, contracto, lassitudine, virium lapsu, pondere permolesto circa cordis scrobiculum, gastrodynia, nausea, vomituritione, imo vomitu non modo ingestorum, sed etiam bilis flavæ; interdum vero sine vomitu. Paullatim tremor, & rigor conquiescit; frigori ingens calor succedit, pallori faciei rubor, sitis intensa, anxietas, spirandi difficultas, anhelitus, magna in somnum proclivitas cum pulsu elatiore, sæpe magno, vehementi, duro, crebro, mentis perturbatione, interdum delirio; & linguæ tarditate, qualis in ejus imperfercta paralysi deprehenditur. Febris sic trahitur, aut semper increscens, *epacmasticæ* instar, aut *homotonæ*, sive *acmasticæ* similis eumdem gradum servans, aut novis subinde accessionibus invalescens, donec Erysipelas omnino eruperit. Erumpit autem mox prima die ad finem vergente, aut, quod frequentius incidit, altera. Quandoque ineunte ipsa febri se exhibere incipit; alias tertia, aut quarta tantummodo die (*), quod quidem rarius est, se se prodit in aliqua corporis parte, quæ sæpe aliquantulum dolet prius, & ruboris cujusdam lucidi specie signatur; qui

(*) Cl. SWIETENIUS §. 593. in BOERHAAV. narrat se vidisse *in muliere quinta febris die in brachio erysipelas natum &c.* Mihi quoque non semel contigit observare tardiorem hujusmodi erysipelatis eruptionem in cruribus.

qui rubor, præsertim ubi in faciem irrupturum Erysipelas sit, circa nasum, LE ROY observante (c), apparet.

Quando, & cur febris protrahitur. Signum futuræ suppurationis, aut gangrænæ. Erysipelatis finis.

§. XXI. Itaque simul ac rubor cutim occupat, si mitius malum futurum sit; febris quoque incipit non nihil defervescere, sensimque, prout erysipelas extrorsum propellitur, minuitur, atque evanescit, & una simul sopor, delirium, vomitus, & reliqua symptomata decedunt. Si vero majus vitium intus lateat, aut non tota ejus vis in cutem se effuderit, post levem, brevemque remissionem febris recrudescit, & nova materie ad cutim propulsa iterum mitescit, solviturque, sudore interea manante, atque urina crassa, & subsidente (a) emissa. Rarissimum enim est, febrim ultra perfectam erysipelatis eruptionem produci, nisi *phlegmonodes*, aut *malignum*, & *gangrænosum* sit. In priore casu cum tumor altius insideat, & compressione non albicet, congestoque sanguine durior renitatur; vix tum sperari potest, ut resolvatur; ideoque reliquum est, ut inflammatione protracta, atque in abscessum lente abeunte; febris, uti symptoma, protrahi debeat. In altero vero, gangræna orta, noxioque tabo in sanguinem remeante, nil mirum, si febris non desinat, nisi vitæ viribus exsolutis. Ceterum ubi regulariter febris evanuerit, rubor, & dolor partis affectæ remanet, sed paullatim subsidit, & discutitur, donec septimo tandem, aut nono die, omnino de-

(c) *Melang. p.* 164.
(a) PLATNER *l. c.* §. 157.

delitescat, secedente postea furfuris & lamellarum in modum ipsa epidermide. In ea Erysipelatum epidemica constitutione, quam anno 1721. Taurini vidit CAROLUS RICHA (*b*), sæpe facie aut quavis alia parte, cui erysipelas insederat, detumescente, conturbabatur alvus, qua leniter fluente intra paucissimos dies integre morbus solvebatur. Non paucis inter initia sanguis e naribus erumpens salutem attulit. Hæmorrhagiam vero antecedebant hypochondria dura, tumida, dolentia, intensior capitis dolor, aut rubor oculorum, aut aurium tinnitus.

Capitis erysipelas.

§.XXII. Quælibet fere corporis pars Erysipelati patet, sed præ ceteris caput, collum, brachia, & crura eidem, præsertim protopathico obnoxia sunt. Ubi caput malum impetit, sæpe frontem, palpebras, nasum, faciem, capillitium, collumque circuit, & peragrat; vehementerque dolent, & lancinantur partes, quæ eo afficiuntur. Imo quandoque enormiter intumescunt, ita ut profundior tunc morbi sedes videatur; & cutis ipsa pustulis, vesiculisque inæqualiter exasperatur. Si ab alterutra aure incipiat, primum proxima loca discruciat, deinde serpit ad reliqua; cumque ad palpebras pervenerit, ita hæ tumore quodam œdematode inflantur, ut oculi vix, ac ne vix quidem detegi queant. Quandoque, dum priorem locum jam deserere videtur, novo veluti facto impetu in capillatam capitis partem inopinato irruit. Sæpe id malum certis anni temporibus fere epidemice vagatur, quod jam HIPPOCRATES observavit (*a*). Quocumque autem conse-

(b) *Constit. epid. Taurin alterà* §. *VIII.*
(a) *Lib. 3. epid. text. 29.* ubi sic: *Vere autem valde*

sederit, eadem prope symptomata, quæ supra recensui, infert, eodemque modo increscit, minuitur, & decedit. Discrimen si quod est, totum in majore, vel minore functionum, quæ cujusque partis laborantis propriæ sunt, læsione versatur. Illud etiam memoria probe tenendum est, quod crebris ex observationibus constitit, si erysipelas artubus inferioribus incubiturum sit, inguinis, & femoris glandulas conglobatas, vasis cruralibus adsitas, antequam se exserat, leviter dolere, atque intumescere consuevisse; axillares vero, ac cervicales, si brachiis, aut superioribus locis immineat (*).

§. XXIII. Summam autem cutim Erysipelatis sedem esse, omnino convenit inter auctores cum vete-

de multis contigerunt erysipelata, permanebantque & per æstatem, & sub autumnum.

(*) Notum, perſpectumque omnibus eſse puto, cutis dolori, lacerationi, excoriationi, rubori, inflammationi, ulceribus, puſtulis, aliiſque cutaneis morbis ſæpe numero ſupervenire tumores glandularum lymphaticarum, quæ membro affecto, & laboranti reſpondent, ſuperiuſque poſitæ ſunt. Qui venarum lymphaticarum initium, & progreſsum noſcunt, pene omnes ſibi perſuadent, puris, ichoris, aut alius noxii humoris aliquid a venis lymphaticis abſorberi, deferrique ad glandulas conglobatas, ad quas progrediuntur, indeque has tumere ac dolere. Recte hi quidem. Sed, ubi glandulæ prius tument, ac dolent, quam humor ullus ab aliqua parte ſuppeditari poſſit, undenam earum tumorem, doloremque deduxeris? An aliquid per arterias ad glandulas, antequam in cutem pellatur, defertur, quo ipſæ intumeſcant? An ſola nervorum, & lymphaticorum vaſorum irritatio ſufficiat? Vaſa revera lymphatica irritabilia ita ſunt, ut ſola irritatione, teſte HEWSONIO (*Deſcript. ſystem. lymphat. Traject. ad Rhen.* 1783.) rubeant, inflammentur, & chordæ inſtar tendantur.

teres, tum neotericos. Idque comprobari ajunt, 1. Quod manibus contrectata cutis, atque a subjecta pinguedine divulsa totum morbum continere deprehenditur, nec ulla alia particula tumere, dolere, aut reniti invenitur; de legitimo, & simplici erysipelate si sermo sit. 2. Quod, ubi gangræna supervenit, solam cutis superficiem ipsa tenet, nec altius, saltem inter initia, descendit. 3. Quod rubor compressione evanescit (a). Quænam vero cutis pars potissimum afficiatur, non æque planum est omnibus. Alii enim extimæ cutis vascula rubris minora, cruori impervia, alii minimas fistulas, per quas tenuissimus halitus, vapor, aut sudor effertur, alii glandulas, sive folliculos sebaceos, alii *reticulum malpighianum*, & sic porro, magis laborare opinantur (b). At vix statui potest morbi sedes in una ex hisce partibus, quin simul aliæ consentiant. Tanta profecto est earum omnium connexio, & complicatio! Itaque qui dixerit & vasa rubra, & alba, & textum cellulosum cutis, & corpus reticulare, sive, ut hodie vocant, mucosum, affici, non valde a vero aberrabit. Qui enim fieri potest, ut pressione rubor facile evanescat, locum sæpe mutet, phlyctænas excitet, aut œdematis speciem referat, nisi cellulosus textus, corpusque mucosum, quod cutim cum epidermide nectit, occuparentur?

Caussa ejus proxima. Qualis humor morbum faciat?

§. XXIV. Color porro dilute roseus, & flavescens, fugax,

(a) ASTRUC *l. c.*
(b) CALLISEN. *l. c. p.* 71. PLATN. §. 160. ASTRUC *l. c.* GORTER. *l. c.* §. 1423.

fugax, vagus; pruritus; calor acer; dolor pungens magis, quam pulsans; facilis de uno loco ad alium transitus; vesicularum, quales ignis parit, excitatio; sanguis e vena missus, rutilans, spumidus, vix cohærens, quæ omnia in legitimo, & primario erysipelate observari solent, satis, ni fallor, evincunt, ejus caussam proximam esse *phlogosim*, quam procreat humor quidam tenuis, calidus, acerque, biliosæ sanguinis parti a veteribus dictæ quam simillimus, intus utcumque genitus, & primum nervosum genus, deinde cor, arteriasque repente percellens, a reliquis paullatim liquoribus, motu febrili oborto, secedens, atque ad cutim alicubi propulsus, aut in ea primario etiam defixus, & locum, in quo sistitur, vel latebat, peculiariter irritans, atque inflammans. Et talem eum reapse esse etiam ex hoc cl. PLATNERUS (*a*) colligit, quod numquam ipse, ut sanguis in vera inflammatione, coquitur, nec in pus bonæ notæ vertitur, sed, nisi diffletur, in saniem potius mutatur, quæ cutim rodat, & mala ulcera inurat.

§. XXV. Quod si humor iste cum sero sanguinis uberiore, aut cum cruoris magna vi congeratur, erysipelas non simplex, & legitimum exsurget, sed *œdematodes*, aut *phlegmonodes*. Nec a *Scirrhode* quod vocant, distabit, si iners, ac lenta quædam materia cellulas, & minima vascula oppleat, ut cutis aliquanto manifestius rigescat. Cum vero acritas humoris ad eum gradum pervenerit, ut sensu nervos, irritabilitate vascula, & fibras exuat, & quasi quadam venenata potestate destruat, erysipelas ha-

(a) *L. c.* §. 160. Item GORTER. *Chirurg. l. X. c. IV.* §. 1429. 1431.

habebis *malignum*, & *gangrænosum*. Id alii repetunt a tali humoris congestione, ut omnis circuitus vitalis in loco affecto tollatur; quod interdum etiam ex hac caussa nasci posse non negaverim.

Caussæ remotiores.

§. XXVI. Plurima autem genera caussarum existunt, quæ humorem illum (§. XIII.) aut præparant, aut gignunt, aut excitant, inque motum adigunt, aut extrorsum avocant, aut alicubi defigunt, aut ejus evolutioni occasionem suppeditant. Hæ vero etiam remotæ dicuntur, sive antecedentes, & partim corpori ipsi insident, & partim extrinsecus eidem adveniunt. Præcipuæ earum censentur temperamentum sanguineum, aut cholericum; habitus obesus, aut contra cachecticus; cacochymia; acritates variæ; præsertim oleosa, pinguis, & rancida, tam sola, quam cum aliis recrementis omnium corporis succorum copulata (*a*); cacochylia primarum viarum, in primis biliosa; bilis ipsa exuberans, aut commota (*b*); mensium, hæmorrhoidum, ichoris cujusque manare soliti, expirationisve cutaneæ suppressio; metastases; scorbutus; hydrops; œdemata crurum; scirrhi; cancer; ulcera; acria ingesta, aut applicita; spirituum vinosorum abusus; immoderatæ exercitationes adipem solventes, atque acritudinem in humoribus exaltantes; fricationes asperæ; ignis, vel solis ardor; irritatio fibrarum cutis quæcumque tum a caussa interiori, uti a lympha acri, tum a caussa exteriori, uti a compressione vehementi, aut punctione; luxationes, vulnera; epispastica; insectorum morsus; appli-

(a) PLATNER *l. c.* §. 160.
(b) VAN-SWIET. *comm.* §. 723.

plicatio frigidi, aut calentis corporis (*c*); animi graviores commotiones, & præsertim ira, & terror (*d*), ex quibus erysipelas non solum movetur, verum etiam subinde redit, & quasi periodice recurrit, *periodicumque* tunc nominatur.

PROGNOSIS.

§. XXVII. Erysipelas leve malum, nulliusque momenti a quibusdam creditur; at quamquam sæpe innocuum, & salutare sit, felicemque exitum sortiatur, non tamen semper periculo vacat, nec contemnendum plane est. Imo HOFFMANNUS (*a*) non dubitat illud in multis symptomatibus, ac perniciosa natura cum pestilenti ipsa febre comparare. Simplex, benignum, fixum, item fortuitum, sive *accidentale*, & quandoque symptomaticum minus discriminis habet, quam complicatum, compositum, malignum, ambulans, & primarium. Quod caput, faciem, palpebras, aut collum infestat, id apud plerosque male audit (*b*); nam prius illud gravius plerumque est, cerebrumque ipsum quandoque afficit: posterius vero hoc sic venas jugulares, laryngemque urget, & quasi injecto vinculo cohibet, ut sanguinis e capite reditus, spiritusve intercipiatur. Eoque majus periculum imminet, si a caussa interiori originem ducat, nec intra septem, aut octo dies resolvatur: nam tum suppuratio timenda est, aut etiam gangræna; quam postremam appro-

(c) NICOLAS *Manuel du Jeun. Chirurg. p.* 343.

(d) PLATNER. *L. c.* §. 159. CALLISEN. *L. c. p.* 71.

(a) *Med. Syst. Tom. IV. Sec.* 1. *cap. XIII.*

(b) PLATN. *l. c.* §. 161.

propinquare indicant doloris, & ruboris repentina cessatio, & phlyctenæ in summa cute exortæ (c).

Le Roy sententia.

§. XXVIII. Ab aliorum tamen fere omnium sententia dissentire non dubitat LE ROY. Is enim experientia confisus sua, faciei erysipelas benignum, & salutare omnino esse prædicat, atque in criseos bonæ modum procedere, intraque tres, aut quatuor dies tantum ad summum apicem pervenire; plena vero facta eruptione febrim, & cuncta reliqua symptomata minui mirifice, & quandoque penitus cessare; hincque paullatim ruborem, & tumorem discuti, ac postremo epidermidem desquamari, & decidere (a). Contra non æque innoxium, & criticum idem vir celeberrimus habet illud, quod crura aggreditur cum febre acuta, quodque senibus, aut cacochymicis supervenit, utpote in gangrænas sæpe, aut abscessus periculosos facile desinens. Etsi vero res sæpius se habeat, ut LE ROY exposuit, aliquando tamen hoc idem faciei erysipelas in gangrænam transire posse videtur, cum SYDENHAMIUS (b) testetur, huic malo fini obnoxium esse quodcumque erysipelas, cuicumque parti insederit.

Prognostica Hippocratica.

§. XXIX. Generatim quod cum mala, perniciosaque febri oritur, aut malignum est, aut phlegmonis naturam attingit, aut aliis morbis mali moris accedit, non caret periculo, quia plerumque gan-

(c) *Nicolas l. c. p. 344.*
(a) *Melang. de Physiq. & de Med. p. 164.*
(b) *Sect. VI. cap. VI. p. 322.*

gangræna, aut abscessu terminatur. *Ab erysipelate autem putredo*, aut *suppuratio*, inquit HIPPOCRATES (a), *malum*. Item si erysipelas introverti contingat, ut non raro fit, phrenitides, aut peripneumoniæ lethales, aliique periculosi morbi consequuntur. Quod idem HIPPOCRATES jam cognovit: nam scripsit: *erysipelas ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum: ab interioribus vero ad exteriora, bonum* (b). At multo clarius loquutus est Auctor Coacarum (c), in hunc modum: *Erysipelas foris quidem extare, utile: intro autem vergere, lethale. Cujus quidem rei indicium est, cum, rubore evanescente, pectus gravatur, & ægrius spiritum trahit æger.*

Metastasis erysipelatis.

§. XXX. Attamen non semper Erysipelas introversum exitium affert, si SWIETENIO (a) fides habeatur; quamquam SYDENHAMII observatio, quam ibi adducit, verum erysipelas non exhibeat, nec proprie ad ejus introversionem spectare videatur. Verum, etsi interdum fieri possit, ut erysipelas recedens, aut repercussum a viribus vitæ subigatur, aut iterum extrorsum amandetur; hujusmodi tamen metastasis prudentem medicum terrere, ejusque solertiam excitare debet, ne securum nimis, incautumque inexpectata ægri pernicies demum percellat. Evenit etiam interdum, ut febris, quæ erysipelatis eruptionem molitur, aliquamdiu trahatur, quin tamen suo fine potiri possit. Tunc materia erysipelatodes

(a) *Sect. VII. aph.* 20.
(b) *Sect. VI. aph.* 25.
(c) *N.* 366.
(a) *L. c.*

todes in cerebrum, vel in pulmones delata aliud morbi genus efficit, eo perniciosius, quo interior nobiliorque est pars, quæ ab ea repente corripitur.

CURATIO.

De venæ sectione dissidium.

§. XXXI. Ad curationem quod attinet, hæc pro varia erysipelatis origine, ac natura, & pro vario ejus gradu differre etiam debet. In legitimo, primario, & febrium subsequente, cum Natura motu febrili, ut recte existimant HOFFMANNUS (*a*), PLATNERUS (*b*), LE ROY (*c*), JAUBERTUS (*d*), aliique expertissimi scriptores, a pravo, & noxio peculiari quodam humore se liberare nitatur, totaque ad eum versus cutim propellendum incumbat; consequens est, ut Medicus Naturæ minister eodem curam omnem intendat, pro viribus cavens, ne motus, conatusque iste nimium excedat, aut deficiat, nam utroque modo posset effectu suo carere. Quærat igitur, num sanguinis missio, quæ primum artis præsidium in curationibus præstare solet, locum ullum habeat. Non levis vero hac de re dissensio occurrit inter Auctores. Alii, quibus nempe erysipelas pro vera inflammatione habetur, phlebotomiam non modo approbant, sed etiam pluries repetendam jubent; inter quos ASTRUCIUS (*e*) agmen ducit, utpo-

(a) *L. c.*
(b) *L. c.*
(c) *L. c.*
(d) *Mem. de la Societè Royal de Medec. Année* 1776. *p.* 529.
(e) *De Tumor. l.* 2. *sap.* 1. *p.* 69. *edit. Venet.*

utpote qui ad erysipelas primarium resolvendum quinquies, vel sexies primis morbi diebus venam incidi velit: nec minus in sanguine mittendo liberalis esset ad secundarium, sive symptomaticum discutiendum, nisi id jam præstitum fuisse principis morbi caussa cogitaret. Alii contra, qui videlicet a phlegmone erysipelas segregant, putantque in eo summam sanguinis tenuitatem adesse, a principio quodam acri, ac solvente profectam, uti noxiam venæ sectionem rejiciunt (*f*), vel certe parcius instituendam esse, si unquam, præcipiunt.

Quando vena secanda.

§. XXXII. Verum, dum sic in utramque partem disceptant, dicam libere, qua via incedendum mihi videatur. Itaque si febris vehementius excandescat, si plethora corpus gravetur, naturæque conatus impedimento sit; si æger temperamento sanguineo donetur; si pulsus magni, validi, duri deprehendantur, si dolor capitis, aut spirandi difficultas discruciet, continuo post sedatum horrorem, rigoremve febrilem, exsertumque calorem, & antequam erysipelas appareat, aut ex toto prodierit; per venæ sectionem naturæ laboranti succurrere oportet; ut moderata aliquantum febris vi, & relaxato sanguinis nexu, reseratisque meatibus, facilius acer humor erysipelatodes se se expediat, exteriusque feratur.

Quando iteranda sanguinis missio.

§. XXXIII. Imo si, post emissum sanguinem, symptomata adhuc urgere pergant, atque erysipelatis eru-

(f) GORTER. *chirurg. repurgat. lib. X. Cap. IV.* §. 1443.

eruptio cunctetur, quod sæpe contingit, repetendum id auxilii genus est, præsertim ubi sanguis primo detractus lentorem phlogisticum ostenderit. Quod etiam non prætermittendum est, cum erysipelas caput, faciem, aut collum jam occuparit, si antea vena secta satis non fuerit; aut cum ejus generis sit, quod propius ad phlegmonen accedit, neque post ejus eruptionem febris, & reliqua symptomata se se remiserint; nam tum, ut vera inflammatio, prudenter curandum est.

Quando omitti debeat.

§. XXXIV. Contra ubi vasorum plenitudo deficit, temperamentum, habitusque corporis adversatur, febris mitior est, nullisque gravibus comitatur symptomatibus, aut vires vitæ languent cum pulsibus nec magnis, nec validis, aut cuncta, erysipelate jam prodeunte, placidius procedunt, aut erysipelas leve, legitimum, aut fortuitum, sive *accidentale*, aut *œdematodes* est, aut summopere *malignum*, *carbunculosum*, aut *necroticum* prævidetur, aut morbis malignis, & putridis, aut scorbuto confirmato, cachexiæ, hydropi adjungitur; sanguinis missio omitti potest, ut minime necessaria, aut etiam vitari debet, ut perniciosa, & noxia.

Sanguinis missi diathesis consideranda, ne in eo mittendo peccetur.

§. XXXV. Magni etiam refert sanguinis e vena missi diathesim diligenter inspicere. Nam si floridus, tenuis, biliosus, & solutus deprehendatur, parcius: si vero contrario se modo habeat, liberalius eum detrahi licet. Si etiam ex iis, quæ præcesserunt, conjiciatur, acrimoniam plus, quam boni sanguinis copiam prævalere; si rubor, & calor non

non magnus sit, si *fugax*, atque *ambulans* erysipelas videatur, si urinæ tenues, crudæ, aquosæ, aut croceæ, & minime subsidentes excernantur, si pulsus inæqualiter saliant, irritati quidem, at non pleni, & fortes; cautissime se gerere oportet Medicum in sanguinis missione sive decernenda, sive celebranda, ne scilicet mali caussam deteriorem efficiat, aut criticis moliminibus noceat, aut metastasi ad interiora occasionem præbeat.

Quomodo & quando purgandum.

§. XXXVI. In ipso præterea morbi ingressu diligenter disquirere debet, an primæ viæ sordibus, præsertim biliosis scateant, atque alvus respondeat, nec ne; ut illæ cito evacuari pro re nata possint, hæc vero molliri, & laxari. ASTRUCIUS (*a*) emetica, & cathartica suadet, præcipue in eo erysipelate, quod caput, & faciem teneat. Emetica quoque utilia prædicat LE ROY, quando nausea, & vomitus biliosus inter initia ægrotantem exagitent (*b*). Sed in magno spasmorum conflictu, etsi colluvies biliaris, & cacochylia putrida turgeat, præstabit vomitum potu aqueo, tepido, & mellito promovere, quam prolicere acri medicamento, quod summopere noxium in primis esset, si ira (*c*) caussam procatarcticam malo præbuisset; alvum vero satius erit enematibus lenire, quam catharticis proritare. Quod si tamen saburra intestinalis poscere videatur medicamentum aliquod, quo ea validius deturbetur; tunc post sectam jam venam alvus du-

 cenda

(a) L. *c.*
(b) L. *c.*
(c) HOFFMANN. *Dissert. de medicina Emetica & purgante post iram veneno. Oper. T. VI. p. 291.*

cenda est decocto Tamarindorum, aut Cremore Tartari, aut sale quopiam neutro magna aquæ copia diluto, aut simili blandiore Eccoprotico, & quidem antequam Erysipelas foras proruperit. Nam propulso jam ad cutim erysipelate, cautissime alvus laxetur, & tunc solum, cum putridæ & biliaris saburræ signa non desint, aut depravati humoris quantitas morbum plus justo protrahere videatur, aut revellendi a capite, quando id graviter afficitur, aut intumescit, necessitas citam opem postulet, nec satis sanguinis missione confidere quis possit. Alias metuendum esset, ne alvi ductio temere instituta opus naturæ perverteret, aut intro erysipelas ipsum revocaret. Hoc vero resolvi incepto, atque ad finem properante audentius licebit alvum movere, & reliquum morbificæ materiæ epicratice, & leniter hac via expurgare.

Quibus sustineri eruptio debeat.

§. XXXVII. Humoris vero noxii, quem Natura expellit, atque excretio adjuvari etiam debet quiete in lectulo, potu aqueo largiori, attemperante, & leniter diaphoretico; cui, ubi calor, & motus circularis, aut intestinus excedit, nitrum, aut succus mali citrei, aut medici cum pauxillo sacchari adjici potest, aut aceti aliquid cum melle, quod pauperibus facilius, commodiusque est. Decoctum hordei diluit, & temperat egregie, dilutum florum sambuci, aut tiliæ blandissime resolvit, & diaphoresim promovet, præsertim si tepide sorbillentur. Ubi erysipelas, calor, & febris se se remittunt, & sudor manare incipit, curandum est, ut is se per totum corpus diffundat, quod præstat sorbitio calida, quies, & stragulorum prudens additio. Quorum actio sustinenda est victu tenui, humectante, & refrigerante.

Quæ

Quæ topica conveniant. Quando incisionibus uti liceat.

§. XXXVIII. Extrinsecus multa proponunt admovenda scriptores, in primis Chirurgi; sed pleraque, si non noxia, certe supervacanea mihi videntur. Plerumque sufficit locum in frigore, aut attactu aeris arcere; itemque ab actu nimium calidis. Sic paullatim humor resolvitur, & per cutis meatus expiratur. Si pars acerbius doleat, tendatur, & nimium caleat, aut arescat, ea fovenda est linteis ex aqua spermatis ranarum tepente, aut decocto florum sambuci, & malvæ expressis, & subinde, ubi frigent, aut resiccantur, renovatis. Si demulcere magis opus sit, aliquid lactis recentis decocto utiliter admisceri potest. Si rubor, atque ardor intensius urgeant, præsertim cum malum diutius trahitur, difficiliusque discutitur, lactis loco aliquid optimi aceti additur, quod æstum refrenat, potentiusque resolvit. Quod si nihilominus erysipelas die septimo, octavo, nono, aut decimo non minuitur, metumque incutit, ne pars affecta ob nimiam cutis plenitudinem, & distentionem emoriatur, incisionibus crebris pertundendam non nulli præcipiunt: quod multo magis fieri conveniet, si color ejus ad purpureum, aut lividum vergere jam inceperit.

Quomodo suppuratio tractanda.

§. XXXIX. In Erysipelate phlegmonode, si frustra tentata fuerint ea, quæ ad resolvendum valent, nec quidquam sanguinis missiones iteratæ, aut alvi ductiones, & reliqua profuerit, reliquum est, ut suppuratio expectetur. Quam jam fieri indicabunt dolor pulsans, tumor alicubi manifestior, & fixus, febrisque exacerbantis & remittentis continuatio.

Quod

Quod ubi incidit, cataplasmata ex mica panis, & foliis malvæ lacti incoctis superponenda sunt, donec, facto pure, & subter fluctuante, ferro abscessus aperiri possit. Quo in casu Chirurgo reliquum curationis committi debet. Committi ei quoque omne negotium debet, si pustulæ in summa cute exortæ, aut extima suppuratio facta in ulcus degeneraverint, sæpe molestum, & diuturnum. Sed dum extrinsecus chirurgica medela adhibetur, atque ulcus detergitur, & exsiccatur, non negligenda tamen pro caussarum varietate curatio etiam interior est.

Quæ Erysipelati œdematodi cura conveniat.

§. XL. Erysipelati œdematodi sufficiet decocto simplici florum sambuci, & chamæmeli foveri. At si nimia laxitas timeatur, eidem parum spiritus vini cum camphoræ momento adjici poterit, vel demum sacculi cum farina fabarum, aut hordei calenti, aut pulvere florum sambuci imponantur. Aqua etiam calcis egregie discutit, & resolvit. Lente vero ad resolventia, & reprimentia deveniendum; nam si justo citius discutiatur, repelli ad interiora cum magno vitæ periculo posset. Quam ob rem vitentur frigida, adstringentia, styptica, aut cutis poros obstruentia, licet passim ab auctoribus commendata. Quæ, si unquam opportune adhiberi possunt, tunc solum locum invenient, cum jam erysipelas sua stadia percurrerit, & sola partium atonia, & laxitas remanserit emendanda.

Maligni curatio.

§. XLI. Quod si humor, qui erysipelas facit, acerrimus, & venenatæ prope indolis sit, si partes affectæ liveant, nigricent, aut phlyctænis atris repleantur-

plean-

pleantur, unde gangræna imminere videatur; quod in *maligno*, aut *carbunculoso* intra paucas horas interdum evenit; tunc citissime scarificationibus (*) exitus venefico ichori parandus est, utendumque tam intrinsecus, quam extrinsecus alexipharmacis, atque antisepticis, in quibus excellunt Cortex peruvianus, radix Serpentariæ, Camphora, Spiritus Mindereri, Elixir vitriolicum Londinense, & resinosa balsamica extrinsecus. Sed hic quoque prudentis, atque experti Chirurgi consilio, & opera opus plane est.

Quomodo curandum sit fortuitum, & symptomaticum.

§. XLII. Quid porro *fortuito*, sive *accidentali* erysipelati succurrat, facile ex superioribus quisque intelliget. Generatim caussas removere oportet, & inde natam phlogosim, quæ ut levior, sic facilis resolutu est, leniter discutere, & demulcere. De *Symptomatico* vix attinet dicere, cum ejus curatio ex morbo principe, a quo pendet, omnino petenda sit. Erysipelas intro versum, quod non infrequens est, postulat venæ sectionem, cucurbitulas tum siccas, tum scarificatas, epispastica, vesicantia, fomenta, balnea, diaphoretica, & nisi hæc prosint, & extrorsum illud avocent, etiam cathartica.

Pro-

(*) Non modo in *maligno*, & *carbunculoso* Erysipelate scarificationes indicantur, verum etiam in eo, ubi cutis onere gravatur, & intumescit, a Cl. FREINDIO (*Hist. medicin. Edit. Venet. in* 4. *p.* 29) ut præsentissimum remedium proponuntur hisce verbis: *In Erysipelate præsertim, sed & in aliis quoque casibus, ubi inflammatio adest, experientia docet, per ipsius partis affectæ scarificationem, cum membranæ onere gravatæ crassiores appareant, frequenter malum omne mira cum celeritate dissipatum evanescere.*

Prophylactica cura. Ædemati relicto quæ remedio sint.

§. XLIII. Sæpe accidit, ut qui semel erysipelati obnoxius fuit, levi negotio in idem malum relabatur, & quasi periodice, statis nimirum intervallis. Ad prophylaxim multa multi proponunt. At in peculiares, & proprias cujusque proegumenas caussas inquirere oportet; quibus detectis non arduum est decernere, quænam auxilia opportuna futura sint. In universum antiphlogistica, attemperatia, & præsertim serum lactis, succi cichorei, fumariæ, taraxaci, nasturtii aquatici, aquæ medicatæ, balnea aquæ dulcis, & potissimum cathartica refrigerantia subinde repetita palmam referunt. Cauteria item, setacea, aliaque ulcera manantia, sive, ut vocant, emissaria quam plurimum prodesse visa sunt. Crura post erysipelas œdemati plerumque obnoxia fiunt. Huic malo prospiciunt ocreæ ex tela cannabina, aut ex corio canino rite præparato confectæ, & cruribus nudis, dum mane detumuerint, ad amussim accommodatæ, ut laxas partes sustineant, & firment, diuretica, atque hydragoga, quæ humores revellant, deriventque, & topica discutientia, & roborantia, quæ atoniam emendent. Novi Medicos, Chirurgosque, alioquin suæ artis non imperitos, qui ab ocrearum, quas proposui, usu indiscriminatim quam longissime abhorrent. Sed, bona eorum venia, quando pedum œdema ex hac tantummodo caussa oritur, nec a malo totius corporis habitu est, quicunque ipsorum metus extiterit, prorsus contemnendus est, nam nullam inde noxam unquam vidimus.

CA-

CAPUT III.

DE IGNE SACRO, QUEM ZOSTERA, SIVE *ZONAM* (*) VOCANT.

§. XLIV. EST quoddam exanthematum genus, quo exteriores corporis partes corripi solent, interdum cum febre conjunctum, aut eam subsequens, paucissimis notum, quod, quia magnam cum erysipelate affinitatem quibusdam habere videtur, atque exanthematicis morbis febrilibus accensetur, nequaquam hoc loco prætermitti licet. De eo vero ita obscure, & breviter Veteres verba fecere, ut disceptari adhuc queat, num iis reapse innotuerit. Excipiendus fortasse inter ipsos est PLINIUS, qui etsi paucissimis verbis, quamdam tamen ignis sacri speciem commemorat, cui *Zoster*, sive *Zona* nomen est, & magna cum nostro convenientia (*a*) tribuitur. Ignis autem sacri duas species descripsit C. CELSUS (*b*), quarum prior a GORTERIO una eademque habetur cum *Erysipelate bulloso* (*c*), posterior vero cum erysipelate, quod *ulcerosum* ipse (*d*) appellat. Nec a GORTERIO dissentit JODOCUS LOMMIUS (*e*), qui ignem hujusmodi sacrum cum C.

(*) ζωστηρ, sive ζωνη græce; cingulum, sive fascia latine.

(a) *Nat. Hist. l. XXVI. cap. XI. ubi inquit: Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui Zoster appellatur, & enecat si cinxerit.*

(b) *Lib. V. cap.* 28. §. 4.

(c) *Chirurg. repurg.* §. 1420.

(d) *Ib.* §. 1421.

(e) *Obser. Med. l.* 2. *De vitiis, quæ non cert. part. aliq., sed variam occupant. pag. mih.* 200. ubi sic ait.

C. CELSO (*f*) *malis ulceribus* adnumerare videtur. FRIDERIC. quoque HOFFMANNUS id morbi genus ad peculiare Erysipelatis genus referendum existimat (*g*), eamdemque in sententiam migravit LORRYUS (*h*), GALENI etiam permotus auctoritate (*i*). Multi, ut GORTERIUS ipse fatetur, herpetibus adnumerandum esse censent, atque ex his non nulli, uti PLATERUS (*l*) & TULPIUS (*m*) ad *herpetem* speciatim *esthiomenon*, sive *exedentem* spectare ejusmodi malum non dubitant. Neque ab eorum sententiis deflectit PLANTERUS (*n*), qui ad *Erysipelas referri posse* scripsit *rarum illud morbi genus, quod Veteribus Zoster, Zona, vel Herpes dictum est*. Verum HAENIUS, qui illud sæpe in Batavia, & semel etiam Vindobonæ, quale est, de quo hic agitur, se vidisse asseverat, omnino ambigit, an notum priscis temporibus, & peculiari nomine donatum fuerit aut illud vere habendum sit, *quod ignem sacrum*, vel *ignem Sancti Antonii* vulgo vocant; cum de vera hujusmodi vocum interpretatione non satis liquere, jure, ni fallor, ipse (*o*) contendat (**).

Tul-

ait. *Ceterum ubi exulceratum est Erysipelas, quod proprie sacer ignis appellatur, cutis alias summa afficitur &c.*

(f) *L. c.*

(g) *Oper. omn. T. 4. P. I. sect. I cap. XIII. §. VI.*

(h) *De morb. cutan. P. I. Sect. 2. Cap. I. artic. 2. De sacro igne, & Zona sacri ignis specie p.* 401.

(i) *ibid.*

(l) *Oper. Omn. T. 2. p.* 23. ubi sub nomine *Maculæ latæ* sive *papulæ feræ* describitur.

(m) *Observat. Medicinal l. 3. cap.* 44. ubi nomine *exedentis præcordiorum herpetis* donatur.

(n) *Institut. Chirurg. Ration §.* 166.

(o) *Thes. de febrib. Divis. VI. §. 7. p.* 3.

(**) *De Igne S. Antonii*, pessimo *Ignis sacri* genere,

Tulpii observatio.

§. XLV. Sed quinam hic affectus intelligendus sit, quibusque notis differat a reliquis morbis, quibuscum similitudinem habet, non melius, clariusque patebit, quam si primum unam vel alteram aliorum hujusce morbi historiam breviter in medium afferam, deinde ejusdem pleniorem descriptionem, collectis in unum, atque ordinatis cunctis phænomenis, prout etiam a nobis observata sunt, ob oculos cujusque ponam. Vir *pleni habitus, & calidi jecinoris vehementer circa præcordia doluit cum acri pruritu, insigni dolore, & frequentibus pustularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus, & comparente in qualibet earum crusta nigra, qua convenienti litu separata, quælibet degeneravit in humidum ulcusculum cum acri dolore, sudore effuso, & interdum tam impetuoso virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non secus aliquoties deficeret, ac si ipsum occupasset contagiosa aliqua pestilentia* (a).

Hoffmanni observatio.

§. XLVI. Post TULPIUM hanc habet observationem FRIDERICUS HOFFMANNUS (a): *Professor cele-*

nere, disquisitio absolutissima legi potest in *Memoir. de la Societè Royale de Medecine Vol. I p.* 260 in qua a quatuor cl. viris JUSSIEU, PAULET, SAILLANT, & TESSIER decernitur, morbum illum esse veram *siccam gangrænam*, sive *Necrosim* SAUVAGESII, interdum etiam humidam QUESNÆI, ut ex allatis undique exemplis, historiisque ostensum est.

(a) Ex *Tulpio* HOFFMANN. *l. c. observ. VI. in epicrisi pag.* 104. *edit. Genev.*

(a) *L. c. observ. VI.*

leberrimus, quinquaginta & aliquot annorum, purpura scorbutica crebrius afflictus, post corporis intensam refrigerationem, corripiebatur subito languore virium, inquietudine, somni, appetitusque defectu, horripilatione, æstu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapsis, nocte antecedenti sensit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione ad dorsum usque excurrentem; mane autem, inspecto loco dolente, insolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorsum cinguli instar extensa, cui insidebant confertim pustulæ partim albæ, partim rubræ nigrescentes. Inde quidem symptomata remiserunt, excepto exquisito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec somnum capere, nec locum affectum contingere posset. Medici, quorum consilio utebatur, quid hoc rei nesciebant, & purpuræ peculiare genus, aut scorbuticum quoddam exanthema esse volebant. Ego vero illico cognovi pejorem erysipelatis speciem, & interne diaphoretica temperata, & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquamdiu usurpatis, intra quatuordecim dies dolor conquievit, pustulæ aruerunt, cuticula aspera facta, fissa, & desquamata.

Haenii observatio.

§. XLVII. HAENIUS, qui *apud Batavos frequenter* hujusmodi morbum viderat, *semel* (a) inquit, *Viennæ occasionem habui eum auditoribus demonstrandi, idque, quod huc usque numquam videre mihi contigerat, in sola facie.* Nam antea, *quantum numerosi me casus docuere, nonnisi alterutrum abdominis latus*; post febrim, non raro *validam, die jam*

(a) L. c. p. 112. 113.

jam primo vel altero, vel tertio occupaverant *maculæ rubiæ ea in plaga*, nempe *externa*, *cito admodum grandescentes*, *dolentesque*, *variolis discretis majoribus persimiles*, *sed altiores*, *& racematim uno in loco secum cohærentes*, *tum & interstitia vacua*, *magnaque inter se relinquentes*. Hac tamen perpetua lege, *ut ab anteriore parte* abdominis *nunquam lineam albam*, *numquam a postica spinam* trascenderent. *In hac porro distantia inter lineam albam*, *& spinam dorsi sunt nonnumquam paucæ racematim cohærentium pustularum insulæ*, *alia vice multæ*, *aliquando etiam ita ut Zona spithamam lata*, *paucis liberis plagis dumtaxat relictis medium abdomen perfecte cingat*. Viennæ igitur *vir odontalgiam passus dentem sibi evelli curat*; *unde dolore curabatur quidem*, *sed vacuo in maxilla loco molestum sibi aeris conquerebatur ingressum*. *Hoc totum quod anamnesis docebat*; *quæ tamen*, *num sequenti malo faverit*, *omnino dubito*. *Oritur posthac ipsi media in fronte tuberculum*, *triduoque post febris horrifica cum tumore sinistræ frontis*, *palpebrarum*, *genæque ejusdem lateris*, *tumque pustulæ*, *quales supradescriptæ omnia loca dicta exacte implentes*, *sed ultra mediam faciei lineam minime excurrentes*.

Quid Zonæ nomine intelligi debeat. Descriptio & signa.

§. XLVIII. Ex his igitur (§. XLV. XLVI. XLVII.) satis patere arbitror, *Zonæ* nomine exanthematum quorumdam genus intelligendum esse, quod, ubi erumpit, racemos pustularum vehementer dolentium, & rubrarum sic exhibet, & disponit, ut ad aliquot digitorum transversorum mensuram cinguli instar corpus ambiat. Verum ut hujusce morbi exanthematici, rarius descripti, amplior cognitio habea-

tur, operæ pretium me facturum spero, si non modo ea omnia, quæ alii de eo scriptis tradiderunt, sed etiam ipse, qui pluries eum curavi, adnotarim, in unum colligam, atque in Tironum commodum proferam. Eruptionem plerumque aliqua febris cum horrore, modo brevior, modo longior, modo levior, modo gravior antecedit. Hæc interdum gravibus stipatur symptomatibus, uti delirio (a), vigiliis, anxietate, inquietudine, corporis jactatione, vomitu (b), aliisque eruptionum febrilium phænomenis. Quandoque exigua est, ut vix pulsum acceleret, & nocte tantummodo se exserat calore, agrypnia, siti, atque irrequie. Interdum omnino abest, aut abesse videtur (c), vel vesperi dolentibus, & suppurantibus pustulis supervenit levissima, quæ mane tamen decedat.

Febris desinit eruptione facta. Pustulæ corymbosæ.

§. XLIX. Ubi febris eruptionem antecedit, eruptione facta, quod post unum, vel alterum diem contingere consuevit, ipsa illico cessat, ac desinit, nisi, quod rarissimum est, tanta sit morbi vis, tantaque inflammatoria sanguinis diathesis, ut ultra illum terminum exardescere pergat. Ægri vero ante eruptionem, etiam tum, cum febris eos non corripuit, se male habere per plures dies queruntur, & puncturas eo in loco, in quo exanthema proditurum est, molestissimas sentiunt. Deinde pustulæ parvæ, elevatæ, rubræ, variolis interdum valde si-

(a) HOFFM. *l. c.*, PLATNER. *l. c.*, HAEN. *l. c.* §. 166.

(b) HOFFM. *ib.*

(c) GEOFFROYUS *Hist. de la Soc. Royal. de Medecin. an.* 1777., & 1778. T. 2. *Memoir.* p. 27.

similes, circulum inflammatum habentes, partim discretæ, partim in corymbos collectæ, & phlyctænas repræsentantes, plus minus copiosæ cum lancinantibus doloribus, & quandoque intolerabilibus, ardoreque igneo comitatis erumpunt.

Progressus pustularum. Exsiccatio.

§. L. Paullatim hujusmodi (§. XLIX.) pustulæ mole augentur, & in apicibus formant vesiculas, sive ampullulas aqua pellucida plenas, & transparentes, quales aqua fervens excitat. Gradatim aqua, quam continent, turbida fit, atque opaca. Vesiculæ aut rumpuntur, aut complanantur, & in plicas se contrahunt, fuscum, atrumve colorem acquirunt ob cutem gangræna emortuam, & in parvas escharas commutantur. Escharæ demum exsiccantur, & in crustas siccas, duras, nigras abeunt, cito decidentes, quæ tamen vestigium altum in cute relinquunt, ut variolæ malis moris. Sæpe vero istiusmodi eruptio fit successive, & partitis vicibus, & successive pariter exsiccatur, & decidit (*a*). Interdum pustulæ suppurationem subeunt, & sponte aperiuntur, manentque apertæ, cavæ, pus fundentes triduo, quatriduo, imo quandoque ad dies usque quatuordecim (*b*). Dolor ipse interdum non conquiescit nisi post decimum quartum diem; tumque pustulis exsiccatis epidermis finditur, exasperatur, & in squamas soluta excidit (*c*). Sed neque tum aliquando dolor (*d*) omnino evanescit.

(a) GEOFFROY *l. c.*
(b) HAEN. *l. c. p.* 114.
(c) HOFFM. *l. c. observ. VI.*
(d) GEOFFR. *l. c.*

Quas sedes occupare soleat.

§ LI. Sedem morbi plerique statuunt abdominis, & hypochondriorum regionem. Alii supra umbilicum eum sic collocant (*a*), ut medium corpus ambiat cinguli instar ex præcordiali regione dorsum versus latitudine ut plurimum aliquot digitorum transversorum, insidentibus ibi pustulis acribus, instar ignis urentibus, quæ intensissimum dolorem comitem habeant. Alii vero *ab umbilico ad genua usque* cutim in hoc affectu *per pustulas lividas* exasperari, rubere, & multum rodi (*b*) docent. Sed hoc perpetuum non est; nam vidi non semel pectus, dorsum, scapulas, brachia, crura hoc exanthemate correpta; imo frontem ab eo non immunem ex Haenio (§. XLVII.) accepimus. Illud ferme proprium ejus reputatur (*c*), quod pustularum racemi in Zonæ, sive cinguli speciem transversim extensi numquam lineam albam anterius, posterius vero spinam dorsi transgrediantur. Hinc unum latus corporis tantummodo affici affirmant; sic humerum unum, aut femur; sic unum pectoris latus, & tunc a spina pustulas incipere, & ad sternum antrorsum terminari, nec ultra hosce fines progredi; sic capitis unum dumtaxat hemisphærium occupari, non alterum (*d*). Num vero aliquando ab hac lege desciscat Zoster, numque semper zonæ speciem referat, non facile definivero. Hoc unum certum est, racematim pustulas apparere, & spar-

(a) HOFFM. *l. c.* §. *VII.*
(b) PLATNER. *l. c.* §. *166.*
(c) HAEN. *l. c.* GEOFFROY *l. c.*
(d) GEOFFROY *l. c.*

sparsim sæpe distribui, sed ordine non exacte servato.

Ab erysipelate qua ratione differat. An chronicus interdum sit.

§. LII. Ex fideli, quam tradidi, morbi descriptione quisque comperiet, arbitror, quibus notis ab *erysipelate* tam simplici, quam *bilioso*, aut *ulcerato*, itemque ab *herpete*, & speciatim *esthiomeno*, sive *exedenti* (§. XLIV.) discriminetur. In erysipelate rubor roseus summam cutim occupans, nec eam attollens primum apparet; in Zona contra pustulæ elevatæ, & profundius insidentes se produnt, videnturque primarium esse phænomenon. Quæ vero pustulæ, & phlyctænæ erysipelas, quod bullosum dicunt, junguntur; hæ superveniunt eidem in augmento, dum in Zona initio statim se exerunt. Sedes præterea erysipelatis intra summam cutim consistit; Zonæ vero altior, & profundior locus, nam non modo universam cutim, verum subjectum panniculum adiposum etiam affici, inflammari, & suppurari (*a*) perspicuum est. Non leve item discrimen est inter erysipelas ulceratum, & Zonam. In eo ulcera latius proserpunt, & diu trahuntur rebellia; in hac parva, si quando fiunt, circumscripta, cava, brevi sanescunt, & in escharas exsiccantur. Herpetes vero generatim pustulas multo minores, mitioresque habent, neque adeo dolentes, & inflammatas, nec cinguli ordinem tenent, & si quando exedentes cernuntur, mala ulcera, depascentia, cancrosis similia, diuturna, & chronica exhibent, dum Zoster acutus, & brevis ut plurimum morbus est. Nam quamquam LORRYUS & chro-

(a) LORRYUS *l. c.*

chronicum, & interdum epidemicum esse existimet (*b*), quod de igne sacro late sumpto fortasse ei concedendum est, hanc speciem tamen diutinam non vidi, nisi semel in vetula, quam stigmata pustularum sub omoplata sinistra ad aliquot menses summo cruciatu, atque ardore pertinaciter divexarunt.

Caussa materialis. Caussæ remotæ.

§. LIII. Ardor igneus, punctiones, dolor parvas phlegmonas comitans, facilis in phlyctænas, & gangrænulas transitus ostendunt, caussam materialem non esse simplicem, biliosam, vel salsam, nec tantummodo sanguineam, & phlegmonodem, sed causticam, acrem, urentem, & naturæ putrefacientis participem, quæ simul ac evolvitur, nervosum genus irritans totius corporis œconomiam perturbat (*a*); delata vero extrorsum, locoque aliquo defixa nervos in primis cutaneos, vasa quævis, & cellulosum contextum inflammat, rodit, & propemodum adurit. Variam in ea naturam, & indolem agnoscit LORRYUS, ab erysipelacea, & biliosa (*b*) diversam, & ex primarum viarum tamen sordibus, succisque vitiatis, & retentis insensibilis exspirationis recrementis conflatam. Remote suppeditatur ab habitu corporis pravo, a scorbutica, arthritica, similive dyscrasia, a cibis acribus, salsis, piperatis, potuque vinoso, fermentato.

PRO-

(b) *Ibid.*
(a) HOFFM. *l. c.*
(b) *L. c.*

PROGNOSIS.

§. LIV. LORRYUS, & GEOFFROYUS numquam periculosum, aut lethiferum esse hoc exanthematis genus perhibet; quia, quodcumque ipsi curandum susceperint, bene feliciterque cessisse viderunt. At PLINIUS lethalem Zonam dixit esse, si totum corpus cinxerit, & circum ambiverit. Periculosam, & lethalem duobus exemplis demonstravit LANGIUS (a), uno Marchionis GEORGII AB ONELSPACHIO, qui ex ea interiit; altero Comitis Palatini ORTHENRICI, qui a lumbis ad genua usque hoc exanthemate affectus, & simul febre ad delirium usque exardescens morbi tamen vim elusit incisa utriusque pedis vena; aliisque adhibitis remediis, quæ febrim restinguerent. *Omnium vero*, inquit HOFFMANNUS, *ut ita dicam malignissimum est, quod post magnum virium languorem in corporibus senilibus, eminentius cacochymicis, nonnumquam etiam in febribus malignis & pestilentialibus sub papilla, & cordis regione, vel etiam in manibus, aliisque exquisitioris sensus partibus prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito subsequente, ut fuit illud PLATNERI.* Nec periculi expers a PLATNERO reputatur (b). Plerumque tamen, etsi atrox malum, & discrucians, vitæ discrimine vacat; nam egomet ipse hactenus neminem ex eo periisse comperi. Interdum etiam exitium, si quod imminet, a perversa curandi ratione, aut a repentina ad interiora metastasi; præser-

(a) HOFFM. *ex Lang.* (*Epist. medicin. p.* 110.) *in epicr. ad observ. VI.*
(b) *L. c.*

sertim si cerebrum, aut pulmo petatur, profluere probabile admodum est (*c*).

CURATIO.

Diluentia. Raro vena secari debet.

§. LV. Cum in hoc morbo viribus vitæ materia caustica, & fere deletrix ad exteriora vergat, feraturque, & quodammodo criticæ excretionis speciem Zoster referat, nullo modo salutare hoc victricis naturæ conamen, beneficiumque turbari oportet. Ei igitur prudenter & caute obsecundandum plane est. Præstabit igitur acrimoniam humorum diluentibus, temperantibusque demulcere, & quo natura vergit, ducere mitissimis diaphoreticis. Ad hoc satis erit potus ex diluto florum boraginis, aut sambuci cum nitro, oxymelle; serum lactis purissimum, emulsa ex seminibus melonum, decoctum hordei, aut radicis scorsoneræ, dummodo affatim, & tepide hauriantur. Quod si lenta videatur ad cutim propulsio, aliquid potui stybii diaphoretici non abluti, aut Roob baccarum sambuci, ut paullulum incitetur, adjici poterit. Raro phlebotomia opus (*a*) esse consuevit. Si tamen febris nimium excandescat, aut, etiam eruptione facta, non remittat; pulsus vehemens, plenus, durusque deprehendatur; respiratio anxia sit, facies rubeat, caput doleat, nec delirium, si quod est, desinat; aut pars in quam morbi vis irrupit, nimium tumeat, & tendatur, dolorque ferociat; tunc non modo sanguinis missioni, verum etiam antipholgisticis reliquis adjumentis

(c) PLATNER *l. c.*
(a) GEOFFROY. *l. c.*

tis (*b*) locus conceditur. Fatetur tamen GEOFFROYUS dolorem ardentem, atrociusque cruciantem ægre per venæ sectionem leniri; utpote qui, soluto etiam morbo, aliquandiu persistat, & identidem percipiatur. HAENIUS considerata morbi inflammatoria diathesi *optimam methodum* prædicat sine ulla dubitatione *venam secare, & curam antiphlogisticam reliquam instituere*. Sed tutius est non ita propere ad phlebotomiam descendere, nisi indicantia, quorum supra meminimus, urgeant. Sæpe enim sine ullo detrimento omittitur, uti supervacanea. Recordor tamen me ea utiliter usum esse, ubi zoster pectoris unum latus secundum costas transversim protensus sic torquebat, ut pleuritidis instar respirationem interciperet.

Hyrudines & Cucurbitulæ. Hypnotica.

§. LVI. Fortasse, ubi aut venam secare non satis tutum, ne introrsum materies revocetur, aut minime necessarium videatur, sed tamen dolori molestissimo solamen inveniendum aliquod, fortasse inquam hirudinum, aut cucurbitulæ altius scarificatæ applicatio exitum stagnanti, irritantique humori parabit, nervorumque distentionem arcebit, quod quidem nos interdum sine noxa, & cum levamine, ut in aliis cutaneis exanthematicis morbis, tentavimus. Dolori quoque sedando, anxietatibusque consopiendis opportunum erit hypnoticis, paregoricisque mitioribus subinde uti; dum deflagratio totius morbi expectatur.

Caute alvus laxanda. Topica.

§. LVII. Nec perturbandus naturæ motus est alvum du-

(b) HAEN. *l. c.*

ducentibus . Metus enim est, ne metastasis introrsum fiat . Laxari tamen alvum licet blandissimis, iteratisque enematibus, ut si quis fomes primis viis insidet, subtrahatur lenissime. Dum hæc aguntur, extrinsecus omitti non debent ; quæ molliunt, quæ dolorem temperant ; quæ exspirationem adjuvant. Fomenta igitur, & cataplasmata mollissima usui erunt. Foveri autem locus poterit decocto florum sambuci, & malvæ, lacte tepido, sero lactis, similibusque sæpe repetitis ; & moderate calentibus. Cataplasmata item ex pane, malva ; & lacte una decoctis comparentur ; & desuper lege artis imponantur. Interdum solutio gummi arabici in mucum densiorem redacta ; vulgo mucilaginem vocant, dolori leniendo opportunissima est. Neque ab his desistendum est ; pustulis quamvis exiccatis ; præsertim si partes quodammodo rigeant, donec mollescant. Ceratum Galeni recens paratum dolorem lenire dicitur (*a*), sed suspecta nobis videntur quæ exsiccant ; & reprimunt, atque ex plumbo confici solent. Innoxium omnino oleum e vitellis ovorum recens expressum existimatur, quo sub finem obliniendas pustulas, escharasque, donec excidant ; suadet HOFFMANNUS (*b*). His delapsis, morboque ferme depulso, ducenda demum alvus est idoneo medicamento.

CA-

(a) GEOFFROY *l. c.*
(b) HOFFM. *l. c. observ. VI.*

CAPUT IV.

DE PURPURA SCARLATINA (*).

Nominis origo.

§. LVIII. MUlto proximius ad Erysipelatis naturam, ac speciem accedit *Purpura Scarlatina* exanthema videlicet, cui nomen imposuit color quidam, qualem exhibet purpura ipsa, vel pannus coccineus, vulgo *Scarlatto*, cutim extimam ferme universam maculis intense rubris, multiformibus, & mox latioribus inficiens. Interdum hæ maculæ ita dilatantur quaquaversum, ut una coalescant, & totum corpus erysipelatis instar universalis occupent. Quacunque autem ratione rubore isto sive sparsim, sive universim cutis afficiatur, planus is est, lævis, non asper, & pressus præsertim inter initia albicat, etsi, remota pressione, mox priorem colorem recipiat; nec valde cutim ipsam (*a*) attollit. Quibus quidem notis multum similitudinis habet cum Erysipelate, sed ab eodem tamen differt primæ eruptionis intuitu, febris, & quorumdam symptomatum ratione, exitu, & successionibus, uti mox ex ejus historia apparebit. Quoniam vero

(*) *Synonima*.
Purpura, *&* *rubores* FORESTI, *Observ. l. VII. obs.* 59. *in schol. Febris Scarlatina* SYDENHAMII, *Oper. med. Sect. VI cap.* 2., *&* *reliquorum auctorum*. *Rossalia* HOFFMANNI, *de febr. sect.* 1. *cap. VIII.* §. 3. *Febris rubra quorumdam*. *Rubeola Veterum* GRUNERI, *Morb. Antiquit. p.* 62. 63.

(a) HEISTER. *Compend. med. cap.* 3. *sect. VI. p.* 34.

vero duo præcipua ejus genera sunt, *benignæ* unum; alterum *malignæ*, de priore primum, deinde de altera, ut recte distinguatur, verba faciam.

PURPURA SCARLATINA BENIGNA.

Benignæ descriptio.

§. LIX. Quovis anni tempore hic morbus, sed frequentius, SYDENHAMIO teste, autumni initio *(a)*, aut, ut JUNCKERUS *(b)* mavult, æstivo & sereno tempore se ostendere consuevit. Raro sporadice, plerumque epidemice excurrit, sæpe integras familias invadens. Juniores quidem, infantesque magis infestat; non tamen hinc parcit adultis. Plerumque incipit a febre, ut reliqui morbi exanthematici, sed quandoque eruptio scarlatina prius emicat, quam febris percipiatur *(c)*. Febris vero remittentis ut plurimum typum tenet, & vespere, ac nocte qualibet suas accessiones repetit, ingravescitque *(d)*. Interdum sic remittit, ut intermittere videatur, aut veræ quotidianæ intermittentis reapse morem induit *(e)*. Quare nil mirum, si a febre nomen apud plerosque habeat.

Signa ante eruptionem. Eruptio.

§. LX. Febris autem ista exorditur leni ab horrore, aut frigore. Huic succedit calor plerumque tem- pe-

(a) *Oper. omn. Sect. VI. cap. 2.*
(b) *Tabul. LXXV.*
(c) HEISTER. *l. c.*
(d) VOGEL. *de cognosc. & curand. morb.* §. 151. *& seq.*
(e) *Andr. Bernard.* KIRCHVOGEL *Diar. med. pract. cap. 3. p. 29. Edit. Vindob.* 1771.

peratus, moderata sitis, faucium dolor, aut ardor aliquis, & virium dejectio. Interim quædam pectoris oppressio, respirationem difficilem, atque inæqualem reddens supervenit, itemque capitis gravitas vertiginosa, aut etiam acutus ejus dolor, & quandoque tussicula sicca, sed non ita molesta, nec constans, ut in morbillis (*a*). Sæpe his nausea, vomitus, nariumque hæmorrhagia se adjungunt (*b*), sed hæc posterior frequentius sub ipsa eruptione in plethoricis contingit (*c*), quam antea. Interdum coma, epilepticæ convulsiones, sive eclampsia, in pueris præsertim, antecedunt eruptionem, aut ipsum eruptionis exordium comitantur (*d*). Die secundo, aut tertio (*e*), imo interdum quarto (*f*) facies intumescit; & maculæ intensius rubræ, crebræ, primum parvæ, & multiformes, mox latiores, confluentes, & in majus sensim spatium expansæ eam totam contegunt; deinde in dorso, pectore, & demum artubus eædem erumpunt, & quidem satis amplæ, ut brevi universa fere cutis *scarlatino* colore (*g*) rubeat. Tum manus etiam digiti sic tument, aut tenduntur, ut non nisi difficulter inflecti (*h*) possint. Interea tamen, detruso ad exteriora morbi fomite febris, & symptomata omnia insigniter mitigantur, vel etiam omnino decedunt.

Do-

(a) JUNCKER *Tab. cit.*
(b) VOGEL. *l. c.*
(c) JUNCKER *l. c.*
(d) VOGEL. *l. c.* & SYDENH. *l. c.*
(e) VOGEL. *l, c.*
(f) JUNCKER. *l. c.*
(g) *Id. ib.*
(h) VOGEL. *l. c.*

Desquamatio. Reversio.

§. LXI. Postquam rubor ejusmodi ad duos, ad tres, aut quatuor dies perstitit immutatus, paullatim minuitur; facies detumescit, & concidit; cuticula fere tota cum notabili pruritus molestia secedit, imo quandoque in magna frusta separatur (*a*), aut certe facili, & levi negotio deglubitur; relictis quibusdam minutissimis squamulis farinæ instar cuti adhærentibus, quæ abeunt, & redeunt vicissim ad secundam interdum, & tertiam usque (*b*) vicem. Nec rarum est, maculas ipsas post aliquot dies reverti (*c*), sed tunc pauciores, minoresque esse solent, & nullo graviori symptomate plerumque stipatæ. Interea febris, quæ jam ab eruptione ipsa cœperat cum omnibus symptomatibus multum mitescere, si nondum cessaverit, ad inclinationem maxime properat, & aucta salutari diaphoresi cito, & penitus evanescit. Toto primo, & secundo stadio, sive toto initio, & augmento alvus adstricta esse consuevit; in tertio vero, sive versus finem laxatur (*d*).

Differt a morbillis. Duplex genus. Simplex & complicata, sive Maculosa & Pustularis.

§. LXII. Atque hæc est Purpuræ Scarlatinæ species, quam HAENIUS (*a*) cum *Rosalia* PROSPERI MARTIANI (quo nomine non *scarlatinam*, sed morbillos certe MARTIANUS (*b*) vulgo appellari anima-

(a) JUNCKER *l. c.*
(b) SYDENH. *l. c.*
(c) KIRCHVOGEL *l. c.*
(d) JUNCKER *l. c.*
(a) *Febr. division. l. c.*
(b) *In Hippocr. epid. l. 2. sect. 3. v. 20.*

madvertit, ut ex ejus descriptione quisque colliget) & MORTONUS cum morbillis confuderunt (*c*). Sed facile a morbillis videtur segreganda, quia hæc ruborem intensiorem, & persimilem erysipelatodi præsefert, & maculas multo latiores, & diffusas; nullique figuræ addictas ostendit, nec cutim inæqualem, aut asperam reddit, dum contra morbilli veræ, & circumscriptæ pustulæ sunt, parvæ, elevatæ, rubræ, & crebræ quidem, sed discretæ, & sejunctæ, quæ non modo oculis tales cernuntur, sed etiam tactui asperitudinem manifestam, & granosam, saltem in facie, objiciunt. Deinde in morbillis permolesta tussis est, imo præcedit; oculi illacrymant, sternutamenta crebra cientur; quod nequaquam evenit in Scarlatina. Non tamen negaverim, utrumque interdum exanthema una consociari, sic ut pro complicationis ratione duplex cum VOGELIO genus constitui possit, *morbillosum* scilicet, aut *miliare*, prout purpura scarlatina cum morbillis, aut miliaribus pustulis complicatur; de quibus infra opportunius. Quare simplex illa, quam descripsi, distinctionis caussa vocabitur *maculosa*, complicata vero *pustularis*.

CAUSSÆ.

Caussa proxima. Caussa materialis. Caussæ procatarcticæ.

§. LXIII. Caussam si quæras proximam, ea videtur phlogosis erysipelatodes totius cutis, quam infert materia quædam acris e sanguine per motum febrilem extricata, & partitis vicibus ad cutanea vasa translata, ibique irritatione cutim, & corpus mu-

(c) *Oper. Omn. T. 3. cap. V.*

mucosum Malpighianum inflammans. Hæc autem materia acris vel in ipso sanguine gignitur, & colligitur, donec exstimulata vis vitæ se ea liberare nititur, vel a perspiratione retenta suppeditatur, vel a primis fortasse viis etiam in sanguinem irrepit, vel a miasmate exteriore, quod in aere volitat, aut contagione & contactu suscipitur, communicatur: quod & frequentius est, & fere a quibusdam Scriptoribus unicum & perpetuum habetur. Nam omnibus hisce modis exanthemata, etsi ob diversitatem & gradum fomitis, & corporis constitutionem differentia, & varia, cieri, probabile admodum est. Occasionem vero præbent generatim acritates humorum undecumque ortæ, victus salitus, & calefaciens, motus corporis immodicus, æstivi calores, frigus repente obortum, & constitutiones epidemicæ, & contagiosæ.

PROGNOSIS.

Benignus morbus periculi expers. Hæmorrhagiæ narium quando utilis. Cur interdum evadat malignus. Purpuræ regressus.

§. LXIV. Levem morbum esse, & per se periculi expertem, quando benignus, in junioribus, & bonis humoribus præditis censetur, & talis experientia comprobatur. Nam sæpe solo regimine diætetico, & cutis blanda expiratione intra paucos dies discutitur. Hæmorrhagia narium sub ipsa eruptione accedens insigniter morbum levat (*a*). Quamquam vero benignus, facilis, & brevis morbus est, tamen aut ob neglectam expirationem cutaneam, & frigus susceptum, aut ob calefacientem nimis medendi

(a) JUNCKER. *l. c.*

dendi rationem in periculosum, & malignum vertitur. Summum enim periculum imminet, si purpura scarlatina retrocesserit; pessimæ tum phrenitides, anginæ, peripneumoniæ, convulsiones, tusses exoriuntur, plerumque malum eventum habituræ.

CURATIO.

Benignæ quæ curatio. Nocet aer apertus. Coma, & convulsio epileptica quid postulet. In fine alvi ductio.

§. LXV. Itaque in hac specie, in qua Natura salutarem crisim per se ipsam molitur, SYDENHAMIUS Clinicus longe felicissimus, & si quis alius, in morborum indole indaganda perspicacissimus, quem ceteri fere omnes sequuntur, jure contendit, nihil movendum esse, sed cunctandum, ut sanguis ab heterogenea, & noxia acritate se liberet, & per cutis spiracula eam difflet. Hinc abstinendum jubet a sanguinis missione, ab enematibus, itemque a medicamentis quibuscumque calefacientibus; ne prioribus illis opus naturæ, quæ extrorsum malum protrudere tentat, impediatur; his vero postremis nimius motus concitetur, febrisque ultra modum increscat, sicque se opponat moderato & pacato motui, qui ad lenem secretionem, successivamque morbifici fomitis excretionem requiritur. Quamobrem victum temperantem instituendum præcipit, carnium esum, & liquorum vinosorum usum penitus ablegans. Potui autem lac cum triplo aquæ coctum, hydrogalam vocant, dandum esse, nec sinendum ægros foras prodire, aut aeri libero se objicere; quamquam nolit tamen, ut perpetuo lectulo defigantur. Hac enim ratione sine molestia, & pericu-

lo morbum discuti asseverat; contraria vero excandescere, & mortiferum quandoque fieri. Ubi sub initium coma, aut epilepticæ convulsiones (§. LX.) accesserint, amplum validumque epispasticum posteriori cervici applicandum, & paregoricum, quod singulis noctibus ad finem usque iteretur, statim propinandum commendat. Cute demum omnino desquamata, lenem alvi ductionem proponit, ut, si quæ morbi reliquiæ supersint, penitus exturbentur; qua in re reliquos omnes consentientes habet.

Curatio gravioris. De sanguinis missione judicium.

§. LXVI. Ac profecto usu comprobatum est, purpuram scarlatinam, quando levior, & benignior est, sola naturæ ope, idoneoque diætetico regimine sine medicamentis feliciter solvi. Verum si paullo gravior, & vehementior sit, Medicinæ aliquo adjumento egere videtur. Tunc diluentia, temperantia, & subacida a plerisque ut necessaria proponuntur, ut acritas peculiaris, & calida humorum demulceatur, atque emendetur. HEISTERUS (*a*) pulveres, ut vocant, temperantes, & blande diapnoicos (quibus ferme tota Stahliana, & Hoffmanniana schola maxime confidit, utiturque) illis adjungi, unaque adhiberi, e re fore existimat. Quamquam ejusmodi pulveres, qui ex absorbentibus, cinnabari, & nitro parari solent, virium ita exiguarum nobis videntur participes, ut parum, vel nihil reliquam simplicissimam curationem immutent. Illud porro, quod de sanguinis missione omittenda habet SYDENHAMIUS, aliique post eum doctissimi viri, non ita perpetuum, atque inconcussum præceptum habendum crediderim, ut numquam ei locus esse pos-

(a) *Compend. med. Pract. cap. IV. §. XXX.*

possit. Id auxilii in maligna, ut postea videbitur, a plerisque exercitatioribus Clinicis, tamquam præsentissimum prædicari solet. Cur non item in benigna, quando æger plethoricus sit, febrisque vehementior, aut grave aliquod symptoma capitis, aut pectoris urgeat? Apposite, & sapienter JOANNES FREINDIUS (*b*) inquit: *in erysipelate. variolis, morbillis, febre scarlatina aliisque similibus vitiis, si vehementia sint symptomata, & caput, vel pulmonem afficiant, aut in alia quavis parte dolorem ingentem moveant, haud absque ratione, ac tuto vena inciditur. Ego certe, quamquam haud aliud frequentius experimentum instituerim, ne semel quidem animadverti quamlibet harum eruptionum post missionem sanguinis retrocessisse, ubi affectus id auxilii requireret.* Neque ab eo dissentiunt experientia aliorum medendi arte præstantium. Timor autem retrocessionis rectius imminet ab aucto febris motu, aut a spasticis contractionibus, quas dolores, aut inflammationes inducunt: cui malo sanguinis missio præ ceteris omnibus efficacissime prospicit. Tum enim in tali motus sanguinis excessu, quamquam per sanguinis missionem refrænari quodammodo eum contingat, tanta ejusdem vis adhuc tamen superest, ut versus cutim valide humores propellere queat, quin eis retrogrado motu, introrsumque remeare liceat. Cautio itaque adhiberi debet, ne sanguis eo usque temere profundatur, quo vires vitales nimium enerventur, ejusque projectio præter modum infringatur, & langueat. Hoc dumtaxat casu retrocessio ob motum a tergo deficientem timeri posset.

(b) *Histor. Medicin. p. 21. edit. Venet. ann. 1735.*

De purgatione quid sentiendum. Observatio Targionii Tozzetti de alvi fluxu. Damna a gastrica saburra.

§. LXVII. Alvum quoque laxari SYDENHAMIUS, & JUNCKERUS sic timent, ut alter vel enemata ipsa suspecta habeat, alter diarrhœam, si supervenerit, sistere paret, addendo pulveri attemperanti. quem adhibere ipse solet, decem grana Cascarillæ pro qualibet dosi. Timor autem iste non semper probandus est, nisi purgatio modum excedat, aut non debito tempore instituatur, aut alvi fluxus ejusmodi sit, ut vires vitales prosternat. Imo primis mox diebus, antequam eruptio ad cutim facta sit, si signa gastricæ saburræ non desint, cur alvum leniter eccoprotico medicamento laxari non liceat? Quid ab enematibus blandis, & nihil irritantibus, quæ sordes molliter avocent, detrimenti metuendum? TARGIONIUS TOZZETTIUS vir sane doctus, & longa experientia probatissimus non semel in hoc morbo diarrhœam tam ab initio, quam in progressu salutarem admiratus est, ut deinde quæreret, num ita religiose, ut vulgo putatur, ab eccoproticis, & clysteribus abstinere oporteat (*a*)? Ego equidem, ubi gastrica saburra sui signa profert, numquam eam cito subducere dubito, quod viderim sæpe, relictam intus vel majorem labem sanguini impertire, vel spasmos, & dolores in abdomine excitare, quibus morbidi fomitis secretio retardatur, vel jam secreti regressus promovetur.

Noxæ

(a) *Prim. Raccolt. d' osserv. p.* 102.

Noxæ regiminis frigidi. Quid fieri debeat in metu regressus? Exspiratio quamdiu curanda.

§. LXVIII. Nihil vero perniciosius est purpura scarlatina laborantibus, quam ea præsente corpus detegere, aut e lecto surgere, & diu extra morari, aut incaute aeri paullo frigidiori se exponere. Facile enim introvertitur magno cum vitæ periculo. Nec audiendi sunt regiminis refrigerantis laudatores nimii, qui in hujusmodi morbis indiscriminatim ægros extra lectum quotidie semel, aut bis per aliquod tempus manere cogunt, & tot pene ad aerem renovandum, refrigerandumque incumbunt. Quantum discriminis res ista habeat, nemo melius norit, quam diligens, & ingenuus eorum, quæ hanc methodum subsequuntur, sine partium studio observator. Itaque ne quid mali obveniat, cavendum plane est a quacumque vel levi caussa quæ repellere purpuram possit, aut exspirationem cohibere. Et si quando casu contingat, extrinsecus corpus plus justo refrigerari, ut regressus timendus videatur, illico potu diaphoretico, & calente, sicuti diluto florum sambuci, aut tiliæ, aut simili uti expedit, quo cutanea excretio leniter instauretur. Huc spectat quoque spiritus MINDERERI adeo in morbis exanthematicis propter vim diaphoreticam, antisepticamque commendatus. Nec cautio ejusmodi circa aerem ambientem adhibenda est tantum extante cutanea rubedine: verum tum etiam, cum ipsa evanuerit, & epidermis jam lamellatim deciderit, alvusque, prout morbo penitus soluto faciendum supra præcepimus, opportune expiata fuerit. Nam ægri adhuc per aliquot dies in cubiculo detinendi sunt præsertim tempestate frigida existente: nisi enim transpiratio libera conservetur, nequaquam per-

fecte restituuntur (*a*). Imo in Etruria, in qua purpura scarlatina frequentissimus morbus est, saniores Medici, cum in quocumque anni tempore, etiam æstate calida, aut temperato vere noxas renovati aeris pluries experti fuerint, quasi legem sibi indixerunt, non renovandum aerem, neque cubiculum permutandum, nisi post quadragesimam diem exactam (*b*). Quod eo sane spectat, ut quæ mala a retentis, nec penitus difflatis morbi reliquiis sæpe ingruunt, quantum fieri potest, longe avertantur. Puto tamen de aeris incauta, & imprudenti renovatione, cubiculique mutatione intelligendum præceptum illud esse; cum aerem humanis halitibus repletum, &, ut vocant hodie, phlogisticatum non modo mephiticum & noxium fieri, sed etiam expirationi Sanctorianæ adversum reddi, notissimum sit.

PURPURA SCARLATINA MALIGNA.

Quid hic malignum? Signa malignæ. Febris qualis?

§. LXIX. Sed præter Purpuram scarlatinam *benignam*, & *regularem*, de qua hactenus actum est, alia est, quæ *maligna*, & *anomala* vocatur, quia vehementior, & periculosior, interdumque mortifera deprehensa est. Non enim *malignum* hic stricto, & proprio sensu accipitur, sed lato, & gravitatem morbi, periculique magnitudinem significante. Hanc sæpe dolor aliquis in aliqua parte fixus, aut vagans, sine caussa evidenti; & sine ulla exteriore, & conspi-

(a) HEISTER *l. c.*
(b) Referente JO. ALOYS. TARGIONIO in *Vol.* 3. operis inscripti: *Avvisi sopra la salute umana per l' anno* 1778. *p.* 262.

spicua nota, aut partis mutatione præcedens imminentem portendit, quod aliorum etiam exanthematum malignorum, & præsertim variolarum commune non semel deprehenditur. Exemplum hujusce phænomeni malignam scarlatinam prædicentis protulit ex propria observatione HAENIUS (*a*). Sed multo frequentius, & quasi proprium est, tussim ferinam, oculorum inflammationes, & rubores, & quandoque alvi fluxum antecedere. Deinde febris accedit post horrorem cum summo cutis ardore, siti inextinguibili, capitis dolore, pulsu crebro, & vehementi; faucium inflammatione, aut dolore; respiratione frequenti, & difficili, & quasi peripneumonica, interdum vomendi cupiditate, aut vomitu (*); comate, & delirio; & tres, quatuor, vel quinque dies cum omnium symptomatum incremento interdum persistit, antequam maculæ erumpant. Plerumque vero hæ parva erysipelata referentes, cito totum corpus rubore erysipelatode occupant, maturius videlicet quam in benigna, sic ut quandoque sub finem primæ diei, aut secunda die (**) jam erumpant, & partes ipsæ rubore affectæ magis quam in benigna tument, & elevantur. Hoc tempore sputa, & urinæ ipsæ interdum visæ sunt, ut notat ROSENIUS, sanguine tinctæ. Rubor iste quatuor alios dies ut plurimum assiduus cutim tenet. & toto eo tempore febris vehemens, cunctaque ejus sym-

 pto-

(a) *Rat. Contin. P. I. Cap. VII. pag. 98.*

(*) Id in epidemica constitutione Hauniensi ann. 1777. & 1778. inter pessima signa habebatur. MEZA *comp. med. Pract. Fascic. I. Cap. XVIII. §. 163.*

(**) In modo memorata Hauniensi constitutione *statim ab initio cutis intense rubebat tota cancrorum coctorum ad instar.* MEZA *l. c.* §. 164.

ptomata non modo non minuuntur, verum etiam augentur, invalescuntque, ita ut phrenitides, suffocationes, & peripneumoniæ lethales consequantur. Quandoque, ubi maculæ nunc plus, nunc minus prodeunt, aut uno temporis momento plus rubent, in alio mox minus, facile tum supervenit ad caput metastasis, quam sequitur hemiplegia, aut subita mors. Sed si tunc pus cum sanguine remixtum ab alterutra aure exeat, aliqua adhuc spes affulget melioris eventus eodem ROSENIO teste. Illud saltem perpetuum est, quod febris diu protrahitur. Typum ipsa plerumque continuæ remittentis servat, naribus fere occlusis, voce rauca, & cutis ardore intolerabili comitata. Interdum tamen febris adeo latet, & decipit, ut, si pulsuum micatus tantum attenduntur, ægri non febricitare videantur, quod veræ malignitatis quasi proprium est; vel ita quandoque manifestas remissiones habet, ut intermittere eam (*b*) crederes.

Anomala.

§. LXX. Prout vero sporadica, aut epidemica est, & prout ætas, temperamentum, habitus corporis, anni tempus, & aeris constitutio variantur, diversa & ipsa ratione invadit, & multifariam ab eo quem descripsi, modo, atque incessu deflectit, & tunc non modo *maligna*, sed etiam *anomala* audit. Sic interdum macularum eruptio in lumbis, & partibus inferioribus incipit, deinde ad superiores progreditur. Sæpe facies, pedes & manus tument, uti in variolis; & febris cum ipsa scarlatina rubedine non prius, quam duabus vel tribus exactis hebdomadis evanescit. Imo non desunt observationes, quæ

(b) *Id. ib.*

quæ doceant, febrem & scarlatinam eruptionem ipsam interdum ad quadragesimam usque diem productas fuisse (*a*). Quandoque etiam observatum est, post discussam, desquamatamque rubedinem scarlatinam alvi fluxum, qui eam comitatur, cum amphemerina lenta prosequi, & sic ægros (*b*) consumi, & contabescere.

Ad malignam spectat illa Sennerti. Item illa Langii. Pestilens Mortoni.

§. LXXI. Ad malignum certe genus ea spectat, quam aliquoties vidit, & jam ab anno 1619 descripsit SENNERTUS (*a*), cui & morbi nomen ignotum erat, & ignota pariter simplex, & *benigna* ejus species, quam supra exposuimus. Cum autem de nomine ipse ambigeret, ex eo, quod pueros tantum illa corripi vidisset, peculiarem morbillorum differentiam tandem esse statuit. Sed tradita ab eo morbi descriptio *scarlatinæ*, & quidem *malignæ* omnino convenit: nec quidquam ratio, ob quam ad morbillos eum ablegat, probare videtur, cum certo aliunde constet, adultos quoque eidem obnoxios sæpe fieri. Epidemicam quoque pessimi moris scarlatinam, quæ in Saxonia annis 1695 & 1697 grassata est, commemorat testis oculatus CHRIST. JOANN. LANGIUS (*b*). Malignam, imo pestilentem cum parotidibus, bubonibus (*), & faucium, orisque exulce-

(a) HAEN. *l. c.*
(b) MORTON. *oper. T. 3. Cap. V. Hist. X.*

(a) *Med. pract. T. 2. l. IV. de Febr. cap. XII. de variol. & morbil. p. 178.*
(b) Teste HAENIO *Febr. division. divis. VI. §. 2.*
(*) In epidemica scarlatina Hauniensi, de qua paullo ante mentionem feci, parotides supervenientes, quamvis suppurarent, lethum afferebant. Nisi enim primis morbi die-

ceratione conjunctam curavit, descripsitque MORTONUS (*c*). Anno 1748 & 1749 summopere maligna, ac perniciosa scarlatina Hagæ Batavorum desæviit. Hæc *cum valida angina inchoabat, & plurimos infantes, & multos juvenes, & adultos occidebat. Imo fauces, carnesque buccarum in ulcera maligna; ossa maxillarum in cariem pessimam convertebat, & similia etiam in cruribus* efficiebat (*d*).

A Navierio descripta.

§. LXXII. Magnam cum priori affinitatem habet *epidemica scarlatina*, quam Catalauni, & in quibusdam Regni Gallici locis anno 1751 vidit NAVIERIUS (*a*). Quia vero nihil magis cum ad cognoscendum, tum ad medendum confert, quam accurata eorum, quæ in morbis contingunt, enarratio; idcirco nec grave, nec inutile fore existimo; si in hac quoque breviter describenda consistamus. *Per febrem admodum vehementem se manifestavit, quæ animi deliquiis, lassitudinibus spontaneis, capitis, fauciumque doloribus, deglutitionem impedientibus comitata erat. Secundo die, & sæpe post viginti quatuor, vel triginta horas in toto corpore maculæ rubræ, vivido scarlatino colore, latæ, manus ma-*

diebus ægros suffocabant, eos per quatuor hebdomadas excruciabant, donec languore perirent.

MEZA *l. c.* §. 167. ROSEN US vero in scarlatina epidemica ann. 1741. Upsaliæ observata testatur, tumores parotidum, & glandularum maxillarium non fuisse perniciosos, & paullatim sponte resolutos esse. *Trait. des malad. des Enfans chap. XVI. p.* 281.

(c) *L. c. hist. XI.*

(d) *L. c. p.* 25.

(a) *Dissert. en forme de Lettre sur plusieurs maladies populaires &c. A Paris* 1753.

magnitudinem sæpe excedentes, figuræ irregularis, & dorsum, pectus, femora, & nates sæpe ita tegentes, ut unica tantum esse videretur, apparuerunt. Hæ maculæ, quovis fere momento disparentes se in alia loca erysipelatis more conferre videbantur, in quibus antea non fuerant. Manus easdem tangens calorem vividum, & ardentem, præcipue in adultis sentiebat, & cutis ruberrima digito compressa albescens, remoto digito statim rursus rubescebat. Pulsus parvus, & frequens erat, & respiratio difficilis, & intercepta, & singultuosa in plurimis esse videbatur. Halituosus vapor e pulmonibus egrediens adeo calidus, & urens deprehendebatur, ut unusquisque hunc percipiens faciem ab ægro statim avertere cogeretur. Hæc febris etiam interdum cum manuum & brachiorum inflatione conjuncta fuit, integrasque familias aut insimul, aut successive invasit. Quibusdam *lingua* erat *valde sicca*, plurimis vero *humida*, & venter *flatibus distentus*. *Iis* qui ab atroci hoc malo evadebant, *epidermis quinto, vel sexto die per squamas decidebat, quin imo adolescenti tredecim vel quatuordecim annorum tota manus, pedisque cuticula exceptis unguibus* secessit. Quibus vero non illico in *primo morbi impetu succurrebatur, escharæ gangrænosæ in fundo faucium versus arcum & velum palati* superveniebant; & ita celeriter proserpebant, ut *æsophagum, asperamque arteriam ante* occuparent, *quam* illæ percipi, curarique possent. Quare non pauci e medio tollebantur. Notandum præterea est, nonnullos hoc morbo *affectos quarto vel quinto die* non secus periisse, *ac si* gangrænosa pulmonum inflammatione *suffocati essent. Alios post vehemens delirium morientes magnam saniei quantitatem per os, & nares* reddidisse, & rubras antea maculas *post mortem in quibusdam prorsus* violaceas evasisse.

Hanc

Hanc porro luem, subjicit auctor, *in infantibus longe mitiorem*, quod miror, fuisse, faciliusque remediis obtemperasse (*b*).

Scarlatina epidemica ann. 1770. & 1771. Vindobonæ.

§. LXXIII. Sub initium hiemis an. 1770 & 1771. Vindobonæ, post prægræssam febrium intermittentium constitutionem, & malignæ & epidemicæ quædam Scarlatinæ insurrexerunt, quarum HAENIUS (*a*), & ANDREAS KIRCHVOGELIUS historiam nobis reliquerunt. Præcipua earum symptomata, quibus formidabiles reddebantur, fuerunt convulsiones, coma, delirium, & non raro etiam *angina inflammatoria*, quæ, nisi propere apta medendi ratione coerceretur, gangræna, & sphacelo terminabatur, ægrosque citissime (*b*) jugulabat. Sed non adeo exitiosæ profecto hæ visæ sunt, uti illæ NAVIERII, neque semper cum angina gangrænosa conjungebantur. Plerique enim ex his decumbentes, si rite curarentur, feliciter evadebant, & servabantur, quemadmodum KIRCHVOGELIUS testatur.

Exemplum mixti generis.

§. LXXIV. *Complicatæ*, sive mixti generis, partim nempe *maculosæ*, partim *pustularis* (§. LXII.) exemplum depromimus ex illa epidemica Scarlatina, quam Cl. LORRYUS, constitutionem referens morborum an. 1777, *erysipelas universale* nominavit (*a*). Per-

(b) *Comm. de reb. in Scient. nat. & med. gest. Vol. IV. P. 2. p. 338-*

(a) *Rat. contin. P. I. cap. VII.*

(b) *Diar. med. Practic. cap. 3. p. 29.*

(a) *Histoir. de la Societ. Roy. de Medec. T. 2. Memoir. p. 7.*

Perniciosissima ejus natura, & peculiaria symptomata, quorum cognitio Tironibus plurimum lucis afferet, merentur profecto, ut tota ejus historia, quam accuratissime memoriæ prodidit idem vir præstantissimus, hic exscribatur. Crebri omnino fuerant antea, erantque adhuc illo anno morbi exanthematici febriles, videlicet morbilli, erysipelata, febris scarlatina, aliæque cutaneæ eruptiones. *Scarlatinæ* vero huic, de qua loquimur, non modo pueri, sed etiam qui in prima adolescentia constituti erant, quam maxime obnoxii fuere. Post brevem horrorem accedebat vehementissima febris cum summo & quasi igneo cutis ardore, lingua sicca, gutture rubente, inflammatoque, oculis scintillantibus, labiis aridis, quorum superius etiam tumebat. Mox obfuscabatur caput; & quamquam ægri rite responsa darent interroganti, difficulter tamen adduci poterant ad loquendum. Respiratio interim erat sublimis, celeris, calida. Subinde vomituritio e torpore, & silentio eos excutiebat, imo vomitus etiam corripiebat, quo magno cum conatu ejiciebantur vere porracea, & quandoque manifesto acida, sed sine levamine. Alvus adstricta nihil reddebat, & copiosæ urinæ aqueæ fluebant. In hoc prope statu quatuor & viginti horæ exigebantur, quarum decursu aliquando febris exacerbari videbatur, nec deerat aliqua, etsi obscura, mentis aberratio. Primum morbi stadium hoc dicerem, sive initium.

Eruptio. Incrementum.

§. LXXV. Transacto hujusmodi temporis spatio incipiebant apparere quædam maculæ rubræ sejunctæ, & discretæ in manibus, brachiis, lumbis, & facie. Nequaquam tamen ex hac eruptione symptomata minuebantur. Respiratio permanebat æque diffici-

ficilis, celeris, ac sublimis, ut antea, de qua ægri nullo modo querebantur, quasi eam nec perciperent, nec agnoscerent, quod in morbis quibusque malum semper signum deprehendi. Pulsus tum erat durus, contractus, & frequentissimus; urinæ vero crudæ, aqueæ, calentissimæ. Paullatim maculæ modo memoratæ dilatabantur, ita ut intra sex horas a prima earum apparitione universum corpus a capite ad pedes usque rubore summo suffunderetur. Principio rubor iste pressione albicabat, non ita vero progressu, nam immutabilis, & omnino constans fiebat. Cutis tactui aspera, & granulis minutis conspersa, ardensque admodum reperiebatur. Increscebatque malum celeriter intra duodecim horarum intervallum, ut non solum tota exterior cutis facies valde tumida extaret, dura, tensa, & quasi corio similis, verum tota etiam cellularis tela intumesceret, & totius pene corporis formam alteraret. Hinc labia, nasus, collum in tumorem enormem attollebantur. Tumor autem non erat mollis, & aqueus, ut in œdemate, sed renitens, & durus. Cutis ferme sensus expers videbatur, sed tanto exardebat calore, ut digiti ad pulsum explorandum appliciti, si aliquamdiu ibi moram traherent, veluti ab igne adurerentur. In hoc altero morbi stadio, sive augmento, & vigore ægri nihil querebantur, sed stupidi, & plerumque taciti desipiebant. Os siccum, & linguam nigricantem etsi haberent, non tamen sitiebant, aut potum ullum petebant. Respiratio vix dici potest, quantum præceps, & citata esset. Urinæ nescio sæpe ægro profluebant. Pulsus quoque magis magisque crebri, & celeres fiebant.

Exi-

Exitii signa.

§. LXXVI. Elapsis in hujusmodi stadio circiter sex horis, ungues jam nigricabant. Interdum alvus, quæ adstricta eousque fuerat, sponte laxabatur, prodeuntibus excrementis partim viridibus, partim sanguineis. Sæpe phlyctænæ in cute oriebantur, quæ si gangrænosæ essent, tumor subsidebat, & cutis ipsa flaccescebat. Generatim partes omnes paucis horis ante mortem detumescebant, & molliebantur; deinde leves convulsiones obortæ proximam mortem portendebant. Post mortem livor cutim fœdabat, quæ pustulis minutis conspersa, atque aspera speciem ejus exhibebat, quam injectiones anatomicæ repleverint. Pustulæ vero hujusmodi num ad morbillos, aut ad miliaria spectarent, non satis liquet ex Lorryana descriptione. Si tamen ad morborum tunc grassantium constitutionem respiciatur, inter quos morbilli certe non infimum locum habebant, ad hos potius referendæ viderentur.

Boni exitus signa.

§. LXXVII. Quod si morbi perniciosa vis non tanta esset, ut omnem adimeret spem salutis, tunc paullatim symptomata mitigabantur, & plerumque narium hæmorrhagia superveniebat, quæ, etsi malum non integre judicaret, valde tamen sublevabat. Oculi, qui aridi, & prope ustulati erant, incipiebant humescere, & lacrymas fundere. Circa septimam tussis se se manifestius exserebat, sed nihil notatu dignum excreabatur. Interdum copiosus salivæ fluxus movebatur, & alvus laxata dejiciebat biliosa multa. Epidermis demum sensim decedebat, artubus interim, præsertim inferioribus perpetuo humido vapore, atque halitu madentibus. Non tamen

men morbus finem attingebat, ante XIV, vel XXI diem. Eo vero superato, tussis molesta, & diutinæ oculorum affectiones aliquamdiu adhuc eos, qui feliciter evaserunt, divexabant.

Alterum mixti generis exemplum. Principium. Augmentum. Eruptio scarlatinæ.

§. LXXVIII. Non possum mihi temperare, quin aliam *Scarlatinæ*, mixti generis (*), nempe cum exanthemate miliari *complicatæ* historiam priori adjiciam: idque eo libentius duabus de caussis faciam, primum quod hæc multo minus exitiosa exstitit, deinde quod ab illustri, & medendi laude percelebri Medico, Archiatr. Cæsar. Comite, ANTONIO STORCKIO, cujus sæpe observationibus utimur, accuratissime scripta suppeditatur, nobisque ea videtur, quæ minus exercitatis quibusque quam maxime profutura sit. Exscribam igitur ferme totam ex ejus ipsissimis verbis. Mense Novembri ann. 1759. cum Vindobonæ in Nosocomio Pazmariano ex febre continua catarrhali, cui sæpe miliaria exanthemata superveniebant, multi decumberent, alia febris non paucos corripuit, quæ primis diebus valde mitis videbatur. „ Etenim levis tantum, & obtusus aderat capitis dolor, appetitus languit, pulsus fuit naturali paullo celerior, nec tamen plenus, nec durus, nec suppressus, sitis mediocris, lingua humida, alba, oculi solito minus vivaces. Alvus quotidie naturalis prodiit, urina crassam in medio nubem gessit. Incipiente QUARTO die omnia symptomata subito exacerbata sunt. Pul-

(*) Mixti generis fuit etiam scarlatina ann. 1741. a ROSENIO descripta, quæ, etsi cum angina inflammatoria conjungeretur, non tamen valde mortifera visa est.

„ Pulsus summa violentia exagitabatur, ita quidem,
„ ut eodem die binæ, ternæve sat largæ venæse-
„ ctiones debuerint institui, caput acutissime do-
„ luit, in pectore orta est anxietas, & respirandi
„ magnus labor, lingua fuit aridissima, oculi ru-
„ bore suffusi sunt, & protuberarunt, sitis imma-
„ niter augebatur, totum corpus, maxime vero
„ extrema, calor urens invasit; urina fuit ruberri-
„ ma, crassa, quasi multo sanguine tincta; acces-
„ sit delirium, sopor, corporis inquietudo. Factis
„ necessariis venæsectionibus, & dato copiosissimo
„ potu diluente, nitroso sub finem diei quarti tota
„ cutis aspera, seu anserina apparuit, & mox ru-
„ buit colore scarlatino. Nullum tamen symptoma
„ inde levatum est, & ægri frequenter tussitarunt,
„ & noctem habuerunt admodum inquietam.

Eruptio miliaris. Effectus varius.

„ §. LXXIX. Quinto die, prægresso per univer-
„ sum corpus largo sudore, remisit calor urens,
„ & tussitatio; mox pruritus cutim occupavit, dein
„ visæ sunt numerosæ pustulæ albicantes, opacæ,
„ diversæ magnitudinis, & figuræ, quædam ex his
„ confluentes sat magnas vesicas efformarunt. Pu-
„ stulæ hæ densissimo agmine collum, pectus, &
„ abdomen obsederunt; in facie autem erant nul-
„ læ, in extremitatibus paucæ. Factis his eruptio-
„ nibus quidam ægri se multo melius habuerunt;
„ disparuit enim sopor, abiit delirium, sitis, &
„ pulsus velocitas imminutæ sunt. Imo pulsus in
„ quibusdam fuit adeo bonus, & æqualis, & omnia
„ symptomata adeo mitia, ut totum opus soli na-
„ turæ tuto tunc potuerit committi. Aliqui autem
„ manserunt soporosi; continuo delirarunt; eorum
„ pulsus fuit debilis, inæqualis, intermittens; uri-

„ nam

„ nam & fæces inscie dimiserunt, tendines subsi-
„ lierunt, & artus convulsionibus exagitati sunt.
„ SEXTA die in eodem statu perstitere.

Horror & frigus crisim præcedens. Nova materiæ miliaris secretio per pustulas crystallinas.

„ §. LXXX. In principio SEPTIMI diei ortus est „ horror, dein ingens frigus omnia membra perre- „ psit, quod ultra horam duravit, extrema reddidit „ gelida, rigida, & tantam induxit virium prostra- „ tionem, ut mortem allaturum videretur. Cessan- „ te tamen hoc frigore mox ægri ad se redierunt, „ nec delirarunt amplius, pulsus fuit æqualis, li- „ ber, minus velox, & ab eo tempore vires auctæ „ sunt, nec ullæ convulsiones, aut tendinum sub- „ sultus amplius observabantur; in quibusdam febris „ fere penitus desiit. Eodem adhuc die pustulæ o- „ mnes magis elevatæ sunt, & redditæ pellucidæ, „ etenim limpidissima lympha videbantur repletæ; „ color scarlatinus cœpit evanescere, & sitis immi- „ nui; urina fuit crassa, turbida, & copiosissimum „ sedimentum subfuscum deposuit.

Horripilatio novam eruptionem antecedens. Miliaria crystallina. Quibus alvus laxata, & quibus non? Purpuræ & pustularum finis. Finis febris.

„ §. LXXXI. Ægri qui QUINTO die magnum le- „ vamen perceperunt (§. LXXIX.), & habuere „ symptomata admodum mitia, ii SEPTIMO die le- „ vem tantum horripilationem perceperunt; pulsus „ fuit paullo celerior, & pustulæ magis repletæ „ sunt, & cœperunt pellucere; reliqua autem omnia „ optimo in statu permanserunt. OCTAVO die ni- „ hil

„ hil mutatum est, nisi quod iis qui SEPTIMO die „ male habuerunt, aliquoties alvus biliosa, liquida, fœtida cum magna euphoria prodierit: iis „ vero alvus fuit naturalis, qui minorem septimo „ die molestiam perceperunt. NONO die febris fuit „ admodum exigua, urina fere naturalis; alvi pro„ fluvium siluit; color scarlatinus sensim in natu„ ralem abiit; pustulæ partim ruptæ sunt, & lim„ pidum serum fuderunt, partim conciderunt, & „ exsiccatæ sunt. DECIMO die tota fere cutis natu„ ralem colorem habuit, & omnia erant meliora, „ & quidam ex his ægris, ab omni febre liberi, „ jam per aliquot horas extra lectum fuerunt. UN„ DECIMO die in omnibus desiit febris, rediit ap„ petitus, epidermis lamellatim secessit, intra pau„ cos dies viguerunt vires, & valetudo fuit inte„ gerrima (*a*) ". Mixti pariter generis *scarlatina* maligna, & epidemica fuit, quam in Cephaleniæ urbe, vicinisque locis anno 1763 grassantem vidit Amicus meus singularis, idemque Medicus doctissimus ANGELUS ZULATTUS (*b*). Cum magna prima-

 rum

(a) *Ann. medic. secund. p.* 46.

(b) *Giornal. di Medicin. di Pietro* ORTESCHI *T.* 2. *Num. XXIX.* ubi absolutissima ejus historia inserta legitur. Quæ cum multa contineat, quæ morbum istum, caussas ejus, curationemque plurimum illustrant, rem gratam tironibus me facere confido, si eam hic breviter transcripsero. Hiemi præhumidæ nec multum frigidæ successit ver siccum, & solito frigidius. Siccitas autem tanta fuit, ut per quatuor subsequentes menses nulli imbres deciderint, & ne rores quidem nocturni, qui calorem, & siccitatem illius Insulæ temperare solent, adfuerint. Mense Majo ad finem vergente tempestas repente in calidam, & opprimentem mutata est. Tunc præter febres tertianas duplices continuas Purpura scarlatina tam in urbe quam in vicinis pagis vagari cœpit, pueros præsertim, & adolescentes utrius-

rum viarum cacochylia, multaque lumbricorum congerie sic copulabatur, ut solo alvi fluxu vel spontaneo, vel arte concitato pessima ejus symptomata,

utriusque sexus corripiens, immunibus, qui annum vigesimum prætergressi erant, relictis. In aliquibus morbus incipiebat ab horroribus vagis cum virium dejectione, & acutissimo capitis dolore; in aliis a subitanea lassitudine cum intolerabili totius corporis ardore. Fere omnes querebantur appetitus defectum, sitim magnam, atque inexplebilem, oris ariditatem, amaritiemque, & membra veluti fracta. His præterea lingua erat sordida, muco albo, & viscido obducta, & nausea perpetua, quam interdum excipiebant vomitus spontanei aquosi, spumidi, flavi, atque amari. Secundo, tertio, aut quarto die a febris, quæ semper vehemens erat, accessu collum primum, deinde totum corpus rubore suffundebatur. Rubor autem magis, vel minus intensus apparebat, prout morbus gravior, vel mitior erat futurus. Rubore non minor erat cutis ardor, & siccitas, quibuscum conjungebatur. Colorem hunc vere purpureum hic illic interstinguebant quædam minutissimæ bullulæ, non valde elatæ, semina sinapios magnitudine æquantes, interdum etiam minores. Exanthematica ejusmodi eruptione non febris, non ejus symptomata minuebantur; imo atrocius mox capitis dolor intendebatur; pectoris oppressio, anxietas, & inquietudo magis assidue premebant. Non nunquam accedebat etiam delirium: imo infantes inter brevem, interruptumque somnum subinde convellebantur. Punctiones vero sive mavis morsus, quos circa cordis scrobiculum percipiebant, molestiores fiebant. In plerisque alvus adstricta erat Hi febri vehementiore, & gravioribus symptomatibus afficiebantur. In aliis jam ab initio fluebat, egerebanturque fœtentissima, crocea lumbricis permixta; atque in his mitior morbus erat. Quibusdam pueris, qui videlicet facie pallebant, & macilentiores videbantur, lumbrici non pauci tam ore quam ano sponte, & sine aliis excrementis prodibant, modo vivi & vegeti, modo mortui, & corrupti. Per utramque hanc viam spatio quatuor dierum amplius quinquaginta lumbrici a Puella duodecim an-

ta, uti delirium, convulsiones, parotidum tumores, fauciumque inflammatio feliciter, & plene tollerentur.

Diagnosis. Caussæ. Prognosis.

§. LXXXII. Quam dedimus Scarlatinæ malignæ; atque ejus differentiarum descriptionem (§. LXIX. ad LXXXI.) sic puto exemplis opportune, & diffuse adductis illustratam, ut plana atque expedita sit cuicumque ad rectam diagnosim via. Superesset, ut de caussis aliquid dicerem; verum hæ satis ex-

annorum excreti ſunt. Fere omnibus poſt quartum diem dolor, tumorque parotidum ſuperveniebat. Quibus hujuſmodi tumor deerat, fauces inflammatione tentabantur, & difficilis deglutitio evadebat. Pauciſſimi ab alterutro incommodo liberi exſtitere. Nemini parotides ſuppurarunt. Reſolvebantur enim modo citius, modo tardius, prout rubor, & febris evaneſcebant, & prout dejectionibus morbi fomes depellebatur. Satis erat eas inungere linimento aliquo, cui camphora adjecta eſſet. Eodem pariter ordine, eademque naturæ providentia faucium inflammatio minuebatur. Huic profuit magnopere aqua hordei leviter aceto roſaceo imbuta. Die ſeptimo, aut etiam ante, in breviori morbo; in longiori vero die undecimo, duodecimo, aut decimo quarto rubor quadam quaſi tenuiſſima farina aſpergi videbatur, qua ſenſim cuticula albeſcebat, principio in ſuperioribus partibus facto. Tunc ſic pruriebat cutis, ut ſcabere eam oblectamento eſſet. Sic farina illa ſecedens, aut cuticula in ſquamas ſoluta decidebat. Tum febris cito mitigabatur, interdum etiam ex toto ceſſabat, etſi adhuc ad aliquot dies rubor perſiſteret. Appetitus redibat cum ſomno longiori, & pacatiori. Sudor vero nullus erumpebat, niſi diſcuſſo penitus ſcarlatino rubore. Urinæ quæ inter initia parcæ, tenues, & aqueæ fluebant; progreſſu, & inclinatione uberiores, & ſaturatiores factæ ſunt. Hinc vires & ſanitas redintegrabantur. Qua ratione curatio inſtituta ſit, referam infra.

positæ fuerunt, ubi de scarlatina benigna (§.LXIII.) retulimus. Nam, si quid discriminis inter eas est, in gradu, copia, & potentia majori omnino positum videtur. Quare etiam illud consequitur, ut maligna non modo plus gravitatis & periculi habeat, sed etiam sæpe mortifera animadvertatur. Jure igitur SENNERTUS scripsit, *malum hoc grave, ac periculosum, & sæpe lethale* esse (*a*). Anginosa, sive aphthosa (§. LXXI.) & præ ceteris epidemica, & mixta (§. LXXIV.) plerumque, ut notavimus, in lethalem gangrænam & horribilem strangulatum desinit. Quæ a LORRYO observata fuit (§. LXXIV.) majorem ægrotantium partem enecabat, nequidquam proficientibus quibuscumque artis selectioribus adjumentis. Non ita veró contigit scarlatinæ mixti generis malignæ, & verminosæ a Cl. ZULATTO descriptæ (§. LXXXI.) quippe quæ rite curata neminem occidit.

MALIGNÆ CURATIO.

Purgatio. Sanguinis missio. Alvi fluxus.

§. LXXXIII. Primis statim diebus, antequam Scarlatina erumpat, si cacochyliæ indicia se prodant, lene eccoproticum dari oportet, aut vomitum, si breviori via expellenda videatur, aqua tepida cum oleo subacta, aut oxymelle scillitico, aut Ipecacuanha pro ætatis, & virium ratione cieri. Sed nullibi magis emesis necessaria est, quam ubi a miasmate epidemico origo morbi pendere videtur; subtracto enim per vomitum fomite primas vias ingresso multo mitior morbus evadit. Id in primis perspe-

(a) L. c.

spectum sæpe est in epidemica Scarlatina, cui angina aphthosa, aut gangrænosa adjungitur. Cum autem febris vehemens, calor urentissimus, atque alia symptomata gravissima in hac esse soleant, inflammationisque metus ubique immineat, sanguinem non solum mitti licet, verum necesse etiam est. Id quoque post ipsam eruptionem quarto, quinto die, imo tardius fieri interdum (*a*) debet. In pestilenti nimirum ea, in qua parotides, & bubones eruptioni jam factæ superveniebant (§.LXXI.), sanguinem utiliter mittendum curabat MORTONUS (*b*), & vesicantia adhibebat. Quo in casu largiorem etiam Chinæ-chinæ usum proposuit (*c*) HAENIUS. In reliquis methodus antiphlogistica omnino huic quoque accommodanda est, qualem benignæ paullo graviori (§. LXVI.) convenire supra traditum est. Alvi fluxus minime sistendus est, si primæ viæ sordibus scateant, & vires vigeant. At si immodicus videatur, tunc aliquantulum coerceri decocto albo, absorbentibus, & China-china ad scrupulum unum cum laudani liquidi SYDENHAMII guttis quatuor ter in die, habita ætatis ratione, iterata (d) potest.

Navierii methodus. Kirchvogelii therapia. Non tamen venæ sectionem omnem rejicit. Monita de S. M.

§. LXXXIV. In ea Scarlatinæ epidemicæ constitutione, quam angina aphthosa comitabatur, a NAVIERIO (§. LXXII.) descripta, cito vena brachii

 inci-

(a) MORTON *l. c. Hist. I.* HAEN. *l. c.*
(b) *L. c. Hist. XI.*
(c) HAEN. *l. c. hist. I.*
(d) MORTON *l. c. Histor. X.*

incidebatur; cum vero delirium, & coma urgeret, jugularium quoque sectio perutilis deprehensa est. Nec aliter in Scarlatina Vindobonensi anni 1771 (§. LXXIII.) se gessit HAENIUS. Reticeri tamen haud debet KIRCHVOGELIUS in eadem ipsissima epidemica constitutione numquam sanguinis missione usum esse, quamquam angina accederet, & nihilo tamen minus suos ægros feliciter, ut ipse narrat, ad pristinam valetudinem restituisse solo regimine temperato, & diapnoico, victu tenui, & hydromele. Non tamen ideo omnem venæ sectionem ipse rejiciendam putavit: nam *nolim*, inquit, *me hisce omnes venæsectiones reprobare quisque credat, cum easdem præcipue apud adultos quandoque valde necessarias fuisse, & aliquos cum, & sine venæ sectione ad plures emigrasse sciam. Interim tamen cum scarlatinam hanc febrim multum priori* (scilicet intermittenti, quæ epidemice antea grassata est) *ut suæ caussæ debere, & potissimum hic suum virus ad fauces deponere observarem, cortice peruviano tam injiciendo, quam etiam interne illum dando absque vel unica in meis celebrata venæsectione, quos habui, feliciter curavi (a)*. Mirum profecto, sed non inauditum, nec insolens videbitur, in eodem morbo, loco, & tempore HAENIUM, & KIRCHVOGELIUM viros sane ab omni medicinæ scientia paratissimos in oppositam omnino de sanguinis missione sententiam ivisse. Illud, ni fallor, tenendum est; nihil hisce de rebus, quod absolute perpetuum habendum sit, secerni generatim posse, sed modo sanguinem recte mitti, modo ab ejus missione abstineri oportere, prout *indicantium*, aut *contraindicantium* potior ratio est. In universum in morbis, quos virus ali-

(a) *Diar. med. Pract. l. c.*

aliquod, aut acerrima, & caustica morbifici humoris indoles gignit, etsi inflammatorii videantur, parcius, & rarius sanguinis missione uti expedit (*).

Utilitas purgationis, & vesicantium. Paregorica. Gangrænæ faucium quid prosit. Quid ulceribus oris? Cautela.

§. LXXXV. Post sanguinis missionem serum lactis Tamarindis, & refrigerantibus plantis alteratum potui ordinario dabat NAVIERIUS. Præ ceteris clysteres iterandos suadebat. A vesicantibus intra scapulas impositis, vel ad suras admotis præclara effecta obtinuit, admiratusque est. Paregoricis, si eis locus esset, ante alvi ductionem refracta tantum dosi utebatur; post purgationem vero, paullo liberaliori. Gangrænam faucium valide arcebat gargarismate ex oxymelle & spiritu vini dephlegmato, ut vocant, per salem tartari, in quo soluta esset congrua camphoræ quantitas. Ad eumdem finem, si fauces acerbe dolebant, & colore cinnabarino rubescebant, illico decoctum corticis peruviani aut cicutæ injiciendum; potui vero lac decocto aliquo refrigerante dilutum, vel subinde *emulsum paregoricum nitratum* dandum alii (*a*) jubebant. HAENIUS oris ulcera, si alba, & vesicularia erant, detergebat applicito succo sedi, sive sempervivi majoris cum melle ex rosis, quod tutissimum est. Ceterum magna cautio adhibenda est in ejusmodi remediorum dele-

(*) Multa jam in superioribus ad hujusmodi controversias dirimendas disceptata sunt, quæ in memoriam redigantur oportet: multa etiam in sequentibus libris, & potissimum ubi de Angina, & Pleuritide sermo habebitur, ad rem illustrandam invenies.

(a) KIRCHVOG. *l. c.*

delectu, atque usu. In summa enim faucium, orisque phlogosi, aut phlegmone, cui dolor intensior adjunctus sit, a calidis, irritantibusque cavere oportet, ne malum exasperent, gangrænamque impendentem accelerent. Hinc plerumque præstat leniter gargarizare ex decocto caricarum pinguium cum lacte, aut ex diluto florum sambuci cum pauxillo oxymellis, aut syrupi mororum, aut ex his aliquid in fauces, sed e latere, & leniter per fistulam infundi. Vaporem quoque ex spongia aqua calida, & aceto imbuta, & pectori imposita manantem inspirari proficuum est. Naribus vero siccis, & obstructis prodest linteolum immitti, lacte tepido prius madefactum, idque subinde repeti. Quæ de aphthis tradita sunt alibi (*b*), quæque tradentur in capite de Angina *maligna*, & *gangrænosa*, si huc transferantur, quisque facile intelliget, quodnam cuique casui opportunius auxilium decerni debeat.

Corticis peruviani usus moderatus. Refrigerantia.

§. LXXXVI. Nemo nescit, quantum adversus morbos vere putridos, aut gangrænosos valeat cortex peruvianus. Verum hodie non modo in illis, in quibus languor summus totum corpus occupat, verum etiam in acutissimis atque ardentissimis febribus, ubi certe virium vitalium actiones modum excedunt, fervorque quasi igneus excandescit vehementer, sine ulla cunctatione, & consilio ullo adhiberi eum sæpius vidimus. Quantum vero in effreni adeo motuum omnium insolentia, & ferocitate præstet ab iis, quæ vim cordis, arteriarumque valentius incitant, atque adeo a cortice peruvia-

(b) *Volum. I. §. CCXCVI.*

viano ipso abstinere, judicent æqui, expertique rerum æstimatores. LORRYUS certe in pessima, & plerumque lethifera scarlatinæ specie, quam ipse curavit (§. LXXIV.), non aliam methodum calidissimo, ardentissimoque morbo adhibendam existimavit, quam refrigerantem, atque antiphlogisticam. Neque satis intelligi potest, quomodo vir alioquin cautus & prudens ANTON. HAENIUS ingentem corticis vim quotidie ad plures hebdomadas suis ægris ingesserit. In constitutione illa epidemica, quam paullo ante memoravimus, ubi minor, ut ipse scribit, malignitas erat, non minus de ejus extracto dabat in die, quam semunciam; ubi vero major, unciam, & sæpe duplam etiam dosim singulis diebus. Fortasse frigidis in regionibus, atque in corporibus Germanorum audentius eo uti licet; aut qui ad eos pervenit, ita effœtus, aut adulteratus (*), aut iners est, quod non sine caussa suspicor, ut largiori etiam manu datus vix, ac ne vix quidem hominem moveat.

Topica. Cautio. Limitatio purgationis, & phlebotomiæ. Regressui scarlatinæ quomodo succurrendum.

§. LXXXVII. Præter ista vero, quæ faucium gangræ-

(*) Et facilius lucri caussa adulterari potest corticis extractum; nam HAENIUS cum plerisque aliis Germaniæ medicis *extractum* adhibere consueverat. Genuinum, & sincerum, quod paucum e multo cortice educitur, magno pretio venit. Additione igitur alienarum rerum, vel aliarum plantarum nostratium *extractis*, ejus quantitatem augent pharmacopolæ, sicque majus sibi comparant lucrum. Neque ab ejusmodi fraudibus alieni sunt pharmacopolæ in Germania, quorum lucrandi cupiditas nuper certissimis documentis innotuit, & meritas pœnas dedit.

grænam aut antevertunt, aut coercent, tam interne sumpta, quam in fauces injecta, aut gargarismatis forma usurpata, extrinsecus quoque quædam admoventur, quæ morbi vim foras avocent. Idem HAENIUS vesicantia ex cantharidibus, aut cataplasmata cum sinapi circa collum duci imperabat, antiquissimorum exemplum medicorum sequutus, qui acribus salitis cutem in faucium inflammatione exulcerare consueverant. Nos quando dolor & fervor nimiam irritationem adesse, & ex hac caussa gangrænæ metum augeri ostendunt, fomenta anodyna, & simul antiseptica ex genere temperantium, & antiphlogisticorum ceteris anteponimus. Decocta florum sambuci, & malvæ aceto mixta & leniter calentia ad id aptissima censentur. Imo cataplasmata ex malva, & semine lini, & mica panis lacti incoctis aptissima sunt, dummodo sæpe iterentur, ne frigescant. Nec fortasse undique probanda est illa nimia in purpura scarlatina alvum ducendi & mittendi sanguinem HAENII liberalitas, quæ in historiis ab eo enarratis ubique elucet. Neque in his laudanda nimia ejus proclivitas, qua ferebatur in regimen refrigerans, ut nimis crebro ægris permitteret e lecto surgere, & cutis exspirationem intercipere. His fortasse de caussis factum est, ut ejus ægroti gravibus, insolitisque vicissitudinibus subjicerentur, & diutius, quam par fuisset, morbo conflictarentur. Temeritatis ejusmodi pœnas sæpe luisse miseros ægrotantes ex multorum fide, & testimonio compertum habemus. Subitæ enim, & mortiferæ metastases inde sequuntur. Cum autem sive regimine frigido, sive alvi ductione, sive missione sanguinis temere, inconsultoque instituta, vel alio quocumque casu Purpura Scarlatina retrocesserit, & periculosa symptomata inde enascantur, quanto-

tocius enitendum est, ut revocetur extrorsum. Quem in finem sæpe feliciter vesicantibus extrinsecus, intrinsecus vero camphora, & potu calido usus est KIRCHVOGELIUS. Sed hic maxime administranda celerrime sunt, quæ alias (*a*) a nobis proposita & commendata fuere. Ceterum salubres naturæ motus, quando neque excedunt, neque deficiunt, observandi omnino sunt, iisque favere oportet potu acidulo, tepenti, & leniter diaphoretico, & victu tenui, antiputrido, & sustinendis viribus opportuno, donec morbus ad declinationem, & finem perveniat, rubore evanescente paullatim, & secedente in lamellas epidermide. Tunc demum, ut in benigna, alvus semel, iterumque leni medicamento ducenda est (*).

MOR-

(a) *Volum. I. §. CCXIX.*

(*) Quoniam supra (§. LXXXI.) historiam Purpuræ Scarlatinæ epidemicæ, malignæ, & mixti generis a Cl. ZULATTO conscriptam retuli, æquum sane est, ut ejus etiam curandæ ratio simplicissima, qua tuto, jucunde, & feliciter usus est, hic non prætermittatur. Mox ab ingruente ejusmodi morbo cognovit, eum ex multigena ventriculi, intestinorumque cacochylia originem ducere, ut ex amaro oris sapore, halituque fœtido, ex lingua sordida, & mucosa, ex appetitu dejecto, nausea, vomitibus spontaneis, vermium complurium excretione, dejectionibus olidissimis, & conferentibus patebat. Hinc eo animum direxit, ut primæ viæ ab hac sordium colluvie confestim expiarentur, promota videlicet, ubi aderat, diarrhoea, aut ubi abesset, leniter excitata. Quamobrem medicamentum catharticum, atque anthelminthicum,, quod constabat ex Rhabarbari binis drachmis, Jalapæ drachma una cum dimidia, & seminum Santonici drachma una, tenuem in pulverem redactis, & unciis tribus aquæ fœniculi, Theriacalis vero duabus in liquidam mixturam dilutis. Hujus autem mixturæ pro ætatis, roboris, temperamenti ægrotan-

MORBI SECUNDARII, SIVE ALTERA SCARLATINÆ PERIODUS.

Noxa aeris frigidi.

§. LXXXVIII. At experientia demonstravit sæpissime, resoluta purpura scarlatina, desquamataque jam epidermide, ægros e morbo convalescentes, si regimen diaphoreticum negligant, aut se aeri libero, aut frigidiusculo incaute objiciant, aut non per-

tantium ratione, & pro vario morbi gradu dabantur quotidie tria, quatuor, quinque, modo plura, modo pauciora cochlearia, juſtis intervallis diſcreta, donec venter ſolveretur. Poſtea medicamenti doſis excretionibus accommodabatur, ſic ut modum non excederent, ſed pergerent ſaburram educere. Nec alio uſque ad morbi finem opus erat auxilio. Poſt primas dejectiones continuo mitigabantur ſymptomata, præſertim capitis dolor, convulſiones, inflammatio faucium, & ventriculi morſus. Hinc quoque rubor ex intenſiſſimo in roſeum dilutum deſinebat. Nec pruritus, qui optime præſagiebat, diu cunctabatur accedere, & pulſus molliri, & dilatari. Quinque vel ſex intra horas viginti quatuor dejectiones ſatis erant ad hæc bona præſtanda in aliquibus: in aliis pluribus opus erat pro cacochyliæ putridæ quantitate, ac vi. In parvis pueris plerumque una remedii præſcritio & non iterata omnem morbum debellabat; in grandioribus interdum iterabatur, ſed nunquam tota abſumebatur. Hæc erat communiſſima, & certiſſima, qua utebatur, curationis ratio. Fatetur tamen interdum etiam ſanguinis miſſionem adhibuiſſe, ut aliquod ſymptoma periculoſum averteret. Id autem auxilii genus utile fuit, quando pulſus durus, & plenus, & dolor capitis atrox exigebant aliquod moderamen. Sanguis eductus nunquam cruſtam phlogiſticam exhibuit. Interdum quoque veſicantibus locus dabatur, nempe ubi ſopor gravis opprimeret. Sed nihil catharſi fuit præ-

perfectam crisim habuerint, modo repente, modo paucis post diebus, modo circa diem vigesimam primam, quandoque etiam serius (*), incidere in alia gravissima mala, eorumque complures e medio tolli. Neque id tantummodo accidit malignis, aut epidemicis purpuris scarlatinis, utpote quæ huic infortunio frequentius obnoxiæ sunt, verum etiam benignis, & regularibus, licet multo rarius, quemadmodum constat ex fidissimis clinicorum (a) testimoniis. Hæc vocatur *secunda scarlatinæ periodus*, sive *secundum stadium* (b), quemadmodum febris, quæ variolas confluentes, aut malignas subsequitur, *secundariæ* nomen apud plerosque obtinuit.

Multiplex morbi genus. Frequentior tumor œdematosus.

§. LXXXIX. Mala autem ista (§. LXXXVIII.), quam-

præſtantius, & efficacius. Diæteticum autem regimen in eo conſiſtebat, ut ſolis panatellis ex aqua decoctis, aut pane aqua pura intincto veſcerentur. Carnes enim, aut earum jura febrim, & ruborem augebant. Potui dabatur aqua pura, aut nitro imbuta, liberali manu. Strangulis moderate tegebantur in lecto; aer pluries recens, & purus per feneſtras intra diem admittebatur. Et quidquid alexipharmaci, aut ſudoriferi ſpeciem haberet, exulare juſſum eſt. Sic tota febrium ſcarlatinarum cohors, quas curandas habuit, feliciter devicta fuit.

(*) Exemplum œdematis univerſalis, in quod die trigeſima a morbi initio, cum jamdiu a febre, & ſcarlatina vacuus eſſet homo quidam incidit ex eo, quod e cubiculo ad auram puriorem inſpirandam prodierat, affertur a Medico Florentino ſolertiſſimo, ALOYSIO NERIO in quodam ſuo opuſculo. Vid. *Avvisi sopra la salute umana Volum.* 3. *p.* 262.

(a) *Ibid.*

(b) HEIST. *compend. med. l. c.*

quamvis ab una eademque caussa manantia, multiplicis tamen generis sunt, prout nimirum acris humor, qui difflari per cutis spiracula debuisset, has vel illas partes aggreditur. In quibusdam ad articulos artuum extremorum delatus dolorem, & ruborem, ut in arthriticis (*a*), excitat. In aliis glandulas lymphaticas occupat, unde hæ intumescunt, indurantur, & (*b*) dolent. Sæpissime in pulmones fertur, & respirationem reddit difficilem, & quasi suffocantem; si vero in caput, & cerebrum impetum faciat, mox deliria, convulsiones, & mors (*c*) subsequuntur. Sed omnium frequentissimus est tumor œdematodes, aut leucophlegmaticus, quo totus corporis habitus, vel aliquæ ejus partes cum urina plerumque pauca, turbida, & fusca, ac quandoque omnino suppressa (*) tentantur. Id a SENNERTO jam animadversum video, nam post cutis desquamationem, *mox pedes*, inquit, *ad talos, & suras usque intumescunt, hypochondria læduntur, respiratio difficilior redditur, tandemque abdomen intumescit, ægrique non sine magno labore, & post longum tempus pristinæ sanitati restituuntur; sæpe etiam (d) moriuntur.*

Tu-

(a) SENNERT. *De febr. l.* 4. *cap. XII. de variol. & morbill. p.* 178.

(b) HEIST. *l. c.*

(c) HAEN. *l. c.*

(*) In hac altera periodo ROSENIUS vidit urinas non modo paucas, sed colore aquam, in qua recens caro lota est, referentes. Vid. *Trait. cit. version. gallic. p.* 281

(d) *L. c.*

Tumor iste duplicis naturæ, calidus, & frigidus. Primi qui morbum recte noverint, Florentini. Cur sanguis missus remedio sit?

§. XC. Tumor vero iste, quo corpus inflari & turgescere dixi, duplex esse consuevit, alter, ut ita loquar, calidus; alter frigidus: quæ differentia notari maxime debet, ut curatio diversæ ejus naturæ accommodari possit. Frigidum eum voco, qui veri œdematis, aut anasarcæ speciem refert, & albus, & mollis, & aquosus, & nequaquam tactui calens apparet, & cum debilitate totius corporis, appetitus defectu, pulsu humili, languido, non duro, neque febrili conjungitur: contra calidum, qui magis ad leucophlegmatiam accedit, & durus est, & renititur, nec vestigia digiti prementis recipit, & manui calorem acrem, sive pungentem exhibet, stipaturque pulsu duro, crebro, celeri, & febrili, spirandi difficultate, stertore, lingua sicca, & alba, siti plerumque ardenti, interdum non magna, urinisque paucissimis, & pene deficientibus. Primi, ni fallor, qui hanc perutilem, veramque differentiam animadverterunt, videntur fuisse Medici Florentini (*a*), quorum etiam ingenio excellenti, & clinicis, anatomicisque disquisitionibus jam ab annis amplius sexaginta debemus non modo hujusce morbi veram pathologiam, sed optimam quoque, & prope certam curandi rationem. Cum enim Florentiæ circa ann. 1717. quam plurimi purpura scarlatina epidemica implicarentur, & omnes decima quarta circiter die simplici Sydenhamiana methodo feliciter sanarentur; observatum est, convalescentium aliquos circa vigesimam primam

(a) *Avvis. sopra la sal. um. T. 3. N, 5. Burser. T.III.*

nam diem cœpisse queri *de aliqua respirationis gravitate, modica tussi, atque aliquo oculorum, faciei, & externarum gutturis partium ædemate, quibus phænomenis succedebat febris, iisque ingravescentibus, præsertim ædemate, quod universale fiebat, cum levi thoracis dolore, abdominis tensione, & aliquando torminibus, & omnimoda urinarum suppressione ad interitum festinabant diureticis tractati* (*b*). Medici hinc solertiores mortuorum cadavera secuerunt, inveneruntque pulmones, pleuram, intercostales musculos, diaphragma, renes, & intestina *plus, minusque* inflammatione correpta. Quamobrem in eam venerunt sententiam, ut peripneumoniam, quam metastasis materiæ morbificæ non ex toto evacuatæ induxerat, pro primario morbo habendam crederent; tumorem vero leucophlegmaticum pro ejus symptomate, sive effectu secundario. Inflammatis enim pulmonibus, ceterisque partibus respirationi dicatis, ac proinde humorum per præcordia circuitu pene intercepto, facile intelligebant, cur, retardato per venas tum sanguinem, tum lympham vehentes refluxu, & hinc inhibita serosi laticis e cellulosis cavis absorptione, totus corporis ambitus retenta viscidiore, & crassiore ejus parte turgeret, & præter morem intumesceret. Quapropter in aliis, qui in hujusmodi morbum inciderunt, sanguis mitti cœptus est ex brachio, &, si opus erat, etiam iterato, & *sic omnes sanabantur*, felici eventu consilii bonitatem comprobante (*c*).

Ca-

(b) JO. CALVUS *comment. de hodierna etrusca Clinica*. Extat in RONCALLI PAROLINI *Medicina Europæ p. 333.*
(c) *Ibid.*

Calido ædemati semper venæ sectio juvit.

§. XCI. Neque in illa tantum epidemica constitutione id auxilii ex voto cessit, verum etiam deinceps in reliquis annis, quotiescunque convalescentibus ex hujusmodi exanthematico morbo supervenit tumor iste leucophlegmaticus, febrim comitem habens, & reliquas notas calidi œdematis præseferens; etsi non ab interna pulmonum, aliorumque viscerum inflammatoria congestione ortus videretur, sed a solo telæ cellularis infarctu, quem retenta expirabilis acris materies, ut quandoque usuvenit, peperisset. Hinc jam apud omnes Etruriæ Medicos invaluit, ut non alia hunc affectum, alias lethiferum, methodo oppugnent, quam antiphlogistica, sanguinis videlicet missione, nitro, temperantibus, & subacidis medicamentis (a).

Frigidum ædema quomodo curandum. Cathartica, & diuretica primas tenent. Cortex peruvianus, & vesicantia quando indicentur.

§. XCII. At vero si corpus, venter, crura, aut aliæ partes vero œdemate frigido, & molli, & sine febri corripiantur, alia omnino curationis ratio adhibenda est. Tunc omnia quæ serosam colluviem blande detrahunt, convenientissima habentur; cujusmodi sunt cathartica subinde repetita, & diuretica tamdiu continuata, donec omne malum resolutum sit. Sed ex his ea eligenda monet HAENIUS (a), quæ simul temperant, & refrigerandi facultate prædita sunt. Nobis ad alvum laxandam ut magis accommodata probantur manna, ejus syru-

(a) *Avvis. sopra la sal. uman. l. c.*
(a) *Rat. contin. l. c.*

syrupus, aut conserva, cremor tartari, sal polychrestus, cassiæ flores, aut ejus dilutum. Ubi cathartica ab ægris non admittuntur, & recusantur, clysteres injici possunt ex decocto foliorum sennæ, qui satis valide serosos humores dejiciunt. Ad urinas ciendas a multis hic proponitur Tinctura salis tartari bis, terve in die ad guttas decem, quindecim, aut viginti ex vehiculo idoneo propinanda, cujus vires etiam non nulli augere nituntur additione liquoris terræ foliatæ tartari, aut spiritus nitri dulcis. Nitrum quoque largiori manu datum, decocta radicum aperientium, atque oxymel scilliticum syrupo aliquo gratiori mitigatum non carent optato effectu. Interdum in contumaciore malo, ubi etiam non levis de Ascite suspicio erat, pueros in primis sic affectos restitui syrupo cichorei cum Rhabarbaro, & diluto baccarum Juniperi syrupo aliquo aperienti edulcato. Si laxa videatur solidarum partium compages deperditusque earum tonus, ejusmodi remediis utiliter adjicitur cortex peruvianus. Hujus usu reliquis auxiliis interjecto ascitem expugnatum narrat HAENIUS (b). Emplastra etiam ex cantharidibus, quæ alias in Anasarca cum emolumento adhiberi solent, hic quoque a VOGELIO (c) suadentur. Sudoriferis porro nihil profici, quia cutis obstructa, & impervia eorum vim frustratur, plures facta pericula (d) evicerunt.

Dolores arthritici, & tumores glandularum simili curatione egent.

§. XCIII. Simili prorsus medendi ratione doloribus ar-

(b) *Ibid.*
(c) *L. c. §. CLVI.*
(d) HEISTER. & HAEN. *l. c.*

arthriticis, & glandularum tumoribus Scarlatinæ succedentibus (§. LXXI.) succurrendum est. Nam vel calidam, & inflammatoriam indolem ostendunt, & febri junguntur; vel frigidi, ut vocant, & simpliciter lymphatici, & febris expertes sunt. Priori in casu antiphlogisticis, in altero catharticis, & diureticis uti oportet, ut resolvantur. Inter cathartica Jalapa, & mercurius dulcis, inter diuretica scilla, & millepedes primum locum merentur. Tumoribus glandularum colli, & parotidum non suppurantibus, & diutinis præter cathartica mercurialia linimentum ex oleo amygdalarum dulcium, spiritu salis ammoniaci urinoso, liquore Cornu Cervi succinato, & camphora multum profuisse in Hauniensi epidemia testatur Cl. MEZA. Celebratur a PLENCIZIO (a) auri fulminantis mirifica virtus in hisce morbi successionibus, & speciatim magno in pretio habentur pilulæ WEBERI de TURNBERG, Clinici Austriaci non incelebris, quæ aurum fulminans continent (*). Sed cum aurum fulminans aliis medica-

(a) *Op. physico medic. T. III.* Summa ejus tractatus de Scarlatina cum observationibus XVII. annotationibus illustratis inserta est *Fascicul.* 2. *Oper. min. med. & Dissert. a Fran Xaver.* DE WASSERBERG *collect. p.* 188.

(*) *Pilulæ Weberi.*

℞. *Rhei elect., spirit. sal. coagulat. an. drachm. ij., Mercur. dulc., auri fulminant., extract squillæ an. drachm. j. Rob. Junip. q. s. ut f. pil. gran. j. vel ij. auro, argentove obvolvend. D. n. j. vel ij. pro ratione ætatis quovis bihorio, sic ut solvatur alvus ter singulis diebus. Sin minus, add. pilulis magisterium Mechoacannæ, aut diagridium sulphurat., aut pilulæ cocchiæ. Superbib. infusum baccar. Juniperi, vel radic. aperient. Post trium, vel quatuor dierum spatium intermittatur ad unum diem. Paregorica dentur vesperi ad sedandum.*

mentis per se satis efficacibus, uti mercurio dulci, Rhabarbaro, spiritui salis coagulati, extracto scillæ &c. adjunctum videam, incertum, dubiumque remanet, num bona effecta, quæ inde manare dicuntur, auro fulminanti, an aliis rebus admixtis tribui debeant. Ut ut sit, hoc remedii genus, ubi febris est, & præsertim paullo validior, locum non habere, prudentiores (b) existimant.

Regimen diæteticum.

§. XCIV. Reliquum est, ut ægrotantes tranquille decumbant in moderato, æqualique calore, ut blanda, & assidua corporis exspiratio habeatur. Quemadmodum vero frigus, aerisque liberioris afflatus nocumento est, sic nimius calor noxa non caret; ideoque sedulo vitandus. Si vires suppetant, ut in clauso, & temperato cubiculo deambulent, concedi posse non dubitat HEISTERUS (a). Victus denique rationem oportet esse morbo accommodatam, temperantem videlicet, aperientem, atque e vegetabilibus potius, quam ex animalium carnibus depromptam.

CAPUT V.

DE EXANTHEMATE URTICATO (*).

§. XCV. LEvissimum, tutissimumque fere omnium exanthematum illud profecto est, quod ab

(b) HAEN. *rat. cont. P. I. cap. VIII. p.* 146. 147.
(a) *Comp. med. Pract. Cap. IV.* §. *XXXI.*
(*) *Synonyma*
Altera erysipelatosæ febris species SYDENHAMII, *Oper. Sect. VI. cap.* 6. *Essera, Sora, & Sare arabum* SEN-

ab urticis nuncupatur. Post levem febrem, Diariæ similem, interdum sine febre, erumpit sub papularum ex albo rubentium, discretarum, & cutim ipsam elevantium, & prurientium forma; magnitudine, & specie valde similium illis, quas urticarum punctura, aut vesparum, apumve ictus excitat. Hæ pustulæ non modo pueris, sed etiam adultis communes sunt, & totum corpus cito occupant, atque augescunt in exiguorum tuberculorum morem; sed in primis faciem, & collum, & brachia corripiunt, &, si quando se sub cute condunt, pruritum mordacissimum, & vix tolerabilem afferunt, ad levem quamvis fricationem rursus prodituræ in conspectum. Quolibet anni tempore apparere solent, plerumque post vini, & subtilium liquorum liberaliorem potum (*a*), quandoque sine ulla evidenti occasione (*b*); quamquam non raro id mali viderim ex aliqua ventriculi acri saburra (**), aut e compressa cutis exspiratione natum.

SENNERTI, *Med. Pract. l. V. P. I. de tumor. cap. XXVI. Purpura urticata* JUNCKERI, *Tabul.* 75. *&* SCHACHTII, *Instit. med. pract. cap. XI.* §. *VI. Purpura urticata, nonnullis porcelaine*, LIEUTAUDII, *Synops. Med. T. I. lib.* 2. *Sect. IV. p. mihi* 371. *Febris urticata* VOGELII, *de cognos. & curand. morb.* §. *CLVIII.*, *&* ALIORUM. *Scarlatina urticata* SAUVAGESII, *Nosol. Cl.* 3. *ord. I. Gen.* 8. *spec.* 2. *Febris rubra pruriginosa* EJUSD. *ib.*

(a) SYDENH. *l. c.*

(b) SWIET. §. *DCCXXIII.*

(**) Post esum astacorum, mytulorum, echinorum, cancrorum, aliorumque affinium hujusmodi eruptionem fieri, testis est LIEUTAUDIUS, *Synops. med. T. I. l.* 2. *Sect. IV. Cap. cut. macul. & efflorescentiæ.*

Qualis febris. Eruptionis ratio. Quomodo evanescat.

§. XCVI. Quando febris exanthema hujusmodi præcedit, ipsa incipit a vix sensibili cutis extimæ refrigeratione, deinde calorem non magnum exserit cum siti mediocri, aliquaque capitis molestia, vel levissimo ejus dolore, & singulari quadam circa præcordia anxietate, & debilitate. Erumpentibus papulis, quod fieri solet post paucas horas, febris, anxietas, & reliqua symptomata evanescunt. Exanthemata vero se sustinent duos vel tres dies, donec ex integro evaporatione insensibili resolvantur. Sæpe tantum non una eruptione omnis humor noxius expellitur. Tum remissa febri papulæ & ipsæ extenuantur, & decedunt, sed vesperi redeunte febricula iterum prodeunt, mane cum ipsa febre desituræ. Sic ad aliquot vices abeunt, & redeunt, donec totus earum fomes exhauriatur. Calore lecti, & exspiratione aucta sæpe evenit, ut evanuisse videantur: sed si cutis aeri exponatur, aut e lecto surgant ægri, retenta exspirabili materie statim papulæ conspicuæ fiunt, cutemque ut antea attollunt cum notabili pruritu, & ardore. Raro terminantur epidermidis desquamatione; quamquam hoc alii ut proprium earum ponant.

Interdum sine febre est.

§. XCVII. Pluries eas vidi sine febri aliquas tantum partes, puta brachia, aut crura afficere, interdum etiam universum corpus; atque instabiles esse, abire, revertiqee statis quibusdam horis ad aliquot dies; sed plerumque dies quatuor non prætergrediuntur. Observatio est SWIETENII (*a*), iis evane-

(a) *L. c.*

nescentibus præcordiorum anxietatem, & lipothymias leves succedere; rursus prodeuntibus hujusmodi molestias penitus cessare. Qui sic laborant, in reliquis eos bene habere. Hinc vero patet, non innoxium fore earum ad interiora recessum. VOGELIUS, quando febris eas comitatur, monet ei *horrores frequentes* intermisceri, & *alvi profluvium plerumque ab initio, cum urina turbida, ac limosa* adjungi. *Nullum* vero *periculum* subesse, & febrim *primo septenario* sudoribus judicari. Sed rarissimum puto tamdiu eam produci.

Ut differt ab aliis exanthematis similibus.

§. XCVIII. Si horum exanthematum ratio undique diligentius consideretur, cuicumque pateat necesse est, ab erysipelate, cujus speciem ea voluit esse SYDENHAMIUS (*a*), & MEZA (*b*), atque a purpura Scarlatina, ad quam ea retulit SAUVAGESIUS (*c*), quam plurimum natura, & peculiari habitu ipsa discrepare; id quod jam a LIEUTAUDIO, atque a VOGELIO animadversum est. Multo minus assentiri possum SCHACHTIO (*d*), qui exanthema urticatum a miliari rubro, nisi magnitudine papularum, differre opinatus est. Nec mirum cuipiam erit, si hac deceptus opinione vir alioquin sapiens, & judicio pollens morbum hunc inter gravissimos recensuerit, contra ac reliquis visum est.

CU-

(a) *L. c.*
(b) *Compend. med. pract. Fasc. I. Cap. XVII. §. CLVI.*
(c) *L. c.*
(d) *Instit. med. pract. Cap. XI. §. VI.*

CURATIO.

Indicatio generalis.

§. XCIX. Generatim acritas humorum diluentia, & temperantia exposcit, primarum viarum si qua cacochylia est, lenia eccoprotica antiphlogistica; hærens in cutaneis vasculis perspirabilis materia, regimen diapnoicum, & blanda diaphoretica. SYDENHAMIUS, qui exanthema hoc pro erysipelatode habuit, sanguinis missione, & repetita catharsi oppugnandum esse docuit. At, nisi ingens fuerit sanguinis fervor, aut febris vehementior, aut magna vasorum plenitudo, sanguinem mitti supervacaneum omnino est; & fortasse etiam noxium. Ad SENNERTI sententiam libentius accedimus, qui post sanguinis missionem, si tamen aliqua ex memoratis caussis eam postulaverit, purgationem per Tamarindos, Myrobalanos, & Rhabarbarum proponit, deinde alterantia subacida, emulsa ex seminibus refrigerantibus, & demum balnea ex aqua tepida prudenter proponit. Sic tamen in purgantium usu temperamentum adhibendum est, ne naturæ opus, noxium humorem critice per cutis meatus expellere nitentis impediatur. Blande igitur, & epicratice morbi fomes per eccoprotica antiphlogistica subtrahendus est. Mirum, quantum hac via radicitus morbi caussa, præsertim si recidivus, & pertinax sit, extirpari soleat. In leviori casu, aut in exanthemate febri vacuo, ceterum pruritu & mordaci ardore permolesto nihil præstantius, & salubrius deprehendi, quam balneum tepidum, in quod corpus universum, aut partes magis affectæ demittantur. Si acre temperatur, phlogosis mitescit, stagnans humor solvitur, & exspiratione difffla-

flatur. Quo etiam pertinet tepor lecti, quietus decubitus, & potus largior ex diluto florum sambuci, aut foliorum Thèe. Quod si huic adjiciatur nitrum, roob baccarum sambuci, & syrupus rubi idæi, aut similis alius, eo valentior medicina præstabitur.

Essera, Porcelaine Gallis dicta.

§. C. Exanthemata, quæ figuram, & magnitudinem foliorum cujusdam plantulæ a gallis *Porcelaine*, a nostris *Portulacæ* vocatæ referunt, Esseram Sauvagesii, & Sagarii constituere videntur, & sola tuberculorum majore mole ab urticatis discrepant. Igitur pro horum varietate tantummodo habenda crediderim. In reliquis enim omnino conveniunt. Qui ex illis novum genus conficiunt (*a*), discrimen hoc esse ajunt, quod Essera pruriginis expers omnino reperiatur. At vehementer dubito, num perpetuo prurigo absit, &, si quando abesse videatur, satis discriminis in hoc contineatur, ut ab urticato exanthemate segregetur.

C A P U T VI.

DE ESSERA VOGELII.

§. CI. Quoniam a Vogelio (*a*) *Esseram* video descriptam, uti non infrequentem in ejus regionibus, quæ omnino discrepat non modo ab ea, cui id nominis ab aliis (§. C.) tribu-

(a) SAUVAG. *Cl. III. Ord. I. Gen. IX.* SAGAR. *Cl. X, Ord. I. Gen. IX.*
(a) *L. c.* §. *CLVII.*

butum est; verum etiam a quovis alio exanthematis genere ex iis, quæ in hunc censum veniunt, instituti ratio exigit; ut eam nequaquam silentio prætercam, quamquam apud nos rarius incidentem, & fortasse multis prætervisam.

Descriptio.

§. CII. Essera autem hæc, inquit vir ille probatissimus, *maculas exhibet latas, discretas, coloris rubri splendentis, glabras, planas, ardentes, & prurientes*, quæ *in manibus*, *& facie potissimum* consistunt. Erumpunt autem vel cum febre, vel sine ea. Quando cum febre junguntur, hæc diariæ modum tenet; & dorsi, capitisque dolorem, & vomitiones etiam comites habet. Eam *horror præcedit*, *& æstus cum sudore subsequitur*: solvit vero tertio die sudor, & urinæ copia.

§. CIII. Hæ maculæ valde erraticæ, & fugaces sunt; sic ut modo appareant, modo evanescant. *In manibus*, dum stragulis tectæ manent, *lætissime efflorescunt*; at, cum extra exponuntur, *iterum sese subducunt*. Nonnullis tamen contra accidit: nimirum *in frigido* magis conspicuæ fiunt, retardata materiæ exspiratione; in calida effugiunt, & evaporatione difflantur. Nec, si intro vertuntur, timorem adeo magnum incutere consueverunt. Tertio, quod longissimum est, die decolorantur, & pallescunt, subsequente cutis desquamatione.

Spontanea, & quandoque secundaria. Curatio.

§. CIV. Plerumque sponte accedunt, & solitariæ sunt. Quandoque febres biliosas præeunt. Alias variolis, dum exsiccationem hæc subeunt, interjectæ se prodeunt. Æstate præsertim, atque hieme corripere

pere dicuntur; & qui semel iis laboravit, facile iterum, pluriesque prehenditur. Quod ad curationem pertinet, blanda diaphoresis, & sub stragulis in lecto decubitus sufficere fertur. Levissimum certe exanthematis genus est, & vix ope medica indiget. Cum hoc vero, nonnisi nomine convenit illud, quod SENNERTUS descripsit, quodque cum urticato plane consentit: quidquid VOGELIUS contra putaverit.

CAPUT VII.

DE PEMPHIGE RECENTIORUM, SIVE MORBO PHLYCTÆNOIDE (*).

Descriptio.

§. CV. PEmphix, latine bulla, morbo nomen dedit. In eo autem bullæ, sive ampullæ magnæ, nucis avellanæ magnitudinem plerumque æquantes, interdum majores, raro minores, sero flavo turgidæ, magnum ardorem, aut pruritum excitantes, varias cutis sedes defœdant, & plures dies

(*) *Synonyma*.

Pemphygus SAUVAGESII, *Nosol. cl.* 3. *ord.* I. *gen.* 3. CULLENII, *Gen. morb. Gen.* 32. SAGARII, *cl. X, ord. I. gen.* 3. *Morta* LINNAEI, *Gen. morb. gen.* I, *Cl.* I. *ord.* I. *Febris bullosa*, *Pemphigodes Recentiorum* VOGELII, *de cogn. & curand. morb.* §. CLIX. *Exanthemata serosa* G. PISONIS. *de morb. a seros. colluv. & diluv. ortis observat.* CL. *Febris vesicularis* MACBRIDII, *Introd. method. in Theor. & Prax. med. T.* 2. *l.* 1. *Cap. XVIII. Febris pemphigodes* EPHEM. GERM., *Dec.* I, *ann. VIII. obs.* 56.

dies persistunt, donec ruptæ serum effundant, relictis sæpe maculis ex atro rubris, & frustis epidermidis circum nigricantibus. Interdum per totum corpus erumpunt, interdum in aliquibus tantum partibus, & speciatim in facie, & collo. Vereque febri junguntur, quanquam & sine febri interdum (*a*) observatæ fuerint.

Duplex genus.

§. CVI. Harum quoque duplex genus est, alterum benignum, sed rarius; alterum malignum, perniciosum, & sæpe epidemicum, imo interdum, ut ferunt, contagiosum; quod longe frequentius. Benignum vel sine febre est, vel cum mitiori, & non periculosa plerumque conjungitur (*). Bullæ autem primo, secundo, vel tertio (*a*), imo quarto tantum die (*b*) epidermidem attollunt, &, quando benignus morbus est, intra septimum diem disrumpuntur, & exsiccantur, nullo pure, aut alio humore manante, sed cuticula quasi combusta in frustula sordida, & sub-

(a) SAUVAG. *l. c.* VOGEL. *l. c.*

(*) Non tamen affirmare ausim, benignum semper fore morbum, quando febris expers est, vel videtur. Nam mense Januario an. 1760, dum epidemice in urbe Faventia Peticulæ vagarentur, multosque exitio traderent, JOANNES BOSCHIUS, vir patricius, octogenario proximus, repente aliquot hujusmodi ampullis variis in corporis partibus sine febre correptus fuit. Serosum humorem continebant, & rupta epidermide, plaga subter primum rubra, dein livida, & nigricans apparuit. His, sine alio symptomate, intra quatuor, vel quinque dies paullatim extinctus est. Malum vero neque in assidentes, neque in alios domesticos contagione se diffudit.

(a) CULLEN. *l. c.*

(b) SAUVAG. *l. c.*

subnigra decidente. Sin vero malignus, ni occidant prius, non nisi decima quarta die finem, & judicationem attingunt. Febris autem modo Synochi non putris, modo putris naturam servare dicitur, modo remittentem, & tritæophyam mentiri visa est. Commune fere est, ut nulla vestigia, nullas caveas, aut foveas in cute relinquant, præter subnigras maculas quas supra (§. CV.) diximus. Quantum porro id mali genus differat a superioribus, facile quisque perspiciet, si ad singulorum descriptionem animum adverterit. Neque cum exanthematibus miliaribus albis, neque cum variolis aquosis, & crystallinis confundi poterit; nam illa grano milii non solent esse majora, sæpius etiam minora; hac demum pure aliquo, si in majores vesiculas confluant, replentur; quod minime accidit Pemphigi, de qua sermo est.

Sporadica. Epidemica. Contagiosa.

§. CVII. Pemphigem *sporadicam* saltem sexies se vidisse testatur SAUVAGESIUS (*a*). Sporadica item videtur fuisse, quam a C. PISONE descriptam (*b*) habemus. *Epidemicæ*, & *contagiosæ* plerumque lethalis, quæ Pragæ anno 1736 inter milites grassata est, exemplum nobis reliquit Cl. THIERRYUS (*c*). Sunt qui notam HIPPOCRATI & GALENO existiment, quod in sexto epidemiorum libro (*d*) febres pemphigodes memoratas inveniunt. Verum quid hoc nomine intellexerit HIPPOCRATES, nec GALENUS in commentario certo definire ausus est, nec alii in-

(a) *L. c.*
(b) *L. c.*
(c) *Medic. experiment. p. 134.*
(d) *Sect. I.*

interpretes satis explicarunt. Hinc jure adhuc inter eos (e) disceptatur. Obscurum quoque, atque incertum est, num ad hoc mali genus vere referri queat *febris Synechea cum vesiculis per pectus & collum sparsis*, quam nominavit quidem, at non descripsit MORTONUS (f), secus ac aliis visum est.

Dubitatio Cullenii. Non semper symptomatica?

§. CVIII. CULLENIUS, quem eruditio non minus, quam acre judicium commendat, dubitare videtur, *Pemphygus ne Helveticus* LANGHANSII (a), sive *species tertia* SAUVAGESII ad hunc morbum phlyctænoidem pertineat, an vero ad anginam ulcerosam, aut malignam rectius ablegandus sit? Phlyctænæ mali moris, quæ os, & fauces ubique infestabant, & curationis ratio, quam ei utiliter adhibebant, profecto suadent, epidemicum, contagiosumque illud malum a pemphige vera quam longissime abfuisse, aut certe cum angina ulcerosa, aut gangrænosa fuisse complicatum. Dubitat quoque idem CULLENIUS, num *pemphigus Indicus* (b), itemque *pemphigus Brasiliensis* (c), quos ad hoc genus morbi retulit SAUVAGESIUS locum hic habeant; nam non satis de his constare revera fatendum est. Quærit demum idem vir scientissimus, utrum pemphix semper symptomatica sit? Videtur autem ad affirmandum vehementer propendere. Sed, ut arbitror, id nequaquam con-

(e) CASPAR A REJES *Elys. jucund. quæst. camp. Quæst.* 68. *n.* 7.

(f) *Append. ad exercit.* 2.

(a) *Act. Helvet. Vol.* 2. *p.* 100.

(b) *Spec.* 4.

(c) *Spec.* 5.

concedi potest, cum solitaria, & sine febre interdum comperta fuerit, periculum semper portendit, ob gangrænam, in quam cito terminatur. Tantus enim sanguinis fervor, & tanta serosi humoris acrimonia esse consuevit, ut quocunque feratur, instar ignis adurat. Quare CAROLUS PISO inter initia, ubi febris vehementius exardet, non timet sanguinis missionem proponere, aliaque nimium calorem, nimiamque æstuationem compescentia. Neque ab ejusmodi curatione antiphlogistica abhorrebant medici Helveti in ea constitutione, quam aphthæ oris, & faucium graviorem reddebant. In ea vero, quæ Pragæ præsidiarios milites male habuit, quæque omnes, quocunque alio modo curarentur, interficiebat, solum acetum bezoarticum (*) remedio fuit. Ex quo enim hoc adhiberi cœptum est, omnes servati fuisse dicuntur. Antiseptica igitur omnia, in primis acidis mixta, & cortex peruvianus præ reliquis ut in aliis putridis, & gangrænosis morbis, sic in hoc quoque primas tenent. Ampullæ, ni cito per so

(*) *Acetum Bezoarticum.*
℞. *Rad. Angelicæ*
Enulæ
Imperator.
Hirundinar.
Zedoariæ an. drachm. vj.
Herb. Scordii.
Rutæ.
Salviæ an. unc. j.
Baccar. Juniperi unc. sem.
Flavedin. cortic. citri drachm. vj. Minut. incis. affund.
Aceti vini optim. lib. iij.
Post sufficient. Digest. exprimantur, & filtratum acetum ad usum reponatur Dos. ab unc. dimid. ad unam.

se rumpantur, forfice caute aperiendæ sunt, ne acer humor altius penetret, aut intro revehatur. Sed a reprimentibus, aut resiccantibus abstinere oportet, ut monet VOGELIUS. Si simul angina ulcerosa & maligna copuletur, huic quoque malo medendum est iis, quæ suo loco opportune, videlicet ubi de Angina agemus, distincte, & copiose dicentur.

CAPUT VIII.

DE MORBILLIS (*).

Morbilli utrum differant a purpura Scarlatina? Affinitas eorum cum variolis. Quid morbilli sint?

§. CX. MOrtono ea visa est cum Purpura Scarlatina Morbillorum convenientia, ut utrumque morbum solo gradu, non natura differre putaverit. Sed supra jam (§.LXII.), quodnam inter hosce affectus discrimen intercedat & indicatum est, & nunc interum manifestius fiet, si utriusque descriptio una comparetur. Alii contra, in quibus RHAZEM, RIVERIUM, & SENNERTIUM ut principes enu-

(*) *Synonyma.*

Morbilli RHAZIS, *lib. de variol. & morbill.*, SYDENHAMII, & MORTONI *&c. Rosalia* PROSP. MARTIANI, *in lib. 2. epid. sect. 3. v. 20. Febris morbillosa* FRID. HOFFMANNI, *De febrib. sect. I. cap. VIII. Rubeola* SAUVAGESII, *Nosol. method. Cl. 3. Ord. I. Gen. 3. Rosalia* ETRUSCIS; *Fersa* BONONIENSIBUS, *& aliis Italiæ populis*: *Rosacci* TICINENSIBUS. *Rougeole* GALLIS.

enumerato, Morbillos, & Variolas inter se maxime affines habuerunt; quapropter non seorsum, sed conjunctim pertractandos utrosque susceperunt. Verum horum quoque magna est dissimilitudo, uti mox apparebit. Ceterum Morbilli peculiare sunt, & distinctum exanthematum genus, quod febri ad cutim summam propellitur, papulas, & maculas rubras referens cum signis catarrhi, & distillationis, quæ præcedunt, & comitantur, adeo insignibus, & perpetuis, ut pro febri catarrhali exanthematica a non nullis (*a*) reputatum sit.

Fere omnes morbillis obnoxii. Fœtus ipsi morbillis interdum corripiuntur. Sæpe in eodem homine bis vel ter reversi narrantur.

§. CXI. Morbillorum morbus, postquam in Europam invectus (*) est, humano generi adeo infestus evasit, ut vix ullus reperiatur, vel sane rarissimi sint, qui eo semel saltem in vita si tamdiu, quandiu opus esset, vivant, non corripiantur. Infantes vero, & pueri præ ceteris ei maxime patent. Imo ne fœtus quidem ipsi in utero existentes ab ejusmodi exanthemate tuti perhibentur; nam infantes interdum nasci morbillis perfusos, memoriæ a Medicis magnæ auctoritatis proditum (*a*) est. Nec qui semel iis laboravit, se immunem deinceps certo fore, is credat; quod secundo, & tertio eundem hominem in eos incidisse ex fidis observatis constet.

(a) HOFFMAN. *l. c.* GRUNER. *Morb. antiquit. p.* 62.

(*) Ab Afris cum variolis in Europam delatos, verosimile valde est. Novum sane morbum, & veteribus Græcis ignotum esse nemo hodie revocat in dubium.

(a) ROSEN. *Malad. des. enfans chap. XVI. p.* 255.

stet. Scio equidem de hac morbillorum reversione non paucos subdubitare, & speciatim ROSENIUM, qui longa quadraginta annorum experientia neminem deprehendit, quem iterum (*b*) invaserint. At MORTONUS, quanquam pari annorum numero edoctus in eamdem prope dubitationem propendeat, fateri tamen cogitur, semel morbillorum reditum (*c*) sibi occurrisse. Hoc ipsum confirmat vir experientissimus, atque inter Florentinos Medicos doctrinæ fama clarissimus, JO. TARGIONIUS TOZZETTIUS, constare sibi asserens, non nullos, qui certissime morbillos passi fuerant, in eos iterum (*d*) esse relapsos.

Alia exempla reversorum. Plerumque contagioni reditus debetur.

§. CXII Omnem vero ex animo scrupulum, si quis alicui superesset, evellit DUBOSQUIUS *de la Robordiere*, qui in epistola quadam (*a*) ad Diarii Medici Auctores data ita scribit: *vidi morbillos pluries in eadem persona, & quidem intra breve spatium, imo eodem sæpe mense recurrisse, dum hi epidemice ad annum* 1773. *grassarentur. Id ipsum complures meorum collegarum viderunt. Morbilli qui initio anni* 1777. *ingruerunt, novam opportune occasionem suppeditarunt, qua hujusmodi observationem comprobarem. Tum enim non paucos pueros, morbil-*

(b) *Ibid.*
(c) *Exercit.* 3. *cap.* 3. *p.* 18.
(d) *Prim. Raccolt. di osservaz. p.* 101. Idem confirmat SCHACHT. *Instit. med. practic. Sect. I. lib.* 1. *cap. XII.* & MEZA *compend. med. fascic. I. Cap. XX.* & HAENIUS *Febr. Division. VI.* §. *VI. p.* 106.
(a) *Journal de Médéc. T.* 48. *pag.* 253.

billis correptos reperi, quos jam anno 1773. eodem morbo laborantes ipse curaveram. Neque hujus loci, in quo versor, id proprium quis credat; cum a Clinicis celebrioribus Normanniæ certior factus sim, admodum generale istud ibi esse. Quibus addi debet illustris Medicinæ Professor SPIELMANNUS, *qui anno superiore mihi per literas significavit, se crebro morbillorum in eodem homine reditum Argentorati admiratum esse.* Quorum luculentissimis testimoniis pro coronide adjiciam nuperrimas observationes Cl. ANTONII LAURENTII GENOVENSII, in oppido *Sanctæ Crucis* ære publico Medicinam facientis. Is, cum ann. 1782. proxime elapso epidemici essent morbilli, sex & quadraginta adultos homines invenit eisdem correptos, etsi alias eodem jam morbo laborassent, ut ex Medici, qui eis opem tulerat, testificatione, & familiarium fide, & signorum utriusque ægrotationis comparatione cognovit. Sexdecim alios præterea commemorat, quibus ipse morbillis affectis, dum epidemice morbus vagarentur, jam anno 1770. præsto fuerat. Admonet autem, hosce homines tum solum in morbillos recidisse, cum antea alii ex eorum familia iis ægrotantes, neminemque recidivum compertum esse eorum, qui procul ab ægrotantibus, infectisque (*b*) exstitissent.

Caussa. Contages. Subtile virus pro caussa. An aeri insideat? Dispositio corporis necessaria. Anni tempora, & temporum quædam constitutiones virus evolvunt.

§. CXIII. Satis hinc perspicitur, Morbillos a peculiari quodam miasmate gigni, & contagione com-

 mu-

(b) *Avvisi sopra la salut. umana Vol. VII. Lett. al sig. Dott. Gio. Luig. Targioni. pag. 267. ad 272.*

municari. Id vero etiam patet exinde, quod de loco in locum propagantur ab infectione rerum, aut ægrotantium, &, quando domum unam ingrediuntur, omnes, qui eodem sub tecto degunt, præsertim si nondum eis obnoxii fuerint, eadem continuo lue contaminant. Subtile igitur aliquod virus, & natura singulare a plerisque pro eorum caussa habetur, effluviisque ægrorum, vel rerum infectarum contactu in sanos immitti creditur. Negant vero hoc aeri innasci, aut insidere viri doctissimi (a), quia si communicatio cum ægris, aut rebus, aut locis contagione pollutis vitetur, morbilli etiam ipsi præcaventur. Ut autem contagium suscipiatur, quædam debet in corpore dispositio inesse; quæ si defecerit, virus aut non recipitur, aut receptum iners, atque innoxium evadit, aut cito e corpore sine noxa egreditur. Quia vero observatione compertum est, certis anni temporibus, aut quibusdam temporum constitutionibus frequentius morbillos exseri, atque increbescere; ideo verisimile videtur, eorum seminium, sive fomitem (*) peculiari quadam aeris conditione, & diathesi egere, qua evolvatur, & ferociat, sive illud in aere latitare velis, sive in rebus, sive in corporibus ipsis.

Di-

(a) ROSEN A ROSENSTEIN *Trait. de malad. des Enfans Chap. XIV. p. 255.*

(*) Olim a Medicis miasmata, quibus morbi contagiosi in sanos traducuntur, contagionis *seminaria* nuncupabantur; loca vero, & res, quibus morbi semina reconduntur & foventur, *contagionis fomes* dicebantur. Vid. FRACAST. *de contagiosis lib. I. cap. 4. & 7.*

Divisio in epidemicos, & sporadicos. Benigni & genuini quinam? Quinam maligni, & spurii? Quinam regulares, & irregulares? Anomali quinam rectius?

§. CXIV. Morbilli, ut plurimum quidem, universim, & populariter discurrunt; interdum vero sparsim tantum, & paucos adoriuntur. Quare rectissime diduci solent in *epidemicos*, & *sporadicos*. Sporadici generatim a MORTONO, qui de hujusmodi morbo cumulatissime scripsit, reputantur *benigni*, & *genuini*; epidemici contra *maligni*, & *spurii*. Sed non omnes sporadici benignitatis laudem merentur; nec epidemici semper infamantur nota malignitatis. *Benigni* sane fuerunt, licet epidemici, qui anno 1679. Londini a SYDENHAMIO observati sunt. *Benigni* pariter, qui Upsaliæ anno 1752 epidemice (*a*) dominatum tenuere. Hinc omnes, sive sporadici, sive epidemici, tribui debent in *benignos*, & *malignos*, ut ceteri exanthematici morbi. Illi a SYDENHAMIO dicuntur *regulares*, hi *irregulares*, sive *anomali*. Ut vero benignorum synonyma sunt *genuini*, & *regulares*; sic malignorum *spurii*, & & *irregulares*. Ut ut res sit, inter eos tamen *anomali* nobis vocandi ii potius videntur, qui a communi, & regulari cursu quam longissime discedunt, ut postea exemplis perspicuum faciam.

Tria morbillorum stadia. Stadium primum. Stadium secundum. Stadium tertium.

§. CXV. In quolibet autem morbillorum genere, sive benigno, sive maligno tria stadia, sive tem-

(1) ROSEN. *l. c.*

pora, uti in plerisque aliis exanthematicis morbis, distingui solent. *Primum a* MORTONO (*a*) vocatur *apparatus efflorescentiæ*, ab aliis (*c*) *stadium contagii*. Id in benignis, & regularibus ab invasione febris ad morbillorum eruptionem usque producitur: quæ in benignis, & regularibus circa diem quartam plerumque (*c*) contingit, quamquam alii (*d*) citius etiam eam contingere, scilicet post viginti quatuor horarum, aut bidui, aut tridui spatium, posse tradant, imo interdum paullo serius, nempe quinta tantum die. In malignis vero & anomalis quia eruptio modo præmaturius, modo etiam multo serius contingit, idcirco etiam hujus stadii duratio indefinita omnino est. SYDENHAMIUS (*e*) breviori eam tempore, quam in benignis, & regularibus, coercet; MORTONUS vero ad longius spatium, & quandoque ad septimam, aut octavam diem extendit (*f*). At in anomalis interdum eruptio ad vigesimam tertiam usque diem retardari (*g*) visa est. *Secundum* stadium *status morbi* a MORTONO, ab aliis *stadium eruptionis*, sive *eruptio* dicitur. Incipit ab ineunte efflorescentia, & producitur ad perfectum ejusdem complementum. In benignis bidui, aut tridui spatio plerumque continetur, nam tum febris, ut ut diris symptomatibus stipata, perfecta tamquam crisi solvitur, & cum ipsa efflorescentia evanescit. In malignis vero, longius hic status perdurat, & quando-

(a) *De morbill. p.* 14.
(b) ROSEN. *l. c.*
(c) SYDENHAM. *l. c. sect. V. cap. IV.*
(d) MORT. *l. c.* HOFFM. *l. c.*
(e) *L. c.*
(f) *L. c.*
(g) TARGION. TOZZETTI *Prim. Raccolt. d' osservazion. p.* 101.

doque ancipiti eventu, quia exanthemata modo apparent, modo evanescunt, & imperfecte prodeunt, ad decimam septimam, aut etiam vigesimam diem protenditur. *Tertium* stadium *crisim*, sive *declinationem*, vel *desquamationem* appellant. Exorditur a decoloratione exanthematum, & terminatur, cum ea ex toto evanuerunt, & epidermis desquamatur, superveniente ut plurimum alvi fluxu, qui in benignis sæpe salutaris est, atque hinc brevissimo tempore febris desinit, & intra paucas horas integritas omnium redit functionum. At in malignis, atque anomalis res aliter habet. Decedente enim efflorescentia febris non modo persistit, verum etiam augetur, & multa gravia symptomata sibi adsciscit, quibus enecat ægrotantes, aut in lentos, chronicosque morbos præcipitat, ut deinceps dicetur, nisi auxilium cito afferatur.

Tusses ferinæ interdum præcedunt. Quandoque Variolarum prodromi, & vicissim.

§. CXVI. Antequam vero ad singulorum generum historiam tradendam provehar, illud animadverti debet, quod *tusses ferinæ*, sive *convulsivæ* pueros aliquamdiu, & epidemice discruciare solent, quasi morbillosæ constitutionis, quæ non multum apparere cunctabitur, prænunciæ. Interdum etiam citra epidemicam labem tussis ferina per dies saltem quatuordecim antecedit, quam deinque morbillorum subsequitur eruptio (*a*). Quandoque morbilli variolarum prodromi sunt, nam ab his convalescentes paullo post variolis corripiuntur, aut vicissim variolis exsiccatis, & decidentibus succedunt morbilli,

(a) HOFFMAN. *l. c. sect. I. cap. VIII. §. II.*

li, nam sæpe uterque morbus eodem tempore (*b*) se mutuo excipit. Imo non desunt observationes quæ doceant, morbillos, & variolas uno tempore, eodemque in ægrotante interdum (*c*) complicari.

MORBILLI BENIGNI.

Quo anni tempore magis ingruant.

§. CXVII. Itaque ab iis, quos *benignos*, sive *regulares* diximus, exordium faciam. Horum descriptionem a SYDENHAMIO nobis relictam (*a*), cum naturæ omnino consentanea reperta sit, uti perfectissimam reliqui fere omnes scriptores persecuti sunt, ideoque nobis quoque, quoad videbitur, persequi licet. Quando epidemicorum morem assumunt, initio plerumque Januarii proserpere incipiunt; deinde paullatim se se diffundunt, & magis invalescunt. Instante porro verno æquinoctio jam ad summum incrementum attingunt. Postea per gradus minuuntur, & defervescunt, donec sic rariores, mitioresque facti Julio tandem mense extinguantur, & cessent. Nihil tamen obstat, quo minus aliis etiam anni temporibus invadant, progrediantur eodem ferme, quem dixi, ordine, & demum desinant. Frequentius infantes, & pueros, rarius adolescentes, atque adultos, rarissime senes adoriuntur.

De-

(b) STORCK. *Istruz. med. Pratic. T.* 1. *p.* 304. ROSEN. *l. c. p.* 261.

(c) HAEN. *Febr. Divis. VI.* §. *VI. p.* 107. *& seq.*

(a) *Op. Sect. IV. Cap. V.*

Descriptio primi stadii.

§. CXVIII. Morbo autem sive sporadice, sive epidemice invadente, ægri mox horrent, & rigent, ut initio aliarum febrium acutarum, atque inter crebras cum caloris, tum frigoris vices totam PRIMAM DIEM transigunt. SECUNDA DIE jam manifesta febris se se expandit cum vehementi ægritudine, magna siti, lingua alba, sed humida, appetitu dejecto, tussi sicca, capitis atque oculorum gravitate, & assidua in somnum propensione. Interdum verus capitis dolor eos, in primis adultos, angit; fauces ardent, & glutientibus dolent; dolent lumbi; pectus constringitur, respiratio cita, & frequens fit, imo suspiriosa; scrobiculus cordis, & totum epigastrium molesto ponderis sensu afficitur; oculi rubent, & illacrymant, & punctionibus subinde pertunduntur: lucemque ita aversantur, ut vix aperiri queant. E naribus quoque tenuis, acerque humor exstillat, crebra sternutamenta conciens; nec rarum est, sanguinem inde etiam abunde manare, quo caput, oculi, & fauces plerumque sublevantur. TERTIA DIE celeriter hæc omnia ingravescunt non sine aliquo manuum tremore, & subsultu, calore cutis intenso, & acuto, quandoque etiam delirio, & frequenti anxietate. Nec absunt interdum vigiliæ, aut certe si somnolentia tenet, sæpe hæc comatis vigilis speciem refert. Nausea, & frequens eorum omnium, quæ assumuntur, vomitus accedit; sed vomitu frequentior est diarrhœa *(a)*, sæpe biliosa, in qua subviridia, præsertim in dentientibus, egeruntur. Quo fluxu, ubi supervenit, vomitus, & vomituritio fere sedatur, & sistitur; nec ab

(a) HAEN. *Febr. Divis. p.* 104.

ab eo, dummodo non immodicus fuerit, & dummodo aptum intercedat regimen, exanthematum eruptio impeditur. Aliis vero alvus per totum morbi cursum clausa est, nec mali quidquam affert. Interea ægri fessi, difficiles, & morosi fiunt. Nonnulli etiam sudoribus diffluunt. Hoc stadio aliquando eclampsiam supervenire notat ROSENIUS (*b*), eamque prævideri posse ex sudoribus immodicis, & parcitate aut defectu urinarum. Tandem palpebræ, & tota facies intumescunt, & oculi circum magis rubent, & ardent, idque evenit imminente jam morbillorum eruptione. Atque hæc symptomata, nisi sub finem tertiæ diei morbillorum eruptio contingant, producuntur sine ulla remissione ut plurimum ad QUARTAM usque diem, raro ad QUINTAM.

Descriptio stadii secundi. Tertii stadii initium.

§. CXIX. Tunc temporis circa frontem, & reliquam faciem punctula rubra lenticularum instar, sive potius papulæ parvæ, rubræ, distinctæ pulicum morsibus similes prodire incipiunt, quæ paullatim numero & magnitudine auctæ, & in racemos collectæ faciem vario modo, & varia forma commaculant. Constant autem rubri hujusmodi racemi, sive corymbi ex parvis, nec valde dissitis pustulis, cutis superficiem paullulum excedentibus; quarum prominentia non solo tactu, sed oculis etiam propius admotis percipitur. A facie porro, quam primo occupant, sensim ad pectus, dorsum, ventrem, brachia, & crura se se diffundunt. Fereque eæ, quæ trunco, & artubus insident, latioresque sunt, & frequentissimæ, rubore se potius produnt, quam protuberante elatione; quamquam earum aliquæ, si

(b) *Des malad. des Enfans Chap.* 14. *p.* 261.

si bene examinentur, inæqualem, asperamque cuticulam reddere non nihil videantur. Pro varia vero ægrotantium constitutione, sanguinisque natura in aliis latiores, in aliis minores, in quibusdam rubicundæ, aut pallidiores, aut etiam ad plumbeum colorem vergentes ab HOFFMANNO (*a*) perhibentur. Morbillorum eruptione facta, pleraque symptomata graviora sæpe mitigantur, imo interdum etiam cessant. In primis calor acer, lumborum dolor, delirium, spasmi, & vomitus sedantur. Interdum post eruptionem multa biliosa cacochylia vomitione rejecta ægros insigniter levat. Ceterum tussis, quæ a principio ad finem usque morbi vexare solet, si non exasperatur, quod sæpe ob morbillos in larynge, & trachea exortos (*) accidit, eadem saltem remanet, ejusque ope plerumque excreantur mucosa multa cum pectoris levamine. Præter tussim aliquamdiu adhuc persistunt non raro, etsi mitiora, spirandi difficultas, oculorum rubor, lucis impatientia, lacrymatio, somnolentia, & cibi fastidium, brevi tamen desitura. Neque semper febris mox remittitur, nisi papularum fervore, & phlogosi subsidente. Die autem SEXTA, aut eadem inclinata pustulæ circa frontem, & faciem pallescunt; facies ipsa detumescit, &, cuticula arente ac disrupta, asperatur. Interea maculæ, quæ in reliquo corpore extant, latissimæ, & ruberrimæ apparent. SEPTIMA dein die prope jam desinit febris, atque in

(a) HOFFM. *l. c.*

(*) Non modo cutis, fauces, nares, oculi, & larynx morbillis occupantur, verum etiam dissectionibus anatomicis compertum est, viscera præterea thoracis, atque abdominis similibus pustulis obsideri LIEUTAUD *Prec. de Méd. l. c. p.* 604.

in facie morbilli evanescunt. OCTAVA in reliquo etiam corpore diffugiunt, sudore universali, aut urinis multis subsequentibus, aut etiam alvi fluxu; qui plerumque naturam levat. Interdum tamen accidit, ut fluxus hic facile in diarrhœam symptomaticam, torminosam, colliquantem, & funestam, MORTONO observante, degeneret. NONA æger optime habet, & plerumque a febre vacuus est. Facies, pectus, artus, & reliquæ partes quasi farina conspersæ videntur, frustulis disruptæ, & siccatæ epidermidis secedentibus, & vix cohærentibus, quæ squamatim decidunt, pruritum ubique relinquentia, non vero labem, aut vestigium ullum. At incidit quandoque, ut evanescentibus morbillis eo, quod dixi, tempore etsi naturæ legibus consentaneo, febris tamen repente cum difficili spiritu, & tussi molestiore augeatur, somnumque omnem tam die, quam nocte procul arceat. Non semper a metastasi, sive regressu morbillorum id oritur. Frequentius repetendum est ab imperfecta materiæ morbillosæ ad cutim propulsione, qua de caussa reliquiæ ejus ad pulmones delatæ peripneumoniam facile excitant. Huic infortunio eos in primis subjici censet SYDENHAMIUS, qui regimine, & medicamentis calefacientibus usi sunt, & sic sanguinem nimium exagitando effecerunt, quo minus tota materies morbillosa secerni, & ad cutim propelli posset. A reliquiis hujusmodi materiæ intus restitantibus non raro tussicula, febris lenta, alvi fluxus exsiccationi morbillorum succedunt. Ab his tamen incommodis liberi fiunt, & perfecte convalescunt, ut animadvertit TISSOTIUS (*b*), qui in reliquo morbi cursu, aut sub ejus finem notabilem ali-

(b) *Avis au peupl. P. I. Chap.* 14. §. *CCXXIII.*

aliquam evacuationem habuerint, uti vomitum, diarrhœam, in primis biliosam, urinam, aut sudorem largum. Harum enim ope excretionum febris omnino solvitur, æger vires resumit, & perfecte sanatur. Concedit tamen, interdum sola insensibilis cutis exspiratione reliquias veneni penitus difflari.

DIAGNOSIS.

Quomodo morbilli prænosci possint. Morbilli & variolæ valde similes in prima eruptione videntur. Quanam differentia distinguantur.

§. CXX. Atque hæc est benignorum, & regularium morbillorum historia, ex qua eorum diagnosis facile profluit. Inter initia tamen, antequam morbilli erumpant, eos prænoscere, & prædicere, res est aliquanto difficilior, atque obscurior. In stadio enim *contagii*, sive *effervescentiæ*; morbilli né, an aliud exanthematum genus impendeat, non satis perspicuum est. Tunc disquirere oportet, num epidemica constitutio morbillis faveat; num is, qui febri correptus est, eos nondum passus sit; an alii ex ejus consanguineis hoc morbo laborent, utrum consuetudinem, & familiaritatem cum aliquo morbillis laborante habuerit, & demum an febricitans oculorum rubore, lacrymatione, coryza humida, sternutamentis, dolore, aut ardore faucium, tussi sicca, & molesta, & somnolentia simul afficiatur? Si ista consentiant, de morbillis tutius conjecturam facies. Apparentibus vero papulis, ne putes, omnem dubitationem ablatam esse. Prima enim morbillorum apparitio magnam habet cum variolis cognationem, sic ut primo statim intuitu, uter morbus sit, decerni nequaquam liceat. Si qua tamen dif-

differentia est, hanc esse existimat LIEUTAUDIUS (a), quod pustulæ morbillorum in racemos collectæ, numerosiores omnino reperiantur, quam variolarum, etiam maxime confluentium. Præterea morbilli etsi in facie & fronte promineant, qui tamen in pectore, & artubus efflorescunt, rubore potius, quam elatione distinguuntur; quo sane discrimine dissentiunt a variolis recens prodeuntibus, quæ semper, atque ubique protuberant, & cito adolescunt (b). Id etiam peculiare morbillis est, ut calor, febrisque citius, & velocius in ipsis invalescant, & symptomata ut plurimum vehementius urgeant, quam in variolis (c), saltem benignis.

Discrimen inter morbillos & variolas. Quo differant a Purpura Scarlatina?

§. CXXI. Præterea natura ipsa discrimen inter morbillos, & variolas posuit, ne una confunderentur; quod tamen nonnulli perperam facere consueverunt. Discrepant autem inter se, 1. quod virus morbillosum non ita causticum neque ita exulcerans sit, ut variolosum; 2. quod pulmonibus magis officiat; 3. quod pustulas multo minores pariat; 4. quod hæ numquam pus gignant, sed siccentur, & desquamentur tantum, nec ulcus ullum, aut cicatricem relinquant; 5. quod plus epidermidem lædant quam cutim; 6. quod affectibus catarrhalibus, tussi videlicet, coryza, sternutamentis, oculorum lacrymatione, contra quam variolæ, stipentur; 7. quod hæmorrhagiæ narium, aut uteri fre-

(a) *Préc. de Méd. l. 2. Sect. IV. p. 603.*
(b) SYDENH. *l. c.*
(c) TISSOT. *Avis au Peuple P. I. chap. XIV. §. CCXXII.*

frequentius morbillis, etiam inter initia superveniant (*a*), quam variolis. Majori vero affinitate cum morbillis certare videtur Purpura Scarlatina, de qua supra retulimus. Ab ea tamen dissident, 1. quod ipsi supra cutim se efferunt; 2. quod affectus catarrhales modo memorati, illorum veluti proprii, & perpetui comites sunt; 3. quod spatia morbillis interjacent alba, oblonga, quadrata, multangula (*b*); dum contra in purpura scarlatina plana, æqualis, & continuata rubedo cutim ferme totam, aut maculis saltem latioribus, & erysipelatis similibus eam inficit; 4. quod epidermis farinæ instar secedit, & decidit, in scarlatina vero frustulatim abscedit; 5. quod tumor leucophlegmaticus, qui in scarlatina die 21 aut 22 tantum supervenit; in morbillis aut non cernitur, aut, si unquam accedit, statim in fine tertii stadii se exhibet. Non prætermittam demum adjicere, qua ratione morbilli a peticulis, atque ab exanthematis miliaribus internosci possint. A primis differunt elevatione epidermidis, & macularum amplitudine, figuraque multiplici, & varia: ab alteris discriminantur, quod in facie prodeunt, quod nullum humorem conspicuum in papulis ostendunt, dum miliaria faciei fere semper parcunt, & sensibilem humorem continent, qui quandoque etiam in verum pus convertitur.

PROGNOSIS.

§. CXXII. Morbilli benigni, & regulares in pueris, & adolescentibus plerumque periculo carent, & feliciter cedunt; nisi inepte curentur, aut malo re-

(a) HOFFM. *de febr. sect. I. Cap. VIII. §. II.*
(b) MORTON. *l. c.*

regimine pervertantur. In adultis vero aliquanto gravius malum est, & quandoque periculosum. Qui ex ægris, antequam morbillis corriperentur, diu male habuerunt, hi acutius ægrotare, & magis periclitari (*a*) solent. Morbilli opportuno, & & regulari tempore exorti, & prominentes, bene ominantur. Contra præmatura eorum eruptio, aut justo tardior, suspecta haberi debet. Facta eruptione, si æger relevatur, & viribus valet, alacriorque evadit; si maculæ dilute rubent; si cutis æqualiter calet, & non nihil tensa renititur, bonum (*b*), & contra. Infida esse solet pustularum duratio ultra quatuor dies protracta. Quod si earum color ad nigrum vergat, & cutis flaccescere simul videatur, gangrænam, & mortem appropinquari significat. Huic malo ii, qui calefacientibus medicamentis indulserint, & præ ceteris adulti, magis subjiciuntur. Subitus pustularum ex frigore admisso regressus ob metastasim semper metuendus est. Interdum (*c*) enim necem attulit. Diarrhœa tamen superveniens perniciem quandoque (*d*) avertit. Si pustulæ debito tempore, id est, tertio, vel quarto ab eruptione die incipiunt pallescere, resolvi, & exsiccari, & simul febris minuitur, & respiratio liberior cum facili excreatione fit, morbum feliciter solutum iri, indicium est. Tussis assidua cum alvi profluvio, & magna inquietudine infaustam præsagitionem (*e*) habet. Inflammationem enim pulmonum, in primis ubi calido regimine eru-

(a) HOFFM. *l. c. enarrat. morb. obs.* 1.
(b) STORCK. *l. c.*
(c) HOFFM. *l. c. observ.* 6.
(d) *Id. ib. observ.* 2.
(e) *Id. l. c. sect.* 1. *cap. VIII.* §. *V.*

ruptio accelerata est, inducere potest, & demum in phthisim desinere (*f*). Hæmorrhagiæ immodicæ discriminis (*g*) plenæ; mali quoque sudores largi, & assidui in adultis, nam ex levissima tum caussa morbilli intro (*h*) vertuntur. Qui ex morbillis occumbunt, præsertim infantes, nono plerumque die, evanescentibus nempe exanthematibus, infarctu bronchiorum, & pulmonum oppressi (*i*), aut peripneumonia præcipue ii, qui calidiore regimine usi sunt (*l*), suffocantur fere inopinato. Diarrhœa, quæ post morbillos exsiccatos, & depulsa reliqua symptomata accedit, si diu persistat, & ad plures hebdomadas protrahatur, vires prosternit (*m*), & tabem, & demum mortem (*n*) affert. Aliis post morbillorum ultimum stadium succrescit lenta febris cum abdominis tumore funesto. In his post mortem glandulæ meseraicæ obstructæ, & mole auctæ, pulmones vero vomicis referti (*o*) inveniuntur. Non nullis remanet tussicula cum raucedine, quæ facile in phthisim (*p*) terminatur.

(f) LIEUTAUD *Prec. de med. l. 2. sect. IV. pag.* 604.
(g) HOFFM. *l. c. in cautel.* §. *VI.*
(h) *Id. ib.*
(i) *Id. ib.*
(l) SYDENH. *l. c.*
(m) *Id. ib.*
(n) HOFFM. *l. c.* §. *VI.*
(o) *Id. ib.*
(p) *Id. ib.* §. *V.*

Venenum Morbillosum est peculiari acrimonia præditum. Ejus effecta. Cur certas partes afficiat. Duplex opinio. Venenum istud cum sanguine commiscetur. Facilis ejus difflatio. Ergo subtile, & volatile est. Tale ostenditur tribus aliis phænomenis.

§. CXXIII. Absoluta diligentissime, quoad per me licuit, morbillorum historia, indaganda nunc est morbillosi veneni (§ CXIII.) natura, quo facilius, & rectius eorum curatio institui possit. Et primo quidem peculiari, & calida, ut loquuntur, acrimonia illud præditum esse videtur, quod ubicunque se defixerit, aut quocunque se contulerit, partes vehementer irritat, inflammat, convellit, easque ad uberiores secretiones, atque excretiones, prout uniuscujusque organica structura fert, continenter sollicitat. Hinc profecto in oculis rubor, calor, lucis impatientia, lacrymatio; in naribus coryza, sternutamenta, catarrhus; in faucibus sitis, ardor, tumor, difficilis deglutitio; in larynge, & pulmonibus tussis sicca, assidua, raucedo, respiratio cita, difficilis, pectoris constrictio; in ventriculo cibi fastidium, nausea, vomitus, ponderis sensus, anxietas; intestinis diarrhœa, tormina &c. potissimum enascuntur. Num vero hæ in primis partes afficiantur, quod ore, & naribus virus intro suscipitur, ut quidam (*a*) existimant, an potius in iis consistat ob affinitatem, & sympathiam, quam habet cum lymphaticis, mucosisque humoribus, liberum cuique esto pro arbitratu suo judicare. Qui primæ opinioni adhærent, hoc præcipue argumento utuntur, quod ii, quibus inoculatione morbus insertus fuit, plerique tussi caruerunt, aut certe multo mitior, quam

(a) ROSEN. *l. c. p.* 262.

quam soleat, exstiterit. Qui vero alteram sequuntur; ore, & naribus reliqua etiam venenata miasmata plerumque excipi perpendunt, quin tamen hujusmodi loca acerbe, insigniterque affligantur. Quæ res utcumque se habeat, illud certissimum est, sanguini infundi venenum istud, & febrem admodum ardentem ciere, donec paullatim exsolutum ad summam cutim feratur, ibique sub epidermide sparsim consistens, tandem desquamatione ejusdem, sudore atque insensibili exhalatione diffletur. Quare alia hinc hujusce veneni proprietas manifestatur, subtilis nimirum, ac volatilis ejus natura. Quam insuper talem esse apparet, 1. quod papulæ, quas procreat, etsi rubræ, & inflammationis cujusdam participes, nunquam in suppurationem desinant; 2. quod facilis sit earum metastasis, & repulsio; 3. quod sanguis ita rarescat, & diffluat, ut non solum in primo morbi stadio, sed etiam in altero, & tertio hæmorrhagiæ crebræ, & largæ subsequantur, interdum irreparabiles.

Curatio Benignorum.

Sæpe sola natura sufficit. Quando, & quomodo naturæ relinquendi. Diæta.

§. CXXIV. Experientia sæpissime demonstravit, morbillos benignos, & regulares plerumque sola naturæ ope ad faustum finem perduci, imo esse interdum ita mites, & faciles, ut ægrotantes vix lecto obligentur. In universum igitur, si benignus, & regularis morbus videatur, si febris non vehementior sit, si non ingens pectoris angustia, si æger alioquin sanus, nec ulla anteriore pulmonum labe affectus cernatur; res tota naturæ committatur, imperato tantum diætetico regimine, quod temperatum

sit oportet, nec calidum nimis, nec nimis frigidum: nocet enim utrumque extremum. Victus ratio non alia esse debet, quam tenuissima; qualem nempe cibi cujusque fastidium, atque aversatio suadet. Quæ tanta plerumque est, ut ægri per aliquot dies ab omni alimento abstinere cogantur. Ad summum potui danda aqua ex hordeo, aut oryza, aut ex pane decocta, quæ diluit, demulcet, temperat, & tenuiter alit. Eo spectat serum lactis, cremor hordei, emulsa ex amygdalis dulcibus, & fructus acido-dulces, ut pruna, cerasa, pyra, mala, & similia. Primis diebus subinde lectum deserere possunt, ne nimium incalescant; sed caveant ab aere frigido, & quieti se dedant, & bis, vel ter in die dilutum aliquod florum sambuci, aut tiliæ, aut papaveris erratici tepide hauriant, ut conatus naturæ versus cutim adjuvetur. Quam primum vero eruptio in facie incipit apparere, lecto se committant, & in assiduo, blandoque tepore conquiescant. Cum enim morbillosa materies mobilior, & fugacior sit, quam variolosa, majore cautione opus in morbillis est, quam in variolis, ne intro vertatur. Hinc amovendæ sunt omnes caussæ, quibus quies tam animi, quam corporis perturbari potest. Soli custodes necessarii ægrotanti assideant. Occlusis fenestris solis radii arceantur, ne oculi nimia luce percellantur. Noctu vero cubiculum exiguo lumine, & languida flammula illustretur, eo etiam consilio, ne aer noxio vapore, atque fumo depravetur. Incepta, & perfecta eruptione pergant duos, tres, vel quatuor dies se lecto continere, quo facilius per cutis spiracula exhaletur morbidus fomes; sed nec cubiculum calefiat, nec stragula augeantur, ultra quam sani utebantur. Decedentibus porro pustulis, & desquamatione incipiente, abeuntibusque reliquis sympto-

ma-

matibus; alvus, nisi sponte laxata sit, leni eccoprotico ex manna, nitro, & tamarindis, aut simili alia semel, aut bis, ad intervalla ducatur, & paullatim ad victum, & regimen convalescentium gradus fiat. Hinc absoluta desquamatione iterum ægris interdiu licebit e lecto surgere; dummodo tamen ab aere frigido religiose caveant. Nam si exspiratio cutanea supprimatur, aut asthma periculosum, aut pertinacissima tussis, aut diarrhœa vires dejiciens, aut leucophlegmatia (a) facile consequitur. Toto morbi processu, si alvus non respondeat, quod sæpe evenit in mitissimis morbillis sine noxa, solis enematibus, si res postulet, eam molliri subinde licet.

Quando artis ope egeant. Ubi sanguinis missione opus sit.

§. CXXV. Sed non omnium morbillorum, etsi e benignorum genere, est una, eademque, quam dixi, ratio, præsertim in adolescentibus, aut adultis, in quibus sæpe aut caussarum complicatio, aut major veneni vis, aut corporis, humorumque constitutio, aut ætas, aut vitæ genus, aut aliæ conditiones faciunt, ut morbus non modo aliquanto magis furat, atque insolescat, verum etiam in quovis stadio quædam graviora symptomata exhibeat, quibus nec satis natura, nec solum regimen prospicit, sed aliis opus est artis auxiliis. Itaque cum *primo* statim *stadio* interdum febris valde vehemens sit cum pulsu duro, & valido, magna pectoris oppressione, tussi permolesta, & reliquis symptomatibus pariter gravioribus, uti veterno, facium dolore, oculorum inflammatione &c.; tunc semel sanguis pro ratione vi-

(a) STORCK. *l. c. p.* 307.

virium mitti debet; atque etiam iterato, si prima sanguinis missio non satis morbi impetum (*a*) fregerit. Raro tertia opus est, ut admonet LIEUTAUDIUS (*b*), a quo in hoc stadio damnantur numerosiores phlebotomiæ tanquam inutiles, aut etiam noxiæ. At in adultis, quamquam reliqua memorata symptomata deficiant, si tamen signa redundantis dumtaxat sanguinis adsint, primis mox diebus eum detrahendum esse, auctor est HOFFMANNUS (*c*); imminuta enim vasorum plenitudine, hæmorrhagias averti, anxietates, inquietudinesque sedari, & facilius exanthemata deinde prodire, merito confidit. Nec a sanguine mittendo, ubi plethora ingens, aut hæmorrhagia gravis, aut aliud aliquod symptoma urgeat, abhorret ipse MORTONUS, qui ceteroquin in hoc stadio, ante videlicet morbillorum eruptionem, sive *efflorescentiam*, generatim negat, venæ sectioni locum ullum esse.

Quæ sanguinis missionem suppleant.

§. CXXVI. Ubi vero sanguinis mittendi indicatio non admodum perspicua est, aut sanguine jam misso, symptomata eadem perstant, prudentis medici est temperantia, & antiphlogistica, uti potum largum ptisanæ cum nitro, melle, & aceto, aut seri lactis leviter Tamarindis, aut Cremore Tartari imbuti prius tentare, quam ad phlebotomiam propere nimis instituendam, aut iterandam procedere. Sanguinis fervorem nimium, febrisque concitatiorem motum sæpe temperant, & compescunt sola enemata

(a) TISSOT *Avis au peuple P. I.* §. *CCXXV. n.* 1. STORCK *T. I. p.* 306.
(b) *Prec. de med. l.* 2. *p.* 604. 605.
(c) *L. c. observ. Clinic.* §. *I.*

ta mitiora, refrigerantia. A capite egregie revellunt, sicque cephalalgiæ, sopori, eclampsiæ, oculorum, & faucium inflammationi solamen afferunt balnea tepida pedum, & crurum, quibus etiam efficitur, ut universa cutis laxetur, & eruptioni exanthematum recipiendæ paratior evadat. Mirifice etiam dolorem faucium & tussim lenit, & pectoris oppressionem minuit vapor aquæ tepentis ore inspiratus (*a*), præter eclegmata demulcentia, & oleosa & potiones pectorales & anodynas. Ut vero calefacientia in quovis hujus morbi stadio, acriorem & subtiliorem materiam reddendo, atque æstuationem, anxietatemque augendo, & vires dissipando maxime nocent: sic nimium refrigerantia, & nitrosa, præsertim in infantibus, non parum suspecta videntur HOFFMANNO (*b*); quia eruptionem retardant, & retenta interius morbillosa acrimonia visceribus sphacelum, aut gangrænam minatur. In refrigerantium ergo usu medicum considerate, prudenterque se gerere oportet, ne modum unquam excedat, necessariamque effervescentiam, qua in hocce stadio natura utitur ad morbidum virus expellendum, nimium cohibeat.

Alvus compressa enemate laxanda. Saburra gastrica sui ablationem postulat. Lingua albida, nausea, vomitus signa fallacia. Certiora cacochyliæ signa. Saburra detecta quomodo evacuanda.

§. CXXVII. Alvus etiam præter modum compressa, & multo magis, si ab aliquot jam diebus nihil dejecerit, inter initia protinus, quia anxietatem, & inquietudinem auget, laxanda est enemate blan-

(a) TISSOT *l. c.*
(b) *L. c.*

blando, & molliente, aut etiam lenissimo eccoprotico. Valentius vero agere convenit, si cum morbillis saburra primas vias prægravans complicetur, suique ablationem petat. In eam autem sic inquirere oportet, ut certo de ejus præsentia constet. Nam lingua albicans, nausea, vomituritio, ponderis sensus in epigastrio, anxietas, quæ alias saburræ gastricæ indicia habentur, in hoc *contagii*, sive *effervescentiæ* stadio sunt plane ambigua, & fallacia; possunt quippe febris aliquanto vehementioris, & nervosæ perturbationis a morbilloso veneno inductæ effecta, & symptomata esse sine ulla cacochyliæ gastricæ culpa. Quo casu nemo non videt, linguæ albidum colorem a febrili calore, nauseam, vomituritionem, præcordiorum anxietatem, & reliqua a solis ventriculi, duodeni, diaphragmatisque spasmis proficisci; quod proprium omnino est omnium fere morborum exanthematicorum, in quibus pleraque ista, eruptione demum facta, idest caussa eorum materiali ad cutim protrusa, cessare, atque evanescere consueverunt. Ne igitur præpostere eo in casu emetica, aut cathartica adhibeantur, paullo diligentius quærendum est, an certiora cacochyliæ gastricæ signa cum illis concurrant; nempe an pravus, amarusve oris sapor adsit, an quæ vomitu rejicitur materies, pituitam acidam, aut bilem flavam, viridem, porraceam, aut nigricantem, aut alia corrupta recrementa referat; an antecedens victus ratio, vitæ genus, annique tempus hujusmodi fuerint, quæ colligendis circa ventriculum sordibus apta sunt, an cruditates, dyspepsiæ, anorexiæ, alvi tarditas præiverint, an oris halitus fœteat, an color faciei, aut urinarum subictericus videatur, an egestiones putridam indolem ostendant, an epigastrium, & hypochondria tumeant, an flatibus, & borborygmis in-

intestina distenta obmurmurent, aut inutilis desidendi cupiditas adsit? Si ex his manifestior fiat primarum viarum saburra, danda est opera, ut quam citissime expellatur. Vomitus igitur, qui ad quævis assumpta instat, aqua tepida mellita, aut levi cardui benedicti, aut chamæmeli decocto tepide hausto, & si satis non sit, oleo olivarum addito primum leniter promoveatur; si hoc non satis evacuatum sit, ad leve aliquod emeticum progredi licet, ex Ipecacuanha (*), aut Tartaro emetico depromptum. Si vero vomitui locus non exsistat, aut saburra intestina magis, quam ventriculum oppleat, cathartico uti expedit ætati, viribus, temperamento, corporis habitui accommodato. HOFFMANNUS syrupo cichorei cum Rhabarbaro (*a*) addendum præcipit Tartari emetici granum dimidium, quo medicamenti vis aliquantulum acuatur.

Eclampsia quomodo curanda.

§. CXXVIII. Infantes, & pueri si eclampsia, aut con-

(*) Pro Bimulo, aut Trimulo ROSENIUS utitur sequenti formula. *Rec. Impecacuanhæ grana tria, sacchari albi grana sex. M. f. pulv. dividend. in tres part. æquales*. Danda est una ex cochleari aquæ, aut syrupi alicujus gratioris. Si intra quadrantem horæ non edit suum effectum, detur altera, & si intra sesquihoram nihil præstiterit, detur etiam tertia quæ effectum certum, nempe vomitum satis lenem, pariet. Pueri facilius, & tutius vomunt ob fibrarum laxitatem, & humidiorem corporis habitum. Inter eccoprotica idem Auctor præfert Rhabarbarina. Pro Trimulo satis esse putat Tincturæ Rhabarbari cochlear unum; vel ejusdem dilutum aquosum ex Rharbarbari drachma dimidia per noctem in tribus cyathis aquæ communis infusa, in tres haustus dividendum.

(a) *L. c. Observ. Clin. §. I.*

convulsionibus ante eruptionem morbillorum corripiantur, ni sponte, & cito id mali desinat, quaerendum, utrum a nimia nervorum mobilitate, vel a dentitione, vel a vermibus, vel a plethora, vel a difficili eruptione gravius ægrotent. Nimiam mobilitatem sedat liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua florum Tiliæ datus, aut liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut syrupus papaveris albi aquæ cerasorum nigrorum, aut Melissæ additus. Hæc ipsa dentientibus quoque prosunt, in primis si enemate blando, & mollienti intestina eluantur. Vermes vero si in suspicionem venerint, anthelminthicis, uti corallina, semine santonici, radice valerianæ silvestris, similibusque oppugnandi, & evacuantibus, uti syrupo florum persici, cichorei cum Rabarbaro, mercurio dulci expellendi sunt. Plethora si in caussa videatur, minuatur sanguinis detractione per venam incisam, vel hirudines locis idoneis applicitas. Cunctantibus vero erumpere exanthematibus nihil potest esse opportunius utiliusque, quam diaphoresim leniter ciere diluto florum sambuci, aut papaveris erratici, vel decocto radicis Scorzoneræ moderate calido, identidem sorbillato, atque interim crura, & pedes pannis laneis ex calida expressis involvere, ut vapore aqueo laxata cutis humorem morbillosum alliciat extrorsum. Nec aliena quandoque sunt vesicantia, ubi languida vitæ actio eruptionem retardet (a).

Qua

(a) FORSTENIUS *de Canthárid. p.* 166. *Argentorat.* 1776.

Qua ratione in lactentibus spasmi profligandi. Item in hypochondriacis, aut hystericis, quid conveniat.

§. CXXIX. Lactentes spasmis quoque, & anxietatibus sæpe ex saburra primarum viarum, vel lacte acescente obnoxii sunt. Eccoproticis, & enematibus illa protinus subducenda est. HOFFMANNUS sextam grani partem tartari emetici ex duabus drachmis aquæ florum Tiliæ propinare (*a*) non dubitat, ut protinus liberentur. Viri hypochondriaci, & mulieres hystericæ morbillis laborantes sæpe in spasmos, animi defectiones, spiritus difficultatem, præfocationesque cum gutturis constrictione, & ingenti præcordiorum anxietate incidunt. Quibus fit, ut exanthematum eruptio quam maxime retardetur. Caveto tunc, ne temere saburræ gastricæ symptomata ista putes. Nocerent enim quævis medicamenta, quæ per superiora, aut inferiora evacuationem moliuntur. Nam tum antispasmodicis, atque enematibus partim paregoricis, partim carminativis opus est. Ubi vero menstrua, vel hæmorrhoidum fluxus substiterint, aut immineant, vena in pede secta remedio est. His enim efficitur ut brevi post morbilli feliciter (*b*) efflorescant.

Distillationi acri in fauces cadenti quænam succurrant. Quæ dolori faucium, & inflammationi conveniant. Acida tussim exasperant. Cautiones circa hypnotica. De vesicantibus animadversio.

§. CXXX. Tanta quandoque est humoris acris in fau-

(a) *L. c. Observ. IV.*
(b) HOFFM. *l. c. caut. & observ. Clinic. §. III.*

fauces distillatio, ut non modo in laryngem depluens tussim, quæ jam assidue vexat, molestiorem reddat, verum pharyngem etiam, œsophagumque vellicando ad vomendum sæpe provocet. Hoc incommodum leniunt egregie gummi arabicum, aut Tragacantha aqua in mucedinem subactum, cremores oryzæ, hordei, aut avenæ cochleatim crebro sumpti, & gargarizationes ex lacte, aqua florum sambuci, & melle, ut demulceant, & abstergant; quorum etiam usus faucium dolori, atque inflammationi non infrequenti egregie medetur, præsertim si simul externe fomenta, & cataplasmata mollissima, & anodyna admoveantur. Ratione tussis, quæ non in hoc solum stadio, sed etiam in reliquis permolesta esse solet, acida quæcunque sive in potionibus, sive in eduliis, quamquam in aliis exanthematicis morbis liberali manu concedantur, in morbillis tamen, quia tussim valde exasperant, parcius, & cautius adhibenda esse cum ROSENIO arbitramur. Tussis pariter leniendæ caussa hypnotica a multis proponuntur. SYDENHAMIUS multis de caussis singulis noctibus ab ineunte morbo ad finem usque diacodium dabat. Idem fecerunt postea, qui Sydenhamianis præceptionibus institerunt. Sed ad hujusmodi remedia non deveniendum esse, nisi urgente necessitate, vult MORTONUS; & si ob tussim, vigilias, deliriumque interdum somniferis, & ex opio paratis medicamentis aliquando locum aliquem concedat, parca, & cauta manu ea adhibenda præcipit. Cautione eadem utitur LIEUTAUDIUS, imo cavet, & vetat, ne infantibus ullo modo propinentur. Multa etiam passim dicuntur a Cl. TISSOTIO contra improvidum eorum usum. Febrem enim, & soporosos affectus augere solent. Prudentis igitur medici erit in hoc morbi stadio ab iis abstinere,
aut

aut certe, si quid ea postulare videatur, uti si alvi fluxus nimius cohibendus sit, quam parcissime, & rarissime iis uti, & semper mitissimis. Vesicantia quoque eamdem prope animadversionem requirunt. Hinc in benignis morbillis, atque in eorum *effervescentia* reprobantur generatim; & si unquam admitti debeant, tum sane id erit, cum spasmi, eclampsia, coma grave perniciem minantur. Quandoque etiam tussis permolesta nulli alii remedio cedere visa est, quam vesicantibus, avocato scilicet extrorsum acri humore, qui faucibus, laryngi, pulmonibusque pertinaciter adhærebat (*a*).

Quædam animadversiones circa secundum stadium. Cunctanti eruptioni quomodo succurrendum.

§. CXXXI. Exacto primo stadio; & eruptione jam adveniente, quædam interdum incidunt, consideratione digna, quorum breviter hic mentionem faciam. Ac primum scire licet, morbillorum eruptionem, quamquam æger, ut debet, quieti, & leni diaphoresi, quoad potest, det operam, nihilominus diutius, quam par est interdum cunctari, & lente procedere. Tunc quærendum diligenter est, utrum plethora, aut concitatior febrilis motus, aut contra languidior vis vitæ impedimento sit. In primo, atque altero casu plethoræ imminutio, & febrilis æstus temperatio per diluentia, & refrigerantia eruptionem accelerabunt. In tertio vero præter potum largiorem leniter cardiacum, & alexipharmacum, & prudentem vesicantium applicationem supra propositam (§. CXXVIII.) camphora, aut moschus primas tenent. Vires enim vitæ sic eriguntur, & humo-

(a) FORSTEN. *Disquisit. medic. cantharid. p.* 167.

morum ad cutim propulsio mirifice promoventur. Huic quoque fini favent spiritus cornu cervi succinatus, spiritus Mindereri, aut vini haustulus. Non nulli lene emeticum proponunt, utpote excitans vim vitæ, & sudores proliciens. Sed, nisi simul ventriculi cacochylia extrudenda sit, præstabit, eo omisso, per mitiora, & tutiora, quæ modo indicavi, medicamenta naturam excitare.

Eruptio inæqualis quibus adjuvanda, Subitus exanthematum regressus quid postulet.

§. CXXXII. Si efflorescentia, postquam apparuit, modo rubeat, modo palleat, aut partiatim tantum, & successive se ostendat, vel quædam papulæ rubræ videantur, dum aliæ pallidæ conspiciuntur, tunc cardiacis, & alexipharmacis leniter earum eruptio adjuvanda est. In primis camphora ad id maxime valere perhibetur. Eo quoque spectat vesicantium prudens applicatio, quamquam id auxilii in malignis, & ubi vires vitæ multum languent, præstare videatur. Quod si repente exanthemata se subduxerint, & timor sit, ne intro versa materies alicubi lethalem metastasim faciat, extemplo extrorsum avocanda sunt iis auxiliis, quæ ad lentam, atque imperfectam eruptionem supra commendavimus, præsertim diluto florum sambuci abunde hausto, camphora, moscho, cucurbitulis siccis, fricationibusque adhibitis, atque epispasticis cruribus, aut cervici, si capiti malum impendeat, celeriter admotis; imo sunt qui suadent ægrum in balneum tepidum illico demittendum esse. Ne vero hujusmodi infortunium obveniat, danda opera est, ut frigus, mœror, pavor, aut alii animi subiti motus solertissime arceantur.

Quan-

Quando opiatis, & somniferis uti liceat. Diarrhœa quomodo moderanda. Tussi, lacrimationi, & sternutamentis quœ medeantur.

§. CXXXIII. Si in hac periodo magna adsit inquietudo, & vigilia, syrupo diacodii, in primis vesperi, ægre ad quietem, & somnum componendi sunt, ut absolutior, & perfectior exanthematum expulsio consequatur. Neque hoc tempore MORTONUS, qui hypnotica, & opium habentia in primo stadio reprobavit, ab iis valde abhorret, dummodo respiratio libera sit, & nullus instet præfocationis metus. Imo in alvi fluxu immodico non dubitat ad paregorica confugere. Ipse tunc præfert reliquis Laudanum liquidum Helmontii, cujus guttas tres, vel quatuor, vel sex, vel decem, vel duodecim pro ratione ætatis dandas jubet, donec alvi profluvium decrescere incipiat. Moderandam enim, non sistendam ejusmodi evacuationem tradunt cum MORTONO plerique. Quem in finem decoctum album etiam, tincturam rosarum, lac aqua plus minus dilutum, atque alia hujus generis adhiberi volunt. At HOFFMANNUS, cum plerumque hac via morbidam materiam utiliter emandari viderit, adstringentia quæque hic rejicit, & solis clysteribus demulcentibus intestina eluenda (*a*) subinde esse autumat. Sunt præterea quædam alia symptomata, quæ, quia in hocce stadio vel increscunt, vel valde molesta atque incommoda esse pergunt, aliquod solamen requirunt; cujusmodi est tussis, oculorum rubor, & lacrymatio, & frequens sternutamentum. Tussi leniendæ quid conferat, jam supra (§. CXXVI. CXXX) memoravimus. Dulcia generatim, ut syrupus althææ, ca-

(a) *L. c. observ. 3.*

capillorum veneris, violarum, papaveris erratici, succus glycyrrhizæ hispanicæ, trochisci radicis althææ, saccharum candi, atque ex his parati, additione olei amygdalarum dulcium recentis, linctus celebrantur. At temperamentum aliquod in eorum usu adhiberi oportet, ne diarrhœam inferant, aut præsentem adaugeant in ægri detrimentum. Oculorum ruborem, ardoremque mitigant collyria ex aquis rosarum, & plantaginis vel solis, vel lacti admixtis: quibus etiam addi solet interdum aliquid ex trochiscis albis Rhasis. Sternutamenta vero tollit, aut certe minuit lac tepens in nares attractum, aut injectum.

De tertii stadii vicissitudinibus. Diaphoresis & sudor quando conferat. Qua ratione promoveri debeat. Alvi fluxus criticus. Cautelæ circa eum. Si cum torminibus jungitur, quid agendum. Quando compescendus.

§. CXXXIV. In tertio demum stadio, quod exsiccationis, sive desquamationis vocatur, morbi judicium decernitur. Igitur in eo vel sanitas, vel mors, vel transitus in alium morbum expectandus est. Sanitas obtinetur leni diaphoresi, vel sudore, quo febris solvitur. Futuram hujusmodi criticam excretionem indicat pulsus pacatior, & cutis mollior, atque humidior. Hisce signis apparentibus, satis est naturæ potu copioso obsecundare. At si diaphoresis, aut sudor sponte non accedat, aut cunctari videatur, nec tamen ulla indicia exstent futuri alvi fluxus, uti sunt hypochondriorum tensio, elatio, ventrisque borborygmi, natura tum potu diapnoico, & calente, camphora, aliisque lenibus diaphoreticis sollicitari debet ad diaphoresim, hæcque iisdem sustineri, donec febris omnino cessaverit. Contra si

epi-

epigastrium tumeat, hypochondria tendantur, si cutis arida deprehendatur, si venter torminibus aut borborygmis turbetur; non sudore, sed alvi fluxu morbum solutum iri, cognoscitur. Hic autem alvi fluxus interdum ita præceps supervenit, ut decies, aut duodecies intra breve temporis spatium venter laxetur. Cavere tum oportet ab iis, quæ hasce dejectiones cohibeant; nam criticæ, salutaresque esse consueverunt. Salutares autem revera esse conjicies ex virium constantia, majore ægri alacritate, tussis mitigatione, oculorum nitore redeunte, epigastrio, & hypochondriis detumescentibus. Quandoque alvi fluxum comitantur dolores intestinorum molesti. Si hi fomentis calidis ventri applicitis non conquiescant, enemate demulceri possunt, aut theriaca abdomini imposita, aut etiam dato Rhabarbari diluto, aut sero lactis tamarindis alterato, aut oleo dulci olivarum, quod tutius est, cochleatim subinde propinato, ut citius intestina a nocua materia restitante, adhærenteque liberentur. Quod si alvi profluvium diutius, quam par est, persistat, vires prosternat, & colliquans videatur, tunc protinus comprimi debet Diascordio Fracastorii, Laudano cydoniato, Theriaca, decocto albo, cascarilla, cortice peruviano, pulveribus alcalicis, aliisque (*a*) sistentibus.

(a) ROSEN *l. c.* LIEUTAUD *l. c.* HOFFMANN. *l. c. §. V. in cautel.*

Peripneumoniæ in fine tertii stadii supervenientis curatio. Quando sanguinis missio omitti possit. Diarrhæa etiam venæ sectioni obtemperat. De aliis symptomatibus, & morbi successionibus postea. Quo modo præcaveri possunt.

§. CXXXV. In summum vitæ periculum adduci ægrotantes, imo repentino quasi fato suffocari nono fere die, evanescentibus nempe morbillis, & febre recrudescente cum peripneumoniæ, aut pleuritidis signis, supra (§. CXIX. & CXXII.) jam notatum est. Quod ubi incidit, protinus sanguinem e vena brachii vel in tenerissimis infantibus mitti, quod semper felicissimo eventu fieri affirmat SYDENHAMIUS (*a*), cantharidibus dorsi partem, quæ scapulis interjacet, & latus, quo dolor percipitur, exulcerari, multum aquæ cum nitro, atque oxymelle potui dari, & camphoræ aliquid intrinsecus præberi oportet. Finem vero sanguinis missioni iterandæ imponat respiratio liberior facta, & sputum facilius, & promptius. Tunc, omissa camphora, solo decocto hordei mellito, aut sero lactis uti expedit, injecto bis in die molli enemate, ut alvus aperta servetur. Interdum tamen nec febris, nec spirandi difficultas, nec pectoris oppressio adeo urget, ut sanguinis missione opus sit. Tunc omitti eam posse, auctor est TISSOTIUS (*b*). In habitu pinguiori præditis, in quibus fibrarum laxitas, humorumque lymphaticorum copia excedere videtur, idem vir doctissimus suadet, vesicantia cruribus admovenda esse, & dandum intrinsecus oxymel scilliticum. Sin vero ista negligi contingat, vel suffocatione pereunt ægri,

(a) *L. c.*, MORTON. *l. c.* ROSEN. *l. c.*
(b) *L. c.* §. 226.

ægri, vel suppurato pulmone in phthisim labuntur. Tanta autem est sanguinis missionis utilitas, ut ea diarrhœam ipsam morbillis supervenientem curari dicat SYDENHAMIUS. Revellitur enim sic ab intestinis morbillosa materies, quæ ad intestina delata sua acrimonia alvi fluxum exciverat. Qua ratione demum aliis symptomatibus succurrendum sit, vel morbi secundarii, qui morbillos interdum subsequuntur, præcaveri, aut jam præsentes tolli debeant, peculiari capite, postquam de malignis sermonem absolvero, quoniam in his frequentius eveniunt ejusmodi successiones, infra demonstrabo. Nunc hoc unum addam, pleraque ista mala anteverti, si ab initio regimine antiphlogistico (*), & diluentibus febris impetus fuerit retusus, atque evacuationes, quas natura molitur, prudenter (c) & blande prom-

(*) THOMAS DICKSON defendit methodum simplicem, & antiphlogisticam SYDENHAMII contra MORTONUM, MEADIUM. *Comm. de reb. in med. & scient. nat. gest. Vol. XVIII. P. 3. p.* 401. Non reticenda est methodus morbillos curandi, qua in quadam epidemica constitutione usus est GONTARDUS (vid. *Journal. de Médic. T. VIII. p.* 338). Is morbillos pro inflammatione erysipelatode, quæ internas, externasque partes afficiat, habet. Hinc resolvere eam parat sanguinis missionibus, emeticis, & demulcentibus. Hac ratione morbillos epidemicos ann. 1756. feliciter se curasse narrat, adductisque historiis rem comprobat. Video ejus methodum a SAUVAGESIO expositam, commendatamque. Sed venia & pace ejus non possum dissimulare, nimium mihi videri & venæsectione, & emesi, & alvi ductione esse abusum in morbo, qui ut plurimum solo idoneo regimine eget, &, si quando majore artis auxilio opus habet, non sine deliberatione, & maturo consilio licet ad sanguinis missionem, ad emetica, & aut cathartica, ad generosiora nimirum præsidia in eo devenire.

(c) TISSOT. *l. c.* §. 224.

promotæ, & demum si cessante febre, arefactisque morbillis alvus leni medicamento ducatur, idque interjectis aliquot diebus iteretur bis, vel ter, ut si quæ morbidi fomitis reliquiæ supersint, paullatim e corpore deturbentur.

MORBILLI MALIGNI.

Multa communia cum benignis.

§. CXXXVI. Hi multa cum benignis habent communia: qua de caussa a plerisque una describuntur utrique. Sunt enim & ipsi plerumque epidemici, raro sporadici. Ingruunt fere, ut benigni, Januario, & Februario mense; invalescunt ad vernum usque æquinoctium; deinde successive decrescunt, donec appetente solstitio æstivo, aut paullo post penitus desinant. Epidemici maligni exstitere morbilli, quos anno 1674 Londini vidit SYDENHAMIUS (a). Modo præcedenti insalubrium temporum, aerisque constitutioni, modo aliis caussis fortuitis, & præsertim regimini calefacienti, aut omissæ rectæ curationi originem (b) debent; processumque eumdem servant, quem benigni, in tria videlicet stadia distinctum, cum plerisque symptomatibus parum dissimilibus. Nihilo tamen minus sunt quædam malignorum propria, quibus a benignis discernuntur, & reapse sejungendi videntur.

Propria malignorum.

§. CXXXVII. Ac primum in malignis aut multo citius, aut multo tardius, quod frequentius est, quam

(a) *Oper. sect. V. cap. III.*
(b) HOFFMAN. *l. c. cap. VIII. §. V.*

quam in benignis, exanthemata efflorescunt, nimirum ante tertiam vel quartam, vel post quintam, sextam, septimam, imo interdum octavam diem tantum. Quando igitur tardius eruptio contingit, ideo id evenit, quod ab initio vires vitæ pene obruuntur, longiorique tempore egent ad secernendum, expellendumque virus morbillosum. Hinc in primo stadio, quando longius est, plerumque symptomata non admodum vehementia sunt, nec adeo velociter, ut in benignis, invalescunt. Invalescunt vero vehementius omnia, paullatim viribus exstimulatis, atque erectis, post eruptionem morbillorum, contra quam in benignis fieri consuevit; nam in his potius ab eruptione non nulla sedantur, & conquiescunt. At quando primum stadium brevius est, & citius solito eruptio contingit, morbus ut plurimum pessimis statim cum symptomatibus exorditur. Pustulæ præterea non primum in facie, sed circa humeros, & pectus se exserunt, deinde in reliquis partibus; vel certe non generatim, ac universim erumpunt, sed successive, partem unam post alteram occupantes. Hinc, ut primum stadium longius plerumque est quam in benignis, sic hoc alterum etiam multo diutius protrahitur. Non raro ancipiti eventu ad decimum septimum, & vigesimum usque diem producitur (*a*). Neque color earum constans est, nam modo viget, modo pallet, modo livet; aut ex rubro etiam nigricat & sæpe cutis ipsa flaccescit (*b*). Interim eruptione facta plerumque omnia symptomata ingravescunt. Febris intenditur cum pulsu validiori, & crebriori, & duro, tussi frequentiori, sicca, & pene continua, spirandi difficultate majo-

(a) MORTON *l. c.*
(b) STORCK. *T. I. p.* 314.

ri, anhelitu, anxietate, pectoris oppressione, dolore laterali lancinante, & quandoque motibus convulsivis. Cutis a materia morbi vellicata rubore suffunditur, & leviter sudat. Urinæ contentis, & colore saturantur. Fauces dolent, & tument; oculi acrius irritantur. Hinc ophthalmia, angina, peripneumonia, pleuritis, aliaque mala inflammatoria consequuntur (c). Demum observatio SYDENHAMII est (d), malignos morbillos rarissime desquamatione terminari, quod alias in benignis perpetuum est. Interdum nova eruptio succedit antecedenti, aut morbillis miliaria, exanthemata vel peticulæ superveniunt (e). In eorum porro exsiccatione, & discessu multo frequentius, & sine evidenti caussa febris, & tussis, & spiritus difficultas cum ardore, siti, calore intensioribus recrudescunt, & peripneumoniæ lethales, aut alii morbi acuti inducuntur, qui nisi cito enecent, in lentos facile transeunt.

Alia signa Diagnostica.

§. CXXXVIII. Ex his facile liquet discrimen, quod inter benignos, & malignos morbillos intercedit. In universum vero illud probe tenendum, omnia symptomata, quæ benignos comitantur, in malignis multo graviora, & pertinaciora esse. Præterea horum certiora, & solemniora signa passim habentur ingens jam a morbi ingressu virium prostratio, oscitationes, & pandiculationes crebræ, inquietudo summa, interdum extremorum frigus; capitis, lumborumque dolor; vertigo; pulsus celer, inordinatus, &

(c) MORTON. *l. c.* STORCK. *l. c.*
(d) *Oper. Sect. V. cap. 3.*
(e) HOFFM. *l. c. enarrat. morb. obs.* 1., *& l. c. cap. VIII. §. V.*

& parvus; & urinæ tenues & pallidæ in primo stadio; deinde in altero ille magnus, & vehementior, hæ vero turbidæ, & coloratiores: nausea, & vomitus molestiores, deglutitio dolorifica, & difficilis, respiratio frequens, & parva, aut inæqualis, tendinum subsultus, somnolentia, mentis perturbatio, delirium, oculorum rubor intensior, vox rauca, tussis ferina, suffocationem fere minitans, hæmorrhagiæ immodicæ, alvi fluxus, convulsiones, atque alia (*a*) hujusmodi.

Prognosis.

§. CXXXIX. Signa prognostica, quæ supra (§. CXXII.) exposita sunt, huc quoque transferantur; nam cum benignis, tum malignis morbillis æque quadrare possunt. Speciatim vero maligni, & præsertim epidemici exitiosiores sunt benignis, & sporadicis. Quo longiora stadia habent, eo majus periculum portendunt. Hinc tardior, & serior eorum eruptio, semper deterior est. Eruptionis ultra tres dies protractio malum significat; nam febris, quæ in malignis eam comitatur, cum intensior sit, si diutius protrahitur, pessimas inflammationes ciere potest. Nec meliora promittit eruptio lenta, & per vices rediens. Naturæ enim defectum, atque irritos conatus facultatis expultricis ostendit. Color præterea incertus, aut cito pallescens, aut nigricans triste augurium dabit. Eruptione jam ad finem vergente, aut exsiccari incepta, si febris nihil remittat, & æque persistat, non vacat (*a*) periculo. Discriminis magnitudinem augent maculæ scorbuticæ, aut peticu-

(a) HOFFM. *l. c. Sect. I. cap. VIII.* §. *V.* MEZA *compend. med. Pract. Fasc. I. cap. XX.* §. 189.

(a) MORTON. *l. c.*

culæ, aut miliaria exanthemata cum morbillis complicata, & multo magis, si tertio in stadio demum (*b*) superveniant. Morbo autem imperfecte soluto, quod superest morbillosi veneni retenti, tussim, dyspnœam, appetitus defectum, oculorum chronicos affectus, atque alia mala relinquit; imo sæpe fundamenta jacit diarrhœæ pertinacis, phthiseos pulmonaris, atrophiæ, lippitudinis, scrophularum, interdum etiam anasarcæ, aut hydropis (*c*). Sed hydrops, anasarca, glandularum tumores strumosi frequentius a purpura scarlatina, quacum morbilli confundi quandoque solent, permanant.

CURATIO MALIGNORUM.

Regimen. Victus ratio. Emesis, & cartharsis. Sanguinis missio in primo stadio. Diaphoretica. Cucurbitulæ siccæ, fomenta, balnea, sinapismi.

§. CXL. Pleraque eorum, quæ morbillis benignis curandis (§. CXXIV. CXXV. & seq.) accommodata recensui, malignis quoque conveniunt. Omissa igitur eorum repetitione, tamquam supervacua, pauca quædam solum attingam, quæ huc propius spectant. Primum curandum est in primo stadio, ut ægri lectulo se addicant binos aut ternos saltem dies ante eruptionem, quo cutis viæ laxentur, & magis patulæ reddantur. Sed nec stragulis, nec calori, quibus sani assueverant, quidquam adjiciatur. Jura carnium, & multo magis carnes ipsæ e victus ratione ablegentur. Satius erit solis jusculis avenaceis, vel ex hordeo, aut oryza paratis, sed dilutioribus, &

(b) HOFFMAN. *l. c.* §. *V.*
(c) MORTON. *l. c.*

& pomo subinde cocto vesci, vel lacte cum triplo, aut quadruplo aquæ leniter decocto pro alimento simul, & potu uti (*a*). Quando emesi, aut catharsi opus sit, jam supra (§. CXXVII.) declaravimus. Sed animum etiam ad epidemicam constitutionem advertere oportet, prudenterque tentare, conferatne, an noceat purgatio. Quod attinet ad sanguinis missionem, plerumque in primo stadio malignorum ob virium dejectionem, pulsuumque languorem, & parvitatem non videtur ea opus esse. MORTONUS certe eam tum generatim rejiciendam putavit. Sed hic quoque animadversiones, quas alibi (§. CXXV.) exposuimus, locum habere possunt, in primis ubi morbilli præmature erumpunt, eosque vehementior febris antecedit. Hunc esse casum putaverim morbillorum malignorum, in quo mittendum sanguinem censet ROSENIUS, etsi ipse nimis fortasse id auxilii ad omnes malignos extendere videatur. Quod vero de crusta pleuritica, quam in detracto sanguine semper apparere affirmat, retulit, perpetuum non est; sæpe enim eam deficere experientia compertum habetur. Ceterum cunctante eruptione ex languidiore naturæ motu, lenia potius alexipharmaca, & cardiaca a MORTONO adhibebantur, ut validius natura ad expellendum virus incumberet. Sed cautione opus est, ne fervor sanguinis nimium adaugeatur. Præter diluta florum tiliæ, sambuci, papaveris rhœados calide hausta, si eruptio apparere nimium cunctetur, aliquid camphoræ, vel liquoris cornu cervi succinati, vel spiritus MINDERERI, vel liquoris anodyni mineralis HOFFMANNI dari subinde convenit. His enim non modo vires vitæ eriguntur, sed etiam spasmi, quibus natura

(a) SYDENH. *op. Sect. V. Cap. 3.*

tura in hoc stadio opprimi maxime videtur, eximie sedantur. Tunc etiam ad cutim avocare cucurbitulis siccis, universo corpori admotis, & subinde opportune iteratis, balneis crurum, fomentis, sinapismisque utilissimum est. Nec vesicantibus tum locus denegatur.

Sanguinis missio in secundo stadio. Vesicantia.

§. CXLI. In secundo stadio, nempe eruptione facta, quoniam febris cum omnibus symptomatibus vehementius excandescit; morbus inflammatoriam naturam induere videtur MORTONO. Hinc quam ante eruptionem reprobavit sanguinis missionem, hic eam uti necessariam proponit. Revera hoc ipso tempore aut caput, aut fauces, aut pectus, aut omnes hæ partes simul atrocius afficiuntur. Inflammationis igitur signis accedentibus, cur non sanguis mittatur? Hoc in primis in peripneumoniæ metu opportunum est, etiamsi morbilli pulchre rubri appareant. Imo si post primam sanguinis missionem respiratio non fiat liberior, nec sputa prodeant, quæ morbum levent, iteranda sanguinis missio est ad tertiam etiam vicem, non omissis interea diluentibus, attenuantibus, antiphlogisticis, demulcentibus, & subinde enematibus. Si nihilominus difficultas spirandi persistat, aut caput impetatur, aut delirium se adjungat, vesicantia suris imponi necesse tum est (*a*). His etiam magnopere confidit MORTONUS, sic ut crebro ea applicanda velit cum ad vires, ubi langueant, excitandas, tum ad eruptionem ubi lenta, & imperfecta, aut incerta, & vaga sit, provide adjuvandam. Scire autem convenit, malignos morbillos, præsertim in quibusdam epidemicis consti-

(a) STORCK. *l. c. T. 1. p. 309. 310.*

stitutionibus magis putridos esse, quam inflammatorios, & tum noxiam fore sanguinis missionem. Id evenit in constitutione epidemica ann. 1763, & 1768, quam Londini observavit GUILIELMUS WATSON. Tam in primo, quam in secundo stadio pulsus erant celeres, debiles, & inæquales cum magna anxietate, dejectiones alvi crebræ, & demum delirium accedebat mortis prænuntium. Cadaverum sectio pulmones, aliaque viscera sphacelata ostendebat. Sanguinis missio (*b*) plerumque nocuit.

Eruptio imperfecta. Bezoartica. Bezoarticum Minerale. Sulphur auratum Antimonii. Morbillorum regressus. Quando nigricant aut livent. S. missio. Antiseptica, & roborantia.

§. CXLII. At in eo casu, in quo eruptio lente procedit, aut imperfecta, & vaga est, aut per vices abit, & redit, præter ea, quæ tam intrinsecus, quam extrinsecus adhibita (§ CXL. CXLI.) ad cutim morbillorum virus alliciunt, Bezoartica sic dicta a multis commendantur. In his pulvis e chelis cancrorum compositus, radix contrayervæ, stybium diaphoreticum non ablutum, atque alia hujusce generis numerantur. HOFFMANNUS duo præ ceteris extollit, *Bezoarticum* nempe *Minerale*, & *sulphur auratum* antimonii; quibus & sudores blande elici, & morbillos protrudi ad cutim pollicetur. Illo interdum alvum laxari cum euphoria observavit. Sulphuris vero aurati dosim ad dimidiam grani partem, vel ad quartam tantum pro qualibet vice habita ætatis ratione perstringendam (*a*) esse admonet

(b) *Medic. Observat. and. Inquiry. by a Society of Physicians in London. Vol. IV. pag.* 132.

(a) *L. c. in Cautel. §. VII.*

net. Item ubi modo rubent, modo pallent morbilli, & multo magis, si intro reversi sint, cito ad ea omnia properandum est, quæ supra (§. CXXXI.) proposita fuere. Livere eos interdum imo nigrescere, paullo ante (§. CXXXVII.) memoravimus. Quando id evenit ob graviorem cutis inflammationem, quam induxit regimen calefaciens, & improvidus alexipharmacorum calidorum usus, tunc mittendum esse sanguinem, quo gangræna, summus inflammationis gradus, avertatur, experientia ductus suadet SYDENHAMIUS. Solet autem eo in casu cutis non modo rubere intensius, ut ad nigricandum inclinet, verum etiam tumere, & distenta reniti. Quod si nigricans morbillorum color cum cutis ipsius flacciditate jungatur, sic ut a prava potius humorum qualitate, atque a vi vitæ in vasis cutaneis fatiscente, quam ab inflammationis vehementia proficisci nigror ille videatur, protinus huic malo prospiciendum est antisepticis, & corroborantibus (*b*), præsertim cortice peruviano, camphora, elixirio vitrioli Pharmacopœæ Londinensis, serpentaria, & similibus, omissa sanguinis missione.

Hæmorrhagiæ. Quando sistendæ.

§. CXLIII. Hæmorrhagiæ tam narium, quam aliarum partium morbillis, præsertim malignis, ut dictum est, non raro superveniunt, in primo speciatim & secundo eorum stadio. Has sinere præstat, quam propere nimis cohibere. Quare adstringentia, & ex opio parata remedia tum vitare debent (*a*). Si tamen sanguis immodice profundatur, ut jam facies, & labia palleant, extrema perfrigerari incipiant,

(b) STORCK *l. c. T. 1. p. 314.*
(a) HOFFM. *l. c. in cautel. §. VI.*

piant, pulsus langueant, aut æger imminentem vomitum & animi deliquium queratur, tunc hæmorrhagia sistenda protinus est non modo iis, quæ exstrinsecus imposita id præstant, sed etiam quæ intrinsecus ad id valere credunt (*b*). HOFFMANNUS suum liquorem anodynum mineralem hic non inutilem prædicat. Mixturam quoque usu comprobatam describit, quæ spiritum vitrioli, & Diascordium Fracastorii pro basi continet. Nos aquam spiritu vitrioli acido ad levem acorem imbutam, & dilutum corticis peruviani ceteris anteponimus.

Tussis sicca. Tussis humida cum sputo viscido. Alvi fluxus. Faucium inflammatio.

§. CXLIV. Tussi permolestæ, & siccæ, & suffocanti occurrimus decocto hordei, diluto radicis althææ, & florum violarum, verbasci, papaveris rubri, adjecta quarta vel quinta lactis parte, & vesperi paregoricis. Eclegmata etiam oleosa a plerisque hic commendantur (*). Si vero tussis humida sit, sed sputum viscidum nimis, & tenax difficulter prodeat, incidentibus, atque attenuantibus opus est, nimirum oxymelle simplici, & scillitico, syrupo erysimi Lobelii, floribus sulphuris, & Benzoes,

(b) ROSEN. *l. c.*

(*) *Eclegma oleosum* ROSENII.

℞. *Vitell. ovor. n. j. ol. amygd. dulc. s. i. express. & recentiss. unc. ij. bene subact. add. decoct. hord. mund. unc. ij. syrup. althææ unc. j.*

Aliud mihi usitatum.

℞. *Gumm. arabici dr. ij solvatur in emulsion. semin. melon. unc. iij. deind. add. ol. amygd. dulc. recentiss. sin. ign expressi unc. j. ss. syrup. pap. albi a drachm. ij. ad unc. j. pro ratione ætatis. Detur subinde parvum cochlear.*

zoes, Kermes minerali & dilutis pulegii, hyssopi, veronicæ, tussilaginis (**). Ubi tussi ferinæ fluxus etiam alvi adjungitur ex parte materiæ morbillosæ, & acris intestina irritante, tunc quinta pars lactis diluto florum sambuci adjecta, calideque potui data utrumque symptoma lenire (*a*) dicitur. Quod si alvi fluxus, quocumque tempore accesserit, sed præcipue in hoc, in quo eruptionis regressum perpetrare potest, immodicus fiat, neque modum servet, compesci plane debet Diacodio, Laudano, Diascordio, Theriaca, Rhabarbaro tosto, pulveribus absorbentibus, cortice peruviano, cascarillæ, aliisque; tum in primis, cum diarrhœa post discussos morbillos remanet, & chronica ne evadat, timeri potest. Faucibus interius dolentibus, atque inflammatis quæ prodesse possint, jam alibi (§. CXXX.) indicatum est. Hic addimus, gargarizandum esse leniter ex decocto emolliente, & circa collum extrinsecus dandum cataplasma cum sinapi, simul ac cutis rubeat, removendum (*b*).

Su-

(**) *Formulæ Storchii.*

℞. *Nitri puri drachm. j., antimon. diaphor. non abluti drachm. j., oxymel. simplic. unc. j. ss., syrup. papav. erratic. unc. j. ss. Aq. flor. sambuc. unc. viij. M. Dentur duo cochlearia alternis horis, & desuper hauriatur vasculum infusi florum sambuc. & malvæ.*

Alia efficacior ejusd.

℞. *Nitri puri drachm. ss. stib. diaphoret. non abluti drachm. j. ss. Oxymel. scillitic. unc. ij., syr. flor. Rhæad. unc. j. Aq. fænicul. unc. iij. M. d. ut supra.*

Alia ejusd.

℞. *Kerm. miner. gr. j.*
Sacchar. alb. gr. x.
M. f. pulv. tenuissimus. Sumatur talis singulis duabus vel tribus horis.

(a) ROSEN. *l. c.*

(b) *Id. ib.*

Sudores. Cautiones circa linteorum mutationem.

§. CXLV. Sudorum quoque, quibus interdum ægri diffluunt, ratio habenda est, præsertim in secundo, & tertio stadio. His si lintea, atque indusia madescant, ea caute mutari debent. Sicca, & leviter calefacta humidis substituantur; sed caute, ne frigus suscipiatur, aut calor ultra modum corpori super addatur. Utroque enim cutis corrugari potest, & expirans morbi fomes repelli. Eadem cautio circa lecti mutationem servetur. Sed speciatim cavendum est, ne quis subito ex calido in frigidum concedat. Ex neglecta enim ejusmodi cautione subitam mortem intra paucas horas natam vidit (*a*) HOFFMANNUS. Tertio stadio incipiente, evanescentibusque morbillis non desistendum est a laudato regimine, usuque remediorum demulcentium, & blande diaphoresim promoventium, quemadmodum in benignorum curatione (§. CXXXIV.) dictum est; nisi alvi fluxus criticus accessurus prævideatur, qui morbum solvat (§. CXXXIV.). Subacta demum febre, & tussi mitiori, nisi penitus sublata, reddita, exsiccatisque morbillis, & desquamata cuticula, generatim ægri conquiescere adhuc, & ab aere frigido, qui summopere noxius est, cavere debent per aliquot dies (*b*). Imo ad aliquot hebdomadas perspirationem cutaneam diligenter curandam infusis diaphoreticis, victu tenui, & decoctis temperantibus, & diluentibus ex radice scorzoneræ, cichorei, glycyrrhizæ, chinæ, cortice ligni sassafras, interdum etiam sarsaparilla præcipiunt (*c*) nonnulli, non omissa subinde, semel nem-

(a) *L. c. in cautel.* §. *VIII.*
(b) STORCK. *l. c. p.* 310.
(c) HOFFMAN. *ib. in cautel.* §. *IX.*

nempe in hebdomada, per eccoprotica (§ CXXXV.) ætati, temperamento, corporis habitui accommodata, alvi ductione.

MORBI SECUNDARII.

Peripneumonia. Suppuratio peripneumoniæ.

§. CXLVI. Morborum, qui morbillis præsertim malignis succedunt, omnium frequentissimus est peripneumonia, eorum exsiccationi repente superveniens, quæ ægros in summum vitæ periculum adducit, & sæpe etiam occidit. Quando id accidit, protinus sanguinem mitti oportet, atque eam institui curationem, quæ peripneumonicis, & pleuriticis (§. CXXXVI.) accommodatior est. Defervescente vero febri, & pulmonum inflammatione profligata, hydrogala demum uti expedit, ut tussis cito mitescat, atque alia mala, quæ ab acrimonia morbillosa timeri possunt (*a*), arceantur. Interdum peripneumonia non resoluta in suppurationem terminatur. Tunc ægri assidue tussiunt, vesperi horrent, noctu calent, & mane sudore madent, & debilitantur. Sputa autem, quæ excreantur, purulenta sunt. Hi vero, ut suppurati, sero nimirum lactis, ptisana, & decocto corticis peruviani subinde hausto curandi sunt. Quod si ad sputa purulenta accedat vox rauca, macies, atque febricula continua lenta, jam de phthisi pulmonari non amplius dubitari licet. Tunc lac aqua aliqua pectorali dilutum sæpius hauriendum est, ut ad minimum tres libræ ejus quotidie absumantur, interposito aliquoties in die vasculo decocti chinæ-chinæ, &, si

(a) STORCK *l. c. p.* 314.

si vires permittant, deambulatione, aut vectione in aere campestri ac salubri adhibita (*b*).

Amphemerina. Tussis.

§. CXLVII. Nec rarum est, exsiccatis, desquamatisque morbillis, febrim remittentem continuam, sive amphemerinam sine ullo suppurati, aut ulcerati pulmonis indicio relinqui, quæ, si negligatur, aut in acutam malo fato convertitur, & repente occidit, aut in hecticam facile degenerat, quæ lenta consumptione ægrotantem conficit. Illam cortice peruviano cito frenandam esse docet MORTONUS. Tussis quoque post morbillorum desquamationem valde pertinax quandoque remanet. Hæc etsi post benignos bechicis, & aura liberiore perdometur facile, aut paullatim sponte cesset (*a*); attamen, quando malignos subsequitur, & diuturnior, & gravior, & periculosior est, quia in phthisim pulmonarem persæpe migrat. Hinc primo sanguinis missione, interdum etiam iterata oppugnanda est, deinde bechicis, & cortice peruviano liberaliter dato, & vesperi paregoricis. Nec infrequens est, interpositis eccoproticis, eam quandoque (*b*) fugari.

Diarrhæa. Ophthalmia.

§. CXLVIII. Nec minus molesta, & pertinax est diarrhœa, a morbillis relicta. Hanc rhabarbaro tosto, myrobalanis, & pulveribus alcalicis fixis primum aggredi convenit, deinde paregoricis opium habentibus, cortice peruviano, cascarilla, aliisque roborantibus antisepticis (*a*). Oculos præterea sua ma-

(b) *Id. ib. p.* 312. ROSEN. *l. c.*
(a) SYDENHAM.
(b) MORTON.
(a) MORTON. *l. e.*

mala manent. Hi sæpe in morbillorum discessu gravissima ophthalmia corripiuntur. In leviori casu egregie succurrunt hirudines temporibus, aut infra oculos (*b*) applicitæ; at in graviori venam jugularem incidi (*c*) oportet; deinde alvum etiam iterato duci. MORTONUS hic nihil proficere vesicantia existimat. Contra ROSENIUS iis non parum confidit, si parva utrique tempori imponantur. Cucurbitulas siccas cervici etiam utiliter affigi affirmat. Extrinsecus cataplasma ex pulpa pomorum dulcium sub cineribus coctorum, lacte subacta recenti, dolorem mirifice demulcet, & inflammationem resolvit. Adjiciunt nonnulli tantillum camphoræ; sed hæc non facile fertur, nisi inflammatione imminuta, & dolore penitus ablato.

Glandularum tumores. Anasarca. Ascites.

§. CXLIX Inter morbos, qui morbillis malignis, aut imperfecte solutis, sive, ut ajunt, male judicatis succedunt, referuntur a MORTONO etiam glandularum tumores, anasarca, atque ascites. Glandulis tumentibus, induratisque conveniunt resolventia, attenuantia, & sudorifera, nec aliena sunt quæ extrinsecus molliunt, & blande discutiunt. In illis præ ceteris celebrantur calomelanos, diagrydium, millepedes, & decocta sarsæparillæ, bardanæ, chinæ radicis, & similium. Anasarcæ, atque Asciti, post lenia cathartica, & diuretica, opitulari (*a*) dicuntur medicamenta e chalybe parata, quibus subinde interponi debent blanda eccoprotica per epicrasim data, uti rhabarbarum, tinctura, pilulæ tarta-

(b) ROSEN. *l. c.*
(c) MORTON. *l. c.*
(a) MORTON. *l. c.*

tareæ Bontii, Becherianæ, scilliticæ Pharmacopœæ Edimburgensis, aliæque hujusce generis. Sed de his modo satis. Plura qui cupit, ad ea se convertat, quæ in peculiari cujusque morbi singularis tractatione uberius dicentur.

MORBILLI ANOMALI.

Quo differant anomali a malignis.

§. CL. Restat, ut de morbillis anomalis, quod supra (§. CXIV.) recepi, aliquid seorsum subjiciam. Quamquam enim ibidem ostensum est, anomalos, sive irregulares a plerisque pro malignis accipi, nihilque inter ipsos discriminis esse; tamen, ut eo in loco indicavimus, rectius id nominis tribuendum esse nobis videtur illis morbillis, qui a communi, ordinarioque processu quam maxime deflectunt. Neque semper, qui hoc sensu anomali existunt, reliquas malignorum notas ita præseferunt, ut cum malignis omnino consentiant. Observatum enim quandoque est, in quibusdam ex anomalorum hujusmodi genere, quam primum eruptio contigerit, omnia symptomata, febrimque ipsam continuo conquievisse, quod vere benignorum maxime proprium esse, ex superioribus patuit. Hinc non longe absum, ut credam, anomaliam ejusmodi in malignos æque, ac in benignos cadere posse, ac veluti utrorumque differentiam habendam esse.

Anomaliarum exempla.

§. CLI. Quo vero res clarius appareat, nihil erit accommodatius, præstantiusque, quam anomalias in medium proferre, quas in constitutione epidemica annorum 1749 & 1750 non infrequentes offen-

 dit

dit Florentiæ Joannes Targionius Tozzettus (a), vir multiplici eruditione, dicendi copia, & medendi usu insignis. Is primum narrat, in septem ægris post solitum apparatum morbillos bene multos, & satis confertos erupisse; sed eadem ipsa die exortos quosdam mediocres in regione epigastrica dolores, qui spastici videbantur, & mox solutos alvi fluxu, copioso, tenui, & bilioso, qui duos circiter dies placide, & sine ullo alio symptomate perrexit. Simul ac diarrhœa accessit, continuo morbillos evanuisse; febrim, tussimque, quæ permolesta ante fuerat, omnino desiisse; nec, postquam alvi fluxus substitit, quidquam incommodi remansisse præter aliquam virium debilitatem. Deinde observatione didicit, febrem, quæ morbillorum eruptionem præcedit, modo tertianæ duplicis typum referre, atque eruptione facta penitus decedere; modo eamdem ad plures dies suos circuitus periodice repetere, antequam morbilli efflorescant; idque in adultis præsertim obtinere. Præterea vidit quandoque in aliis febrem primi stadii, sive contagii more catarrhalium, & quidem acutarum, tumore, & rubore faucium, tussique ferina comitatam decurrisse ad septimam usque diem, antequam morbilli prodirent (quod malignorum quandoque proprium esse diximus), neque deseruisse ægrotantes, nisi post alios quatuor, aut quinque dies, cum nempe morbillorum exsiccatio, & resolutio consequeretur.

Historia Morbillorum exlegum, sed benignorum.

§. CLII. Historiam demum refert morbillorum exlegum, atque abnormium ut raram, sic memoratu plane dignam. Maria Brigida Dandini lectissima mu-

(a) *Prima Raccolta d' osserv. p.* 101.

mulier cum ruri esset, ubi morbilli vagabantur, timens, ne eisdem ipsa quoque, ejusque filii corriperentur, quod nondum eos perpessi essent, se die 4. Novembris ann. 1750. Florentiam contulit. Nocte ejusdem diei, quo ad urbem venerat, hora prima post mediam noctem adamussim eam invasit febris magno cum frigore, quam subsequuta est alia similis accessio die insequenti hora itidem prima post meridiem; ita ut binæ accessiones intra nychthemerum non modo exstiterint, sed eodem omnino ordine, & typo deinceps per dies viginti quatuor periodice redierint, quotidianæ duplicis remittentis speciem omnino imitantes. Accessiones singulæ semper exordiebantur a frigore, quod tamen in nocturnis majus erat, quam in diurnis, semperque tussi convulsiva, atque aliqua spirandi difficultate stipabantur. Quædam mitiores, imo etiam breviores reliquis ita fuere, ut quandoque intermissionem habuisse aliquam viderentur, quamquam ut plurimum sibi mutuo sine ullo integritatis intervallo succedentes continuam febrim prorsus efficerent. Cum autem nulla morbillorum indicia se proderent, febris ista oppugnata est, sed frustra, duabus sanguinis missionibus, magna diluentium, & temperantium copia, & cortice demum ipso peruviano. Neque quidquam profuere catamenia, quæ circa medium morbi tempus profluxere. Itaque cum intra quatuor & viginti dies ægra accessiones exacte duodequinquaginta sustinuisset, ineunte vigesima quinta die, hora prima adamussim post mediam noctem de more accessio magno cum frigore, motibus convulsivis, summa agitatione, anxietate, & tussi assidua pene præfocanti ita vehemens repetiit, ut ob jam impendentem gravissimam peripneumoniam TARGIONIUS medicus idem., &

maritus ægrotantis, animum desponderet. Quamobrem cum prima luce de iteranda venæ sectione cogitaretur, universa cutis inventa est morbillis referta. Spes tum affulsit, morbum hac excretione critice solutum iri. Ac quidem prout morbillorum eruptio, quæ plenissima, & confertissima fuit, perficiebatur, omnia terrifica, quæ memoravi symptomata paullatim sedata sunt, & sub finem quartæ diei ab incepta eruptione, morbilli exsiccari, & desquamari cœperunt, & febris, & tussis, atque aliud quodvis incommodum evanuerunt, superstite dumtaxat virium consueta imbecillitate. Anomalos hos quidem morbillos, exleges, tardos, atque inexpectatos dixeris, non vero malignos, quod, ut benignis contingit, secundo stadio, eruptione nimirum facta, febris cum reliquis omnibus symptomatibus deferbuit, & placata est.

Historia morbillorum anomalorum, sed malignorum.

§. CLIII. Ne vero exemplum anomalorum malignorum quis desideret, en aliam historiam morbillorum non minus irregularium ex eodem Scriptore depromptam (*a*), quorum non modo primum stadium longissimum, atque insuetum fuit, verum etiam secundum, in quo eruptio contingit, & circa dorsum primum, ut fere malignorum mos est, se prodidit, multo gravius, & quale in malignis post eruptionem esse consuevit. Sacra quædam Virgo annos nata viginti quatuor, temperamento valde firmo ac valido prædita mense februario ann. 1750. incidit in tussim convulsivam, quæ in dies ingravescebat. Sub finem ejusdem mensis cœpit quibusdam febriculis laborare, in quarum accessionibus que-

(a) *Id. ib. p.* 105.

querebatur capitis confusionem, pectoris insolitam siccitatem, atque adstrictionem, qua respiratio difficilis reddebatur. Invalescentibus demum ejusmodi febribus, & tussi ita exasperata, ut die septima Martii magnam sanguinis copiam e naribus eliceret, vena ei pedis secta est, quin tamen quidquam minuerentur ejusmodi mala. Imo his quotidie gravioribus factis, tandem die decima tertia ejusdem mensis pustulis quibusdam rubris conspersum ejus dorsum apparuit. Medicus suspicari cœpit de morbillis, quamquam bis eisdem ipsa jam laborasse diceretur, eoque major suspicandi locus erat, quod eodem tempore, eodemque in cœnobio aliæ contubernales secundo, & tertio in eumdem morbum reciderant. Sub vesperam diei decimæ quartæ, cum maculæ distinctæ, & discretæ conspicerentur, etsi pustulis aliis, quibus ægra alias obnoxia fuerat, intermixtæ essent, certo de morbillis constitit. Facies in primis refertissima iis erat. Cutis color sparsim ad violaceum, rubrumque vergebat. Febris admodum furebat. Tussis vehementius urgebat cum anxietate, & dolore pectoris intolerabili. Cum hæc nihil remitterent postero die, qui erat decimus quintus mensis, e brachio sanguis ad uncias septem mittitur, qui repertus est valde phlogisticus. Die decima octava maculæ cœperunt pallescere, urinæque, quæ antea parcissime per plures dies fluxerant, copiosiores reddi. At febris valida perstitit usque ad vigesimam primam, quin aliquantum mitesceret, tussis vero, & pectoris dolor ad vigesimam nonam usque, repullulantibus identidem, etiam deinceps, exanthematibus. Convaluit quidem ex hoc morbo, sed lente & non sine tædio minus prosperæ valetudinis, & diuturnioris adhibitæ curationis.

MOR-

MORBILLI SINE MORBILLIS.

Morbilli interdum sine exanthematis. Cur interdum morbilli non erumpant?

§. CLIV. Quemadmodum variolæ sine variolis, nempe sola febris variolosa sine exanthematis a medicis exercitatissimis visæ & observatæ sunt, quod suo loco demonstrabitur; sic febris morbillosa, sive morbilli sine exanthematis, si clinicis fides habenda est, interdum epidemicis morbillis intercurrunt. Imo frequentes hujusmodi febres esse, testatur HAENIUS experientia convictus, morbillosasque jure vocari, quod eodem modo, eisdemque symptomatibus invadunt, decurruntque, ac si morbilli erupturi essent, nec tamen erumpant (*a*). Tales revera eas habendas esse, non solum argumento sunt morbillorum præsens epidemica constitutio, & symptomata omnia primi stadii, sive contagii propria, quæ eas comitantur, verum etiam ipsa curandi ratio, cui obtemperant, quæ non alia est, quam illa, quæ morbillis accommodatur. Res autem in facto, atque observatione ita posita, & locata est, ut negari a quopiam, nisi temere, possit. Neque ea est, cujus ratio probabilis reddi nequeat; nam si miasma morbillosum, quod intus receptum febrim genuit, ad cutim protrusum vias patentiores inveniat, per quas sine ulla mora exhalari possit, vel per se satis tenue, & fortasse etiam humore aqueo ita dilutum sit, ut sine exspirantium meatuum offensione evaporetur, vel, præterita cute, ad alvi, urinæque organa conversum quasi latenter ef-

(a) HAEN. *Febr. Divisiones, division. VI. §. 6.*

effugiat, excernaturque: facile quisque intelliget, quamobrem interdum morbilli sine morbillis, sive febris morbillosa sine exanthematibus esse possit.

Febris morbillosa Sydenhamii.

Febris morbillosa. Non differt a morbillis, nisi ad speciem.

§. CLV. Anno 1674. dum Londini epidemice morbilli maligni, sive anomali sæviebant, sparsim vagabatur febris quædam, quam morbillosam vocavit Sydenhamius (a). Erat autem hæc immitis, sed ejusdem plane generis, ac in morbillis, protrahebaturque ad dies quatuordecim, imo nonnunquam etiam ulterius. In hac exanthemata morbillis similia prodibant circa truncum corporis, & colli præsertim posteriora, humerosque. Præterea ista febris eamdem omnino postulabat curationem, cui morbilli parebant. Quia vero non universum corpus occupabant, ut morbilli regulares solent; idcirco discrimen aliquod visum est, quo ab his illa sejungenda crederentur. Verum tam leve, exiguumque videtur hujusmodi discrimen præ reliquis, quæ recensui, signis morbillorum propriis, ut nullus dubitem, quin anomalorum, & malignorum varietas quædam vere exstiterit.

Rubeola variolodes Sauvagesii. Rubeola anginosa ejusdem.

§. CLVI. Minime vero ad morbillos pertinet *Rubeola variolodes* Sauvagesii (a), cum non solum ipse

(a) *Oper. Sect. V. cap. 3. p. 267.*
(a) *Nosolog. method. cl. 3. ord. I. Gen. IV. spec. 3.*

ipse ad credendum propendeat, hanc variolarum speciem, aut varietatem quamdam esse, verum etiam talem reapse habendam demonstret descriptio, quam scripto tradidit BUXERIUS (*b*), quamque SAUVAGESIUS idem allegat; ex ea enim continuo elucescit hujusmodi morbum quam maxime a morbillorum natura abfuisse, proximius vero ad variolarum genus accessisse. Morbus item a DOUGLASSIO observatus, ac descriptus (*c*), quem SAUVAGESIUS nominavit *Rubeolam anginosam*, rectius mihi videtur angina maligna aphthosa, exanthemate miliari comitata, quam morbillorum species ulla.

MORBILLORUM INSITIO.

§. CLVII. Exemplo a variolis ducto insitio quoque morbillorum tentata est. Primus omnium, qui eam adhibuit, fuisse fertur FRANCISCUS HOMIUS Medicus Regius, & Collegii Medicorum Edimburgensis socius (*a*). Instituitur autem sine ulla corporis præparatione. Sanguine ex aliqua parte morbillis obsita per levem incisionem educto imbuitur gossypium. Hoc vulnusculo, quod utrique brachio ejus, cui inserendi morbilli sunt, inflictum sit, imponitur, & deligatur. Fortasse etiam, non incisa prius cute, gossypium sic infectum, nudis brachiis alligatum contagionem æque certo communicat. Alii sanguinis loco utuntur saliva, aut lacrymis, tempore criseos stillantibus, aut squamulis cutis defluentibus ab ægrotantium corpore (*b*); nam omni-

(b) *Journal de Medec. T. IX. p.* 81.
(c) *Essays de medécin. d'Edimb. T. IV. p.* 617.
(a) *Princip. Medic. lib.* 2. *sect. VIII.*
(b) ALEX. MONRO *jun. de Ven. lymphatic. p.*58. VOGEL. *De cogn. & curand. hum. corp. affect.* §. 135.

omnibus hisce modis contages communicari cum sanis dicitur. *Sexto* ab insitionis *die sub vesperam plerumque febricula* exoritur, *mitissima tussicula sine insomnio, & inflammatoriis symptomatibus concomitante*; neque febris *hectica*, neque *tussis*, neque oculorum *inflammatio* subsequi consuevit (*c*). Benignissimum ergo morbum, & levissimis symptomatibus conjunctum inde gigni contendunt. Nihilo tamen minus morbillorum insitio paucos admodum sectatores habuit, sic ut pene jam desueverit. Caussam DUBOSQUIUS DE LA ROBERDIERE (*d*) putat, quod morbilli pluries in eodem homine reversi narrantur. Non tamen inutilem, nec spernendam eam existimat VOGELIUS (*e*) in epidemicis morbillorum pestilentium constitutionibus, in quibus ut vitæ periculum summum est, sic omni conatu & studio eniti expedit, ut mitior, benigniorque morbus reddatur; id quod obtineri per insitionem posse, probabile omnino videtur.

CA-

(c) HOM. *l. c.*
(d) *Journal de Médic. T.* 47 *p.* 254.
(e) *L. c.*

CAPUT IX.

DE VARIOLIS (*).

Quæstio de variolarum antiquitate. Arabes medici de iis primum loquuti. Quando ad nos perlatæ. Morbus omnibus ferme communis.

§ CLVIII. Disceptatum acriter est superioribus præsertim temporibus, utrum Variolæ HIPPOCRATI, GALENO, aliisque antiquioribus medicis notæ fuerint, affirmantibus aliis, aliis negantibus, sic ut hodie non expediat in hujusmodi controversia (*a*) oleum & operam perdere. Verisimillimum vero plerisque videtur, variolas dilucide a quopiam descriptas non esse ante Arabes, quibus etsi eas anno Christi 572., aut saltem 622 innotuisse suspicari liceat (*b*), tamen communior sententia est, in

(*) *Synonyma.*

Variolæ Arabum MERCURIALIS, *de morb. Pueror. cap.* 2., BOERHAAVII, *de cognoscend. & curand. morb.* §. 1371., JUNCKERI, *Tabul.* 76., *& omnium pene recentiorum. Febris variolosa* HOFFMANNI, *de Febrib. Sect. I. cap. VII.*, VOGELII, *Gener. morb., gen. XXXV. Variola* SAUVAGESII, *Gen. morb., gen.* 92. LINNAEI, *Gen.* 3 CULLENII, *Gen. XXVI. Petite Verole Gallis, Italis Vajuolo.*

(a) Vid. HAHN. *Variol. antiquitat. &* WERLHOF. *Disquisit. medic. & philologic. de Variol. & anthrac., & demum* GRUNER. *Morbor. antiquitat. cap. I. Variol. earumque insit.*

(b) MEAD. *de Variol. & Morbil. cap. I. de origin. variol.* HOME *Princip. Med. P.* 4. *Sect. VII.*

in Ægypto, atque interioribus Arabiæ locis primum exortas, a Saracenis in Hispaniam, Europamque sub finem tantummodo sæculi XI. & principium XII. perlatas (*c*) fuisse. Ab hoc enim tempore adeo se diffudit ejusmodi lues, ut non modo pro morbo inevitabili, & cuilibet semel saltem in vita, nisi quis eo in utero matris affectus fuerit, subeundo habeatur, verum etiam qualis, quantusque sit, neminem nunc prorsus lateat.

Quid variolæ? Febris modo abest, modo adest. Non spectant ad febres.

§. CLIX. Variolarum autem morbus est exanthematicus febrilis, contagiosus, brevis, sive acutus, semper primarius, pustulas in cute extima proferens exiguas, rubras, plerumque phlegmonodes, varis similes, quæ primum in facie, & collo, itemque parte capitis capillata erumpunt, deinde ad pectus, humeros, manus, reliquumque deinceps corpus se se disseminant, paullatimque auctæ ad pisi fere minoris magnitudinem, quod frequentius accidit, intra paucos dies suppurant, & brevi in crustas deciduas desinunt, vestigia rubra sensim delenda, & quandoque foveolas, aut cicatriculas post se relinquentes. *Febrilem* eum voco, quod plerumque febrem comitem habet. Dico *plerumque*, nam interdum adeo mitis est, & benignus, ut nulla febris eum antecedat, aut comitetur, aut, si qua cum eo conjungitur, vix sensibilis ipsa sit, neque continua ejus comes; sed modo accedat, modo recedat (*a*), excepto graviori casu, & malignitatis non experte, in

(c) MEAD *l. c.*
(a) SYDENH. *op. Sect.* 3. *cap.* 2. HUXHAM *Essays la petit. verol. p.* 165.

in quo febris plus, minus acuta, atque assidua locum habet, & tenet. Quam ob rem veniam petimus, si minime iis assentimur, qui ad febres & speciatim ad *Synochas contagiosas* id mali genus (*) referunt.

Quot

(*) MARCELLUS DONATUS variolas ſine febre vidit; eaſdem quoque leves, & paucas ſine febre obſervavit PHILIPPUS INGRASSIAS, teſte CÆSARE MARESCOTTO, qui præterea refert, ſe duos pueros variolis ſine febre laborantes curaviſſe. MARESCOT. *de Variol.* *p.* 20. Variolas, ſive puſtulas varioloſas, quæ ſine manifeſta febri eruperint, maturuerint, & plane exſiccatæ ſint, vidit etiam Joh. FANTONUS, *Dissert. de antiq. & progres. febr. miliar.* *p.* 70. Tales tam ſporadicas, quam epidemicas offendit DRELINCURTIUS, & quædam ſimilia exempla ex FORESTO, EPIPH. FERDINANDO, & JOH. RHODIO, aliiſque deprompta adducit, *Diss. de variol. & morbillis*. Id in benigniſſimo morbo tam ſpontaneo, quam inſititio complures alii contingere tradunt. Obvium vulgatiſſimumque eſt pus varioloſum contactu immitti in cutim eorum qui varioloſa jam paſſi ſunt, ideoque puſtulas exoriri, quæ forma, durationis tempore, inflammationis, ſuppurationis, exſicationiſque modo veras omnino variolas referunt. Sed, quoniam interiora ab eo fortaſſe ob corporis ablatam diſpoſitionem non afficiuntur, nulla eas febris comitatur, nec antecedit, nec ſubſequitur. Hoc ſæpe experiuntur mulierculæ, quæ variolas habentibus famulantur, aſſident, aut eos brachiis nudis ſuſtinent, aut faciem faciei aliquandiu applicant, inprimis ſi delicatiore cuti præditæ ſint. Frequentiſſimum vero hoc deprehenditur in inoculatis variolis. Pus enim inſertum perſæpe ſolam cutim afficit, in eaque puſtulas excitat, quin ulla febris moveatur; ut omnes norunt diceturque deinceps ſuo loco. Vid. HUXHAM *de la petite verole*.

Quot modis communicantur. Non gignuntur variolæ ab erroribus diæteticis; sed a veneno peculiari.

§. CLX. *Contagiosum* porro hujusmodi morbum (§. CLIX.) esse, posuimus; quia variolis sani inficiuntur accessu ad ægrotum, ejusdem attactu, contrectatione vestimentorum, linteorum, aliarumque rerum, quibus ille usus est, inspiratione aëris halitibus variolosi referti, eisdem cum saliva haustis, cute attractis, puris inoculatione, phlebotomo non satis deterso, quo sanguis variolis laboranti missus (*a*) fuerit, atque ad venam incidendam incaute adhibito. Non videntur igitur variolæ ab erroribus diæteticis, neque a temporum, aëris que mutationibus (*), sed a peculiari quodam veneno, sive

(a) HOM. *Princip. Med. P.* 4. *Sect. VII.* STORCK. *Instruz. med pratic. P. I. p.* 255. MEZA *Comp. med. pract. cap. XXI.* §. 211.

(*) Contrariam tuetur sententiam CASIMIRUS MEDICUS, qui Variolas pro morbo spontaneo habet, nec eas putat ab occulta caussa profluere, quamvis contagione propagantur. Comparat ipse variolas cum scabie, quæ licet sponte ex humorum vitio orta, in sanos tamen contagione invehitur; vimque contagii variolosi exiguam esse contendit. Epidemicas autem, ut reliquos morbos epidemicos temporum tribuit vicissitudinibus. Vid. *Comment. de reb. in scient. natur. & med. gest. supplem.* 2. *ad Decad.* 2. *p.* 225. Sed scabiei contages solo contactu contrahitur, non ex aeris infecti usura, non mora apud ægrotantes, non sola propinquitate: quæ omnia contagii non levem differentiam, & variolosi vim non exiguam, & prope pestilentem commostrant. Nec facile concedam, epidemicos morbos omnes a solis temporum vicissitudinibus repetendos esse, cum horum non pauci sæpe sub contrariis oppositisque tempestatum constitutionibus ingruant, invalescantque,

ve miasmate oriri, quod subtile admodum sit, volatile, inflammare, atque irritare aptum, quodque semel natum, aut evolutum diu persistat integris viribus, fortasse per aëra volitans, aut corporibus adhærens, sicque sensim in sanos ingrediatur, atque

& magnum diſcrimen interſit inter vere *epidemicos*, & *stationarios*, ſive a temporum, aeriſque perturbationibus profectos. CASIMIRI MEDICI modo laudati ſententiæ favent viri clariſſimi, qui veterem, obſoletamque opinionem reſtituere videntur, dum variolas a ſanguine funiculi umbilicalis non ſatis expreſſo derivandas volunt. Quid de eorum tentaminibus ad præcavandas variolas feliciter, ut ajunt, inſtitutis ſentiendum ſit, temporis eſto judicium. Interim tamen petam ab ejuſmodi prophilacticæ methodi fautoribus, cur, quoniam ejuſmodi cauſſa ita antiqua eſt, ac genus humanum, Europa, & America tot ſæcula ſine ea liberæ a variolis manſerint? cur Sinenſes, a quibus inventa, & ad nos tranſmiſſa iſta prophylactica methodus dicitur, non potuerint huc uſque effugere varioloſam contagem, a qua frequentiſſime, & graviſſime plectuntur? cur noſtris diebus, poſtquam ars obſtetricia aucta, & prope perfecta eſt, univerſimque exculta, ut funiculus umbilicalis hodie a nemine vinciatur, recidaturque, quin omnis ab eo ſanguis expreſſus ſit, adhuc tamen variolis, ut antea, ſubjiciamur? Quod poſtremum cum jam ante ſexaginta annos, & amplius Bononiæ a peritioribus Obſtetricibus fieri videret Cæſar Mareſcottus publicus Medicinæ Lector, quin aut numerus variolis ægrotantium, aut variolarum pernicioſa indoles quidquam minuerentur, in ſuo *Tractatu de Variolis* vanam, falſamque Sinensium, etſi plurimum jactatam, præſervandi a variolis rationem reputavit, deſpexitque. Nuper, menſe nimirum Decembri anni 1783 Jo. Baptiſta Frambaglia infantulæ cuidam vix editæ diligentiſſime expreſſit ab ejus funiculo umbilicali omnem ſanguinem, ſic ut inter vincturam, & umbilicum vacuus eſſet. Vere inſequenti narratum eſt a Nutrice, infantulam variolis paucis, diſcretis, & febris expertibus feli-

que eos (b) quasi clanculum inficiat. Id autem fieri probabile est, cum variolæ epidemice vagantur, & plurimos indiscriminatim corripiunt eosque etiam, qui nullam cum variolosis ægris consuetudinem habuerint.

An aëri semper venenum insideat? An in corpore latet data occasione extricandum? Miasma sine præcedente dispositione non communicatur.

§. CLXI. Quamquam fatendum est, semina morbi (§. CLX.) non soli aëri insidere, neque in eo vagari semper, cum satis constet, ut supra animadversum est, illa pannis, linteis, vestimentis, aliisque rebus adhærere, & diu in ipsis integra latitare posse, donec caussa accesserit, qua exsolvantur, atque halitu, aut contactu in corpora sanorum immissa contagionem pariant. At interdum variolæ sporadice tantum, imo singularem aliquem hominem inexpectatæ adoriuntur, quin contagionis ulla evidens caussa comperiatur. An latuit jamdudum in corpore venenum istud, & tum solum intercedente aliqua caussa procatarctica erumpit, & ma-

feliciter perfunctam esse. Mense Julio variolæ grassari epidemice cœperunt, maxime malignæ. Augusto ad finem vergente Nutricis filiola quædam variolis correpta est discretis; quæ cum ad exsiccationem jam pervenissent, infantula lactens, de qua supra locuti sumus, incidit & ipsa in variolas minutas, crystallinas, corymbosas, quibus die 23. Septembri anni 1784. proxime elapsi rapta est. Doluit vir eruditissimus, hoc primum experimentum adeo infelix, inutileque fuisse, ut ne benignum quidem morbum reddidisset, quem omnino evitasse speraverat.

(b) HOM. *l. c.* TISSOT. *Epist. var. argument. ad* HALLER. *p.* 6. LUDWIG. *Adversar. med. pract. P.* 3. *Vol. I. p.* 473.

manifestatur. An vero tum etiam in aëre, ut dictum est, jam existebat, nec communicari poterat, quod corpus ad illud suscipiendum minus paratum esset? Certa quadam fortasse eget temporum, aërisque constitutione, ut se exserat, aut ut eam nocendi potestatem acquirat, qua uno potius tempore, quam alio emicet, & propagetur; aut ut corpora nostra habitudinem, diathesimque sibi comparent, qua miasmatis vim, contagionisque persentiant efficacitatem. Atque hinc plane intelligi potest, cur pro diversa hujusmodi temporum, corporumque constititione modo universim, sive epidemice, modo sparsim, sive sporadice variolæ proserpant. Miasma enimvero variolosum sine ejusmodi conditione variolas nequaquam ingenerat, ne inoculatum quidem, ut frustra tentatæ in quibusdam insitiones sæpe ostenderunt.

Cur alii citius, alii serius inficiantur. Fætus etiam variolis corripiuntur. Neque senes ab iis immunes.

§. CLXII. Prout vero ista corporis, humorumque diathesis (§. CLXI.) ad virus excipiendum, explicandumque necessaria citius, aut serius comparatur, in variolas etiam incurrimus modo infantes, aut pueri, modo adolescentes, aut adulti. Imo nec fœtus ipsi in utero materno abditi ab hac labe satis tuti existunt; quandoquidem negari haud potest, eos in lucem editos pluries variolas in cute extantes, aut earum vestigia satis conspicua habuisse, tum etiam, cum matres, quod sane rarius est, dum utero gestarent, variolis non (*) laboraverint. Vi-

(*) LUDWIGIUS *Adversar. med. pract. P. 3. Vol. I. p. 496.* ubi inquit: Matre e variolis evadente, post

Videtur igitur miasma in eos, dum in utero degerent, illæsa quandoque matre, aut una infecta, irruisse: qua re edocemur, prægnantes recte, prudenterque ab hoc morbo affectis arcendas esse, ne ipsæ, aut fœtus, quos gerunt, contagione occupentur. Neque ætate quis adultiore ita confidat, (nisi in utero matris forte variolas passus sit) ut

post mensem fœtus abortu dejicitur, qui vestigia variolarum depressarum in corpusculo ostendebat. FOUQUETUS quoque (*De la petit. verol. T. I. p. 299.*) narrat, mulierem gravidam variolis correptam, & demum pristinæ valetudini restitutam peperisse infantem, in cujus cute manifesta variolarum vestigia cernebantur. GUILLELMUS WRIGTUS (*Philosophical. Transact. Vol. I pro anno* 1767. *Part.* 2. *n.* 2.) vidit infantem die decima quarta, ex quo mater variolis discretis laboraverat, natum, qui a capite ad pedes variolis discretis, & bene amplis, quales octavo, aut nono die esse solent in benigno genere, contegebatur. Mater erat æthiops, & Jamaicæ incola. Infans vero triduo post obiit. In commentariis societatis Scientiarum Harlemensis T. XII. legitur observatio *de Variolis ante partum*, quam cum societate communicavit JOSUA VAN IPEREN. Sic etiam refertur auctores Commentarior. Lipsiens. *de reb. in Scient. natur. & medic. gest. Vol. XVIII. p.* 596. „ Uxor Cl. Auctoris gravida duos „ liberos variolis affectos absque omni incommodo curans, „ infantem sanum quidem, in quo tamen vestigia vario- „ larum conspiciuntur, peperit. Paullo ante partum, ubi „ fetus absque dubio laboravit variolis, anxia fuit „. PETRUS ORTESCHIUS (*Giornal. di Medic. T.* 2. *p.* 55.) non modo ex *Diario Medico Bullion. ann.* 1763. historiam infantis nati cum variolis in facie, collo, atque humeris exstantibus depromptam recenset, verum etiam narrat, suum fratrem Joannem Baptistam in lucem editum, in cujus corpore multæ variolæ distinctæ, pleræque vero pure jam plenæ, nisi magnitudinem æquantes conspiciebantur. Mater ejus ultimo graviditatis tempore cum

sibi persuasum habeat, non amplius, quod antehac contagem effugerit, variolis obnoxium fore; nam non solum provecti, senesque, verum decrepiti etiam, & prope annis confecti ex hac pestilentia nonnumquam perierunt.

Variolæ secundo, & tertio redeunt.

§. CLXIII. A vero etiam aberrant qui existimant, in nobis, postquam semel variolis genuinis perfuncti fuerimus, destrui habilitatem, sive diathesim cor-

alio filio variolis laborante cubuerat. ROSENIUS (*Malad. des enfans chap. XIII. p.* 5. 18.) memorat alium infantem, qui natus est cum cicatricibus, & crustis variolosis. Ejus mater sub finem graviditatis filiolo natu majori, qui variolis laborabat, assidue adstitit. Sexennio post reliqui ejus filii in variolas inciderunt; at natu minimus, qui morbum in utero passus fuerat, immunis ab eis omnino mansit. Ad hunc locum FEBURIUS subjicit, se vidisse natum pariter infantem, cujus corpus consperfum erat pustulis variolosis, quæ adamussim sua stadia percurrerunt. Mater autem jamdiu variolas experta fuerat. MURRAYUS (*Hist. insit. variolar. P. I.*) mentionem & ipse facit infantis cum variolis nati, cujus mater in fine graviditatis cum alio filio ex variolis ægrotante versata erat. Infantem mortuum veris variolis obsessum a Matre nondum hunc morbum perpessa vidit FRID. CHRISTIANUS HOLLER (*Observ. med. Chirurg. obs. IX.*). Similem casum refert etiam MEADIUS, *de variol. cap. IV.* Ex his ergo evincitur, non negandum esse, fœtus variolis quandoque corripi, etsi in liquore quodam versentur, a quo eos præservari COTUNNIUS opinatus est, nec semper variolas contrahant, matre iis correpta. Cl. GERMANUS AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo pag. VI.*) quædam habet ad hoc argumentum ita accommodata, ut hic transcribenda duxerim latine reddita: „ Doctus quidam medi-„ cus Neapolitanus aggressus est ad pollicendum mulieribus „ gravidis, eorum fœtus variolis subjici non posse. At „ quæ-

corporis ; qua uti dictum est (§. CLXI.) ad eas recipiendas idonei, aptique reddimur. Nam certissimis ex factis, observationibusque medicorum probatæ fidei, & summæ auctoritatis cognitum est, non paucos, qui jam spontaneas, & naturales, aut insitias, artificialesque, & quidem veras, & legitimas pertulissent, secundo, & tertio in easdem incidisse. Atque hinc planum, perspicuumque fit, diathesim illam non semper omnino post toleratas semel variolas in nobis aboleri, aut certe iterum suscitari quandoque posse. Et primum, ne qua de rei veritate dubitatio cuiquam supersit, scire licet, DIEMERBROECKIUM complures variolis copiosissimis affectos deprehendisse, qui bis, terque intra semestre spatium in easdem reciderunt *(a)*. At, ne forte credas in his morbum repullulasse potius, quam ex integro rediisse, animum advertas velim ad ea, quæ suppetunt ex aliorum observationibus, nullum dubitandi locum relinquentibus. CESAR MARESCOTTUS de duobus pueris, quorum alter bis, ter alter variolis laborarunt, mentionem *(b)* facit. Variolas au-

„ quædam obſervationes hominum medicinæ ſcientia excel-
„ lentium, atque longo anatomes uſu præſtantium MEA-
„ DII videlicet, HILDANI, RUYSCHII, aliorumque
„ complurium, quas ipſe examine fortaſſe minus diligenti
„ rejecit, ſuſpectam ejus opinionem reddunt ; quæ oppu-
„ gnari etiam valide poteſt, non ſolum ex eo, quod ſtre-
„ nuo viro FERDINANDO MARCHESINIO noſtro
„ contigit videre, verum etiam ex obſervatione quadam
„ Monſpellii anno, ni fallor, 1779. evulgata, ubi nata
„ eſt infans, quæ in ipſo naſcendi momento apparuit con-
„ ſperſa variolis perfectam ſuppurationem adeptis, quin
„ parens toto graviditatis curriculo obnoxia iis fuerit.

(a) *De Variol. & morbill. labor. Histor. Hist. I. p. 346. & Hist. 8.*

(b) *De variol. p. 128.*

autem in eodem ægro secunda, & tertia vice nonnumquam reverti cum ex sua, tum ex aliorum experientia confirmat GUALTHERUS VON DOEVEREN. Ipse præsertim exemplum adducit propriæ suæ uxoris, in qua bis, tempore novem annorum interjecto, morbus erupit, & testes appellat CAMPERUM, GUMMERUM, BRILLUM, & SWYGHUISENIUM medicos oculatissimos. Puerum quoque, qui anno 1754 veris variolis correptus ab EDINGIO curatus fuerat, in easdem anno 1759 relapsum (*c*) commemorat. Demum profert aliud exemplum ex communicatione SWYGHUISENII alias mordicus variolarum reversionem negare soliti, quod ita invicte eum ab errore, in quo versabatur, revocavit, ut postea non amplius de variolis iterum redeuntibus dubitaret. Simile fatum subierunt puer quatuor post hebdomadas, quam prima vice variolis laboraverat, & binæ puellæ, quæ anno 1744. eas perpessæ erant, in easdem anno 1760, ut refert SERVANS VAN DE COPELLO (*d*), reciderunt. Meminit etiam J. FR. DRYFHOUTIUS (*e*) de muliere, quæ anno 1755. inoculatione variolas contraxit, iterum anno 1764 hac lue correpta. Reditum item variolarum a se visum exponit in *Collectaneis Soc. med. Hauniens.* (*f*) V. B. AASKOWIUS, qui alioquin de aliorum observatis valde dubitaverat. Mulierem quoque variolis iterum affectam vidit THEOPHILUS MEZA (*g*) cum BU-

(c) *De Variol. veris eumd. ægrum adgressis. Vid. T. XII. Comm. Soc. scient. Harlem. ad ann.* 1770., *itemque Comm. Lips. Vol. XVIII. P.* 4. *p.* 586.

(d) *Comm. Societ. Scient. Harlem. T. VIII. P.* 2. *p.* 209. *ad* 216.

(e) *Ibid. p.* 260.

(f) *Vol.* 2. *p.* 91.

(g) *Compend. med. pract. Fasc. I. Cap. XXI.* §. 210.

BUCHWALDO, qui eam antea ab eodem morbo liberaverat. Demum testatur ROSENIUS ex historia a duobus illustribus medicis subscripta sibi constare, quemdam variolis spontaneis prehensum, qui eas sibi inoculatas jam (*h*) persolverat.

Alia variolarum reversarum exempla.

§. CLXIV. Sed intermissis, brevitatis caussâ, reliquis exterorum testimoniis bene multis, pauca quædam tantummodo nostratium adhuc perstringam, ne nimium aliena, & peregrina conquirendo domesticorum prope, atque inquilinorum videar oblitus. Non rarum sane est, ut ex SARCONIO (*a*), & MOSCA (*b*) viris integerrimis accepimus, in civitate Neapolitana eumdem hominem variolis, & quidem confluentibus secundo, & tertio conflictatum videre. Apud Florentinos eadem prorsus observatio obtinet; nam IO. ALOYSIUS TARGIONIUS (*c*) fœminam bis variolis naturalibus comprehensam anno 1775 offendit, & anno insequenti aliam historiam variolarum secundo reversarum evulgavit. Tres sorores eodem tempore variolis laborantes curandas suscepit DOMINICUS JUVANELLIUS, quæ alia vice (*d*) ex eisdem pro veris & genuinis a Medico, qui tum illis opem tulerat, recognitis ægrotaverant. Duas pariter historias omnibus numeris absolutas anno 1777 protulit HERCULES LILIUS, quibus morbi hujusce

(h) *Malad. des Enfans p.* 250.
(a) *Istor. de' mali osservati in Napoli P. I. p.* 58.
(b) *Dissert.* 2. *sull' aria p.* 106.
(c) *Avv. sopra la salut. uman. ann.* 1775. *N.* 17.
(d) *Avv. sopra la salut. uman. ann.* 1776. *N.* 9. *p.* 71. *N.* 10. *p.* 79.

sce (*e*) reversionem comprobaret. Cum his prope consentientem video GERMANUM AZZOGUIDIUM apud Bononienses publicum Medicinæ professorem ingenii laude, & doctrina præstantissimum, qui (*f*) non contentus duos ægros bis varioloso contagio perculsos memorasse, ad vetulam illam se convertit, quæ, ut narrat PETRUS BORELLUS (*g*), annos octodecim supra centum nata ex variolis octavo redeuntibus obiit; nec prætermittit demum coronidis loco LUDOVICUM XV., cui anno ætatis decimo quarto primum, deinde sexagesimo quarto hæc calamitas obtigit. Possem MICHAELIS GIRARDI apud Patavinos tunc degentis observationibus editis (*h*) rem confirmare, aliisque etiam testimoniis, nisi me contineret exorta paullo post de illis non parva (*i*) altercatio.

Variolarum differentiæ unde?

§. CLXV. Certum præterea est, constantique experientia firmatum, in una, eademque epidemica constitutione, imo in eadem familia, & domo uti alios quoscumque morbos, sic quoque variolas multiplici ratione, symptomatumque gravitate variari. Multæ enim sunt, ut postea clarius apparebit, earum differentiæ, & varietates aut a pustularum numero, forma, colore, aut ordine, modoque procedendi, aut periculi magnitudine, malignaque natura ductæ. Hoc etiam patet in variolis inoculatione

(e) *Avvis. sáddett. ann.* 1777. *p.* 167. & 1778. *N.* 36 *p.* 281.

(f) *Lettera sopra il Vajuolo ec. p. VII.*

(g) *Cent.* 3. *observ.* 10.

(h) *Ritorno del Vajuolo ec.* 1776.

(i) *Giornale di Medic. di P. Orteschi T. IV.*

tione progenitis, quæ, etsi una, eademque variolosa materies ad insitionem adhibita fuerit, non parum quandoque inter se differre visæ sunt. Imo ex *confluentium*, quas vocant, pure *discretas* & *benignas*; ex discretarum, benignarumque contage *confluentes*, *malignasque* non raro procreatas novimus, norunt ingenui, atque a partium studio alieni Clinici, inoculatoresque. Hinc necessario consequitur, venenum variolosum unum natura esse, & si quid interdum differat, omne ejus discrimen in majore, vel minore virulentiæ gradu consistere; quamquam usu didicerim, ejus effecta pro quantitatis etiam ratione, aut viarum, quibus recipitur, diversitate non parum intendi, & variari; differentias vero variolarum potissimum ex temperamento ægrotantis, habitu, ætate, humorum indole, victus ratione, vitæ genere, hereditaria labe, anni tempore, epidemica constitutione dominante, aut morborum complicatione manare. Quamquam CL. GATTI aliter, quod ad temperamenta, & habitum corporis attinet, sentire videtur, ubi scripsit, *hunc morbum levem, aut vehementem, periculosum, aut benignum tam in robustis, quam in debilibus, in macilentis, quam pinguibus, in temperamentis calidis, quam frigidis, in cholericis, quam phlegmaticis, in habitu humido, quam sicco indiscriminatim observari* (a). Rationi etiam consonum est, constitutiones variolarum epidemicas, modo benignas, modo malignas magna ex parte deberi præcedentium tempestatum, aerisque ingenio; peculiari solidarum, fluidarumque partium statui; morbis stationariis, & quandoque annonæ caritati, & calefacientium abusui,

(a) *Nouvell. reflexions p.* 25.

sui, aut etiam ineptæ medelæ, & regiminis (b) adhibitioni.

Differentiæ Variolarum. Sporadicæ, & epidemicæ. Spontaneæ & Insititiæ. Veræ, & Spuriæ. Veræ dividuntur in discretas, cohærentes, & confluentes. Discretæ quænam? Cohærentes. Confluentes.

§. CLXVI. E multis vero, variisque variolarum differentiis, quas Scriptores statuerunt, præcipuæ nunc a nobis enumerandæ sunt, eoque ordine, qui opportunius videbitur, disponendæ. De illa in *sporadicas*, atque *epidemicas* distinctione, utpote cum aliis quibusque morbis acutis communi, & jam supra (§. CLXI.) indicata, nihil attinet dicere. Ad proprias earum, atque ex ipsa morbi origine, aut natura petitas præstabit descendere. Itaque cum variolæ vel sponte, sive naturaliter oriantur, vel arte, sive insitione procreentur, recte primum in *spontaneas*, sive *naturales*, & in *artificiales*, sive *insititias* tribuuntur. De primis nunc potissimum agimus, de alteris postea seorsum pauca dicentur. Utræque tamen considerandæ veniunt vel ut *veræ*, *genuinæ*, & *legitimæ*, vel ut *spuriæ*, *nothæ*, sive *illegitimæ*. Veras igitur oportet prius describere, quam de spuriis verba fiant, ut discrimen, quo secernuntur, clarius, commodiusque patescat. *Veræ* autem, sive *spontaneæ* sint, sive *insititiæ*, rursus ex pustularum modo, sejunctione, cohærentia, communicatione, & majore, vel minore ad suppurandum

(b) STORCK *Istruz. Pratic. P. I. pag.* 255. CASIM. MEDIC. *Comm. Lips. citat. Suppl.* 2. *Decad.* 2. *pag.* 225. SYDENHAM. *l. c.*

dum propensione dividuntur aptissime in *discretas*, *cohærentes*, & *confluentes*. Illæ dicuntur *discretæ*, sive *distinctæ*, quæ, sive paucæ, sive multæ, ita inter se dissident, ut spatium in cute vacuum & liberum inter singulas remaneat; sejunctæque sic elevantur in exiguos tumores, ut supra cutim emineant, ac protuberent. Proximæ discretis sunt *cohærentes*, variolæ scilicet forma discretarum simillimæ, sed ita attiguæ & quasi racematim hic illic congestæ, ut multæ cohæreant mutuo, & quosdam fere corymbos imitentur. Ubi vero pustulæ hujusmodi discretis planiores, minoresque prodeunt, earumque complures in unum coalescunt, & quasdam majores quasi vesicas forma, & figura varias, & parum exstantes, in primis faciem occupantes exhibent, *confluentium* nomen acquirunt. Medio se habent loco inter *discretas* & *confluentes*, ut patet, *cohærentes*, vel ad summum varietatem quamdam *confluentium* efficiunt, quæ communior est clinicorum opinio. Omnes tamen hæ differentiæ, *discretæ* in primis & *confluentes* etsi *essentia*, sive natura omnino non discrepent, habent tamen quædam insigniora symptomata, per quæ facile (*a*) distinguantur & discriminentur. Discretæ autem, cohærentes, & confluentes generatim cognoscuntur ex pustularum præcipue, quæ in facie se monstrant, numero, multitudine, frequentia, distinctione, contiguitate, confluentia; atque hinc morbi majus, aut minus periculum (*b*) desumitur.

Quatuor variolarum stadia.

§. CLXVII. Ante vero e re fore existimo illud, quod

(a) SYDENH. *Oper. Sect. 3. cap. 2.*
(b) HAEN. *febr. divis. p. 99.*

quod alibi (§. XI.) traditum est, in mentem revocare, videlicet quatuor distincta tempora generatim in variolarum morbo constitui. *Primum a* SYDENHAMIO nuncupatur *separationis* (*a*), ab aliis simpliciter *apparatus exanthematum* (*b*), aut *status Contagii* (*c*), aut *ebullitionis*, aut *effervescentiæ* (*d*), aut *germinationis* (*d**). Id comprehenditur toto illo tempore, quod antecedit eruptionem, initio facto a prima febris accessione. Interdum tamen incertum hoc stadium est, & sæpe deficit, quod sine ulla notabili febri, aut alio incommodo contagii tempus transigitur, & morbus mox ab ipsa variolarum eruptione (*e*) exorditur. *Alterum* communiter dicitur *stadium eruptionis*, itemque *inflammationis* (*f*), idque modo altero morbi die, modo triduo exacto, modo serius, primis se pustulis prodit. HAENIUS vidit puellam inter variolis laborantes diu, noctuque versatam, quæ febre, symptomatisque *Contagii* quatuordecim dies conflictata ante fuit, quam pustularum eruptio (*g*) se manifestaret. Quamquam igitur generatim certum tempus, quo eruptio exspectanda sit, definiri nequeat, illud tamen perpetuum est, secundum stadium tum incipere, cum variolæ in facie, & reliquo corpore primum erumpunt. *Tertium* autem est, quando pustulæ inflammantur, increscunt, & suppurant, qua de caussa nomen obtinet

(a) *L. c.*
(b) MORTON. *exercit. 3. cap. 6.*
(c) HAEN. *rat. contin. T. I. cap. V. §. III. & VI.* SCHACHT. *Inst. med. pract. cap. XIII. p. 51.*
(d) MEZA *comp. med. Fasc. I. c. XXI. §. CCVII.*
(d*) SIDOBRE *de Variol.*
(e) HAEN. *l. c.*
(f) SCHACHT. *l. c.*
(g) *L. c. §. VII. n. 3.*

tinet *suppurationis* (*h*), vel *maturationis* (*i*). Absoluta demum suppuratione, sive pure confecto, si tamen variolæ ejus sint generis, in quo suppuratio locum habeat, exsiccantur, in crustas abeunt, & sensim decidunt, & tum *quartum* stadium, cui *exsiccationis*, aut *declinationis* (*l*), aut *prolapsus* (*m*) nomen est, morbi finem facit.

Discretæ & Confluentes vel benignæ, vel malignæ.

§. CLXVIII. Discretæ, sive *distinctæ* (§. CLXVII.) Variolæ a plerisque reputantur *benignæ*, & *regulares*; contra confluentes *malignæ*, atque *anomalæ*. Regulares autem vocant eas, quæ consuetum, mitioremque ordinem servant; anomalas vero, quæ ab eo tam febre, eruptione, & natura pustularum, quam colore, crustis ipsis, majoreque symptomatum malignitate recedunt, & stadiorum tempora multimodis, atque inordinate (*a*) permutant. Primi generis variolas observavit Londini annis 1667. 68. & 69. SYDENHAMIUS (*b*), secundi annis 1670. 71. 72., & diligentissime ad naturæ exemplar eas (*c*) expressit. Verum sedula, attentaque Clinicorum indagine compertum est, discretas interdum perniciosiores ipsis confluentibus (*d*), maligniores que existere; neque anomalias ita confluentium proprias esse, ut in discretas aliquando non cadant, aut ab ipsis confluen-

(h) SCHACHT. *l. c.*
(i) MORTON. *l. c.*
(l) *Id. ibid.*
(m) SCHACHT. *l. c.*
(a) HAEN. *divis. febr. p. 91. 99.*
(b) *Oper. sect. 3. cap I.*
(c) *Sect. V. cap. 4. & Dissert. Epist. ad Gull.* COLE.
(d) MEAD. *de Variol. cap. 2.* HAEN. *l. c.*

fluentibus abesse non possint ; quod ubi incidit ; *benignæ* quodammodo, & *regulares* apparent. Itaque melius utræque subdividi possunt in *benignas*, sive, ut appellat MEADIUS (e), *simplices* & in *malignas*. Illæ, eodem MEADIO docente, *cum febre simplici, & cito desinente prorumpunt, facile maturescunt, in pus sincerum post paucos dies vertuntur, & in crustas tandem decidunt*. Hæ *cum febre maligna* (*) *se ostendunt, ægre ad maturitatem perveniunt, & prorsus non suppurant, aut si aliquatenus id eveniat, calore febrili nunquam se remittente, non sine magna molestia in crustulas abeunt* (**).

VARIOLÆ DISCRETÆ BENIGNÆ.

Primum stadium.

§. CLXIX. Sed non melius benigna, aut maligna variolarum natura innotescet, quam si singulas earum differentias, quas paullo ante indicavi, describens, sic cujusque notas, & proprietates exposuero, ut benignæ a malignis facile, & distincte internoscan-

(e) MEAD. *ibid.* HAEN. *l. c. p.* 100.

(*) Animadvertendum est, MEADIUM hic febrem ut a variolis distinctam sumere, atque ab ejus malignitate malignitatem variolarum deducere; dum contra res se habere videatur; nam probabilius existimamus a variolarum malignitate febrem ipsam effici, & produci.

(**) Malignas variolas in universum describens TISSOTIUS, *si satis*, inquit, *summam debilitatem, pulsum minimum, febrim indesinentem, & anomale exacerbantem, leve, sed continuum delirium, pustulas minimas, aquosas, ichorosas, nigras, maculas cutaneas, hæmorrhagias ubique pororum, & colorum, anxietatem continuam, fastidium, apathiam malignitatis in variolis esse criteria non æquivoca*. Epist. var. argument. p. 53. Ed. Venet.

scantur. Itaque a *variolis discretis benignis* exordiar. Hæ interdum ita mites, & faciles sunt, ut sine ulla febre tam ante, quam post eruptionem, aut certe cum perexigua, & vix sensibili, & nullo prope symptomate efflorescant, & progrediantur (*a*); idque speciatim evenire *in laxiori sanguinis diathesi* SYDENHAMIUS (*b*) animadvertit, in qua sæpe tota *separationis* periodus sine aliqua insigni ægritudine, ut ipse ait, sensim, & gradatim transigitur (*c*). Frequentius tamen præcedit per aliquot dies incerta, & labens (*d*) valetudo; deinde morbi initium facit febris, modo major, modo minor, prout ad eam ætas, temperamentum, sanguinis diathesis, habitus corporis, vires, aliæque res circumstantes magis, vel minus propendent. Ægri primum rigent, atque horrent, tum vehementer incalescunt, & sitiunt, anxii, atque irrequieti fiunt; capite, dorso, atque etiam interdum artubus, sed non fixo, nec stabili cruciatu, dolent, nauseant, vomituriunt, vomunt, & doloris sensum in epigastrio, & sub cartilagine ensiformi, si manu locus prematur, percipiunt. Ad hæc accedunt stupor quidam, aut somnolentia, ingens ad sudores in adultis propensio, in infantibus vero, & pueris ad epilepticos insultus, aut convulsiones. Si convulsionibus, aut eclampsia infantes, aut pueri corripiantur, jam dentitione perfuncti, pro certo habeto, SYDENHAMIO asseverante (*e*), variolas prope instare, & plerumque intra paucas horas erupturas esse, nempe aurora subsequente, si pridie ad vesperam, ut solent, motus convulsivi ex-

(a) HUXHAM. *Essays sur la petite Verole p.* 165.
(b) SYDENHAM. *sect.* 3. *cap.* 2.
(c) *Id. l. c.*
(d) TISSOT. Epist. var. argum. ad Haller. p. 6.
(e) SYDENH. *l. c.*

exstiterint; talesque variolas benignas, & magnitudine conspicuas, discretasque ut plurimum esse, rarissime confluentes. Verum fallax ab aliis (*e*) ejusmodi præsagium habetur, præsertim in quibusdam epidemicis constitutionibus, & tum præcipue, cum epileptici motus diutius protrahantur, nec cito cessent; nam tum sæpe, antequam variolæ erumpant, vitæ filum recidunt. Quæ vero soporosos affectus consequuntur variolæ, plerumque confluentes esse consueverunt.

Febris typus qualis. Symptomata quædam, non constantia.

§. CLXX. Quod vero ad febrem attinet, hæc a primo ejus ingressu continuæ remittentis typum servat, & statas quasdam accessiones, & remissiones habet, plerumque matutinis horis se se remittit, pomeridianis vero, & vespertinis cum omnibus symptomatibus exacerbatur, & recrudescit, donec paullo ante eruptionem, aut quod frequentius est, eruptione inchoata non amplius excandescat. Non nunquam hæ accessiones, remissionesque aut desunt, aut non ita manifestæ sunt; sed tum æqualis quidam pulsus validi, & magni tenor adest, calor item æqualiter viget, urina rubet, & contentis saturatur, quæ omnia naturæ prævalentis indicia sunt. Præterea a quibusdam alia quædam symptomata huic stadio tribuuntur, uti vigiliæ, delirium, oculorum splendor, lacrimatio, tussis, sanguinisque (*a*) e naribus stillicidium. Addunt alii coma, subsultus tendinum, jactationes, ægritudinem (*b*), imo sternuta-

(e) HAEN. *Divis. febr. p.* 98.

(a) PONTICELL. *Infortun. del Vajuolo cap.* 2.

(b) MORTON. *l. c. exercit.* 3. *De appar. variol. cap. VII.*

tamenta quandoque, menstruorum fluxum, sanguinis acrem tenuitatem, dissolutionem, alvi in adultis adstrictionem, in pueris diarrhœam (*), & non nunquam, etsi rarissime, dolores colicos, nephriticos, aut pleuriticos (c). Verum hæc graviori ut plurimum in morbo contingunt, & tum maxime cum variolæ ancipitis & dubiæ indolis sunt, aut aliquid malignitatis recondunt, ut recte docet (d) MORTONUS.

Secundum stadium.

§. CLXXI. Sæpe die tertio ad finem properante, sæpissime quarto ineunte, non nunquam paulo serius, ante vero hosce terminos rarissime, incipiunt sparsim *Variolæ* discretæ. primum in facie, collo, genis, fronte, labiis, pectore, brachiis sub specie punctulorum, acicularum puncturas magnitudine plerumque æquantium, & rubentium, quæ mox in pustulas exiguas, sed sejunctas, & distinctas exsurgunt. epidermidem ipsam elevantes speciatim sub finem diei quarti, & multo magis die quinto. A facie deinde ad ventrem, dorsum, humeros, manus, inferioresque artus successive se produnt, sed placi-

 de,

(*) In quadam constit. epid. variolas observavit CAROLUS RICHA, quæ cum alvi fluxu incipiebant, & eumdem ad finem usque comitem habebant, bono cum eventu, sive id a saburra primarum viarum complicata eveniret, sive a materiæ variolosæ portione, quæ hac via excerneretur. *Constit epid. Taurin.* ann. 1720. §. *XV.* VOGELIUS etiam diarrhœam salutarem ab initio ad undecimum usque diem vidit, lethalem vero eam, quæ postea supervenerit. Vid. Comment. *Lips. Vol.* 7. *P. I. p.* 125.

(c) SCHACHT. *Instit. med. pract. cap. VIII.* §. *IV.*

(d) *L. c. exerc. 3. cap. VII.*

de, & tranquille. Rotundam figuram assumunt, & retinent; tactui tuberculum exhibent duriusculum, renitentem, & saturatius rubentem. Ut plurimum intra unum diem naturalem toto fere corpore se proferunt. Raro accidit, ut reliquis insequentibus diebus numero augeantur. Altero ab incepta eruptione die suas bases ampliant, & dilatant; tertio, ultra quem raro excurrit eruptionis stadium, in summis apicibus acuminantur (*a*). Hoc eodem tempore etiam fauces leviter dolent, atque inflammantur, pustulis ibi quoque innascentibus. Earum vero dolor increscit, prout variolæ ipsæ adolescunt. Adolescunt autem, ut dixi, paullatim, & dum pleræque mole augentur, atque attolluntur, minores quædam aliæ, quæ mox ab initio eruperant, sensim delitescunt, delenturque, materia veluti ad alendas, implendasque majores pustulas emigrante, nec amplius redeunt, eodem saltem in loco (*b*). Ac dum variolæ in majus fastigium assurgunt, & basim dilatant, circumposita cutis intenditur, & rubore aliquo suffunditur. In apicibus sæpe vesiculæ quædam cernuntur liquorem tenuem, & pellucidum continentes, qui paullatim flavere deinde solet, ut suo tempore in verum pus convertatur.

Præcipuum benignitatis signum febris cessatio.

§. CLXXII. Inter notas vero benignitatis in hujusmodi variolis (§. CLXX. CLXXI.) illa præcipua, & veluti propria est, quod eodem eruptionis die, tertio nempe, aut quarto a morbi exordio, febris quasi repente cum omnibus symptomatibus cessat, vel certe ita defervescit, ut vix amplius quinto, &

(a) MORTON. *l. c. eruptio Variol. cap. VIII.*
(b) HAEN. *l. c.*

& sexto die advertatur. Nec mirum est, materie variolosa ad cutim critice, & integre propulsa, interiora ab ejus irritatione liberari, & febrim, & reliqua symptomata penitus evanescere. Hinc ægrotantes a febre, doloribus, ægritudine, vigiliis, delirio, aliisque symptomatibus, quæ forte febrim comitabantur, liberi non modo sibi bene habere videntur, verum etiam appetitum, & vires adepti, hilares, & læti jocantur; nisi quod adulti sudoribus diffluere pergunt, etiamsi levibus tegumentis utantur, atque eos evitare studeant. Sudores autem isti non penitus desistunt, nisi suppurantibus, & maturescentibus pustulis. Tunc solum sua sponte (a) sistuntur, exspirationis, sudorisque viis, meatibusque ab inflammatione & tumore cutis fortasse compressis, atque occlusis.

Tertium stadium.

§. CLXXIII. Circa finem sextæ, aut initium septimæ diei, computatione ab ingressu morbi facta, id est, tertia, aut quarta inceptæ pustularum eruptionis (*) die, pulsus validius, citatiusque, in primis vespere, micant, & cutis calor intensior evadit, sic ut febrim, quæ prorsus decesserat, redire, aut si tantum conquieverat recrudescere diceres. Imo quandoque tanta est commotionis vis, ut ægri nocte post brevem somnum evigilent, obloquantur, & huc illuc se revolvant. Sed hæc febrilis exacerbatio ab incipiente variolarum suppuratione profici-

 sci-

(a) SYDEN. *l. c.* PONTICELL. *l. c.*

(*) In benignissimis discretis Variolis singula stadia breviora esse consueverunt, nec plerumque unumquodque eorum tres dies excedit, sic ut nono jam morbi die exarescere pustulæ incipiant, & decidant, in facie potissimum.

scitur, &, hac absoluta, protinus cessat. Nam tunc pustulæ inflammantur, incrementumque capiunt; intervalla earum manifestius rubere, & tumere incipiunt, non sine tensionis, & lancinantis doloris molestia. Hinc animi ægritudo, corporis jactatio, & caloris interni, externique perceptio consequuntur. Variolæ autem exactissime rotundæ, & distinctæ, nullisque aliis maculis, aut exanthematibus stipatæ primo suppurationis, sive maturationis die marginem rubrum exhibent, turgent, atque in summo fastigio albicant tenui humore refertæ; secundo circa basim latiores fiunt, in summitate acuminantur, & minus pellucent: tertio demum, scilicet ultimo fere hujus stadii die, humore in pus converso flavescunt, mox in crustam abituræ; cessante interim ægritudine, & quocunque alio suppurationis molesto symptomate (a).

Faciei tumor palpebras claudens.

§. CLXXIV. Cum autem prima suppurationis indicia pustulas faciei occupent, extemplo, ea incipiente, facies tota enormiter intumescit; sensimque, progrediente hocce stadio, palpebræ etiam turgent, inflanturque, ut simul ad se adductæ oculos omnino occludant, quasi vesicam inflatam, & translucidam super eos extensam repræsentantes. Interdum accidit, ut oculi jam ante claudantur, cum videlicet confertæ, multæque pustulæ in illas, aut etiam in oculos ipsos primo jam eruptionis tempore impetum fecerint. Proxime a facie intumescunt manus, & digiti ipsi ob pustulas inflammatas tenduntur. Atque hæc ita eveniunt, quando variolæ multæ sunt; nam ubi paucæ fuerint, nec febrim, nec ullam

(a) MORT. *exerc.* 3. *cap.* IX. *p.* 106.

jam ferme molestiam afferunt, nec oculos tumore faciei, & palpebrarum occludunt. At ubi copiosissime eruperint, tunc pustulæ non valde prominere solent, sed paullo planiores, atque in centro aliquantulum depressæ conspiciuntur. Alioquin æqualiter in quamcumque partem turgescunt (*a*), & ad perfectam magnitudinem evectæ pisum quandoque grandiusculum adæquant. Liquor eas demum replet flavus, vere purulentus, rubro circulo earum basim ambiente, quod optimum suppurationis indicium est, & molesto sæpe pruritu comitante, qui in caussa est, ut sacculis mollissimis, & laxioribus puerorum manus induendæ sint, ne unguibus pustulas, & cutim ipsam sibi dilanient.

Suppurationis terminus.

§. CLXXV. Octavo, & nono morbi die primum in facie, deinde in proximis partibus pustulæ occipiunt obfuscari, præsertim in centro, sive summo apice, ibique dehiscentes flavam glutinosam materiam effundunt, colore & consistentia melli, aut palpebrarum lemis non absimilem (*a*), qui paullatim concretus gummi arabici frustula repræsentat. Hinc ex glabris fiunt asperæ, & quidquid in eis rubebat, jam albicat, subpallescit, & flavet, absolutæ, perfectæque suppurationis terminus. Tunc febris, si qua ex suppuratione remittentis, aut intermittentis in modum resurrexerat, cessante jam caussa iterum & ipsa evanescit, blando sæpe sudore universo e corpore emanante. Dum in facie, & trunco obfuscantur, flavent, & scabræ fiunt, reliquæ in artubus albido pure plenæ, & non nihil de-

(a) HAEN. *l. c. p.* 94.
(a) SYDENHAM. *l. c.* PONTICELLI *l. c.*

depressiores cernuntur, nec asperitudinem acquirunt, neque siccescunt. Scire autem interest, tempore suppurationis, quo magis genuinæ, benignæque sunt variolæ, eo interstitia earum, cutimque circum positam colore, qualem rosæ Damascenæ exhibent, vividiore (*b*), & nitidiore rubescere.

Quartum stadium.

§. CLXXVI. Suppuratione sic absoluta, facies detumescit, quod decimo, aut undecimo ad summum die fieri solet. Sed tum a facie tumor ad manus, & pedes transit, quia in his ut tardior plerumque eruptio, sic quoque pustularum inflammatio, & suppuratio reliquis posterior est. Interea faciei pustulæ, & superiorum partium maturitatem adeptæ jam arescunt, earumque crustulæ decidere incipiunt, ita ut multæ jam die duodecimo, aut decimo tertio, aliæ decimo quarto, aut decimo quinto penitus exaruisse videantur, & in crustulas omnino transmutentur. Artuum vero pustulæ, ut jam indicavi, quia serius reliquis & erumpunt, & suppurant, uno vel altero die adhuc egent ad arescendum. Ut plurimum tamen puris plenæ, atque albidæ disrumpuntur potius, quam siccantur, contra quam in facie, alibique evenire solet. Pustulis demum exsiccatis, & delapsis succedunt squamulæ quædam furfuraceæ, quæ ubi secesserint, deciderintque, foveolas aliquando relinquunt in cute. Cum enim primum variolarum crustæ abscesserint, nulla in cute excavatio deprehenditur; sed potius in earum sedibus quidam veluti clivus remanet. At squamulis, quas dixi, excidentibus non modo clivus iste exiguus evanescit, verum etiam cutis ipsa foveolis incavata reperitur; quam-

(b) SYDENH. *ib.*

quamquam in discretis, benignisque variolis raro admodum vestigia ejusmodi conspicua, aut diu permansura inurantur; exceptis maculis quibusdam rubris, quæ in omnibus ad duos circiter menses supersunt, antequam albidum consuetumque colorem cutis (*a*) adipiscatur. Notandum demum est, toto morbi curriculo ægrotantes in discretis, & benignis variolis alvum vel compressam habere, vel rarissime dejicere, nec quidquam mali inde eos (*b*) pati.

Animadversio de earum varietatibus.

§. CLXXVII. Hæc est communissima variolarum discretarum, & benignarum ratio. Fatendum tamen est, quandoque eas levibus quibusdam varietatibus subjici, atque a consueto procedendi more aliquantulum desciscere. Sed non ideo earum sive natura, sive exitus quidquam mutatur, si recte curentur. In primis observantur interdum variolæ discretæ, quæ etsi benignarum morem retineant, eamdemque naturam sortiantur, ab his tamen aliquantulum deflectere videntur, quod maturationis stadium longius, & lentius percurrant. Nam earum pustulæ primo quidem, vel secundo suppurationis die albescunt: verum apices ob minorem humoris copiam susceptam aliquanto depressiores ostendunt; nec nisi tertio, aut quarto die turgescunt, & acuminantur, & quinto demum flavescere incipiunt. Hæ autem, uti benignæ, febre, ptyalismo, urinæ profluvio, vel extremorum tumore, quæ malignarum, & confluentium fere propria sunt, prorsus vacant, & solo maturationis tempore hujusmodi vicem subeunt, seque produnt. Sciendum præterea est, ptyalismum, qui

(a) SYDENH *l. c.*
(b) *Id. ib.*

qui alias confluentibus quasi proprius, ineunte eruptione, supervenire solet, in discretis quandoque, ut ex SYDENHAMIO (*a*), & HAENIO (*b*) compertum habemus, observari, & ubi is accesserit, per eum suppleri diarrhœæ defectum, utilemque (*c*) esse consuevisse. Sed utrumque vere dici videtur de variolis discretis non benignis; nam malignas tantum alvi fluxus exercet, & si is deficiat, ptyalismo facile supplebitur.

VARIOLÆ DISCRETÆ MALIGNÆ.

In primo stadio quænam symptomata.

§. CLXXVI. Hactenus de variolis discretis benignis: nunc de eisdem, sed malignis; nam discretæ non nunquam, quod alibi (§. CLXVIII.) dictum jam fuit, malignitatis notas habent, & perniciosæ deprehenduntur. Quando tales occurrunt, eadem ferme symptomata, quæ in benignis (§.CLXVIII. CLXIX.) descripsimus, generatim sibi vindicant, sed graviora pleraque, & vehementiora. In primo *stadio* dolor capitis, & lumborum atrocius discruciat; major est virium debilitas, anxitudo, inquies, mentis stupor, atque aberratio, itemque nausea, & cibi fastidium, & reliqua omnino aut molestiora, aut magis insueta, & inter se repugnantia, ut continuo de perniciosa, & maligna morbi insolentia suspicio oboriri debeat. Suspicionem vero hanc augent, & prope certam faciunt in primis vigiliæ pertinaces, & delirium, aut contra coma profundum, tendinum subsultus, tremor artuum, languores, ad li-

(a) *Op. Sect. 3. cap. 6.*
(b) *L. c. p. 97.*
(c) TISSOT *l.. c. p.* 44.

lipothymiam proclivitas, & speciatim respiratio inæqualis, cita, laboriosa, cùm crebris suspiriis. Febris quoque longe alia est, quam in benignis. Nam vel ardentior est, & continentis in modum magis assidua cum pulsu statim validiore, & frequentiore (*a*); vel contra specie levior apparet cum pulsu non admodum crebro, sed parvo, debili, inæquali, calore miti, siti aut nulla, aut exigua, quamquam lingua facile arescat. Interim secundo, aut tertio morbi die exanthemata miliaria, aut peticulæ, aut maculæ lividæ prodeunt circa collum, pectus, & brachia, atque hæc manifestius declarant malignitatem, gravitatemque mali, quocum variolæ complicantur. Quod si in hac prima periodo exanthemata illa non prodeant, certe non deerunt in altera insequenti, nempe ipsamet variolarum eruptione. Ad hæc accedunt urinæ multæ, aqueæ, percolatæ, interdum acres, vesicam, urethramque irritantes (*b*), vel turbidæ, confusæ, non subsidentes.

Secundi stadii phænomena.

§. CLXXIX. Die quarto incipit quidem, ut in discretis benignis, variolarum eruptio, sed pustulæ lente, & difficulter se exserunt, neque ordinem, quem discretæ benignæ servare solent, prosequuntur: nam primis illis, quæ die quarto ad cutim prodierunt, aliæ atque aliæ die quinto, & sexto pedetentim, & interrupte succedunt; dum contra in benigno genere eruptio fere universa plerumque intra nychthemerum perficitur. Sed variolæ ipsæ, etsi discretæ, inter se tamen plurimum magnitudinis, formæ, & coloris ratione dissentiunt. Nam aliæ sunt

(a) PONTICELLI *Infort. del vajuolo cap. 3.*
(b) *Id ib.*

sunt majores, aliæ sunt minores; quædam acuminatæ, obtusæ aliæ, & in medio depressæ, quas ideo umbilicatas vocant; hæ subpallidæ, aut subfuscæ; illæ pellucidæ, & tenuissimum humorem continentes. Pleræque earum nullum, aut plane exiguum dolorem pariunt, contra ac benignæ; cujus loco pruritum potius intolerabilem sæpe comitem habent. Quemadmodum vero ægre, lente, & inordinatim efflorescunt, sic etiam serius augmentum capiunt, & suas bases dilatant, & in fastigium elevantur. Nec febris, ut in benignis, post eruptionem cessat, neque se se insigniter remittit; sed assidua perstat; imo sæpe ingravescit cum omnibus symptomatibus; in quo præcipua variolarum malignarum nota consistere videtur, nec sine caussa. Probabile enim est, tantam esse vel veneni copiam, vel sanguinis, aliorumque humorum depravationem ab eo inductam, ut exanthematis variolosis, etsi multis & valde crebris, frequentibusque ad cutim exortis, non tamen tota lues expulsa sit; sed magna pars intus remanens solidas partes omnes, & viscera (*) ipsa afficiat,

(*) Quæri solet, an viscera variolis obnoxia sint? HALLERUS in *Historia constitutionis variolosæ anni* 1635. sub finem, *nunquam*, inquit, *in cadavere reperi pustulas ultra pharyngem altius fuisse, aut ventriculum, aut intestina, aliave viscera obsedisse*. TISSOTIUS etiam (*Epist. var. argum. ad Hallerum p.* 46. *ed Ven.* 1774.) in quatuor cadaveribus nihil invenire potuit, quod interiora variolis corripi ostenderet. At HAENIUS (*Rat. contin. T. I. Cap. V.* §. VIII. *N. V.*) Variolas internas dari, etsi non in omnibus cadaveribus reperiantur, experientia fultus arbitratur. Ac revera ab aliis doctis æque & solertibus viris quandoque repertæ narrantur. FERNELIUS (*lib.* 2. *de abdit. rer. causs. cap.* 2.) *sæpe*, inquit, *deprehensum, quosdam ab interitu fuisse dissectos, quibus*

ciat, humoresque fere universos corrumpat; quo sane fit, ut non modo febris persistere debeat, verum etiam teterrima symptomata oriantur, aut vehementius increscant.

Alia signa malignitatem denotantia.

§. CLXXX. Quod si, ut aliquando accidit, magnitudine, forma, & colore benignas imitari videantur; fluxu tamen alvi immodico, sudore inutili, delirio, & vigilia, aliisque alienis symptomatibus metum incutiunt, nec sub initium suppurationis, sive tertii stadii spasmis repentinis, vel comate profundo, vel diro alio symptomate superveniente, quod non raro (proh nimium!) usuvenit, ægri corripiantur, & pereant. Aut etiam, nisi priore in stadio peticulæ, aut maculæ lividæ, aut pustulæ miliares jam apparuerint, ut supra (§. CLXXVIII.) posui, secundo mox eruptionis die se variolis adjungunt hujusmodi exanthemata, quibus variolarum interstitia in collo præsertim, pectore, & brachiis, si

bus jecur, lien, pulmones, omniaque interiora, haud secus atque cutis fœdissimis papulis manantibus scaterent. BALLONIUS in equite torquato ex variolis denato *echtymata interna* vidit (*Epid. & ephem. l. 2. p.* 207.). In principe viro non tantum exterius undique corpus variolis obsitum, sed interius etiam ipsa viscera ejusmodi pustulis scatentia reperta esse refert HORSTIUS (*Instit. med. Disput. 3. Addit.* 1. *Epist. ad Henric. Arnisæum Oper. T. I. p.* 140.). PARÆO etiam contigit videre in duabus puellis *interiora viscera crustosis pustulis obsita*, quales in cute erumpunt (*Lib.* 19. *Cap. I.*). Hæc demum confirmantur a MEADIO (*De Variol. cap.* 3.) qui pulmones, cerebrum, jecur, intestina pustulis interdum conspersa invenit. Ex utraque parte video summos viros, nec audeo, utris magis credendum sit, definire.

si loca attente lustrentur, scatere inveniuntur. Neque ab his absunt alia malignitatis indicia, uti pulsus debilis, virium languor, lipothymiæ, spasmi, desipientiæ, atque alia (*a*), quæ exitium sæpe portendunt. Nec mirum, cum præter variolosum virus etiam peticulare, aut miliare, aut utrumque simul jungantur, & periculi magnitudinem augeant. Illud quoque scire convenit, in discretis hisce malignis faciem, & palpebras interdum ita intumescere, ut oculi citius, quam in benignis, omnino claudantur; vocemque multo magis raucam reddi.

Tertium stadium. Quartum stadium. Variolæ nigræ Sydenhamii.

§. CLXXXI. Interea variolosæ pustulæ febri plus minus magna, & assidua comitatæ paullatim ad octavum usque diem augentur, atque adolescunt; deinde suppuratio, sive tertium stadium insequitur. Tunc sæpe, ut paullo ante dictum est, repente spasmi, & nervorum distentiones, aut veternus, aut alia perniciem minantia symptomata accedunt (*a*). Ferèque harum variolarum proprium, & peculiare est, quod raro, ac sero admodum ad maturitatem (*b*) perveniunt. Et quamquam hoc ipso suppurationis stadio interdum inflammentur ingenti cum febre, & doleant acriter, & crebris intus punctionibus pertundantur sic, ut in suppurationem certo niti videantur; non tamen ideo maturescunt, frustrato penitus naturæ molimine. Quando hæc accidunt, quin bona suppuratio obtineatur, tunc delirium,

(a) MORTON. *exercit. 3. cap. VI. VII. & VIII. pag. mihi* 45. 54. 80. 85.
(a) *Id. l. c. p.* 80.
(b) *Id. ib.*

rium, aut coma, aut anxietas cum pectoris oppressione peripneumonica, aut anginosa faucium præfocatio, & demum mors quasi repentina (*c*) plerumque subsequuntur. Non nunquam tamen febris moderata est. & suppuratio, ut ut lenta, & tarda, bene procedit, perficiturque. Hac absoluta, laudabilis tandem exsiccatio, ut in benignis, contingit, sicque ægri (*d*) servantur, & convalescunt. Ad malignatum discretarum genus referendæ mihi videntur Variolæ *anomalæ annorum* 1670. 71. 72. a SYDENHAMIO (*e*) descriptæ, & *nigræ* ab eodem appellatæ. Hæ discretæ erant, sed plerumque die tertio erumpebant, nec ad eam magnitudinem procedente morbo assurgebant, ut discretæ benignæ, sed magis exasperabantur *in minori mole*; & præterea sub diebus ultimis, ubi jam maturuerant, *nigræ* frequentius fiebant. Interdum, paucissimæ licet essent pustulæ, cum ptyalismo tamen conjungebantur.

Discretæ mediæ naturæ.

§. CLXXXII. Præterea est quoddam discretarum genus mediæ quasi naturæ, partim videlicet benignum, partim malignum. In hoc variolæ initio eruptionis non modo discretæ, verum etiam forma, colore, atque ordinato exitu benignæ videntur; neque ullum malignitatis signum in primo stadio eas antecessit, neque postea erumpentes comitatur. At, facta eruptione, novam induunt naturam, malignæque evadunt. Tunc enim fiunt sessiles, & deprimuntur, imo in marginibus livescunt præter expectationem. Suppurationis vero stadium ingressæ mox

(c) PONTICELLI *l. c.*
(d) *Id. ib.*
(e) *Opp. sect. 3. cap. VI. p.* 228.

mox exarent, albis apicibus distinctæ, atque humore vacuæ: nec earum defectionem, aut inanitatem supplet ulla subsidiaria evacuatio; nam ab his abest salivæ, aut urinæ profluvium, quo in confluentibus morbidi humoris pars exuberans, aut refluens intro, foras ejicitur, neque extremorum supervenit tumor, quo retenta materies utiliter congeri, deponique solet in aliis malignis. Interdum sine magna febri, ut notat (a) MEADIUS, & parvo omnino dolore hujusmodi variolæ efflorescunt, ut sine periculo esse videantur. Sed specie benignitatis fallunt. Cum enim in tertio stadio maturescere deberent; repente natura quasi deficiente, nulla fit earum suppuratio. Hinc febris exacerbatur, increscitque, & accedente delirio, spiritusque difficultate intra breve tempus æger interimitur. Non raro peticulis, aut aliis mali moris exanthematibus implicantur, atque interpunguntur; unde malignitatem, qua per se caruissent, necessario incurrunt. Alias eruptione rite finita confluunt, aut mutuo saltem cohærent, & sic ex discretis, & benignis, quæ prius exstiterant, in confluentes, & sæpe malignas degenerant. Interdum etiam febris, quæ ante eruptionem benigna & mitis fuit, & post eam intermittere, aut certe multum remittere, ut in benignis, visa est; sub finem ipsius eruptionis, jam deposita benignitatis simulatione & vigilias, & deliria, & hæmorrhagias interdum, aut micturitionem, & reliqua maligniora symptomata sibi adjungit. In hoc tamen genere nec fatum adeo præceps, nec adeo inevitabile est, ut in variolis primario malignis; nam plures ex eo evadunt. Pauci vero ii, qui morbi vim sustinere nequeunt, plerumque circa diem undecimum

(a) *De Variol. cap. IV.*

mum, aut duodecimum, qui in confluentibus etiam funestus esse solet, occumbunt (*b*). Quod si quis eorum fortuna servetur, is variolis crudis, & nusquam maturatis, quartum stadium, sive declinationis ægre admodum, & ærumnose longius, & indefinito termino protractum, fere semper moribundo similis (*c*) absolvit.

Species discretarum malignarum. Crystallinæ. Siliquosæ Freindii. Verrucosæ.

§. CLXXXIII. Ad malignum discretarum genus pertinent quædam variolarum species, quæ etsi discretæ, & distinctæ, nunquam tamen ad suppurationem perducuntur. Harum duplex statuitur differentia, *crystallinarum* videlicet, & *verrucosarum*. Crystallinæ a plerisque vocantur illæ, quæ ab humore quodam tenui, lymphatico, pellucido, acri, suppurationi inepto, imo caustico, & rodente (*a*) conflantur. Hinc a quibusdam *lymphaticæ* etiam dicuntur. Has fatemur non semper discretas esse, sed aliquando confluentium modo erumpere, & (*b*) progredi. Sed tum a discretis, de quibus hic disserimus, confluentia, & complicatione facile distinguuntur. A *spuriis* etiam *variolis*, cum quibus aliquam crystallinæ similitudinem habent (*c*), ut suo loco videbitur, febre continua, & symptomatibus periculosis, & longiore durationis tempore discriminantur. Ad *Crystallinas* porro veluti varietatem quam-

(b) MORTON. *Exerc.* 3. *cap. IX. p.* 107.
(c) *Id. ib.*
(a) HAEN. *Divis. febr. cap.* 2.
(b) MEAD. *de Variol. cap.* 2.
(c) HAEN. *l. c. p.* 99.

quamdam refert MEADIUS *siliquosas Freindii* (*d*), variolas nempe liquore vacuas, sive *vesiculas rotundas*, *molles*, *concavas*, inanesque, eo quod humor, qui eas replebat, vel absorptus intro sit, vel ruptione (*e*) effusus, vel copia ptyalismi, ubi is non defuerit, quodammodo (*f*) exhaustus. Altera differentia scilicet *Verrucosarum* complectitur variolas item discretas, sed duras, verrucis simillimas, & supra cutim exstantes, ex densiori, tenaciorique muco (g) concretas. Non enim quidquam in eas lymphatici humoris illabitur, aut vacuum spatium ullum cernitur. Sed rubræ, & duræ a quarto die ad extremum usque morbi decursum *eamdem faciem, eamdemque figuram* constanter tuentur (g*). Hæ quoque e discretarum ut plurimum genere, & quidem malignarum (*h*) esse solent, & suppurationis incapaces. quamquam non negaverim eas inter benignas interdum, aut spurias recenseri (*i*), sed tum malignitatis signis, febre, & diris symptomatibus aliis, quæ discretas malignas exercent, facile carent. Quando

(d) *De quibusd. Variol. gener. ad Cl.* MEAD. *Ep.* 2.

(e) MEAD. *l. c.*

(f) SAGAR. *de Variol. Iglaviens. p.* 29.

(g) MEAD. *l. c. p.* 18. SAGAR. *l. c. p.* 29.

(g*) FREIND. *De quibusd. variolar. gener. ad Cl.* MEAD. *Epist.* 2.

(h) MEAD. *ib.* Exemplum malignarum videre est apud FREINDIUM *l. c.* ubi fatalis morbi historia perdiligenter descripta est.

(i) HAEN. *l. c. p.* 92. qui dubitat, an variolæ *crystallinæ* MEADII, & *siliquosæ* FREINDII, itemque *verrucosæ*, aliæque ad anomalas, malignasque vere spectent, quia eas terminari sine molestia, & periculo observavit. Sed tum benignarum, aut spuriarum varietatem eum dumtaxat vidisse censerem.

do vero malignæ sunt, nequaquam suppuratione solvuntur, neque in crustas fatiscunt, aut decidunt, sed paullatim (*l*) tantummodo desquamantur. Pejores crystallinis eas existimavit MEADIUS, quamquam id alii negent, quod fortasse eas benignas, uti HAENIUS (*m*), viderunt.

VARIOLÆ CONFLUENTES BENIGNÆ.

Cohærentes.

§. CLXXXIV. Discretas proxime sequuntur Variolæ *confluentes*; sed inter utrasque medium quasi locum tenent illæ, quæ *cohærentes* (§. CLXVI.) nominantur. In his pustulæ discretarum more prodeunt, hoc a discretis tamen discrepantes, quod denso agmine cutim replent, atque ita sibi mutuo incumbunt, ut plurimis in locis se tangant, & quasi racematim aliæ aliis adhæreant. In primis vero ad pustulas, quæ in facie exstant, respicere oportet; nam ab his potissimum, non ab aliis in reliquo corpore existentibus *discreta*, aut *cohærens*, aut *confluens* variolarum indoles desumitur. Hinc si quæ faciem occupant, discretæ fuerint, etsi reliquis in partibus cohæreant, aut confluant, *discretarum* nihilo secius naturam retinent: & contra, si in facie cohæreant, aut confluant, licet discretæ alibi appareant, *cohærentium* tamen, aut *confluentium* pravitatem sequuntur. *Cohærentes* præterea febrem majorem gignunt, & serius, quam discretæ benignæ, ad maturitatem perveniunt; nam valde rarum est, eas octavo die suppurare, & maturescere. Hinc tardius etiam in crustas arescunt, & tardius itidem decidunt. Rarius

 etiam

(l) *Idem l. c.*
(m) *Ibid. p.* 100.

etiam *cohærentibus* supervenit ptyalismus, qui alioquin confluentium comes fere inseparabilis est, quique a discretis, saltem benignis, abesse generatim solet. In universum *cohærentes* confluentibus benigniores (*a*) habentur; quamquam & ipsæ malignæ, & perniciosæ esse possint, velut nimirum eruptione facta febris vel desinit, vel continuat, & malignitatis symptomata vel absunt, vel cum ea copulantur. Quia vero proprius ad confluentes, quam ad discretas ratione numeri, formæ, & gravitatis accedunt: idcirco petimus, ut nobis integrum sit eas sub uno confluentium genere cum PONTICELLIO (*b*) comprehendere.

Confluentes. Divisio in benignas, & malignas.

§. CLXXXV. Cum igitur confluentes universim discretis, saltem benignis graviores, periculosioresque sint, male hæ ita audiunt, ut pro malignis, atque anomalis vulgo reputentur. At non numquam sine magno periculo, etsi discretis benignis aliquanto graviores, suum curriculum absolvunt, felicique exitu terminantur, ut benignæ præ discretis malignis, quod supra animadversum est, ipsæ dici possint. Quare satius existimo eas dividere in *benignas*, sive minus perniciosas, & in *malignas*, sive perniciosiores. De utrisque autem hic acturum me ordinis ratio admonet, ut initio a *benignarum* expositione facto paullatim ad malignas gradus fiat, hac tamen venia, ut multa, quæ ad alterutras opportune illustrandas pertinent, subinde, ubicumque res postulaverint, interserere liceat.

Con-

(a) HAEN. *Febr. divis. p.* 98.
(b) *L. c. cap. IV.*

Confluentes benignæ quales in primo stadio. Quales in secundo, & in tertio.

§. CLXXXVI. Tempus contagii, sive primum stadium confluentium benignarum, eodem ferme modo transigitur, ac in discretis benignis (§. CLXIX.), nisi quod febris, & symptomata, uti anxietas, ægritudo, vomituritio, vomitus, sitis, dolor capitis, dorsi, & lumborum, & reliqua ut plurimum sunt aliquanto graviora; minor vero, aut certe rarior ad sudores in adultis (*a*), proclivitas, frequentior tamen in pueris diarrhœa (*b*), quæ non modo eruptionem antecedit, sed etiam ab ipsa eruptione per unum, vel alterum diem quandoque protrahitur; quod numquam in discretis SYDENHAMIUS animadverterat. Febris autem etsi a primo statim insultu assidue, & graviter ad eruptionem usque pustularum teneat, non tamen acutissima est, neque ea virium dejectione, aut spirandi difficultate, aut mentis perturbatione, aut pulsuum parvitate, & debilitate stipatur, quam in discretis malignis (§. CLXXVIII.) memoravimus. Imo facta eruptione, mox aliquantum mitescit, quasi inducias datura, & sæpe, ut in discretis benignis, matutino præsertim tempore intermittit ad suppurationis usque stadium. Tunc vero resurgit quidem iterum, sed, pure confecto, mox evanescit, & cessat. Contra in confluentibus malignis assidua est, & vespertinis, nocturnisque horis cum omnibus symptomatibus exacerbatur, intenditurque (*c*) non leviter. Quod probe animad-

O 3

(a) SYDENH *l. c.*

(b) *Id. ib* HAEN. *Divis. Febr. p.* 95. 96. SCHACHT. *Instit. med. pract. cap. XIII. §. V.*

(c) SYDENH. *l. c.*

madvertendum est; nam ex hoc potissimum signo variolarum benignitas, aut malignitas manifestatur. Absunt demum a confluentibus benignis in hoc ipso stadio *contagii* peticulæ, maculæ lividæ, atque exanthemata miliaria, itemque tremores, subsultusque tendinum, qui malignas sive discretas, sive confluentes plerumque antecedunt.

Secundum stadium earumdem. Quo differunt a malignis.

§. CLXXXVII. Tertio die ineunte, imo etiam citius eruptionis stadium incipit, & longius quam in discretis præsertim benignis producitur. Quo vero maturius variolæ erumpunt, eo etiam magis confluere, & copiosiores esse (a) consueverunt. Interdum eruptio differtur ad diem usque quintum, sextum, aut septimum, & ultra etiam, sed malo semper omine; idque in confluentibus præsertim malignis accidit. Natura enim tum aut debilior, aut morbi malignitate oppressa; aut aliquo dolore non vago, nec versatili, qui minus periculi habet; sed defixo, & stabili, puta in lumbis nephritici æmulo, aut in lateribus pleuritico simili, aut in articulis, aut in ventriculo cum ingenti ægritudine, & vomitu, arthritidem, cardialgiam, aut colicum affectum imitante excruciata; & quasi compressa ægre eruptionem molitur, seriusque consequitur. Ceterum multæ prodeunt, jam ab ipso exortu implicatæ, aut cohærentes, aut confluentes. Quandoque fit, ut prima apparitione distinctæ, & discretæ appareant; sed mox ipsæ vel una cohærent, vel in latiores vesiculas coalescunt, & confluunt. Generatim parvæ admodum, & magis minutæ, quam in discre-

tis

(a) SYDENH. *l. c.* HAEN. *l. c. p.* 96.

tis, atque ita crebræ, & densæ cernuntur, ut primo intuitu inter initia non facile eas a morbillis, aut ab erysipelate distinguas. Ab utroque tamen exanthematis genere discernuntur reliquis signis erysipelatis (§. XV.), aut morbillorum (§. CX.) propriis deficientibus; præsentis epidemiæ consideratione, & paullo post manifestiori vesiculari, variolosaque conformatione. Si igitur hujusmodi pustulæ faciem, veluti confertissimæ arenulæ, contegant, licet in reliquo corpore discretæ, & paucæ reperiantur, non ideo tamen a confluentium natura, & gravitate desciscunt, æque ac si magna frequentia omnia membra afficerentur. Contra si truncum, & artus crebræ, & densæ occupent; quæ vero in facie effloruerunt, rariores, majoresque fuerint, magis ad discretarum benignitatem accedunt, tutioremque morbum significant. Magnitudo enim morbi, & benigna, aut maligna confluentium natura æstimanda potissimum est, ut supra dictum est, ex numero, & qualitate variolarum, quæ faciem corripiunt: Facta eruptione; ni febris cum suis symptomatibus cesset, ut in discretis benignis, plerumque tamen, ubi confluentes vere benignæ sunt, plurimum remittit; at si malignæ, ne remittit quidem (*b*).

Eruptio confluentium quænam habeat cum malignis & benignis communia? Quænam malignarum magis propria?

§. CLXXXVIII. Variolæ igitur confluentes postquam in cutem prodierint, de die in diem mole augentur; sed vix unquam ad eam magnitudinem assurgunt, ad quam discretæ perveniunt, speciatim

(b) SCHACT. *l. c. cap. XXI.* HAEN. *l. c.*

eæ, quæ faciem obsederint. Mutuo enim inter se communicantes vesicularum rubrarum instar universam faciem operiunt, & brevi deinde latam pelliculam albidam repræsentat, quæ toti vultui veluti agglutinata adhæret, parum supra cutim (*a*) prominens. At quo longius a facie descenditur, pustulæ sensim paullo majores fiunt, sic ut omnium maxime in manibus, & pedibus existant, semper tamen discretis minores. Liquorem continent aquosiorem, tenuioremque, qui permolestum acritate sua pruritum creat. Facies universa citius, quam in discreto benigno genere, intumescit (*b*). Infantes, & pueros fere semper alvi fluxus premit, adultos (*) vero ptyalismus, qui statim cum ipsa eruptione exorditur (*c*), vel saltem postridie, aut biduo exacto supervenit, fereque constans confluentium in adultis symptoma censetur; quamquam in his interdum, ut verum fatear, omnino deficiat, quemadmodum fere semper deficit in discretis (*d*). Ptyalismo autem isto humor tenuis effluit, atque ad aliquot dies, nempe ad suppurationis usque tempus ad minimum ita ubertim exstillat, ut multa linteola tam die, quam nocte madefiant. Atque hæc

(a) SYDENH. *l. c.*
(b) *Id. l. c.* HAEN *l. c. p.* 97. SCHACHT. *l. c.*
(*) Cl. SAGARIUS (*Epid. Iglavien. ann.* 1776. *pag.* 27.) vidit etiam in pueris ptyalismum huic stadio non nunquam supervenientem, frequentius vero tertio stadio. Sed malignæ admodum erant variolæ illa in constitutione. Saliva autem, quæ tum excernebatur, acerrima, & fere caustica erat, & ni cito expueretur, maxima mala inferebat. Nam deglutita dolores, & anxietates primum; deinde convulsiones, & mortem progignebat.
(c) SYDENH. *l. c.*
(d) HAEN. *l. c. pag.* 97. SCHACHT. *l. c.*

hæc quidem confluentium omnium, sive benignæ sint, sive malignæ, communia existimantur. Alia autem quæ in hoc ipso secundo stadio variolis confluentibus tribuuntur symptomata, uti phrenitis, coma, peticulæ, pustularum nigredo, narium hæmorrhagiæ, menstruorum intempestivus fluxus, hæmaturia, sive mictus cruentus, ischuria, sive urinæ suppressio (*e*), & tetra hujusmodi symptomata, vix in confluentes benignas umquam cadunt, cum earumdem, sed malignarum propria pene sint, ut postea ostendam.

Tertium earum stadium. Quid in benignis, quid in malignis accidat. De ptyalismo nonnulla. De faciei tumore.

§. CLXXXIX. Die porro circiter octavo ab inchoata (*a*) eruptione, nempe die totius morbi nono, decimo, aut undecimo, modo decimo quarto, modo decimo sexto, prout citius, aut serius variolæ prodierunt, incipit tertium stadium, sive suppurationis. Sed quo tardius hoc evenit, eo pejus. Tunc, si benignus est morbus, pustulæ maturescunt, pusque conficiunt; sed non multum elevantur, neque in fastigium attolluntur, ut discretæ benignæ solent. Ac quo minus confluxerint, atque adeo quo benigniores exstiterint, eo citius maturitatem assequuntur, & magis flavescunt. Contra si malignus, vix unquam perfecte suppurant, & planæ, depressæque manent; & prout gravior, atrociorque fuerit, eo magis subfuscum colorem induunt, & lentius, si sibi relinquantur, pure replentur. Pellicula vero illa albida, de qua supra (§.

(e) *Id. ib.*
(a) HAEN. *l. c. p.* 97.

(§. CLXXXVIII.) retuli, asperior tactui redditur, sensimque non flava, ut in benignis, sed fusca (*b*) evadit, & tenditur. Interim saliva viscidior, & crassior facta, quod plerumque in regularibus die undecimo accidit, ægerrime profluit, & difficillime excernitur; ideoque suffocationem ægro intentat. Hinc ægri anxii fiunt, & siticulosi; vehementer subinde tussiunt inter bibendum, quod potus in laryngem delabitur, & tussi sic excitata per nares rejicitur; vox raucescit; somnolentia, & stupor accedit, & ptyalismo penitus suppresso facies detumescit, & subsidit, eodemque sæpe die, nimirum undecimo, pallidiore cute, & anhelosa reddita respiratione cum placida mentis aberratione mors celerrima, & quasi repentina vitam abrumpit. Scire vero oportet, ptyalismum qui circa hoc suppurationis tempus, ut dixi, sisti solet, nonnumquam post unum, vel alterum diem veluti postliminio reverti, & redintegrari feliciter. Quoties vero ipse non revertitur, nihil sane, ut modo dixi, est ejus cessatione perniciosius; nisi ejusmodi evacuationis defectum suppleat faciei tumor persistens, aliquam materiæ variolosæ portionem retinendo, impediendoque, ne ad interiora convertatur, aut nisi id, quod per ptyalismum excerni debuit, ad manus, pedesque transferatur, tumorem ibi salubrem excitans, imminentemque perniciem avertens. Non enim propere nimis, nec repente facies detumescat, oportet, sed paullatim; sic, ut ad aliquot adhuc dies ejus tumor permaneat; eique cessanti manuum, & pedum tumor succedat, necesse est; si ægri vita in tuto posita (*c*) dicenda sit. Quod si & ptyalis-

(b) *Id. ib.* SYDENHAM. *l. c.*
(c) SYDENH. *l. c.*

lismus desistat ex toto, & facies justo citius subsidat, nec manus, nec pedes in eorum locum tumefiant, unica spes est in largo urinæ, aut alvi profluvio, quo noxia variolarum materies extra feratur: ut in confluentibus benignis, & regularibus plerumque contingit. Quemadmodum ergo magnum momentum habet ad lætum variolarum exitum in adultis ptyalismus, si copiosus, facilis, & diutinus sit; sic in infantibus, & pueris, dum variolis confluentibus laborant, plurimum ad id confert diarrhœa, quæ etsi non ita mature eos interdum invadat, ut adultos salivæ fluxus; quocumque tamen tempore accesserit, ad finem morbi usque produci salutariter solet, nisi improvide per artem sistatur. Sisti vero haud debet, nisi profusior, & vires dejiciens. Utraque enim evacuatio, nempe ptyalismus adultis, diarrhœa infantibus, ac pueris non minus necessaria in hoc morbo videtur, quam pustularum præsentia, & maturatio, & faciei ipsius, manuumque, aut pedum tumor.

Febris secundaria tempore suppurationis.

§.CXC. Maturatione, ut indicavi (§. CLXXXIX.), incipiente, febris plus minus ingravescit, prout variolæ frequentiores, copiosioresque sunt, & prout magis, vel minus confluunt, aut benignior earum natura est. Non enim a sola suppuratione, ut in benignis discretis, pulsus aliquantulum concitatur, & increbrescit, sed febris vehementius movetur, nec finita suppuratione evanescit. Attamen, quoniam hujusmodi febris numero (*a*) pustularum respondet, qui numerus ingens in confluentibus est, magna ex parte ab earum suppuratione proficisci videtur; aut certe

(a) SYDENHAM. *l. c.*

certe a puris, ichorisque, quo illæ scatent, copia, & in sanguinem refluxu. Addunt etiam nonnulli retentæ, cohibitæque cutaneæ expirationis concursum, nec sine veri specie, quia universa cutis pustulis obsita exspirare vix quidquam potest. Præterea probabile est, cum febris ista interdum etiam sine magna (*) suppuratione invalescat, & trahatur, a materia variolosa in sanguine relicta originem ducere, quod fortasse non omnis a cute excipi potuit, aut vitæ vires ad eam penitus expellendam non valuerunt. Id sæpe subsequentes pustularum eruptiones declarare videntur. Hæc febris *secundariæ* nomen recipit, & modo inflammatoriam indolem, modo putridam ostendit pro varia sanguinis, temperar i, ætatis, habitus, anni temporis, & constitutionis epidemicæ ratione. Gradu vero majori, vel minori invalescit secundum majorem, vel minorem caussarum numerum, & vim. Protrahitur ipsa etiam ad initium quarti stadii, in quo universa facies crusta densa, & plus minus fusca obtegitur, sub qua pus latitat, & fluctuat. Pus istud resorptum non modo febrim fovere videtur, ut supra posui; verum etiam in nobilissimas interiores partes metastatice migrat, ibique hærens periculosissimos morbos generat. Quod vero in ambitu

(*) Supra (§. CLXXXIX.) monui, variolas confluentes eo periculosiores esse, quo serius, difficiliusque ad suppurationem perveniunt. Ad hoc maxime respiciens SYDENHAMIUS tres confluentium species constituit, *mitissimas* nempe, in quibus die a primo morbi insultu undecima *febris secundaria* accedit, partim ex suppuratione incipiente, partim ex resorpto pure orta; *mediocres*, in quibus die decima quarta suppuratio tantum incipit; *crudissimas*, quæ ad suppurationem dumtaxat die decima septima perveniunt. *Dissert. Epist. p.* 405.

bitu exteriore corporis subsistit, subjectas cuti partes, atque in primis telam adiposam, cujus adeps fere totus computrescit (**), erodit, sæpe ad ossa usque sic, ut in his caries, & spinæ ventosæ interdum oriantur. In artubus interea rumpuntur pustulæ, nullam exsiccationem adeptæ; imo dorsum, aliæque partes cuticula exutæ nudam vivamque cutim exhibent.

Quartum stadium. Variolæ repullulantes.

§. CXCI. Tandem cuticula tam in facie, quam alibi latioribus laminis desquamatur; vel crustæ crassiores secedunt, & delabuntur; id quod die decimo septimo, vel vigesimo, vel etiam serius quandoque (*a*) contingit. Crustis, aut squamis delapsis rubicunda subter manet cutis, cui mox albicans pellicula succrescit; qua pariter desquamata nulla quidem scabrities in vultu percipitur, sed paullo post illam excipiunt squamulæ furfuraceæ indolis admodum erosivæ, quæ non solum foveas plus minus altas pro erosionis majoris, vel minoris modo relinquunt, verum etiam faciem fœdioribus, quam solent discretæ, in primis benignæ, cicatricibus (*b*) deturpant. Pus etiam resorptum quandoque per urinas, quandoque per alvi fluxum excernitur; quandoque parte sui aliqua in cellulosa tela hic illic congeritur, & abscessus, aut phymata rubra, dolentia, & cito in abscessum desinentia efficit; quæ op-

(**) Pinguedinem in variolis hujusmodi corrumpi, atque in pus transmutari adeo perspicuum est, ut pus variolosum ad flammam incendi, atque exardere viderit HALLERUS. *Histor. variol. ann.* 1735.

(a) HAEN. *l. c. p.* 97.

(b) SYDENH. *l. c.*

opportune, matureque sectione aperta pus verum, aut saniem copiosam, interdum acrem, & erodentem effundunt. Idque plerumque crustis jam delapsis, variolisque finem adeptis evenit, febre interim non penitus discussa, sed mitiori reddita, & remittentis in modum adhuc accessiones habente, donec & ipsa paullatim evanescit. Nonnumquam variolis jam exsiccatis, & delapsis aliæ quædam minutiores, & distinctæ variolæ succedunt morbidi contagii reliquias ad cutim proferentes, quas variolas *secundarias*, aut *repullulantes* vocant. Sed multa ex his, quæ modo exposita sunt, cum variolis etiam discretis mali præsertim moris communia (c) esse solent.

VARIOLÆ CONFLUENTES MALIGNÆ.

§. CXCII. Confluentium variolarum, quas *benignas*, sive *minus perniciosas* vocavimus, descriptionem dedimus. Fieri non potuit, quin in ea malignarum quoque mentionem subinde haberemus, ut utrarumque symptomatibus, & notis una collatis clarius singularum differentia patefieret. Insunt enim cuicumque variolarum confluentium generi quædam malignitatis quasi semina, & benignarum, malignarumque extrema ita se attingunt, ut maxime ardua res sit utras perspicue discernere, nisi *minus*, ut ita dicam, *perniciosæ*, sive *benignæ* cum *perniciosioribus*, sive *malignis* mutuo conferantur, comparenturque; quod supra quidem a nobis præstitum sane est. Nunc vero, ut melius inter utrasque discrimen liqueat, confluentes malignas specialiter, & distincte persequemur, retento malignitatis eo si-

(c) SCHACHT. *l. c.* §. *XXXIV.*

significatu; quem alibi (§. VI.) jam exposui, & quo uti deinceps mihi liceret, efflagitavi. Cum autem pleraque signa, quæ ad malignas variolas pertinent, a nobis supra pluribus in locis memorata sint, & ibi præcipue, ubi variolæ discretæ malignæ (§. CLXXVIII. *& seqq.*) expositæ fuerunt; cumque multa in descriptione variolarum confluentium benignarum (§. CLXXXIV. *& seqq.*) obiter quidem, sed apposite hic illic interspersimus, quæ ad confluentes malignas distinguendas plurimum faciunt, ea cuncta huc revocanda existimo, utpote his apprime spectantia, ne præter necessitatem quæ jam tradita, & communia sunt, hic repetantur ad nauseam. Qua de caussa etiam prætermittam referre, qua ratione confluentes malignæ invadant, erumpant, progrediantur, & suppurent, & exsiccentur; cum jam ista, quoad utrisque communia sunt, in benignarum confluentium recensione satis comprehenderimus. Satius igitur erit quasdam confluentium malignarum species, sive differentias malueris, quales a medicis peritissimis observatæ fuerunt, breviter describere; quo equidem confectum iri spero, ut omne confluentium malignarum ingenium per suas notas, & proprietates facile cuique pateat.

Prima species confluentium malignarum.

§. CXCIII. Ordior autem a pessima, perniciosissimaque omnium *malignarum confluentium* specie; quam diligentissimus scriptor MORTONUS vivis expressit (*a*) coloribus, prout suis ipse oculis eam vidit. In primo ejus stadio æger vix, quod ad pulsum spectat, febricitare videtur, dum interim in summo languore versatur; arteriarum micatus, ut

(a) *Exercit. 3. cap. VII. p. 59.*

ut ut celeres, sunt tamen debiles, & parvi; urinæ tenues, claræ, & aqueæ; lipothymiæ languorum, & hystericarum suffocationum instar sæpe recurrunt; dolor capitis, & lumborum atrox, acutus, & plane spasmodicus torquet; sitis vero exigua est, & calor moderatus; nausea, vomitus, atque ægritudo præter consuetudinem fere nulla, quibus symptomatibus si addantur reliqua malignarum signa, uti fluxus ventris debilitans, vigiliæ pertinaces, tendinum subsultus, aut aliæ spasticæ affectiones, coma profundum, peticulæ, aut maculæ purpureæ, aut nigræ in summa cuti, aut miliaria exanthemata pellucida, & veluti crystallina in collo & pectore, itemque largæ hæmorrhagiæ vires magis magisque prosternentes, nulla amplius fallax mitioris morbi in reliquis imago incautos decipiet.

Ejus alterum stadium. Hæc species dici potest erysipelatosa.

§. CXCIV. Secundi stadii initium facit ipsa variolarum eruptio, quæ modo præmatura est, ut plerumque in confluentibus evenire supra jam dixi (§. CLXXXVII.), vel tardior, quam in discretis, aut confluentibus benignioribus. Sub ipsa autem pustularum eruptione, quæ minus certe conspicuæ sunt, mox universa cutis momento fere temporis rubore erysipelatode, atque altius penetrante suffunditur, atque intumescit. Qui rubor toto triduo, quo eruptio absolvitur, perstat assiduus, æqualis, atque immutabilis, si excipias faciem, & labia, in quibus tumor iste toto hujus stadii cursu magis magisque increscit, manifestiorque fit ad primum usque maturationis diem. At protinus ab incepta hujusmodi eruptione Natura, quæ jam languida erat, propemodum fatiscit, viribus penitus destitu-

ta

ta; febris nullo modo remittit, sed persistit ut antea, aut etiam, quod sæpius incidit, ingravescit cum deliriis, vigiliis, hæmorrhagiis, aliisque terrificis symptomatibus, quæ omnia invalescunt ad fatalem usque diem, qui in hoc effreni, ac funestissimo genere non differtur ultra hujus stadii finem, aut, quod longissimum est, non ultra initium stadii sequentis, sive primum, vel alterum suppurationis diem. Tum vero ante appropinquantem interitum universa cutis, sed præsertim faciei, plumbeo, alboque colore fœdata, pergamenæ chartæ speciem exhibet, visu horridam. Hæc porro pessima variolarum species, quæ vix ullum indicato tempori superstitem (*a*) relinquit, rarissime observatur, & non inepte dici posset *erysipelatodes*.

Species altera, sive prioris varietas. Morbillosa.

§. CXCV. Quod in superiore modo (§. CXCIII. CXCIV.) descripta specie toti, universæque cuti obvenit, hoc in altera, quam describere instituo, soli vultui contingit. In hac enim sola totius faciei cutis æquali, plano, & erysipelatoso tumore crassescit, atque attollitur; dum in artubus, & trunco corporis exanthemata variolosa sunt ferme discreta, colore tamen, magnitudine, & figura a discretis regularibus, & benignis non parum discrepantia. Colorem enim habent, qualem morbilli, sed minus vividum; figuram incertam, & magnitudinem multo minorem. Hinc primo eruptionis die a morbillis non distinguuntur variolæ istæ, nisi duritie quadam renitenti. Secundo, & tertio depressæ, & sessiles adhuc remanent, & vix, aut ne vix quidem acumen proferunt, nec in fastigium elevantur. Interim co-

(a) MORTON. *l. c. p.* 79.

Burser. T. V. P

colore quasi livescunt, non secus, ac in iis sanguis stagnaret, atque immotus consisteret. Primo demum suppurationis die faciei cutis albescere chartæ pergamenæ instar, ut in priore specie, consuevit, morte paullo post subsequente, æque ac in toto corpore variolæ confluxissent (*a*). Hæc species *morbillosa* dici posset, estque æque maligna ac superior, sed frequentior, & magis obvia. Hujus propemodum generis fuerunt variolæ *confluentes anomalæ ann.* 1670. 71. 72., quas Londini sævientes vidit SYDENHAMIUS (*b*). Quia tamen discrimen aliquod inter hasce, atque illas MORTONI intercedit, idcirco harum quoque descriptionem adjiciam. Secundo vel tertio die se primum exserebant *specie tumoris subrubri, atque uniformis, vultum omnem contegentis, erysipelate quidem densioris, nullo fere visibili pustularum discrimine*. In reliquo corpore sparsim cernebantur quædam latiora spatia innumeris prope pustulis rubris, & acribus in unam coalescentibus conspersa, inter quæ in femoribus potissimum vesiculæ satis conspicuæ, iis quas ignis excitat, persimiles, sero limpido plenæ eminebant. His subinde disruptis, & sero copiose effuso, nigra & veluti sphacelo affecta caro subter apparebat. Quando dirum hocce spectaculum occurrebat; rarum enim erat, & tum solum obvium, cum ferocius epidemica constitutio debacchata est; non diu post ægri mortem obibant. Ceterum die undecimo subrubrum faciei tumorem hic illic primum excipiebat alba pellicula splendens, quæ mox toti vultui obducebatur. Ex hac alba pellicula brevi post materia quædam splendescens, in crustas desinens co-

(a) MORTON. *l. c. p.* 80.
(b) *Oper. sect. 3. cap. VI. p.* 229.

colore saturate rubro concreti sanguinis speciem referente, qui maturescente pustula ad nigrum magis in dies vergebat, donec tandem tota facies, quasi fuligine tincta, atra appareret. In hac pestilitate qui gravius, & ferocius ægrotabant, paucis ab eruptione diebus, ut dixi, interibant. Reliqui non undecimum diem, qui communiter confluentibus malignis extremus est, sed decimum plerumque quartum, aliquando etiam decimum septimum, nisi malo regimine mortem accelerassent, fatalem experiebantur. Quem si effugissent, res in tuto erat. Febris, & symptomata omnia, quæ vel præcedebant, vel comitabantur hanc luem, solito graviora erant, & manifestiora igneæ cujusdam, & causticæ conflagrationis indicia exhibebant. Major quoque solito erat ad ptyalismum proclivitas. Pustulæ vero mole longe minores, sed ita ardentes efferatæque, ut *non facile, ubi primum apparebant, ab erysipelate quis eas discreverit, vel etiam a morbillis*. Crustis demum decidentibus succrescebant furfures diutius hærentes, fœdioraque stigmata cuti inusta relinquentes. Tempore eodem dysenteria epidemice urbem peragrabat. Ab hac interdum variolæ in primis regimine calidiore provocatæ stipabantur, quod notandum erat, ne quis credat proprium variolarum symptoma fuisse.

Tertia species.

§. CXCVI. Quæ sequitur variolarum confluentium species, maligna item est, sed minus feralis. In hac variolæ confertim erumpunt, parvæ admodum, & quasi discretæ, sed ubique, non excepta facie, cohærentes, & sine ordine dispositæ. Hæ quoque, postquam eruperint, toto reliquo eruptionis stadio, numquam acuminantur, sed cutim tantummodo, veluti urticarum ictus, exasperant. Initio vero ter-

tii stadii, sive suppurationis albescunt & ipsæ, & sic confluunt, ut speciem albidæ cujusdam telæ, præsertim in facie, exhibeant. Hæ quamvis binis prioribus minus perniciosæ, utpote quæ facilius suppurant, atque exsiccantur, egent tamen ptyalismo protracto, urinæ copia, atque extremorum diutino tumore, ut in salutem terminentur. Sin vero ptyalismus, qui a prima mox eruptione incipere solet, justo citius sistatur; aut eum in suppuratione suppressum non suppleat uberior urina, aut alvi fluxus, aut sudor largus, atque universalis, aut harum evacuationum quodammodo vices gerat citus, & permanens extremorum artuum tumor; vix quisquam ad decimum quartum, aut decimum quintum morbi diem vitam (a) producit.

Quarta species; sive variolæ sanguineæ. Sanguineæ dicuntur etiam gangrænosæ & putridæ.

§. CXCVII. Quarto loco referam illam variolarum confluentium & malignarum speciem, quas *sanguineas* vocant. Sunt enim vesiculæ sanguine veluti plenæ, quæ modo livescunt, modo maculas lividas conjunctas habent, aut purpureas intervallis liberis interspersas. Tales vero vel jam ab ipso initio apparent, videlicet minuta tubercula atro sanguine plena repræsentantes, iis profecto simillima sugillationibus, quas cutis aliqua particula forcipe comprehensa, & vexata relinquit: vel tales processu tantum morbi evadunt, cum nempe variolæ confertim jam natæ, tertio vel quarto ab eruptione die, quo suppurare deberent, nequaquam tum suppuratum eunt, sed lividæ, & subcruentæ fiunt, maculis simul nigris, vibicibus, vel peticulis per to-

(a) *Id. ib.*

totum corpus obortis; quæ nihil aliud esse videntur quam parvæ quædam gangrænulæ, plerumque intra unum vel alterum diem sequuturam mortem significantes. Tunc temporis sæpissime sanguis sic diffluit, liquatur, & corrumpitur, ut ex ore, naribus, oculis, vel ex quocumque alio corporis meatu, renibus præsertim, vesica, uterove quam attenuatissimus prorumpat. Atque id quidem non solum in eo, quod dixi, suppurationis stadio, verum etiam in duobus prioribus quandoque (a) usuvenit. Variolas hasce *sanguineas* brevi livescentes cum mictu sanguinis copiosissimo semel vidit HAENIUS, quinto morbi die (b) jam lethales. Si quis eas *gangrænosas*, & *putridas* vocare malit, præsertim cum livent, & nigras phlyctænas imitantur, jure eum quidem factuum ego putaverim.

Descriptio putridarum confluentium Halleri.

§. CXCVIII. Putridæ certe, & malignæ fuerunt variolæ confluentes plerumque cum peticulis, interdum cum exanthematis miliaribus, imo etiam nonnumquam cum utrisque complicatæ, quas grassari vidit magnus HALLERUS anno 1735. *Jam pluribus annis*, ut ipse narrat (a), *quieverant variolæ, sparsim paucis molestæ, & benignæ. Annus 1735 tota parte priori humidus, pluvius, & adeo aquilonius fuit, ut tota æstate tonitru semel aut bis sit exauditum, raro certe hisce in terris exemplo, & aquarum eluviones passim factæ sint. --- Martio mense prodierunt variolæ discretæ, &, ut in nostra regione ple-*

(a) MEAD. *de Variol.* p. 18. & SYDENH. *Dissert. epistol.*

(b) *Febr. division.* p. 100.

(a) *Opuscul. patholog.* p. 112. *Lausan.* 1755.

plerumque, benignæ. Auctus paullatim ægrotantium numerus, & majo, junio, augusto mense plane insolitus fuit, & pauci omnino homines immunes manserunt, qui prius id tributum naturæ non dependerant. Septembri morbus languere cæpit, & paullatim cessit febri miliari. Æstivis mensibus variolæ confluentes frequentes fuerunt, neque raro erumpentibus supervenerunt maculæ nigræ, & in adultis ægris exanthemata miliaria. Plurima ergo funera elata sunt, & gravius ægrotantium pauci evaserunt, iique post longum demum tempus. Gravius, diutiusque ii laborarunt, solique *maculis nigris infestati* fuerunt, *qui* medicamentis, & victu calidioribus *morbum corruperant. Erumpebant maculæ nigræ simul cum confluentibus variolis die morbi quarto, quintove, ab eruptione adeo secundo, tertioque, copiosæ, planæ, ad duas lineas latæ, ex cæruleo nigræ, sæpe atramento nigriores. Eas præcedebant acres dorsi dolores, pleuritica puncta, sanguinis sputum: excipiebant deliria, tussis ferox, & octavo die, novoque subsidentia pustularum funesta. --- Aderat summa humorum alcalescentia, inde fœtor horridus tum pustularum, tum animæ ægrotorum.* Qua ratione vir summus a tam terribili malo suos ægros servaverit, dicemus postea, ubi de variolarum curatione sermo habebitur.

Sexta species sive confluentes crystallinæ.

§. CXCIX. Confluentium quoque malignarum species interdum sunt *Crystallinæ*, sive *lymphaticæ*, itemque *siliquosæ*, de quibus supra (§.CLXXXIII.) memoratum est. SAGARIUS in ferali illa Iglaviensi Variolarum epidemia, quam memoriæ scripto prodidit, *plures confluentes lymphaticas sibi adjacentes* interdum coivisse *in vesicas magnitudine nucis myristicæ, vel Jovis.* Has *siliquosas* alii vocant, ipse *bul-*

bullatas. *Raro* eas *lympha aquea pellucida*, *sed plerumque semiopaca candida*, *aut subopaca gilba*, *vel pulla* repleri *penitus* vidit, *aut quod sæpius contigit*, *flaccidas vacuas* invenit. Præterea testatur, se numquam *bullatas istas* solas per se in ullo ægrotante reperiisse, *sed inseminatas verrucosis*, *herpetosis*, *purulentis seorsim*, *vel omnibus simul* (*a*). Concedit tamen, stadia omnia in eis de more fuisse longiora, & in primis illud, quod dicunt, suppurationis, si hoc nomine tamen dignum est, cum nulla suppuratione terminetur. Ampullæ enim vel a lympha contenta exesæ, atque arrosæ, vel disruptæ morbo finem faciunt (*b*). Mirum sane est, quod nonnulli ex variolis lymphaticis una cum *suppuratoriis* decumbentes, qui *ignavi*, & sui quasi *incurii* jacebant sine febri, sine ullo faciei tumore, & sine ullo ferme ptyalismo, repente ex latente caussa occumbere interdum visi (*c*) sunt. Probabile est, id ex metastasi humoris variolosi introversi evenisse.

Harum specierum symptomata in secundo stadio.

§. CC. Omnes autem memoratas hasce species (§. CXCIII. ad CXCIX.) post variolarum etiam eruptionem febris continua mali moris cum pulsu debili, & crebro, aut celeri, lingua arida, calore ad tactum non magno, deliriis, comate, pervigilio, subsultibus tendinum, aliisque id genus perniciosis symptomatibus per totum secundum stadium prosequitur: non enim post eruptionem, quod jam notavi (§. CXCIV.), ipsa cessat, aut re-

 mit-

(a) *Dissert. de Variol. Iglav. p.* 10.
(b) *Id. ib. p.* 18.
(c) *Id. ib. p.* 21.

mittit, uti in benignas, aut mediam naturam (§. CLXXXII.) habentibus (*a*). In his æque ac in reliquis confluentibus niti solet Natura se ab varioloso veneno, assimilatisque per ipsum humoribus liberare vel ptyalismo, vel diarrhœa, vel sudoribus, vel urinæ profluvio: verum non semper suo fine potitur; nam sæpe numero in inutilem, ac crebrum mingendi conatum omne ejus studium resolvitur, subsequente demum Ischuria lethifera.

Quando sub benignarum specie ludunt. Species septima. Confluentes mediæ naturæ. Species octava. Febris secundaria. Ptyalismus.

§. CCI. Quando vero variolarum benignarum (§. CLXXXVI. CLXXXVII.) more invadunt, erumpuntque, quod interdum fit, & fallacem quodammodo speciem assumunt; abdita tamen eorum malignitas manifestatur ab efferato alvi fluxu, sudore colliquante, deliriis, agrypnia, aliisque malignis symptomatibus, aut peticulis, vesiculisve miliaribus interstitia variolarum occupantibus, quæ, uti jam diximus (§. CLXXX.) secundo saltem ab eruptione die in collo, pectore, brachiisque se exserunt. Præterea quemadmodum discretas variolas mediæ inter benignas, & malignas naturæ interdum existere (§. CLXXXII.) supra comprehensum est; sic confluentes ejusmodi quandoque sunt, ut medium inter benignas, & malignas locum teneant. In his eruptio non adeo cita, & prompta est, & natura ad secundum, aut tertium fere ab incepta eruptione diem dubio pene marte dimicare videtur. Interea febris in eodem quasi statu manet cum vigiliis, de-

(a) MORTON. *l. c. p.* 81.

delirio, aliisque symptomatibus, quibus in primo jam stipabatur. At post hujusmodi spatium, naturæ vi superante, febris intermittit, vel saltem cum omnibus symptomatibus manifesto remittit; pulsus, calor, atque appetitus ad naturalem prope modum redeunt; verum cum variolosa materies non omnis secreta, atque expulsa sit, partim ex hac caussa, partim ex incipiente suppuratione pustularum in tertio stadio febris invalescit, resurgitque in continentis acutæ speciem, quæ tamen ultimo demum stadio in remittentem, & mitiorem commutatur. Quia vero in secundo stadio non universa variolosa materies ad cutim, ut animadversum supra est, propulsa est, atque adeo febris non omnino cessavit; idcirco recentia quotidie exanthemata variolosa hic illic erumpunt. Non enim in hac specie uno, eodemque die, ut in discretis, & benignis, pustulæ cunctæ una prodeunt, sed primo faciem & manus, secundo brachia & truncum, demum crura & pedes pervadunt. Imo interdum, trunco corporis præterito, sola facies, atque artus variolis admodum frequentibus, & fere cohærentibus obruuntur. Aliquando etiam inter pustulas primum ortas aliæ atque aliæ recentes succrescunt, sic ut quæ primo die discretæ, & distinctæ cernebantur, tertio mox die confluant, aut cohæreant, magnitudine, & forma plane incertæ, & variæ, nec probe rotundæ, nec colore vividæ, ut regulares. Sequentibus porro diebus lentius etiam suas bases protendunt, ægriusque acuminantur, quodammodo sessiles, & depressæ, tactuique minus renitentes. Tertio autem eruptionis die, antequam recrudescat febris, supervenit ptyalismus sine ullo tamen, præsertim si æstas sit, exanthemate in faucibus, & tonsillis, aut ore, quod salivæ fluxum proriret; si contra hiems fuerit, cute nimirum frigore obstricta, minus-

nusque patula, exanthemata in illis partibus se quoque produnt, & frequentem expuitionem, & tussim (*a*) concitant.

Quandoque in benignas mutantur.

§. CCII. Nonnumquam variolæ istæ (§. CCI.), quas mediæ naturæ vocant, veneno per eruptionem expulso, vel certe multum minuto, sicque sanguine ab eodem repurgato, in benignas prorsus vertuntur. Tunc, licet ægrius eruperint, figuram exacte rotundam assequuntur, & rubro margine circum cinguntur, & quamquam primo ineuntis suppurationis die earum complures hic illic ostendant in medio foveolas, tertio tamen, aut quarto assurgunt, turgescunt, & apicem extollunt. Quinto demum die jam pure repletæ flavescunt, & siccari incipiunt. Hinc æger sine ptyalismo, sine febre secundaria, sine extremorum tumore, alias pernecessario, feliciter (*a*) convalescit. At si imperfecta variolosi humoris expulsio contigerit, reliquum per glandulas salivales amandare natura tentat. Sed tum serius, segniusque ad maturitatem variolæ perveniunt: quo fit, ut maturationis stadium incertæ omnino durationis sit, & modo ad quatuor, sex, octo, duodecim, modo etiam ad plures dies extendatur. Quo in casu pustulæ in medio depressæ ubique apparent, neque earum margines rubent; quamquam deinde paullatim eleventur, & exturgescant. Remanent nihilominus albidæ, & quasi pellucidæ, quia non pure, sed aqua limpida, aut aere replentur. Denique debitam jam adeptæ magnitudinem pus aliquod conficiunt, atque ex eo flavescunt, ju-

(a) MORTON. *l. c. p.* 82.
(a) *Id. ib. p.* 104.

justo tamen flaccidiores, & pleræque, in artubus speciatim, confluentes. Ut vero lentissime suppurationem subeunt, sic valde sero exarescunt, & cutim cicatricibus sæpe deturpatam relinquunt (*b*). Ceterum tanta est ptyalismi in confluentibus variolis præstantia, ut quandoque eo omnis variolosus humor excernatur, ægro interim & a febre, & ab alio quocumque malo symptomate libero.

Quæ in tertio stadio morbillosis variolis accidant.

§. CCIII. In tertio stadio quæ confluentibus variolis malignis obveniant, jam supra magna ex parte comprehensum est. In primis animadvertendum duximus, variolas, quæ in stadio secundo symptomata maligniora (§. CXCIV.) sibi adsciscunt, & præ ceteris ob universalem cutis rubedinem erysipelatosæ dici possunt, initio tertii, primo videlicet vel altero suppurationis die mortem (*a*) ut plurimum afferre, ruboremque illum eo tempore in albedinem late diffusam, & prope universalem, visu teterrimam permutari. Nunc addimus quædam de illis, quas *morbillosas* ob magnam sub initium cum morbillis similitudinem appellari posse (§. CXCV.) diximus. Hæ igitur, etsi in pectore, aliisque corporis partibus fere discretis æquales videantur, atque in medio albicent, tamen in *tertio* hocce *stadio* non ambiuntur circulo rubente, ut veræ discretæ, nec elevantur, nisi quam minimum, & interjecta cutis spatia tantum abest ut rubeant, quin potius livent, aut pallent. Hinc pustulæ sessiles, & depressæ manent. Cuticula vero, quæ in earum summitatibus secedere visa antea est, iterum aridæ squa-

(b) *Id. ib.*
(a) *Id. ib. p.* 102.

squamæ instar cuti agglutinatur. Illud autem fere commune omnium confluentium malignarum est, quod ptyalismus, qui singulas in *secundo stadio*, præsertim in adultis, comitabatur, in hoc *tertio* exiguus omnino est, & cito sine capitis, faucium, aut extremorum tumore cessat. Tunc succedit molesta, frequens, atque ut plurimum irrita mingendi cupiditas. Quod ubi incidit, æger raro miserrimo in hoc statu ad secundum, aut tertium hujusce stadii diem vitam (*) protrahit.

Quæ in quarto stadio eisdem obveniant, quando superantur. Exceptio. Reliquarum symptomata jam tradita supra. Additio de quibusdam epidemiis.

§. CCIV. Si quis tamen fortunatior, quod quidem rarissimum est, tamdiu, variolis numquam maturescentibus, morbum sustineat, ut in *quartum*, sive ultimum *stadium* ingrediatur, quod decem, aut duodecim diebus tunc absolvitur; is febricitat continenter; & vigiliis, delirio, lipothymiis, aliisque pravis symptomatibus, quæ antea jam eum premebant, divexari pergit; donec artis, naturæque auxiliis febris vincatur, die videlicet morbi fortasse decima septima, aut vigesima, sanitasque tandem redeat. At si hæmorrhagiæ, quæ plerumque antea supervenire solent, adhuc persistant, fieri non potest

(*) Micturitionem hanc universim ceu signum fatale plerique damnant. At LUDWIGIUS (*Instit. med. clinic.* §. 198.) monet, non semper eam metuendam esse, *dummodo reliqua signa bona sint, in primis si urina non prorsus aquosa, sed quodammodo tincta est, & partem materiæ morbosæ subducat*. Sed tunc micturitio irrita non est, qualem supra reprobavimus.

test, quin citissima mors eum tollat. Alii quasi hectice confecti, & lente consumpti ad tricesimum usque diem trahuntur quidem, sed tandem sphacelo quarumdam partium fere inopinato (*a*) correpti decedunt. Reliqua, quæ ad *tertium & quartum* stadium in qualibet specie attinent, missa facio, utpote vel jam in singularum recensione satis supra indicata, vel non dissimilia ab iis, quæ in confluentium benignarum historia (§. CLXXXIX. ad CXCI.) exposita fuere. Hoc unum adjiciam scitu non inutile, in quibusdam epidemicis constitutionibus non modo frequentius genus unum variolarum, quam aliud observari, sed etiam interdum species omnes seorsum vagari; imo etiam sic commisceri, ut simul in eodem quandoque ægro cernantur, discretæ nimirum, cohærentes, confluentes, verrucosæ, crystallinæ, siliquosæ, morbillosæ, erysipelatosæ, sanguinosæ &c., quod SAGARIUS in epidemia Iglaviensi anni 1776. se vidisse testatur.

SYMPTOMATA NON NULLA NOTATU DIGNIORA, DISCRETIS ET CONFLUENTIBUS VARIOLIS COMMUNIA.

Phrenitis. Ejus caussæ. Coma utrumque, & lethargus. Peticulæ primariæ, & secundariæ. Caussæ. Exanthemata miliaria. Variolarum apices nigri; sive eorum gangrænulæ unde?

§. CCV. In præcipuis, & gravioribus syptomatibus, quæ variolis superveniunt, numeratur *Phrenitis*, quam adesse dicimus, quando æger caloris impa-

(a) MORTON. *l. c. p.* 103.

patiens e lecto magna vi prosilit, furit, delirat, & vix ab assidentibus contineri potest. Id in quocumque variolarum stadio accidere observatum est. Pro diverso autem tempore, quo symptoma istud accesserit, variæ etiam caussæ ejus accusari solent. In *apparatu*, aut in *eruptione* ipsa plerumque eam efficit plethora, nimius sanguinis fervor, concitatior ejusdem ex febri motus, inflammatoria diathesis, acritas variolosa cerebrum irritans: in *suppuratione* vehemens, atque ingens pustularum, præsertim cum multæ, & frequentes sint, inflammatio, dolor molestissimus, nervorum ataxia, pervigilium; aut puris regressus, & metastasis. Similibus ex caussis oritur non nunquam *coma somnolentum*, aut *lethargus*, somnus scilicet altus, e quo difficiliter, & vi tantummodo ægri excitantur, in eumdem mox relapsuri. Pluries jam adnotavimus, maculas rubras, aut lividas, peticulasve variolis internasci, quæ modo primariæ sunt, atquæ adeo cum variolis conjunctæ, ac complicatæ; modo secundariæ, & variolarum effecta, sive symptomata videntur. Primum accidit potissimum, quando peticulæ epidemice grassantur, aut stationariæ sunt; tunc enim morbi quicunque intercurrentes, aut snbsequentes, itemque variolæ, si simul ingruant, aut superveniant, cum morbo peticulari complicantur, aut aliquid ejus naturæ participant. Alterum vero evenit, quando variolæ cum ea sanguinis dyscrasia, quæ ad ecchymoses, vibices, suggillationes, peticulasque gignendas pronior est, copulantur, aut regimine calidiori, medicamentisque alexipharmacis perperam curantur, sic ut sanguis præter modum effervescat, & vehementer in minima cutis vasa impellatur. Quod de peticulis dicimus, intelligatur etiam de exanthe-

ma-

matis miliaribus, aliisque affinibus, quæ pariter cum variolis complicari possunt, aut iis, ut symptoma, supervenire. Sed illud sciri etiam debet, quandoque in summis variolarum apicibus, qui in medio sæpe subsidunt, sparsim exiguas maculas nigras acicularum capita non superantes apparere. Hæ quidem vel a necrotica variolosi humoris natura, vel a prava sanguinis diathesi, vel ab inepto regimine proficiscuntur, & pro parvis gangrænulis vere habendæ sunt. Quando a posteriore caussa gignuntur, regimine in opportunius, temperatiusque mutato, niger illarum color paullatim diluitur, deinde in fuscum vertitur, & demum in flavum, qui bonæ, & benignæ maturationis proprius est.

Difficilis eruptio, aut natarum depressio. Caussæ. Effecta. Interdum a contraria caussa oritur.

§. CCVI. Nec rarum est, variolas difficulter, atque imperfecte prodire, aut jam natas repente concidere, deprimi, flaccescere, introque, ut ajunt, verti. Huic autem malo occasionem porrigit vel languida nimis vitæ vis, vel incauta frigoris susceptio, vel præpostera sanguinis missio, catharsis, aliave quæcunque nimia evacuatio, vel positio corporis erecta diuturnior, vel longior extra lectum mora, vel animi defectio, vel subitus terror, vel tristis nuntius, similesque caussæ, quæ vitales vires minuere, aut dejicere aptæ sunt, vel vascula cutis coarctant, humoresque ad interiora repellunt. Quacunque ex caussa hoc fiat, periculosa, imo lethalia inde symptomata oriuntur, retenta videlicet in interioribus sedibus, aut intro translata variolarum materia. In adultis ex hujusmodi metastasi (*) sæ-

(*) Pus resorptum, & ad cerebrum perductum phreni-

sæpe diarrhœa profluit, perniciem non raro afferens. Negari tamen haud licet, interdum variolarum eruptionem a vehementiori sanguinis motu, aut a nimia vasorum plenitudine retardari; & quodam modo intercipi, & præpediri; paratam vero in pustulis materiam a nimio calore sive aëris, sive tempestatis, sive cubiculi, sive lecti, sive regiminis sic attenuari, & dissolvi, ut facillime absorbeatur, atque ad interiora remeet; flaccidis, inanibusque relictis variolis.

Ischuria vera, & spuria. Ejus caussæ. Sanguinis Sputum. Hæmorrhagiæ.

§. CCVII. Frequens quoque symptoma est in Variolis quibuscumque, sive discretis, sive confluentibus urinæ suppressio, aut retentio dolorifica. Supprimitur enim vel quod in renibus ejus secretio deficit, vel secreta retinetur, quod vesica, cum in ipsam descenderit, eam excernere nequit, sive id vesicæ resolutione, sive sphinctesis spasmo, sive tumore, aut inflammatione cervicis ejus, urethræ, adsitarumque partium, sive meatu, itinereve per mucosam, purulentamque urinam obstructo id fiat. Juvenes in primis in hujusmodi malum incidunt. Quovis item variolarum tempore supervenit quandoque *hæmaturia*, sive sanguinis mictus, qui plerumque summum vitæ periculum intentat. Ei præcipue obnoxii sunt adolescentes, aut in ætatis flore constituti, & vino, fermentatisque liquoribus infar-

nitidem; convulsiones, soporem; ad pulmones, suffocationem cum pulsu deficiente, aut intermittente tempore præsertim inspirationis; ad oculos, visus exstinctionem, eorumque corruptionem procreat. SAGAR. *de Variol. Iglaviens. p.* 20.

farcti. Hi quoque, sed rarius, sanguinem expuunt, aut extussiunt. Aliis vero uteri, narium, intestinorum, & ceterarum partium hæmorrhagiæ superveniunt; quæ omnes sanguinis evacuationes, quando ab ejus nimia tenuitate, & dissolutione proficiscuntur; ut plerumque evenit; quasi semper propinquam mortem præmonstrant. Cavendum tamen est, ne catameniorum eruptio tam in primo stadio, quam in sequentibus continuo medicum deterreat in menstruantibus, vel in non amplius menstruatis, cum vulgo pro malo, perniciosoque signo habeatur; nam sæpe sine ulla noxa hujusmodi evacuatio modum non excedens supervenire (*a*) visa est.

Oculorum morbi. Aurium noxæ. Vomitus. Caussa. Signa cacochyliæ. Alvi fluxus.

§. CCVIII. Quandoque a Variolis non leviter oculi plectuntur. Modo variolosa materies lympham lacrymalem inficit, atque hinc dolent, rubent, ardent, & lacrymas fundunt; modo palpebræ, vicinæque partes ita intumescunt, ut oculi penitus claudantur. Sed hæc sane leviora videntur. Longe deterius est, si in ipso oculi bulbo variolosæ pustulæ malo fato germinent: nam tum ophthalmias, dolores, abscessus hypopya, staphylomata, leucomata, cicatrices sæpe indelebiles inferunt, imo interdum sic totum bulbum corrumpunt, ut oculis ægri orbentur. Nec aures ab iis immunes linquuntur. Si earum interiora materies variolarum obsederit, non desunt otalgiæ, inflammationes sive otites, apostemata, ulcera manantia, surditates, aliaque harum partium pertinacissima incommoda. Sed inter symptomata cuicunque variolarum generi communu-

(a) *Journal. de Méd. Janvier* 1782. *p.* 86.

munia non reticendus est vomitus, de quo pluries in earum descriptione mentio facta jam est. Is plerumque a sola febrili commotione in tenellis, sensibilioribusque corporibus, aut a varioloso miasmate nervos paris vagi, ventriculique membranas irritante in primo stadio, sive in apparatu concitatur. Quando ex hac caussa pendet, simul ac extrorsum omne virus pustularum forma prodierit, protinus conquiescere consuevit. Interdum gastrica, aut biliosa saburra, ingestorum depravatio, aut vermes eum fovent. Tunc antecesserunt cacochyliæ caussæ; adest malus oris sapor, linguæ fœditas, ciborum fastidium; bilis, aut corrupti alii humores vomitu prodeunt; vermes aut & ipsi expelluntur, aut suis se signis produnt, uti narium pruritu, sternutamentis, fugacibus alternisque faciei ruboribus, pavoribus in somno, dentium stridore, ventris doloribus, & hujusmodi aliis symptomatibus. Non raro hisce omnibus adjungitur alvi fluxus fœtens, cinereus, viridis, flavus, vitellinus, variegatus. Quando hinc vomitus oriri videtur, facile patet, variolas cum gastrica, & verminosa cacochylia complicari, atque multa anomala, insolitaque symptomata sibi adscire, quæ nullo modo varioloso miasmati adscribi debeant.

Febres intermittentes. Tussis. Dolor osteocopus.

§. CCIX. Febres etiam intermittentes quandoque se variolis admiscent, & propriam, peculiaremque curationem exigunt; quod opportune, & recte animadvertit *(a)* Meadius. Interdum etiam tussis variolis adjungitur, plerumque uti epigenomenon. Nam earum nequaquam propria est. Ipsa vero vel in principio, in progressu, vel in fine accedit. In pri-

(a) *L. c. cap. IV.*

primo casu vel catarrhalis est, vel symptoma peripneumoniæ; in altero a pustulis laryngem, & fauces obsidentibus gignitur. In tertio demum a variolosa materie ad pulmones delata. Neque interdum sternutamenta absunt, quæ a pustulis nares internas lacessentibus potissimum excitantur. Illud vero rarum omnino esse arbitror, quod a MICHAELE SAGARIO (*b*) observatum lego. Is in variolis Iglaviensibus epidemice grassatis, quarum historiam typis evulgavit, sub finem tertii stadii, aut sub initium quarti supervenire vidit dolorem osteocopum omnium artuum, qui duodecim, aut ad summum viginti quatuor horas perdurabat. Infantes, quos in primis hoc symptoma infestavit, ejulabant, contremiscebant, clamitabant, jactabanturque irrequieti, & morosissimi toto eo tempore. Quo exacto evanescebat dolor, succedente artuum œdemate, quod faciei jam collapsæ tumorem excipiebat bono omine. At ubi dolor ultra memoratum tempus producebatur, certum erat proximi obitus indicium. Vidit quoque idem SAGARIUS non nullis pus variolosum adeo causticæ, exedentisque naturæ fuisse, ut fauces, uvula, velum pendulum, palatum, maxillæ, naresque penitus destruerentur, ipsique dentes ex alveolis (*c*) exciderent. Atque hæc præcipua sunt symptomata, quorum, ubi se in variolis exhibent, peculiaris sane ratio habenda est, ut recte iis medeamur.

Symptomatum tria genera. Inflammatoria, nervosa, & putrida. Symptomata primi generis.

§. CCX. Postremo restat, ut quædam de sympto-

 ma-

(b) *L. c. p.* 19.
(c) *Ib. n.* 20.

matibus ipsis admoneamus. Hæc enim non solum seorsum, & singillatim, ut supra, consideranda sunt, verum etiam conjunctim, & simul sumpta, quo peculiaris totius morbi natura, unde curationis ratio præsertim promenda est, clarius, distinctiusque internoscatur. Quando enim hæc talia sunt, ut variolas a regulari, miti, benignoque ingenio deflectere ostendant, si probe pendantur, non unius, sed multiplicis generis ea esse deprehenduntur. Potissimum vero ad tria summa genera redigi solent, nimirum vel ad inflammatoria, vel ad nervosa, sive maligna & typhodia, vel ad putrida. Primi generis symptomata plerumque notantur in iis, qui validis, durisque fibris donantur, & multo, densoque sanguine turgent, victuique lauto, atque opiparo dediti sunt. In his variolosa contages magnum, vehementemque motum febrilem suscitat, quocum pulsus velox, plenus, durus, tensus; respiratio calens & magna, & difficilis, vel parva, brevis & frequens; faciei, oculorumque rubor insuetus; sitis ingens; dolor capitis, dorsi, lumborum, atque artuum acutissimus; lingua sicca, & rubra; urinæ valde coloratæ; carotidum, & temporalium arteriarum incitatior, altiorque micatus junguntur. Hinc sæpe pulmonibus, cerebro, oculis, faucibus, aliisque partibus non leves impendent inflammationes. Sanguis, qui in his educitur, crassamento est firmo, compacto, valde cohærente, serosæ partis inope, crusta rubra, aut flava, aut rubro-albida, tenaci, phlogistica (*) obtectus (*a*).

Sym-

(*) Ex *lingua alba*, *subsicca*, *tumidula*, *calente*, *papillis eminentibus* distincta contendit SAGARIUS prænosci posse crustam phlogisticam in sanguine educto apparituram. *Variol Iglav. p.* 46.

(a) HUXHAM. *Essay sur la petit. Verol.*

Symptomata secundi generis.

§. CCXI. Contraria his (§. CCX) symptomata omnino sunt ea, quæ *nervosa*, sive *maligna*, & *typhodia* vocavimus, qualia nempe in febribus *lentis nervosis malignis*, sive typhis nervosis aliter dictis se exerunt. Siquidem æger, antequam variolis corripiatur, diu languet; & deinde iis correptus languere multo magis pergit; febris non magna est; pulsus debilis, parvus, celer, inæqualis; animus abjectus; color faciei pallidus; aspectus tetter, & tristis; urina aquea, & cruda; sitis exigua; calor mitis, & quandoque naturali minor; caput grave, ac facile vertigine affectum, cum tremore artuum, nausea, vomituritione, ægritudine, comate vigili, subdelirio, & lassitudine universali. In maligniori casu tanta est sensibilitatis, irritabilitatisque depressio, ut nulla ægritudo, nullus vomitus, nulla jactatio ægrum fatiget. Sæpe in hujusmodi statu, & stupore sex, septem, octo, vel novem dies transiguntur. Tandem exanthemata variolosa erumpunt, plerumque mali moris, pallida, cruda, depressa, umbilicata difficulter prodeuntia; quæ nunquam, ut par esset, maturescunt. Plana enim flaccida, ferme inania remanent, aut in vesicas, ampullasque humore crudo, aqueo, ichoroso plenas confluunt, donec sub finem, quæ faciem tenent, in crustam horridam, nigram, aut luridam cineream, & cadavericam, apprime adhæsam (a) desinunt.

Symptomata tertii generis.

§. CCXII. Putrida demum symptomata adesse dicimus,

(a) HUXHAM. *l. c.*

cimus; cum sanguis ita variolis liquescit, & dissolvitur, ut pene putrescere videatur. Tunc sane signa inflammatoriæ diatheseos (§. CCX.) absunt, eorumque loco cuncta phænomena putridam humorum tenuitatem, & facilem corruptionem præseferunt. *Nervosa* (§. CCXI.) vero vel omnino deficiunt; vel, si non desint, cum alcalescentiæ, dissolutæque sanguinis compagis symptomatibus conjunguntur. Fœtet vehementer oris halitus, fœtet sudor, urina fœtet; pulsus languent, & pressioni vel levissimæ se submittunt, molliterque subsiliunt; hæmorrhagiæ effrenes corpus exhauriunt, vires prosternunt; pustulæ variolosæ nigricant, & gangrænosæ evadunt; & sæpe, simul ac effloruerunt, sanguineæ videntur, sanguinemque facile fundunt. Id maxime evenit, ubi variolæ exiguæ admodum sunt, & distinctæ cum signis tamen malignitatis, aut calidiori regimine præter modum urgentur, aut in scorbuticam dyscrasiam inciderint. Exempla supra (§. CXCVII. & CXCVIII) reperies. Caveto autem, ne has confundas cum aquosis, ichorosis, & crystallinis, siliquosisque (§. CXCIX), quas a vere putridis omnino secerni oportet. Differentiæ igitur istæ a symptomatibus indicatæ (§. CCX. CCXI. CCXII.) animadversionem summam merentur, ne in administrandis remediis turpiter, (*a*) erremus, ut suo loco patebit.

PRO-

(a) *Id. ib.*

PROGNOSIS.

Signa prognostica vel antecedentia sunt; vel comitantia.

§. CCXIII. At non satis est Medico morbos per suas notas cognoscere; aptamque iis curationem adhibere; nam sæpe morbi, etsi perspecta sit eorum natura, quodcunque tamen artis conamen eludunt, atque aspernantur; aut contra ægri, ignoto licet Medicis morbo, vel naturæ solius, vel fortuita artis ope convalescunt. Quo fit, ut ex adverso, vel secundo morbi exitu de medici præstantia judicium ferri nequeat. Non desunt funera vel sapientioribus, nec imperitissimis interdum triumphi. Sed summa veri, & sapientis medici laus in eo versatur, ut quid spei, aut discriminis morbus habeat, quo contendat, quem finem assecuturus sit, recte, prudenterque prævideat, ac præsagiat. Quod quidem nemini unquam licuerit; nisi peritissimo, exercitatissimoque Artifici. In hac igitur Medicinæ parte eum excellere oportet; qui a vulgaribus, ignarisque medicis distingui velit. Itaque cum variolæ multiplicis generis sint, magnitudinemque periculi non unam habeant, neque exitum unum consequantur; rem non inutilem, neque supervacuam fecero; si quæcumque longa clinicorum observatione comperta habemus ad præsagiendum, in unum coacta, & digesta oculis cujusque subjiciam. Quia vero ex his alia, quæ futuræ variolæ sint, edocent; alia præsentium naturas, atque eventus ostendunt; idcirco ea in *antecedentia*, & in *comitantia* recte tribuuntur. De illis primum dicam, deinde de alteris.

Signa quæ benignas pollicentur, & contra. Constitutiones calidæ, & humidæ, & morbi putridi, exanthematici dominantes malignas variolas reddunt.

§. CCXIV. Quærendum primo est, qua æger valetudine ante usus sit; an bene habuerit, an bono corporis habitu præditus exstiterit, num commode, & tranquille vitam duxerit? Tum enim variolas melioris notæ expectari licet, utpote quæ bonam, vel malam corporis humorumque temperiem plerumque sequuntur. Contra cacochymia, debilitas morbos toleratos subsequens, prava victus ratio, mœror, vini abusus, nimia cibi, carnium in primis, & rerum farinacearum voratio, tumores strumosi, scorbutica, venerea, herpetica, scabiosa, phthisica labes, complicatio vermium, aliorumque morborum de perniciosa variolarum natura suspicionem injiciunt. Suspicionem inquam; nam ex cachexia, scrophulari morbo, spina ventosa, aliisque mali habitus affectibus certo prædici nequit variolarum futura malignitas; quod in his interdum benignissimæ variolæ observatæ sint. Hinc HAENIUS (a) recte conclusit, inquiens: *mala corporis prædispositio incerta admodum lege vel auget, vel non auget periculum morbi.* Attamen habitus corporis mediocriter pinguis (*); cutis mollis, & albida; color nitidus, facies læta, & serena; oculi hilares qui-

(a) *Rat. cont. T. I. Cap. V.*

(*) Pueri valde pingues, atque obesi, variolis confluentibus correpti vehementer periclitari dicuntur a Cl. VARNIERIO (*Journ. de Med. T. V. p.* 152.), quod universa pinguedo in pus vertatur, citissimeque gangræna, & corruptio superveniat.

quidem, sed non nimis vividi, nec scintillantes benignas utplurimum variolas pollicentur: contra malignas, deterioresque corporis gracilitas, cutis arida, & dura, color fuscus, aspectus gravis, & tristis, oculorum languor, aut rubor, pilorum nigredo, vocis asperitas, & raucitas. Hinc ætas variolis opportunior est trima, aut quadrima, aut quæ a quarto anno ad decimum quartum ad summum concluditur, quam nimis tenera, aut provectior, aut, quod pejus est, senilis. Magni refert, genus a parentibus ducere, qui benignas variolas habuerint, non plethora laborare, nec corpus hæmorrhagiis exhaustum esse: nam his contraria variolas mali moris prænunciant, quamquam magnis prægressis evacuationibus variolas interdum benigniores supervenire viderit (*b*) MEADIUS. Nec meliores in mulieribus utero gerentibus, puerperis, & inordinate, aut difficulter menstruantibus, aut recens nuptis expectandæ sunt (*c*) (**). Multum etiam ad variolarum benignitatem confert constitutio temporum salubris, & morborum malignorum, aut putridorum non ferax; nam si prægressæ tempestates, uti sunt calidæ & humidæ, corpus impurum reddiderint, atque sanguinem ad corruptionem proclivem fecerint; aut jam morbi exanthematici, maligni, putridi, aut inflammatorii dominentur, tum fieri non potest, quin variolæ quoque aliquid de eorum malignitate, ac natura sibi arripiant.

Spo-

(b) *L. c. cap. IV.*
(c) ROSEN. *des Malad. des enfans p.* 130.
(**) Omnes utero gerentes, quas vidit VARNIERIUS (*l. c.*) variolis correptæ abortum passæ sunt.

Sporadicæ benigniores epidemicis. Epidemicæ aliæ benignæ, malignæ aliæ. Mitiores initio, & fine. Discretæ plerumque benignæ. Confluentes contra. Inflammatoriæ minus periculosæ malignis, & putridis.

§. CCXV. Dispicere deinde oportet, variolæ ne sporadicæ, an epidemicæ vagentur? Illæ generatim sunt his benigniores. Si epidemice oberrent, in earum benignam, aut perniciosam indolem inquirendum est. Sunt enim quædam epidemicæ constitutiones valdæ benignæ, aliæ contra malignæ, & deteriores. Plerumque in tempestatibus salubribus mitius ingenium obtinent, præsertim si parum temporis ab ultima epidemica constitutione elapsum fuerit; malignius vero, si jamdiu variolæ siluerint. Initio epidemiæ, aut sub ejus finem variolis corripi præstat, quam in ejus augmento, & statu; tempore etiam verno, aut autumnali, quam æstate præfervida, aut hieme algenti (*); corpore puro; & ventre a sordibus vacuo, quam contra. Epidemicæ enim, sicut morbilli solent, februario, & martio mensibus caput efferunt, æstate ferociunt, autumno mitescunt. Hinc initio, & fine benigniores plerumque sunt. Discretæ item plerumque vacant periculo, si rite curentur, & malignitate expertes fuerint. Confluentes, cohærentes, & mixtæ periculi plus habent, in primis malignæ. In universum si signa adsint

(*) LUDWIGIUS contra opinatur, variolas *æstate & hyeme ut plurimum benigniores* esse, *quam vere, & autumno* (1). Idcirco temporum & epidemiæ constitutionem inspicere oportet. Nihil enim tam perpetuum in Medicina est, ut aliter interdum non accidat.

(1) *Instit. med. Clinic.* §. CLXXXII.

adsint diatheseos inflammatoriæ (CCX.), vires vigeant, & malignitatis notæ deficiant, ut ut vehemens morbus & periculosus sit, levari tamen, & mitigari plurimum eum posse congrua curandi ratione, sperandum est. Contra viribus languentibus, ut in variolis nervosa symptomata habentibus, sive malignis (§. CCXI.), aut in putridis, & ad corruptionem vergentibus (CCXII.) irritus cedit quicumque artis (a) conatus.

Malignarum variæ species, & earum periculum.

§. CCXVI. Dum singularum historiam supra tradidimus, notasque cujusque generis proprias enumeravimus, subinde non prætermisimus eas quoque attingere, quæ mitiorem, aut graviorem morbi gradum, & prosperiorem, aut funestiorem eventum significant. Quare non est, cur ea omnia, quæ ad hunc locum spectarent, repetamus; cum quilibet illinc sibi ea comparare possit. Ibi quæ ex confluentibus perniciosiores sunt, nimirum *erysipelatosæ* (§. CXCIII. CXCIV.), *morbillosæ* (§. CXCV.), *cohærentes* (§. CXCVI.); *sanguineæ*, *gangrænosæ*, & *putridæ* (§. CXCVII. CXCVIII.), *crystallinæ*, sive *lymphaticæ*, & *siliquosæ* (§. CXCIX.); & reliquæ, satis abundeque, ni fallor, eas explicavimus. Quod vero speciatim attinet ad *sanguineas*, hæ multo periculosiores *crystallinis* habentur; *verrucosæ* autem *crystallinis*, ubi vere malignæ sint: crystallinæ videlicet, quia numquam suppurant. Scire tamen convenit, has interdum vel cutanea exspiratione evanescere, vel urinæ copia densiorem earum materiam excerni posse. Atque *verrucosæ* majus periculum afferre dicuntur, quia nec suppuratione, nec

(a) STORCK. *Instruz. med. pratic. P. I. p.* 278.

nec aliis excretionibus solvi queunt. Hinc RHASES (*a*), & MEADIUS (*b*) mortiferas eas declarare non dubitarunt; quod tamen de malignis intelligendum puto.

Prognostica cujusque stadii. Primi stadii. Signa salutaria. Signa exitiosa. Innapetentia interdum innocua. Febris quomodo consideranda. Brevius aut longius primum stadium quid indicat. Quando vomitus, & jactationis defectus bonus, aut malus. Urinæ significatio. Exanthemata quid?

§. CCXVII. His generatim præcognitis ad ea transeundum est, quæ speciatim in quolibet variolarum cujusque generis stadio præsagitionum adjuvant scientiam. In primo stadio rarum periculum perhibetur (*a*), nisi a dentitione, vermibus, aut aliis morbis conjunctis impendeat. In eo autem dolor capitis, & dorsi levis; calor mitis; sitis moderata; pulsus æqualis, parum a naturali recedens; vires validæ; nullus, aut parvus vomitus; respiratio facilis, & lenis; somnus tranquillus, & reficiens; nulla ægritudo, aut jactatio; appetitus satis bonus; nulla in abdomine molestia mitissimas, benignissimasque variolas (§. CLXIX.) præmonstrant (*b*), ut manifestum plane est. Quo longius ab hoc placidissimo genere discedit morbus, eo gravior. Hinc acuti capitis, & lumborum dolores; sitis ingens; sudores profusi; vomitus creber, & permolestus; jactatio, ægritudo, vigilia, aut sopor, pulsus vehe-

(a) *De Variol. cap. VIII.*
(b) *L. c. cap. 3.*
(a) SCHACHT. *l. c. cap. XIII. §. VIII.*
(b) LOBB. *de la petit. verol. T. I. Introd. p. XLIX.* ROSEN. *Malad. des enfans p.* 130.

hemens, varius, aut, quod deterius est, parvus, inæqualis, debilis cum virium prostratione; pedum, & manuum tremores, præsertim quando aut tanguntur, aut moventur; ventris tormina; nausea; ciborum fastidium; respiratio difficilis, anxia, anhelosa gravitatem, malignitatemque (*c*) patefaciunt. Sed maxime animum advertere debemus ad dolores, si qui sunt, in aliqua parte defixos, qui pleuriticum, colicum, ischiadicum, aliumve a variolarum symptomatibus alienum simulant. Nam hi, quod sæpe vidi, non modo variolarum eruptionem ad nonum interdum diem usque retardant, verum etiam malignissimas, & pene lethiferas variolas antecedunt. De ciborum vero fastidio, dummodo alia prava symptomata absint, non valde sollicitos nos esse oportet, nam pluries variolæ satis benignæ occurrunt, in quibus ad morbi usque finem sine ullo detrimento vix quidquam cibi præter potum, aut vini tantillum ab ægris capitur. Quod ad febrem attinet, cavendum est, ne prima accessionis species benignior decipiat: sed tota ejus ab exordio ad eruptionem usque pustularum ratio & progressio (*d*) perpendenda est. Pro longiori, aut breviori primi stadii extensione benignior, aut malignior variolarum natura, HOMIO (*e*) asseverante, se habat. Sed id universim nequaquam verum est. In discreto potius genere monitum ejusmodi locum obtinet. Defectum vomitus, & jactationis, & quamdam quietis speciem cum MORTONO supra (§. CXCIII.) retulimus inter signa variolarum pessimi moris. Verum tum solum eventu hæ comprobantur, cum æger vim mor-

(c) *Idem l. c.*
(d) AZZOGUID *l. c. p. XIV.*
(e) *L. c.*

morbi non percipit ob summum naturæ languorem, & quasi attonitus jacet, comate oppressus cum pulsu debili, urina tenui, reliquisque pravis, malignisque signis ibidem (§. CXCIII. CXCIV) memoratis. Ceterum urina, quæ colorem habet vini canariensis, optimæ notæ (*f*) censetur, præsertim cum enæoremate, aut hypostasi lævi, alba, copiosa sine aliis malis signis. In hoc quoque stadio, aut initio sequentis interdum peticulæ, & maculæ purpureæ erumpunt, itemque sanguineus mictus, hæmoptysisve accedit mala semper significatione, sed nonnumquam adeo exitiosa signa hæc sunt, ut ante eruptionem variolarum, aut ea vix apparente ægri (*g*) intereant. Id in primis evenit in variolis epidemicis anni 1681., in quibus maculæ purpureæ, antequam variolæ prodirent, apparebant, & prætmaturam mortem (*h*) afferebant.

Secundi stadii prava signa. Paucæ variolæ in facie, bonum. Quando alvus laxa non damnanda. Pustularum depressio, & febris continuatio mala. Delirium post eruptionem pessimum. Infida delirii remissio. Præsagia ex faucium & narium statu.

§. CCXVIII. In altero stadio pro symptomatum varietate varios quoque discriminis gradus habent (*a*) Variolæ. Pustularum eruptio præceps, præmatura, nempe intra sexaginta horas conspicua, conferta, minuta, & copiosa, præsertim in facie reprobatur; itemque, si statim confluant, aut acriter pruriant, ma-

(f) LOBB. *l. c.*
(g) SYDENH. *Diss. epist. p.* 404.
(h) *Id. ib.*
(a) SCHACHT. *l. c.* §. *XXII.*

malæ habentur, & contra (*b*). Quo pauciores faciem impetunt, utplurimum eo mitiores esse (*c*) consueverunt. Si incipiente eruptione alvus laxetur, profluatque, malum (*d*), in primis in discretis, aut confluentibus adultorum: quamquam hoc minime perpetuum est. Interdum enim ejusmodi alvi fluxu gastrica, & biliosa cacochylia, quæ morbum graviorem redderet, utiliter subduci visa est. Quo magis pustulæ deprimuntur, & quo minus post eruptionem febris se se remittit, eo gravius imminet periculum, & contra. Delirium, quod eruptionem subsequitur, terrere (*e*) debet, & multo magis phrenitis quarto post exclusas variolas die superveniens, quia perniciem (*f*) ominatur. Nec delirio remittenti licet confidere, & spem inde alere, si eadem febris vis (*g*) perseveret. In hoc ipso stadio inflammatio faucium, difficilis deglutitio, respiratio frequens, anxia, intercisa interiores quoque partes variolosa materia occupari non sine periculo, significant (*h*), in primis si ore hiante, & naribus obstructis spirare æger cogatur. Contra nares, & fauces liberæ, & circa nasum paucæ pustulæ bonum præsagium (*i*) præbent.

Ter-

(b) ROSEN. *l. c.*
(c) HOM. *l. c.*
(d) ROSEN. *l. c.*
(e) HOM. *l. c.*
(f) MEAD. *l. c. cap. 3.*
(g) HOM. *l. c.*
(h) LOBB. *l. c. p. LIII.*
(i) ROSEN. *l. c.*

Tertii stadii signa prognostica. Suppuratio bona ; aut mala .

§. CCXIX. Tertii stadii prædictiones ex suppurationis ratione potissimum ducuntur . Optimum , & naturæ legibus consentaneum est suppurationem diebus septimo, octavo, nono , decimo , undecimoque in pustulis faciei ; deinde in reliquis partibus duodecimo , & decimo tertio die fieri cum sensu doloris , aut cum magna sensibilitate in locis , ubi pustulæ sitæ sunt ; bonumque indicium est, eas turgere, plenas humore tendi , reniti , dolere (*a*). Hinc eo major salutis spes affulget, quo variolæ ad suppurandum paratiores (*b*) existunt , quoque magis earum intervalla rubent, colore videlicet rosis Damascenis (*c*) simili. Contra si pustulæ , aut earum interstitia palleant , aut liveant , aut variolæ rugosæ sint, flaccidæ, & dolore vacuæ , aut in medio subsidant , aut nigricent, aut peticulis ex atro purpureis stipentur, mortem in propinquo esse (*d*) scito . Pus vero album, viscidum , lente flavescens , vesiculas perfecte opplens bene auguratur; male fuscum, tenue, aut præmature flavum , aut nimis paucum . Palpebrarum tumor circa diem octavam , & capitis inflatio circa nonæ diei initium , atque ad undecimam usque protracta faustum eventum (*e*) promittit .

Ex

(a) LOBB. *l. c. p. XLIX.* ROSEN. *l. c.*
(b) MEAD. *l. c. cap. 3.*
(c) SYDENH. MORTON., HOM. *l. c.*
(d) HOM. *l. c.* ROSEN. *l. c.* SAGAR. *l. c. p. 20.*
(e) LOBB. *l. c. p. 50.*

Ex facie præsagia. Signa ex ptyalismo. Ex stridore dentium. Dies fatalior qualis? Quid variolarum copia, aut paucitas? Ptyalismi bonæ, aut malæ notæ. Febris suppuratoria quid periculi habeat. Ejus absentia cum tranquillo somno, & facili respiratione.

§. CCXX. Facies quoque sua signa habet: hanc æqualiter tumere, ut oculi occludantur, aut vix ullo tumore affici, quod quidem in benignissimis variolis plerumque evenit, bonum. At copiosissimis pustulis obsitam esse, nec tamen inde intumescere, aut sola labia, & palpebras tantum inflari (*a*), malum. Quod si facie detumescente, aut ptyalismo cessante, quod die undecima utplurimum contingit, non cito primum brachia, & manus, deinde crura, & pedes successive intumescant, pene mortiferum (*b*) est. Collapsus variolarum, nisi ptyalismus, aut alia copiosior excretio opem ferat; itemque ptyalismi defectus in confluentibus adultorum augurium triste dabit; nam ptyalismus summopere necessarius atque utilis est non modo in confluentibus, sed etiam utilitate non caret in discretis, si his, ut interdum accidit, superveniat. Stridor quoque dentium in infantibus, & pueris cum dormientibus, tum vigilantibus, aut convulsio quæcunque alia huic stadio superveniens, jure (*c*) metuenda est. In variolis discretis dies plerumque fatalior esse solet octava; in confluentibus, ut alias diximus, undecima (*d*). Quod ingens vitæ periculum, die undecima fu-

(a) ROSEN. *l. c.*
(b) SYDENH. MORTON. HOM., ROSEN. *l. c.*
(c) SAGAR. *l. c. p.* 55.
(d) SYDENH. *Dissert. epist. p.* 407.

futurum, omnemque fere medelam spernens multo prius prædici potest ex sola pustularum exiguitate, multitudine, & frequentia. Siquidem in multitudine, aut paucitate exanthematum magna ex parte discrimen, aut spes salutis consistere sæpe (*e*) videtur. Salivæ fluxus ab ipsa eruptione exortus, huc usque perdurans, facilis, liquidus in confluentibus adultorum; aut in puerorum variolis nullus, aut parvus ut salutis spem facit, sic difficilis, viscidus, cito desinens, aut repente suppressus exitium (*f*) minatur. Sed maximum periculum est tam in discretis, quam in confluentibus variolis a febre suppuratoria. Hæc si vehemens est cum dolore capitis, virium defectu, oculorum rubore, anxietate, jactatione, delirio, pectoris oppressione, atque angustia mortem fere certam (*g*) intentat. Contra tutissimum est toto hocce stadio parvam, vel nullam febrem esse, somnum tranquillum, respirationem facilem, & (*h*) æqualem.

Tertii stadii præsagia. Alvi fluxus. Ptyalismi suppressio. Dolor osteocopus. Singultus, & ulcera oris, & faucium.

§. CCXXI. Ut in duobus primis stadiis, sic in tertio alvi fluxus, nisi ex cacochylia gastrica fuerit, quod jam supra monitum est, plerumque ut noxius in discretis, & benignis (*a*) damnatur. In confluentibus

(e) *Id. ib. p.* 404.
(f) MORTON., ROSEN., SCHACHT. *l. c.* §. *XXIX.*
(g) SYDENH., ROSEN. *l. c.*, SCHACHT.
(h) ROSEN. *l. c. Bona respiratio*, inquit BAGLIVIUS, *in variolis est unum ex optimis signis, licet sint gravia cetera, ut centies observavi. De respirat. in acutis.*
(a) LOBB. *l. c. p.* L.

tibus vero puerorum non modo totum fere morbi cursum comitatur, ut suo loco notavimus, verum etiam utilis esse consuevit, subtrahendo aliquam exuberantis materiæ variolosæ portionem. Frigore suscepto si supprimatur ptyalismus, periculosum. Hoc ipso tempore dolorem osteocopum cum magna inquietudine interdum supervenientem, si viginti quatuor horas non excesserit, salutarem; ultra vero hunc terminum protensum, lethiferum jam supra (§. CCIX.) ex SAGARIO (*b*) pronunciavimus. Singultum quoque sub finem hujusce stadii, vel circa initium sequentis moveri, aut ulcera in ore, & faucibus nasci, haud vacat (*c*) periculo. Funesti quoque habentur horrores, aut rigores, qui in augmento morbi, aut sub ipsa febre secundaria ægros (*d*) corripiunt.

Quarti stadii præsagitiones. Calor. Alvi solutio. Tormina, dejectiones. Tumor epigastrii. Alvi adstrictio. Linguæ status. Sitis. Urina. Micturitio. Delirium. Convulsio. Carotidum vibratio. Signa bona ex deglutitione facili, lingua naturali &c. Exsiccatio pustularum.

§. CCXXII. Calor temperatus non modo in tertio, sed etiam in quarto stadio notis salutaribus adnumeratur. Alvus die duodecimo, aut decimo tertio moderate fluens, aut laxata ita, ut vires non proterat, cum in variolis confluentibus, tum in discretis malignis plurimum morbo levando, solvendoque con-

(b) *L. c. pag.* 19.
(c) LOBB. *l. c. p. LIV.*
(d) HUXHAM. *de aere, & morb. epid.* T. I. *pag.* 37.

(*a*) confert. Contra nimius alvi fluxus cum torminibus sine levamine; dejectiones pure, aut sanguine mixtæ; epigastrii tumor, & dolor gangrænam ventriculi, aut intestinorum indicans; aut alvi adstrictio pertinax, item lingua nigra, aphthosa, arida, siticulosa; humidi desiderium, & ejusdem avida suctio periculi magnitudinem, & quidem quam proximi ostendunt. Sed exitiosa fere sunt urinæ paucæ, raræ, pallidæ; inanis micturitio; delirium; convulsiones; & demum arteriarum carotidum, & temporalium micatus crebriores, patentioresque, dum in carpis languent, deficiuntque. His enim non modo phrenitis, verum mors ipsa indicatur. Salutem vero sperare licet, si deglutitio facilis sit, si lingua naturalem modum servet, si nullus interior dolor (*b*) discruciet; si pustularum exsiccatio eodem prope ordine, quem tenuit eruptio, procedat. Pustularum vero exsiccatio vel nulla, vel tarda nimis, itemque repetita crustarum (*c*) repullulatio, non expers sane discriminis est.

Quædam aliæ observationes circa prognosim. Peticulæ, mictus cruentus, variolarum suppressio, febris secundaria. Graviditas. Urina inscio ægro reddita. Sudores. Phymata. Quinam phymatis magis obnoxii. Tumores glandularum, & ulcera tonsillarum. Observatio Sagarii.

§. CCXXIII. At supersunt quædam aliæ observationes generaliores, quas scire maxime expedit, ut præsagiorum doctrina cumulatior habeatur. In universum peticulæ, & mictus cruentus, quocunque sta-

(a) LOBB. *l. c. p. LI.* ROSEN. *l. c.*
(b) *Id. ib.*
(c) *Id. ib.*

stadio accesserint, item suppressa ex toto variolarum eruptio, febrisque secundaria, quæ rationem multitudinis pustularum sequitur, sunt aditus præcipui, quibus ad interitum (*a*) ducitur. Gravidæ mulieres, si variolis prehendantur generatim non modo facile abortiunt, verum etiam cum ob *febrem puerperalem*, quæ sæpe eas invadit, tum ob hæmorrhagiæ metum gravissime plerumque vita periclitantur. Hystericæ affectiones, spasmi, frigus horrificum, rigorve pessime (*b*) audiunt. Urinæ emissio, aut alvi dejectio inscio ægrotante; sudores profusi, aut viscidi & frigidi, aut ephidrosis, sive sudatiuncula tenuis, aut guttatim exstillans fere mortis prodromi (*c*) habentur. Tubercula, sive phymata rubra, crebro sub finem morbi exterius se prodeunt, membranamque adiposam occupare consueverunt. Si suppurationem subeant, citoque aperiantur, ut plurimum criticæ evacuationis vice funguntur: at non suppurantia, aut non opportune, & in tempore aperta alterutrum denotant, videlicet vel deficientis naturæ conatum, vel materiæ purulentæ (*d*) ad interiora regressum. His vero tuberculis frequentius obnoxii sunt illi, qui mictu cruento laborarunt, & ope acidi vitriolici, & vesicantium, ut animadvertit (*e*) MEADIUS, evaserunt. Sed hi in tumores etiam glandularum non suppurantes, & gangrænosa tonsillarum ulcera incidunt. Ex quo patet, virus variolosum nulla alia ratione tutius, meliusque e corpore efferri (*f*) excernique, quam suppurationis

R 3 via,

(a) SYDENH. *l. c. p.* 413.
(b) LOBB. *l. c. p. LIII.*
(c) *Id. p. LIV.* ROSEN. *l. c.*
(d) *Id. ib.* SAGAR. *l. c. p.* 20.
(e) *L. c. cap.* 3.
(f) *L. c. p.* 21.

via, atque adjumento. Non nullos SAGARIUS vidit, qui præter variolas suppurare solitas *crystallinis*, & *verrucosis* simul affecti erant. Hi suppurationis tempore sui quasi obliti, incuriique jacebant, donec inopinato quasi e vita excederent, quod supra (§. CXCIX.) jam ex eodem retulimus. Mirabatur autem, eos neque tum febricitasse, neque unquam facie intumuisse, neque ullum ferme salivæ fluxum expertos (g) fuisse.

CURATIO.

Curatio in apparatu. Quid natura in variolis moliatur. Qua ope? Motu quodam simili fermentationi. Miasma variolosum agit fermenti instar. Motus naturæ quomodo regendi? Maxima curæ pars in diætetico regimine.

§. CCXXIV. Absoluta, ut potui, accuratissime variolarum historia, conquisitisque undique illustrium Medicorum observationibus in quibus prolixitate, & copia maluimus, quam inopi brevitate peccare: nunc, qua ratione earum curatio instituenda sit, exponere aggrediar. Sed primum animadvertendum est, naturam ut in ceteris exanthematicis morbis, sic quoque in variolis summa ope niti, ut principium illud heterogeneum, quo ipsa instigatur, ad cutim (§. IV.) critice protrudat, seque exiguis phlegmonibus ibi inductis, atque in pus bonæ notæ conversis ab omni noxio humore liberet. Id autem etsi non nunquam leni, & ferme insensibili motu moliatur, plerumque tamen febris cujusdam manifestæ concitatione ipsa consequitur: quæ *febris apparatus*, sive *contagii*

(g) L. c.

tagii (§. CLXVII) appellari solet. Hæc vero certo quodam gradu, & tempore eget, quo miasma variolosum præparari, extricari, & expelli queat, non secus ac in fermentationibus usuvenit, ut liquor fermentans heterogeneas, impuras, inutilesque substantias secernat, ac dimittat. At illud miasmatis variolosi proprium videtur, quod non modo quamdam fermentationis veluti speciem exsuscitet, verum etiam fermenti instar plus minus sanos humores in sui naturam transmutet, sibique assimilet. Hinc consequens plane est, ut, si naturæ motus iste neque excedat, neque deficiat, nullo unquam artis auxilio perturbari debeat, sed sini, donec suum opus perficiat, & compleat. Si vero aut torpeat nimis, & præter modum cunctetur inefficax, aut contra vehementius, quam oportet, concitetur, turbasque cieat: tunc eum prudenter, & caute sollicitari, aut cohiberi conveniat (*). Sed in primis quam diligentissime curandum est, ut, quoad fieri potest, minima humorum assimilatio a varioloso fermento præstetur; id quod in regimine potissimum diætetico rite instituto pene totum contineri, vix est hodie, qui ultro non fateatur.

(*) Hæc respondent optimis documentis, quæ SYDENHAMIUS de variolis regularibus ann. 1667. 68. 69. scribens (*Oper. sect. 2. cap. 2. p.* 159. *edit. Patav.*) nobis reliquit, ubi ait indicationes esse, *ut æquabilis ille tenor ebullitionis in sanguine conservetur, qui neque nimis propere separationem nimia sua vi perficiat, neque tamen torpido nimis motu eamdem remoretur, vel non satis idoneam præstet*; 2. *ut abscessuli, pustulæve summa cura substineantur, quo debita tempora percurrentes, tandem contentam in se materiam omnino avehant, ipsæque etiam evanescant.*

Damna caloris lecti, & cubiculi. Quamdiu extra lectum manere ægri debeant. Exceptiones quædam. Quibus extra lectum manere non licet, quodnam aliud auxilium adhibendum.

§. CCXXV. Nihil enim magis conferre ad febrim præter modum augendam, humoresque sanos varioloso tabo assimilandos asseritur, quam lecti, & cubiculi nimius calor (*a*). Hoc scilicet sanguinis æstus, & fervor, qui in *Variolarum apparatu* motui, & fervori fermentationis valde affinis est, sic excandescit, intenditurque, ut cuncti prope humores, amissa priore blanda natura, novam, pravam, analogamque varioloso fermento qualitatem adipiscantur. Quapropter SYDENHAMIUS suadere passim non desinit, ægros non ante lectulo addicendos esse, quam tota variolarum eruptio in conspectum venerit; id est non ante sextum ab initio morbi diem, sive ab eruptione incepta tertium, aut quartum. Quin etiam post hosce terminos lecti calorem ita suspectum habet, ut ex eo vigilias, phrenitidem, aliaque periculosa symptomata derivare (*b*) non dubitet. Quamobrem continuo subjicit, ægrum post sextum etiam diem extra lectum interdiu, quoad per vires licuerit, detinendum esse, præsertim cum pustularum frequentia, & copia tanta sit, ut fræno, & moderamine coerceri debeat. Tunc vero non amplius e lecto eximendum, cum acrior pustularum dolor, aut animi ad deficiendum propensio decubare, & quiescere eum cogat. Concedit tamen in variolis discretis benignis (*c*), itemque ubi sanguinis copia per ve-

(a) *Diss. epist. p.* 406.
(b) *Ibid. p.* 403. *&* *p.* 406.
(c) *Ib. p.* 407.

venam sectam minuta est, minorem esse extra lectum manendi necessitatem; quandoquidem in his non adeo vehementer effervescit sanguis, neque tantus est memoratæ assimilationis timor. Excipit quoque casum, in quo ante variolarum eruptionem eclampsia, sive morbus comitialis accesserit; nam tunc lecto tradendum esse ægrum, & cardiacis medicamentis cum paregoricis junctis, in primis laudano liquido ad paucas guttas propinato, & cantharidibus nuchæ impositis variolas ad cutim alienandas (d) jubet. Neque pariter eos e lecto eximendos existimat, qui *ægritudine vehementiori*, *intensiori febre*, *vomitu enormi*, *vertigine*, *artuum dolore*, *quasi rheumatismo* laborarunt, & *similibus contra indicantibus* afficiuntur. His enim, ubi maxime sanguinei, ætateque florentes sunt, quia lecto abstinere non possunt, opem ferre nitebatur sanguinis e brachio missione primum, & deinde aliquot post horis emetico; quibus sic eos relevari vidit, ut *quasi sani lectulo abesse (e)* possent.

Noxæ calidi cubiculi, & aëris non renovati. Nihil utilius aëris aperti, & renovati usu, hilaritate, musica, deambulatione &c. Effecta aëris aperti.

§. CCXXVI. Non modo assidua in lecto cubatio vitanda est, verum etiam cubiculi calor nimius, & diutina in eodem aëre, non renovato, præsertim tempore æstivo, mora. Pernecessarium enim prædicat idem SYDENHAMIUS (a) aëris puri, & recentis accessum. Nec ab eo dissentit MEADIUS (b), ubi aeris

(d) *Ib. p.* 415. & 420.
(e) *Ib. p.* 422.
(a) *L. c. p.* 407.
(b) *De variol. cap.* 3.

aëris puri, novi, & subfrigidi laudes; calidi vero; clausis, halitibusque infecti noxas commemorat, utpote qui respiratione anxiam, & difficilem reddit, & pustularum numerum adauget, unde inflammationes, & gangrænæ postremo insequuntur. Confirmantur hæc omnia a fidissimo SYDENHAMII sectatore, & clinico expertissimo ANTONIO HAENIO (*c*), qui non cessat summis celebrare laudibus crebram aëris renovationem, & diligentem lecti mutationem, stragulorumque, & cubiculi ventilationem. Nihil enim præstantius se nosse affirmat, & cum eo affirmant omnes fere nuperi scriptores, in primis ii, qui inoculationis utilitatem experti sunt, ad variolarum malignitatem cum præcavendam, tum inhibendam, quam longiorem extra lectum interdiu moram, lecti, indumentorumque munditiem, animi hilaritatem, oblectationem, jocos, musicos concentus; & præ ceteris lenem in aëre libero (*d*) deambulationem. Deambulationis vero hujusce saluberrimos, indubiosque effectus a nemine satis mente concipi posse dicunt, nisi ab eo, qui ejus periculum (*e*) fecerit. Asseverant enim, languentes, anxios, immani æstu, & febri prope conflagrantes, statim ac in aërem apertum transferuntur; & manibus assistentium suffulti ad deambulandum leniter impelluntur, brevissimo temporis spatio recreari; alacres fieri, vires resumere; spiritum liberius ducere, exhilarari, & sensim sine ullius subsidio huc illuc vagari; febrimque quam plurimum defervescere; pulsu arteriarum citissime ad pacatiorem rhytmum (*f*) restituto.

Qua

(c) *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. num.* 4.
(d) *Id. ib. num. 9.*
(e) STORCK. *Instruz. med. pratic. T. I. p.* 271.
(f) *Id. ib.*

Qua ratione aër recens tam bonos effectus præstet. Variolæ in aëre aperto facilius prodeunt. Si tamen interdum eruptio retardetur, non valde id nocet.

§. CCXXVII. Neque mirum cuiquam videatur, tot emolumenta a puriore, liberioreque aëre permanare; quandoquidem nemini in hac physices, ac physiologiæ luce ignotum esse potest, puri & novi aëris accessu non modo calentem, atque effluviis refertam ægrotantis atmosphæram, quæ respirationi non minus, quam exspirationi insensibili fere inepta reddita est, procul ab ejus corpore dispergi; calorem paullatim contemperari, & minui, pulmones facilius ad ducendum spiritum dilatari, & sanguinis fervorem, & quasi dixerim fermentationis speciem, qua ebullit, effervescitque, compesci: verum etiam utramque insensibilem exspirationem, cutaneam videlicet, & pulmonarem promoveri, extrorsum quodammodo allici, attrahique lege affinitatis, & chymicæ cujusdam solutionis, quam præstat aër purus, & recens, sicque variolosi miasmatis fortasse partem, quod sane magni refert, insensibili exhalatione efferri, ac disperdi. Quæ omnia tanto in pretio habentur a magnis viris, ut inanem timorem eorum, qui ab aëre libero, & aperto variolarum eruptionem impediri, aut earumdem retrocessum induci credunt, fidenter aspernentur, ac derideant, constanti, & diutina, ut ipsis videtur, experientia convicti, variolas in ejusmodi aëre facilius, certius, tutius, ac magis regulariter (*a*) ad cutem prodire solitas esse. Si quis tamen objiciat, ab ejusmodi regimine interdum pustularum eruptionem retardari visam, quod ne-

(a) STORCK. *l. c. p.* 272. 273.

negari omnino nequit, ex hoc minus periculi impendere assevérat SYDENHAMIUS, quam ex illa humorum depravatione, quæ regimen contrarium subsequitur, quæque in caussa est, ut die porro undecima ob innumeras variolas suppurationem subeuntes exorta vehementior febris ægrotantem occidat (*b*).

Præcepta tradita limitantur. Discrimen, inter variolas insititias & naturales. Hinc curatio diversa.

§. CCXXVIII. Cuncta igitur hæc, quæ de recta lecti, cubiculi, aërisque procuratione, & de aura liberiore captanda, ac de ambulationibus, aliisque animi oblectamentis interdiu, assidueque adhibendis ex magnorum virorum sententia, & præceptionibus hactenus (§. CCXXV. ad §. CCXXVII.) exposuimus, semper præ oculis ita habenda sunt profecto, ut nunquam nobis e memoria excidant, utpote & rationi consona; & multorum firmata experimentis. Nolim tamen quis credat, hoc regiminis genus indiscriminatim, & sine ulla limitatione, & quovis anni tempore observandum esse, aut, quia universim in variolis insititiis, & artificialibus felicissime cedit, pari semper eventu in naturalibus, sive spontaneis esse cessurum. Non leve enim inter utrasque discrimen intercedere videtur; quo maxime fit, ut non eadem omnino regiminis, & curationis ratio semper eis accommodari queat. Namque exigua admodum puris variolosi, & quidem benignioris, meliorisque notæ particula ad insititias procreandas adhibetur; quod sane plurimum interest. Loco etiam tutissimo, atque a vitalibus, interioribusque sedibus valde dissito, quasi pedetentim contagiosum miasma inseritur. Corpus, quoad fieri potest, sanissimum, ætas

(b) *L. c. p.* 413.

ætas magis propitia, anni tempus temperatissimum, vernum videlicet, aut autumnale ad inoculationem seliguntur. Quas ob res non solum febris, quæ a *contagio*, sive *apparatu* nomen habet, mitissima esse consuevit; verum vires etiam, appetitus, & reliquæ functiones modice læduntur; variolæ ut plurimum numero paucæ, discretæ, & benignæ erumpunt, ac demum placidissime cetera morbi stadia transiguntur. Non ideo mirandum nobis est, si in aëre libero versari, & deambulare sine molestia, atque a lecto interdiu abstinere, & vigilare sine detrimento inoculati tum possint. Contra in variolis naturalibus major plerumque variolosi contagii vis corpus ingreditur, humores inficit, ac depravat. Ore, naribusque potissimum recipitur, atque adeo caput, cerebrum, pulmones, & ventriculus, viscera certe nobilissima præcipue afficiuntur. Hinc gravior functionum omnium labefactatio. Præterea omnes cujuscunque valetudinis, habitus, ætatis sine delectu morbo subjiciuntur. Quolibet item tempore, etiam minus salubri, uti æstivo, & fervido, aut hiemali, & perfrigido, aut ob alios perniciosos morbos grassantes, malignioremque aliquam epidemicam constitutionem inopportuno hujusmodi pestilitate corripiuntur. Quapropter & febris, quæ inde sequitur, sæpe vehementior, & graviora symptomata, & major virium defectio, ut ægri nec stare extra lectum & multo minus incedere, & gradi sine animi deliquio possint, præsertim si malignæ, & confluentes variolæ futuræ sint, & pessima cum peticulis, aut exanthematis miliaribus complicatio, aliaque ejusmodi non raro faciunt, ut non modo naturales ab insititiis longe differant, sed etiam aliam cum regiminis, tum curationis rationem exposcant.

Quæ

Quæ diligenter attendi debeant, ut regimen rite instituatur. Quid hieme, quid æstate præstet.

§. CCXXIX. Quare & valetudinis statum, & ætatem, & anni tempus, & morborum vagantium constitutionem, & contagii quantitatem, magnitudinemque, & vitalem virtutem sedulo considerari, expendique oportet, & pro singulorum ratione quod magis conveniat, consilium capi. Tuto, exempli caussa, quædam possunt æstate fieri, quæ hieme non sine periculo tentantur; commodeque id ferri a bene valente, aut juvene, aut viro robusto, quod imbecillum, aut infantem, aut tenerum fœminæ corpus, ut scite admonet MEADIUS, everteret. Sed paullo distinctius rem, prout ego quidem sentio, proponam. In universum hiemale frigus accommodatis, cautisque præsidiis temperandum est, ne corrugata, contractaque cutis variolosæ materiæ appulsuræ enixe obnitatur, aut jam appulsam improvide repellat; itemque ne febrilis motus, quo natura utitur ad eam secernendam, excernendamque, ita sufflaminetur, supprimaturve, ut irritus, atque inanis fiat. Opportunum igitur quandoque erit aures præbere MORTONO, & MEADIO jubentibus, ægros primis ante eruptionem diebus lecto concredendos esse, ut leni tepore cutis universa laxetur. Quod etiam fieri expediet, ubi aut ætate, aut habitu, aut vitæ genere, aut morbo densata cutis nimium obriguerit. Nimius vero calor æstivus levibus indumentis, atque aura frigidiore, aut mora aliqua extra lectum temperetur; eademque providentia curabitur, ut ardentior febris, si modum excesserit, intra justos limites redigatur. Æque temerarium est tempore hiberno, aut tempestate algenti perfrigefacere ægrotantes, aut eorum languidam vitalitatem restingue-

guere, (*) quam æstate eos præpostere torrere, & flammæ quasi oleum adjicere.

Media via tenenda. Calor auctus quando prosit. Quando aëris liberi accessus noceat. Cautiones, & præcepta utiliora. Haenii monita.

§. CCXXX. Media igitur via tutissimus ibis, videlicet si neque calore, neque vestimentis ægros suffocaveris, neque frigore, aut nuditate sic afflixeris, ut

(*) Quæ scripsit Cl. LORRYUS in *Commentario* morborum, qui Parisiis anno 1777. regnarunt, adeo ad rem mihi facere videntur, ut me continere non possim, quin ea e gallico in latinum idioma versa huc transferam: *Omnino mihi persuadeo, in re adeo gravi, uti est vita hominum, unumquemque eorum, qui nostram artem necessariis cognitionibus, ac debita probitate profitentur, serio veri studium sequi. Sed quis ab enthusiasmo temperare possit? Timeo equidem, ne aliquid ejus irrepserit in variolarum curationem. Antiqui præter modum cardiacis, & alexipharmacis institerunt. Non laborabo, ut refellam systema jure jam proscriptum.* BALLONIUS, FERNELIUS, & SANCTUSMARTHIUS *ipse, quin esset medicus, in suo poemate de* PÆDOTROPHIA, *declamarunt contra hujusmodi abusum, & disseruerunt de vena vel in media variolarum eruptione incidenda. Proxime elapso seculo* SYDENHAMIUS *regulas sancivit certissimas, quibus medeamur variolis.* FREINDIUS, & MEADIUS, *qui antiquissimam medendi rationem a* RHASI *commendatam, restituerunt, itemque* HELVETIUS, SIDOBRIUS, & HEQUETUS *ostenderunt, quanti facienda sit aeris frigidi introductio, lecti, & vestimentorum munditIes, ususque potionum refrigerantium in morbo hoc, qui in omnibus suis stadiis vere inflammatorius est. Verum ab aliquo jam tempore nonne medici abusi sunt hisce dogmatibus, ægros exponendo frigori immoderato glacialis atmosphæræ, & non*

ut cutanea vasa prope occludantur, aut necessarii naturæ motus penitus intercidant. Vidi multoties algida tempestate tardam, cunctantemque variolarum eruptionem, pustulasque sessiles, aut umbilicatas, ægre se attollentes, quas feliciter explicavit, erexitque lecti, cubiculique calor moderate, prudenterque auctus. Nec caruit semper periculo, vel in ipsa æstate, aëris accessus, temere, aut improvide admissus, præsertim cum variolæ suppurarent, aut arescerent. Metastases ex hac sola caussa, in discreto etiam, & benigno genere, celeriter lethiferas interdum demirati sumus. Funesta ejusmodi exempla nullibi frequentius videre est, quam in plebejorum filiis, quibus res domi angustior est. Hi utplurimum in conclavibus minus spatiosis quidem, sed male ab externis injuriis defensis, & fere undique aëri, vento, & frigori perviis degunt, vixque habent, quo se in lectulis contegant, aut in atriis apertis, aut ante domunculas sub dio versantur, aut huc illuc per publicas vias circumferuntur. Proh quantam stragem in his edunt variolæ! Itaque, quan-

non ne possibili ad interiora variolarum repulsioni anteposuerunt falsam cutis præservandæ sedulitatem, & persuasionem? Tumor faciei, & manuum non ne postulat certum teporem, & harum partium dispositionem quamdam ad evaporationem, blandumque sudorem? Exspiratio ista, quæ certe in atmosphæra glaciali vix obtineri potest, impedita, per lentas, & pravas successiones nonne modo ad pectus, modo ad articulos, modo ad oculos transfertur? In convalescentibus, tempore nimirum, quo tota humorum massa purificari consuevit, nonne regimen diutissime tam quod ad diætam, quam ad atmosphæræ summam in autumno variationem observandum esset? Sed &c. Histoir. de la Societ. Royal de Médécin. T. 2. p. 11.

quando, & quantum præcepta supra exposita usum habeant, quando deserendus lectus sit, quando cubiculum ventilandum, quando in aërem prodire liceat, prudentissimi, & sagacissimi Medici omnino est decernere. Generatim lecti, & cubiculi calor modum non excedat, potiusque ad frigidiusculum inclinet, præsertim quando æstas est, aut febris vehementius exardet, & pustulæ multæ, & quasi furentes prorumpunt. Tumque si nimia siccitas calori aëris juncta sit, magno quoque usui erit cubiculi pavimentum aquâ frigida aspergere, & vegetabilia virentia in eodem collocare, quæ putrida, & phlogistica effluvia absorbere, sicque aërem purificare dicuntur. In aëre vero liberiore & puro admittendo, quoniam cubiculum ab impuris, phlogisticis, putribusque halitibus repurgari subinde convenit, temperamentum aliquod adhibendum est, ne subitum frigus, aut ventus, aut humiditas exspirationi adversa irrumpat, & variolas emicare vetet, aut jam præsentes reprimat. HAENIUS ipse, si quis alius aëris renovandi, & refrigerandi laudator amplissimus, summa cautione opus esse fatetur. Vult enim, ut dum ventilandum cubiculum est, æger in proximum aliud bene clausum se recipiat, quo tutius fenestræ, & valvæ aperiri possint, quin ipse aut frigoris inclementia, aut novi aëris afflatu offendatur. Addit etiam, grabatum, quo cubare solet, ita locandum esse, ut fenestra, aut janua aperta ad aëris renovationem, eum nequaquam directe (*a*) feriat.

Victus ratio qualis? In Lactentibus. In nutricibus.

§. CCXXXI. Diætetices vero (§. CCXXIV.) cum pars non infima sit ipsa victus ratio, de hac quoque

(a) *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. n.* 4.

que aliquid dicere oportet, ut quænam variolis opportunior existimetur, facile cognoscatur. Infantibus adhuc lactentibus non alio alimenti genere opus est, quam consueta lactis suctione. Ad summum si vehementer sitiant, & caleant, ne nimia se lactis copia repleant, concedi iis potest aquæ potus frustulo panis triticei tosti infuso temperatæ, aut ex hordeo, aut oryza, aut gramine decoctæ, aut etiam purissimæ, qua non solum sitis extinguatur, verum humores etiam omnes diluantur, & refrigerentur. Nutricibus vero imperandum est, ut a vino, a nimio carnium usu, a pinguibus, acribus, salitis, aromaticis, aliisque calefacientibus abstineant, & cibis vescantur blandis magnam partem vegetabilibus, non valde jurulentis, ovis recentibus, piscibus fluviatilibus tenerioris texturæ; & potui plurimo, temperatissimo, & diluenti indulgeant. Præ primis autem animi tranquillitati, hilaritatique, quoad possunt, impense dare operam debent.

In pueris, juvenibus, adultisque.

§. CCXXXII. Pueris, adolescentibus, atque adultioribus, si tamen cibum appetant, (nam interdum ab eo summopere abhorrent, ut nihil per aliquot dies sumant) alimenta dentur tenuissima, humectantia, &, ut vulgo vocantur, refrigerantia; cujusmodi sunt cremores hordei, aut oryzæ liquidiores, decoctum panis albi, fructus dulces, vel subacidi, uti pruna, cerasa, fraga, pyra, poma præsertim cocta, & saccharo condita, & similia, quibus etiam alvus blande lenitur, quod primis potissimum diebus maxime conducit. Quod si ab his quoque abhorreant, aliquid identidem juris tenuioris ex ranis, aut ex pulli, vitulique carnibus largiri sine ulla noxa licebit. Novi quosdam omne alimen-

ti genus sine ullo detrimento ad perfectam usque variolarum inclinationem respuisse præter quædam panis frustula vino dilutiori intincta, & subinde vorata: quod in primis usui esse potest in summa nausea, & vomituritione perpetua, viriumque languore magno. Ceterum potui opportuna sunt aqua cum succo mali medici, citrei, aut aurantii, pauco edulcata saccharo; decocta pomorum; emulsa tenuiora ex amygdalis dulcibus, aut seminibus melonum; serum lactis defœcatissimum, atque alia hujusmodi, æstate naturaliter frigida, hieme vero tepentia, aut certe egelida.

Curatio chirurgica, & pharmaceutica in primo variolarum stadio. In mitissimo genere nihil movendum. Naturæ quomodo obsecundandum.

§. CCXXXIII. Quod ad diæteticum regimen, hactenus satis. Reliquum curationis, quod ex fonte chirurgico, & pharmaceutico promi solet, ordinatim modo persequar, singula, quæ cuique variolarum stadio, generi, & symptomatibus administrari debeant, diligentissime, ut par est, enumerans, atque ad æquam lancem expendens. Itaque in primo variolarum stadio si mitissimus morbus sit, ut in benignissimo, & discreto genere (§. CLXIX. & seq.) est, ubi nimirum vel nulla, vel exigua febris cum eo conjungitur, vel ejusmodi ea est, ut pulsus moderatus, atque æqualis, calor mitis, respiratio facilis, & lenis, caput liberum, mens integra, & reliqua symptomata pacatiora non modo plenam variolosæ materiæ separationem, verum etiam pustularum debito tempore suppurationem, exsiccationemque sperandam esse significent; totum negotium Naturæ relinqui oportet, & solo diætetico regimine, blandisque diluentibus eidem recte operanti succurrere sa-

tis est. Ad summum si alvus adstrictior fuerit, enemate aliquo emollienti laxari poterit, ut a sordibus, quæ retentæ molestiam parerent, intestina mature liberentur.

Quando sanguis mitti debeat. Infantes raro egent sanguinis missione. Quando omitti S.M. possit.

§. CCXXXIV. Verum si æger plethoricus vere sit, febris vehementior, pulsus magnus, plenus, & durus, aut ob vasorum plenitudinem nimiam obscurus, & suppressus, calor ingens, cutis arida, respiratio anxia, facies rubra, capitis dolor acerbus, aut ejus stupor insolitus, aut sopor comatosus, aut delirium, & cetera respondeant, ut in morbo inflammatorio (§. CCX.), & præterea constitutio aëris, morborumque antecedens, & comitans diathesim inflammatoriam ostenderit, tunc sanguinis missio necessaria est. Juvenibus, adultis, atque ætate florescentibus non raro evenit, ut ob febris vehementiam, symptomatumque continuationem bis, vel ter (*) detrahi sanguis debeat. Id autem in quo-

(*) Non possum hic prætermittere animadversionem in Cl. ARCHIBALDUM PITCARNIUM, qui inter *opuscula medica* capite de Variolis (Vid. *Ejus elem. Medicin. Physic. Mathem. Ed. Ven. an.* 1773. *p.* 174.) non timet in primo stadio variolarum *febricitantibus* jubere *sanguinem mitti*, *quamdiu febricitant*; &, *si variolæ eruperint*, *adhuc mitti*, *donec febris cessaverit*. Nemo enim non videt, quantum ejusmodi præceptum universim, & absolute traditum a vera, rectaque medendi ratione tirones abducere possit. Caveant igitur a sanguinis missione instituenda, aut iteranda, nisi vera indicantia præsto sint, & quidem urgeant; neque ea abutantur quousque febris cesset, nam prius æger vitam amittet, quam febris desinat. Neque adeo formidanda febris est, si intra me-

quovis alio etiam morbi stadio fieri licet, si quod grave symptoma sanguinis missionem indicet, & vires eam ferre (*a*) possint. Neque timendum est, dummodo debita virium ratio habeatur, ne per sanguinis detractionem futura variolarum eruptio impediatur; nam vasorum nimia plenitudine ablata, aut laxata sanguinis compage, a quibus interdum eruptio retardatur, plerumque facilior redditur variolosæ materiæ separatio, atque ad cutim expulsio; imo multa mala, quæ procedente morbo supervenirent, uti phrenitis, convulsiones, peripneumoniæ, sic provide avertuntur. Infantibus tenerrimis raro accidit, ut sanguinis missione egeant. Si quando tamen plethora, convulsiones, aut alia symptomata, præsertim inflammatoria in his quoque eam postulent, nec ex venis jugularibus, aut brachii, aut manuum sanguis educi potuit, hirudines temporibus, vel pone aures applicitæ venæ sectionem quodammodo supplent. Non vero sine consideratione, atque exami-

mediocritatis limites consistat; quia ejus ope, ut supra ostensum est, natura variolosam materiem ad cutim propellit, seque ab eadem provide liberat. Quam ob rem non facile etiam SIDOBRIO parendum est, qui in primo itidem stadio sanguinis missionem sine limitatione ulla commendat eamque iterandam bis, ter, quater, quinquies, imo sexies, & octies pro symptomatum ingruentium ratione viriumque & ætatis modo præcipit. *De variol.* §. *XXVIII.* Namque rarissime tanta sanguinis profusio ferri potest, aut vix unquam necessaria est. Sapienter & recte de sanguinis missione in variolis sic scripsit TISSOTIUS: *in miti morbo inutilis*; *in mitissimo*, *aut maligno noxia*; *in gravi repetenda* initio, donec ex pulsu, laxitate cutis, & remissione symptomatum phlogosim imminutam noscas. *Ep. v. arg. p.* 38.

(a) MEAD. *l. c. cap.* 3.

ne pro uno, vel altero signo indicante phlebotomiam, protinus ad eam properandum est, nisi constans, & vehemens persistat, aut ejus generis sit, quod nullum dubitandi locum de sanguine mittendo relinquat. Interdum enim omitti hæc potest, aut differri sine ullo noxæ metu, imo febris, calor, anxietas, delirium sæpe visa sunt solo medicamentorum diluentium, attenuantiumque antiphlogisticorum, atque aëris puri, & liberi usu, & indumentorum imminutione (*b*) mitigari.

Diluentia antiphlogistica. Acida mineralia. Quando cardiaca substituenda sunt.

§. CCXXXV. Post sanguinis missionem, ubi ea opus fuerit, si febris, & symptomata inflammatoria nihilominus perseverent, antiphlogisticis remediis utendum est, speciatim potu diluente, attenuante, & compescente, uti decocto hordei, cui nitrum, oxymel, aut subacidi vegetabilium succi additi sint, donec febris & symptomata remittant (*a*); nec alienum est interdum in summo humorum fervore, & & præter modum furente cordis, atque arteriarum irritabilitate, potui aliquid spiritus vitrioli, aut nitri adjicere ad gratam aciditatem. Animadversum quandoque est, vires, quæ a principio validiores, concitatioresque apparuerant, sub horum remediorum adhibitione, vel etiam sponte, illico, & repente corruere, vix suffecturas reliquo morbi cursui: tunc omissis refrigerantibus, & compescentibus, mox ad excitantia, & leniter cardiaca confugere oportet; hisque tamdiu insistere, donec vires satis erectæ admoneant, deserenda ea esse. Dum hæc

(b) STORCK. *l. c. p.* 271.
(a) STORCK. *l. c. p.* 270.

hæc aguntur, negligi haud debent præcepta, quæ supra de mora extra lectum, & de aeris liberioris usura tradita (*b*) fuerunt. Neque aliter in quovis alio stadio, si hujusmodi virium lapsus incidat, se gerere debet Medicus.

Ubi purgare opportunum sit. Quando Emesis, quando catharsis magis conveniat. Quando ab utraque abstinendum.

§. CCXXXVI. Misso, aut omisso, prout res poposcerit, sanguine; præscriptisque opportunis secundum indicationes internis medicamentis, decernendum remanet, utrum purgari ægrum expediat. Si ex antecedenti victus ratione, aut ex signis bilis, aut pituitæ in primis viis exuberantis, quæ pluries alibi, sed speciatim capite de *Febre gastrica acuta* (*Vol. II.* §. *CCCLXXIII.*) retulimus, conjici possit, ventriculum, aut intestina sordibus crudis, corruptis, biliosis, aut mucosis scatere, nemo dubitat, quin eæ vel vomitu, vel alvi ductione, prout facilius, promptius, opportuniusque videbitur (*Vol. II.* §. *CCCXCI. CCCXCII.*), expellendæ (*a*) sint. Interdum constitutio ipsa epidemica, ad quam semper attente respiciendum est, aut miasmatis variolosi in ventriculum ingressi copia, & molesta ibidem retentio, quæ sola nauseas, & vomituritiones pene inanes ciere apta est, expostulant, ut vomitu aliquanto validiori primæ viæ excutiantur, quemadmodum utilissime nonnumquam factum esse perhibent Clinicorum quamplurimi; & speciatim in illa constitutione epidemica, quam supra ex HALLERO (§. CXCVIII.) memoravimus. Vomitum enim

(b) *Id. ib. pag.* 279. 280.
(a) *Id. ib. p.* 270.

enim adjuvit Vir clarissimus emetico sic, ut *octies ad minimum larga emesis sequeretur*; observaverat enim *quoties vomitus*, qui *fere perpetuum symptoma* erat, supprimeretur, funestiorem eventum subsequutum fuisse (*b*). Quod si emetica aliunde vetita aut suspecta videantur, tutissimum tunc plane est, saburram gastricam miti aliquo eccoprotico, uti manna, syrupo ejusdem, vel cichorei cum Rhabarbaro, aut florum persici, aut sale quodam medio leniter dejicere, aut clysteribus, qui innocui fere sunt, evocare. Leniter, inquam; nam omnis immodica ventris turbatio vitari hic debet. Sed sive emesis, sive catharsis in usum veniat, alterutra semper ante variolarum apparitionem (*c*) tentanda plane est (*). Ab utraque tamen temperandum est, si vomituritio, nausea, & dolor cardialgicus, aut colicus non a saburra gastrica, nec a verminosa affectione, cujus signa supra (§. CCVIII.) tetigimus, nec

(b) *Opusc. pathol. cit. p.* 114. 115.

(c) MEAD. *l. c. cap.* 3.

(*) Si in variolis benignis, inquit, TISSOTIUS, tetra symptomata ex cacochylia accedant, jam initio morbi purgandum est cremore Tartari, & tamarindis, & sic deinceps, donec omnia illa ex hac caussa genita evanescant. *Epist. var. argum. p.* 50. In morosis, & difficulter purgantia sumentibus potest exigua tartari emetici dosis potui addi, non ut vomitum excitet, sed ut alvum moveat. Id bene cedit. *Id. l. c. p.* 51. Tentanda purgatio est etiam morbo provecto, si cacochyliæ signa adsint. *Id. ib.* Signa autem cacochyliæ ab eodem (*pag.* 50.) recensentur 1. cephalalgia, aut sopor supra vim febris; 2. oris fœtor, fastidium cibi, & nausea post etiam eruptionem superstites; 3. febris post eruptionem in benignis adhuc permanens cum anxietate; 4. fecum fœtor, & sæpe diarrhoea fœtida sine depressione pustularum; 5. delirium; 6. lotium crudum, turbidum; & venter tumidus.

nec a contagiosi miasmatis copia ventriculum ingressi & vellicantis, sed a sola febrili commotione, aut a nervosa ataxia (§. CCVIII.) ut in tenellis, sensibilioribusque corporibus ut plurimum evenit, nasci cognoscantur. Tunc enim hæc symptomata, simul ac omne miasma extrorsum eruperit, conquiescere, ac sedari sponte solent. Cavere etiam ab emeticis, catharticisque oportet, si, levioris licet, ventriculi, aut intestinorum inflammationis indicia aliqua se præbeant. Patet enim omnia, quæ irritationem inferunt, vitanda esse, lenissimisque tantum medicamentis, quæ temperent, demulceant, diluant, & molliant, tam intrinsecus, quam extrinsecus esse utendum. Quoniam vero cum primarum viarum sordibus, præsertim in pueris, vermes etiam non raro complicantur, soleo alvum laxantibus aliquod anthelminthicum, uti semen santonici, corallinam maritimam, aut aliud ejusmodi adjicere, quo illi deturbentur facilius.

Quæ curatio in hoc stadio malignis, & putridis? Cautelæ circa regimen. Diluentia cum excitantibus. Cardiaca moderata. Alimenta. Antiseptica. Aeris renovatio, & mora extra lectum.

§. CCXXXVII. At quando vires in hoc ipso *apparatus* stadio valde languent, & nervosum systema in primis afficitur, uti in febre lenta nervosa, sive maligna cum symptomatibus alibi (§.CCXI.) descriptis accidit; aut sanguis ad liquescendum, putrescendumque præcipiti prope passu contendit (§. CCXII.) uti in quibusdam *Variolis discretis malignis*, speciatim earum, quæ cum peticulis, exanthematibus miliaribus, maculisque nigris, aut lividis complicantur (§. CLXXVIII.) veluti in illis

con-

confluentibus malignis (§. CXCII. ad CXCIX.) quæ cito in universalem fere gangrænam terminantur, fieri consuevit : profecto alia est opus curandi ratione. Primo casu regimen quidem temperatum esse debet, sed tale, ut nequaquam febrilem motum nimis infringat, neque vim vitæ, & nervorum magis magisque dejiciat, nec demum exanthemata tam peticularia, quam miliaria introrsum repellat. Quare paullo plus lecto æger indulgeat, atque indumentis se contegat aliquanto gravioribus, neque se aeri liberiori, & frigido temere committat, cautiusque in lecto permutando, aut ventilando cubiculo se gerat. Intrinsecus vero ei dentur quæ quidem diluunt, sed una moderate excitant, & motum cordis, atque arteriarum leniter sollicitant. Potui igitur aptissima erunt diluta florum Sambuci, Tiliæ, summitatum Cardui Benedicti, aut foliorum Scordii, vel decocta radicum Scorzoneræ, & graminis, vel hordei, adjecto vini tantillo, vel serum lactis vini ope paratum. Præterea si validius adhuc torpens natura movenda est, prudenter, & caute aliquid cardiaci, & alexipharmaci subinde intermiscere haud erit alienum (*). Eo respicit etiam alimen-

(*) Hic ad rem maxime facit MORTONI locus, qui in ejus *exercitatione tertia de Febrib. inflammat. cap. VII. p. 65.* reperitur. Ibi sic inquit ipse : *Sicuti enim a multis stragulis impositis, & medicamentis calidioribus perperam, atque sine necessitate ministratis spiritus in fluorem nimium, & motus efferatos adacti* (sit venia ætiologiæ) *non possunt non dissipari; ita a frigore nimio, & ambientis aeris injuriis coacti, & obruti nequeunt prorsus se se satis expandere, atque robore nativo hostem adoriri: Quo nomine nunquam hactenus in sententiam clarissimi, doctissimique nostri* SYDENHAMII *deduci potui, qui frigidum regimen in va-*

menti genus paullo generosius, uti jura carnium, & vitelli ovorum, acido succo mali citrei correcta, at-

variolarum curatione (cujuscunque fuerint generis) ubique, idque indiscriminatim adhibendum acriter contendit, & spiritu vitrioli; decocto albo, syrupo de meconio, ceterisque id genus infrigidantibus, & aere ipso cubiculi frigido utramque curationis paginam adimplet; adeo autem ab usu alexipharmacorum abhorret, ut ægre admodum vel tantillum aquæ epidemicæ, theriacæ, pulveris e chelis cancrorum compositi, vel quidem liquoris possetici floribus calendulæ, & rasura cornu cervi alterati (ut ut pestilentialis vel deleterius fuerit morbi genius) concedendum opinatur. Et paucis verbis interjectis, quæ, ut brevior sermo fiat, omitto, sic prosequitur: *Cum hic morbus funestissimus animadvertitur, spiritus prorsus a veneno delentur, ac superantur, unde caloris vegeti defectus magis, quam excessus ex vibratione arteriarum debili, & irregulari, atque pallido urinæ colore se se palam prodit. Ecquis autem frigidum regimen in curatione jam adhibendum duxerit? Præterea ipse author cl. sæpe sæpius agnoscit variolas confluentes non nunquam pestis ipsius virulentiam æquare, vel quidem superare. Quis autem huc usque pestis curationem frigido regimine absolvit, vel tentando aggressus est? Quod ad historias curationum hoc pacto feliciter absolutarum a cl. Authore relatas attinet, nullus dubito, quin ubi spiritus nimio calore præsertim exterius prius adhibito, diu, & perperam attriti, & dissipati fuerint, ad ægrotantem e lecto derepente exsuscitatum, & vel saltem ab onere stragulorum liberatum, aliquid refrigerii, & emolumenti accesserit, unde spiritus temperie miti postliminio quadantenus reducere potiti, magis strenue, & feliciter hostem adoriri potuerint; vel in benigno morbo ubi spiritus venenum longe superarint, injurias hujusce regiminis absque damno quovis insigni tolerarint. Inde autem regimen frigidum a primordiis ipsis morbi consulto, ac perpetuo, vel ubi ex apyrexia præsenti, & pulsu debili constet, a veneno spiritus plane prostratos esse,*

atque animata. In altero autem casu, si tamen, primo jam stadio ineunte, signa dissolutionis putridæ

esse, institui debere pernego. Siquidem Variolas sæpissime vidi confluentes, & maxime funestas, ubi ne minima guttula, vel granum medicamenti cujuscunque alexipharmaci, regimen quovis modo calidum durante apparatu, vel eruptione adhibitum fuisset, & non alia de caussa funestas, & mali moris evasisse vehementer suspicatus sum, quam quod durante apparatu, scilicet priusquam spiritus necrosi afficerentur, eorum vires hujusmodi remediis non satis tempestive exsuscitatæ fuerunt, quod multo magis accidit, ubi regimine frigido coactæ deprimantur. In qua sententia eo magis persisto, quia (quod ceteros Professores latere haud autumo) centies forsan memini ægrotantes regimine nimis frigido prius utentes, atque inde in proximis morbi stadiis vigiliis, deliriis, fluxu alvi enormi, frequentibus deliquiis, madore colliquativo, aliisque funestissimis symptomatibus male mulctatos, & petechiis, atque exanthematis ubique depressis, & aridis, carbone quasi nigro notatos, ope alexipharmacorum cum opiatis conjunctorum, & vesicatoriorum assidua, ab ipsis orci faucibus aliquando derepente, aliquando sensim ereptos. Cui observationi fidem faciunt historiæ aliquot huc spectantes, e multis aliis selectæ, quas in calce hujus tractatus haud pigebit graphice, & sincere depingere; (sunt autem 19, 21, 22, 25, 27, 29, 31, 47, 48, 49, 50) *non tamen in istis historiis intelligi volo variolas intensissime malignas, quarum venenum ad summum gradum exaltatum est. Est enim ubi venenum a primo insultu, sive postea a quodam infausto accidente adeo prosternit, & quasi sphacelo afficit, ut compage humorum soluta mors hæmorrhagia effreni, & maculis nigris in cuticula sparsis denunciata præ foribus adstet, quam neque alexipharmaca, nec alia quæcunque artis subsidia (confitente ipso cl. Authore) unquam averruncare valeant. Sileo jam infaustum, ne dicam funestum hujusce frigidi regiminis eventum, quem non tantum ejus asseclæ, & fau-*

tridæ se prodant, aut in eam pronior constitutio epidemica se ostenderit, mature contra pugnandum est antisepticis proprie dictis, uti acidis validioribus, camphora, cortice peruviano, aliisque, de quibus jam toties memoratum est, non neglecta interim cubiculi, & lecti ventilatione, & mora, si fie-

fautores, sed etiam vir ipse doctissimus NON SINE OPPROBRIO SUO nonnunquam expertus est; quam ob caussam in postremis vitæ annis (ut mihi narratum est) disciplinæ hujus rigorem ipse quadantenus relaxavit. Liceat igitur mihi veritatis ergo, renitenti licet animo, a magni Sydenhamii sententia de regimine in hoc morbo discedere. Regimen igitur moderate calidum ita ordinetur, ut calor quam proxime ad ipsam spirituum temperiem accedat, & æqualem tenorem servet. Quam primum igitur morbo isto corripitur æger, lectum petat, ibidemque decumbat stragulis solitis ab aeris injuriis munitus; haud tamen nimis opprimatur. A curis, timore, ceterisque animi pathematibus, quantum fieri possit, immunem se servet, neque colloquis quorumcunque interpelletur, verum somnum, aut saltem quietem quocunque modo captet. Aer cubiculi tempestate hiemali luculento foco accenso temperetur, fervente autem æstate in lecto, ut in ergastulo æger minime incarceretur. In reliquis regiminis partibus omnia manu adeo æquabili ordinentur, ut spiritus in efferatos motus minime adigantur, vel dissipentur, aut nimium coacti in hoste adoriendo deficiant. Hactenus MORTONUS, & quidem ratione experientiaque confisus. MORTONI sententiam non modo MEADIUS, atque HUXHAMIUS, ambo angli, ab omnique partium studio alieni amplexi deinde, tuitique sunt, verum etiam SYDENHAMII æqualis, idemque celebratissimus Londini Regius Medicus GEDEON HARVEJUS, acer ille errorum medicorum censor, castigatorque ante jam approbaverat, a quo peculiarem historiam, ut regiminis Sydenhamiani nocumenta patefiant, mutuabimur, infraque opportunius subnectemus.

fieri potest, aliqua extra lectum in aere puro, aperto, & subfrigido. In neutro vero horum casuum sanguinis missio locum habet; quia vires illico exsolvit, putredinem accelerat, & mortem.

Dolori capitis levando balnea pedum. Cataplasmata ad plantas pedum. Balnea artuum superiorum & inferiorum. Emolumentum.

§. CCXXXVIII. Cum vero quædam exsistant hujusce stadii veluti propria symptomata, horum præcipuis quæ peculiaris medicatio præstanda sit, nunc singillatim explicabo. Dolori capitis assiduo, atque acuto, si urgeat, nec quidquam aliis administratis auxiliis cesserit, levando plurimum valent balnea tepida, aut moderate calida pedum, mane, & vesperi ad semihoram saltem iteranda; intervallis vero reliquis pasta fermenti panis calens, & mollis, aut pulpa caricarum pinguium plantis pedum admota, Hæc nonnulli continuanda esse volunt (*a*) ad eruptionis usque initium tantummodo. Sed HAENIUS revellendi caussa, dolore capitis etiam non urgente, artus superiores, inferioresque in calidam demitti quotidie saltem semihoræ spatio non modo in primo stadio, verum etiam toto reliquo morbo ad finem usque jubebat, magna sibi inde emolumenta promittens præter illud, quod a mora extra lectum tali occasione ægri percipiunt. Absorpto enim per cutis venas, meatusque lymphaticos aqueo humore diluitur egregie, & temperatur universus sanguineus latex, a capite, & facie revellitur morbi vis, atque ab interioribus ad exteriora (*b*) avocatur, ut copiosiores ut plurimum ad partes balneo

(a) STORCK. *l. c. p.* 270.
(b) *Rat. continuat. T. I. cap. V. §. VII. n.* 5.

neo laxatas & fotas variolæ exortæ (*) declarare videntur.

Phrenitidi eadem prope curatio convenit. Capillorum sectio utilis. Comatosi affectus non aliter curandi. Sinapismi.

§. CCXXXIX. Neque huic stadio aliena interdum est

(*) De balneorum hujusmodi tam particularium, quam universalium utilitate, usuque in variolis nondum plane convenit inter medicorum primores. Video in primis cl. LUDWIGIUM (*De Topic. medicam. usu in Variol. vid. Advers. Med. Pract. Vol. I. P. 3. p.* 473.) *multis* rationibus pugnare, ut demonstret, balnea, pediluvia, & fomentationes tam in variolarum apparatu, quam in ipsa eruptione imminente esse vel supervacua, vel etiam ad eruptionem adjuvandam inepta; atque experientia comperisse, minori variolarum numero eas partes corripi, quas balneum fovit, quam reliquas, & contra earum eruptionem aere sicco, & frigido felicius, sæpiusque promoverit. Multo vero apertius balneorum, fomentationumque usum a clarissimo Neapolitano Medico reprobatum (*De sedib. variolar.*) jam pridem scimus, fidenter tradente, variolarum eruptionem humiditate impediri, siccitate adjuvari. Hisce autem balneorum, fomentationumque vituperatoribus longe major se se opponit numerus laudatorum. In primis in *expositione morborum, qui frequentiores fuerunt Edimburgi ann.* 1733. (*Essays de méd. Vol.* 3.) lego compluribus ex balneo calido pedum semel aut bis in die adhibito usque ad absolutam variolarum eruptionem non modo caput mirifice levatum esse, verum etiam copiosiorem variolarum numerum ad crura, pedesque prolectum. Quod eo pluris faciendum, quo non opinione, sed experientia magis innititur. HAENIUS non modo memorat NICOLAUM FLORENTINUM, ASTATIUM papiensem, PETRUM FORESTUM, SYDENHAMIUM, BOERHAAVIUM, aliosque locupletissimos testes, qui balneis hujusmodi eruptionem variolarum promoverunt, ve-

est *phrenitis* (§. CCV.) quæ si cum plethoræ signis, calore ingenti, auctaque virium vitalium actione

verum etiam propriam experientiam adducit, qua pluries se didicisse ait, copiosiores utplurimum variolas balneo ad brachia, & crura provocari; quamquam non diffiteatur, interdum id nequaquam contigisse. Nullus vero æquus rerum æstimator ex eo, quod balnea quandoque effectu caruerint, temere unquam concludet, uti supervacua, aut inepta, contra multo plura salubrium effectuum exempla, esse ableganda. Ad HAENII partes omnino nuper accessit Cl. AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo p. XXIV*), qui præterea animadvertit, universum quandoque corpus balneo immergi debere, eoque fieri, ut mirifice præsertim in pueris variolarum eruptio succedat. Addit demum, multis abhinc annis a BOUVARDO hanc methodum commendatam fuisse, eamque diu quasi oblivioni traditam, a SENACIO, aliisque tandem medicis in lucem e tenebris quodammodo revocatam jure esse. Verum jam apud RHASEM, AVICENNAM, DIOSCORIDEM vaporum, fotuumque humidorum in variolis curandis adhibitorum mentionem factam esse, ex FREINDII testimonio refert OCTAVIUS NERUCCIUS, qui anno 1748. epistolam *de balneo tepido* ad variolarum curationem vernacula lingua conscriptam evulgavit. In hac tam suis, quam aliorum periclitationibus ostendit summam balnei universalis ad semihoram singulis diebus a principio ad finem morbi usque instituti utilitatem in curandis variolis. FISCHERI præsertim usus auctoritate, & consilio, qui anno 1721. in comitatu Argæ Oppidi in Hungaria superiore siti balnea istiusmodi vidit prosperrimo eventu universim adhibita, & deinde annis 1727. 1728. sua in regione eadem ipsemet ad Variolas epidemicas non minus feliciter adhibuit. Ipse autem simul ac infantes, pueros, aut adolescentes febri correptos cernebat, eos mox in balneum aquæ simplicis moderate calidæ demittebat, idque bis in die, mane nimirum, & vesperi hora quarta pomeridiana iterabat, balnei usum quavis vice ad horam cum dimidia plerumque producens. Altero ut plurimum die, raro quarto erumpe-

ne (§. CCXXXIV.) copuletur, sic ut a nimia sanguinis copia, ejusque concitatiore motu pendere videatur, præter phlebotomiam, temperantia, diluentia, antiphlogistica, exposcit etiam balnea pedum tepida modo (§. CCXXXVIII.) laudata. Si vero his furor non conquieverit, caputque ob nimium calorem quasi effervescere, atque æstuare pergat, capillorum sectionem nonnulli proponunt, quæ

pebant variolæ quasi uno impetu per totum corpus; cito turgebant, ad debitam magnitudinem perductæ, & quinto, sexto, & rarissime post septimum diem disrumpebantur; & tunc non ex aqua, sed ex sero lactis, aut ex lacte duabus tertiis partibus aquæ diluto balneum administrabat, quo non secus, ac priore uti pergebat ad perfectam exsiccationem, quæ fere nono, aut duodecimo die contingebat. Rem confirmavit iteratis experimentis ex nostratibus pariter MORANDUS MORANDIUS (*Della cura del Vajuolo. Ancona* 1753. *p.* 32. §. *XIII.*) in pessimis, malignisque variolis epidemicis ann. 1737 & 1741, in quibus, cum quamcumque aliam curandi rationem inefficacem deprehendisset, balneo tepido a principio ad finem usque ad FISCHERI mentem usus felicissime est. Balnei quoque tepidi, aut moderate calidi utilitatem tam ad variolarum eruptionem adjuvandam, quam ad suppurationem leniter promovendam expertus est in Gallia cl. MARTEAU, ut ex quinque historiis anno 1768 in *Diarii Medici T.* 28. *p.* 314. editis elucescit. Imo ejus usum cum CLIFTONO ad febrem secundariam mitigandam commendare non dubitavit. His unum, ut multos alios prætermittam, celeberrimum TISSOTIUM adjiciam, qui in Variolarum curatione nedum pediluvia, vaporemque aquæ tepidæ toto corpore exceptum, verum balneum etiam universale (*Epist. var. argum. p.* 39. *& seqq.*) tam revellendi a capite, quam extrorsum avocandi consilio approbavit. Quibus de caussis satis evinci videtur, quotiescumque aut in caput humores vehementius feruntur, aut lente, & tarde ob vires vitæ languidas variolæ erumpunt,

quæ plurimum levaminis quandoque attulisse (*a*) narratur. Similibus quoque ex caussis *coma vigil*, aut *somnolentum* (§. CCV.) nonnumquam exoritur: quod ubi incidit, eadem prope curatio opportuna est, sed tum post quodvis pedum balneum cataplasmata, quæ plantis ad revellendum, excitandumque admoventur, sinapios pulvere, aut aceto scillitico acui debent. Imo si prævideantur variolæ confluentes futuræ, non solum lecti calor diligentius vitandus est, verum etiam vesicatorium nuchæ apponendum (*b*).

Epilepticis insultibus quomodo occurrendum. Cardiaca. Paregorica. Cautio circa laudanum liquidum. Epispastica. Fomenta. Liquor anodynus. Spiritus antepilepticus Pezoldti. Dentitioni, si caussa epilepsiæ, quid magis prosit?

§. CCXL. De eclampsia, sive epilepticis insultibus, uti symptomate hujus stadii, eruptionem interdum præcedente, supra (§. CLXIX.) loquuti sumus. Plerumque hoc symptomatis genus cito evanescit, subsequente paullopost variolarum benignarum, & discretarum eruptione, sic ut vix ullo medicamento egeat, nisi diutius trahatur, aut ex alia caussa, quam a varioloso contagio dependeat. Attamen SYDENHAMIUS, quo facilius nervorum syste-

punt, aut arida, & densa cutis eruptioni renititur, aut pustulæ ob frigus susceptum, aut subitum terrorem, aut imminutam cordis, arteriarumque vim propellentem repente deprimuntur, & concidunt, pedum, manuum, imo totius quoque corporis balnea tepida, aut certe non valde calida non modo opportuna fore, verum etiam necessaria.

(a) MORANDIUS *della cura del Vajuolo p.43.*
(b) SYDENH. *Diss. Epist. p.* 421.

stema ab irritante varioloso principio liberetur, author est, ut (*a*) continuo æger lectulo tradatur; quandoquidem variolæ, quæ subsequi solent, quia discretæ, & benignæ utplurimum sunt, lecti calorem innoxie ferunt; & epispasticum nuchæ, sive occipiti applicetur, deturque ei intrinsecus aliquod cardiacum, paregoricumque remedium, quo non solum nervosa sensibilitas minuatur, verum etiam variolarum imminens eruptio adjuvetur. Ipse autem trienni puero guttas quinque Laudani liquidi ex cochleari aquæ epidemicæ, ut vocat, sive cardiacæ cujusdam dare solitus erat. Quæ dosis & imminui, & augeri non solum pro ætatis, & temperamenti, habitusque ratione potest, verum etiam prout saturatius, aut dilutius laudanum ipsum fuerit. Interdum solo tempore sic condensatur, ut quælibet gutta plus opii contineat, quam dum liquidius, tenuiusque erat. Præter hæc plantis pedum epispastica admovenda suadet MEADIUS (*b*), quo certius a cerebro revellatur. Nonnumquam vidi plurimum profuisse calida, & humida fomenta cruribus circum voluta, utpote quæ utramque paginam adimpleverunt. Laudano subrogatur liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut spiritus vitrioli antepilepticus PEZOLDTI, uterque tutissimus, & sedandi facultate conspicuus. Quod si dentitio ipsa, uti caussa epilepticæ convulsionis in suspicionem veniat, tum spiritus cornu cervi, aut liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua aliqua cephalica, aut syrupo aliquo gratiori datus multis aliis præfertur.

(a) *Dissert. epist. p.* 420.
(b) *De Variol. cap.* 4.

Paregorica etiam dolor acutus aliquis exposcit. Alvi fluxus quomodo considerandus. Quinam curandus & qua ratione? Opium non prorsus excludi potest in apparatu.

§. CCXLI. Quemadmodum igitur in epilepticis convulsionibus (§. CCXL.) & maxima systematis nervosi ad spasmos proclivitate, absente tamen plethora, depressisque viribus vitalibus licet ad paregorica, atque opium habentia confugere: sic etiam, ubi acutus aliquis dolor ægrum torqueat, & quasi conficiat, uti non raro in variolis confluentibus malignis (§. CLXXXVII.) usuvenit, necessario consequitur, ut ille opio sedetur, & natura pene obruta, & fatiscens cardiaca ejus facultate excitetur. Est quoque, ubi alvi fluxus, ad quem in primis pueri (§. CLXX. & CLXXXVI.) proclives primo in stadio esse solent, aliquam sui rationem requirit. Is si a saburra primarum viarum est, & vero stercoreus, & fætidus, & facile toleratur, comprimi nullo modo debet, imo leniter sustineri, dato subinde tantillo vini, si opus fuerit, aut alio blando cardiaco, quo vires recreentur, firmenturque (*a*). Sin vero ab acri varioloso ad intestina præpropere delato fiat, viresque prosternat, ut in primo stadio confluentium malignarum (§. CXCIII.) sæpe assolet, aut serosus, & colliquans magna copia humor prodeat cum virium jactura, eum opio sisti omnino (*b*) oportet, & quandoque etiam cantha-

(a) VARNIER *Journal. de Médécin.* T. *V. p.* 152. *Août* 1756.

(b) *Id. ib.* & TISSOT. *epist. var. argum. p.* 52. & MORTON. *exercit.* 3. *de Febr. inflamm. cap. VII. p.* 71.

tharidibus cuti impositis, ut extrorsum malus humor avocetur. Hinc (§. CCXL. & CCXLI.) patet, ni fallor, non absolute opii, usum (*) in apparatu variolarum excludi posse, ut fortasse nonnullis placuit.

Hæmorrhagiæ quibus curandæ? Acidorum largior usus. Paregorica adstringentibus nupta. An sanguis mittendus? Haustus ad sputum sanguinis & mictum cruentum. Adstringentia, & mucilaginosa. Serum lactis, vario modo medicatum. Specificum Helvetii. Epispastica.

§. CCXLII. In hoc ipso *apparatus*, sive *contagii* statu

(*) Quamquam enim MEADIUS (*de Variol. cap.* 3.), & MORTONUS (*Exercit.* 3. *cap. VII. p.* 71.) aliique ante plenam variolarum eruptionem opii, narcoticorumque usum reprobaverint, multis de caussis, sed præcipue, quia materiæ variolosæ separationi obstare, deliriumque a febris impetu genitum augere, aut spiritus consopire, eorum vires minuere, & coercere creditur: tamen utrique post insultus epilepticos in hoc ipso stadio, in doloribus vehementioribus, & magna ad spasmos & convulsiones quorumdam, sensibilitate, atque irritabilitate nimia præditorum, proclivitate, itemque in alvi fluxu immodico, & debilitante, pustularum eruptioni adverso, ut supra (§. CCXL. & CCXLI.) comprehensum est, a Laudano, paregoricisque non penitus abhorrent, coguntuque vel inviti Sydenhamianam doctrinam amplecti, qui Laudano suo vim tribuit non modo convulsiones sedandi, evacuationesque nimias sistendi; verum etiam variolarum eruptionem (*Dissert. Epist. p.* 420.) adjuvandi. Qua in re consentientes video cum STORCKIUM (*Instruz. Pratic. P. I. p.* 288.), qui somniferorum amicissimus sane est, tum cl. TISSOTIUM, qui, etsi ea plurimum vituperet sic, ut neque in *febre apparatus*, neque *post eam* somniferum ullum dari (*Epist. var. arg. p.* 17.) velit; ob

statu accedunt non raro hæmorrhagiæ, quæ tamen non semper formidandæ; nam a plethora, & concitatiori febris motu genitæ salutiferæ plerumque deprehenduntur. At si malignior morbus est, hæmorrhagiæ ejusmodi, narium videlicet, intestinorum, atque uteri, sed præ ceteris hæmoptysis, atque hæmaturia, sive mictus cruentus (§. CCVII.) fere lethales esse solent; quæ, si a nimia sanguinis tenuitate, & solutione profluunt, uti plerumque fit, præter regimen frigidum cogentia, incrassantia, atque adstringentia requirunt. In his primum locum sibi vindicant acida quæcumque tam vegetabilia, quam e fossilibus educta, liberalius (*a*) haurienda. Dein-

ob vires tamen cardiacas, & diaphoreticas, ubi in hoc ſtadio iis opus ſit, non audeat rejicere. His ſubſcribere etiam videtur cel. GATTUS, qui ſedantia, & paregorica in ſtadio variolarum febrili ante eruptionem (*Nouvell. reflex.*) quodammodo admittit. Ceterum, quoniam de ejuſmodi remediis multa in utramque partem diſputantur, aliis effuſe laudantibus, vituperantibus aliis, idcirco non deerit deinceps occaſio auctorum diſſidia commemorandi, noſtramque ſuper his opinionem aperiendi. Hoc loco tamen non prætermittam animadvertere, opio rarum in variolis locum relinqui, quod a viris celeberrimis quædam proprietates ei tribuuntur, propter quas noxium in ejuſmodi morbis cenſetur. Habetur enim 1. calidiſſimum ſudoriferorum; 2. acerrimum; 3. ſepticum, & gangrænas facile inducens; 5. rarefaciens, & quaſque excretiones, ſudore excepto, ſupprimens; 5. ptyaliſmum ſpeciatim inhibens; & 6. ſomno inducto, qui noxius in variolis ſæpe deprehenditur, calorem, ſebrem, capitiſque affectus adaugens. Vid. *Tissot. Epist. var. arg. p.* 8. *ad* 17. In quibus etſi aliqua exaggerata videantur, in univerſum tamen veri habent plurimum.

(a) TISSOT. *Epist. var. arg. p.* 31. & 32. SYDENH. *De febr. putrid. Variol. confluent. superv. Oper. p.* 637. & *schedul. monit.*

Deinde veniunt paregorica adstringentibus admixta. SYDENHAMIUS in hæmoptysi, & mictu cruento non timet sanguinem semel e vena primum mittere aliquanto largius (*b*), quod in plethoricis tantum, & viribus satis valentibus licere existimaverim; nam in mictu cruento, qui serius morbo provecto supervenit, & a soluto sanguine proficiscitur, venæ sectionem nocuam alii experti sunt (*c*). Deinde haustum commendat, qui habet aquæ florum papaveris erratici uncias duas, Laudani liquidi guttas quatuordecim, aceti stillati drachmas tres, Syrupi de Meconio semunciam. Caveto ne tota hæc dosis detur, nisi adulto. Postea ad vere adstringentia descendit, uti ad terram lemniam, sigillatam, bolum armenam, corallium rubrum, mastichem demum & gummi arabicum, tamquam glutinantia. HOFFMANNO in magno pretio erat serum lactis, in quo gummi cerasorum, aut tragacantha solutum esset (*d*). In summo vitæ discrimine, & effreni sanguinis liquatione ad serum lactis quod vocant, aluminosum, atque ad *specificum* HELVETII fas erit confugere. Sunt qui epispastica etiam ex cantharidibus proponunt: inter quos Angli primas tenent, utpote qui ne in diabete quidem a cantharidibus abstinent.

Sudores nimii ut compescendi. Aliorum symptomatum curatio raro necessaria.

§. CCXLIII. Sudores immodici, & præmaturi adultos exercent, magis in discreto tamen (§. CLXIX.) quam in confluenti (§. CLXXXVI.) genere. Hos, quia eruptioni, pustularumque elevationi impedimen-

(b) *De febr. putrid. &c. ib.*
(c) SALISBURY *Epist. ad Rich. Mead.*
(d) *Capit. De febr. variol.*

mento sunt; compesci cito oportet mora extra lectum, aere subfrigido, libero, puro, & levibus (a) tegumentis. De vigiliis vero, vomitibus, jactationibus, aliisque molestiis, quæ eruptionem necessario antecedunt, nisi ad summum gradum perveniant, atque ideo aliquo medicamento anodyno, & sedante mitigari debeant, nihil peculiariter dicam, cum sine noxa ut plurimum tolerari soleant, & sponte post eruptionem ex toto cessent, aut certe insigniter leniantur.

ERUPTIO.

Curatio in secundo stadio. Si eruptio rite procedit, nihil movendum.

§. CCXLIV. Eruptionis tempore omne studium eo spectet, ut natura se penitus exuat variolosa materia. Si per se id præstet, sic ut eruptio rite procedat, & regularis sit, uti in discretis benignis (§. CLXXI. & CLXXII.) aut confluentibus non perniciosis (§. CLXXXVI.), & ea apparente, aut facta febris, ejusque symptomata cessent, aut saltem multum leventur, nihil immutandum plane est sive in regimine, sive in medicamentis, quæ diluunt, & opportuna in primo stadio visa sunt; quæque continuari etiam poterunt ad finem usque morbi, nisi quidpiam insolitum incidat, quod peculiarem medelam postulet.

Eru-

(a) HOM. *Princ. med., de morb. febril. Sect.VII.*

Eruptio quando adjuvanda, & quibus auxiliis? Cardiaca naturæ languidæ succurrunt. Quot modis Eruptio impediatur? Virium vitæ deficientium signa. Cardiaca hic idonea.

§. CCXLV. At natura, ut in malignis tam lentis (§. CCXI.), quam putridis (§. CCXIII.), sæpe sic a venenato miasmate opprimitur, prosterniturque, ut ejus expulsioni moliendæ pene impar existat: quo casu evidens est, eam blandis cardiacis erigi, atque excitari oportere (*a*). Præterea multis aliis de caussis, quas supra jam (§. CCVI.) indicavi, eruptio variolarum retardatur, aut imperfecte absolvitur. Harum autem major pars vires vitales deprimit, motumque a centro ad circumferentiam minuit, vel resistentem cutis vim adauget. Vires vitæ deficere commonstrant in primis pulsus debilis, parvus, mollis, & inæqualis. Multoque id luculentius apparet, si æger ipse langueat, simulque pallidus sit, anxius, & mente motus; aut si etiam hic illic aliqua pustula decolor se exserat, & cito evanescat, aut cutis in toto corpore flaccescat, & quodammodo frigeat (*b*). Inter cardiaca hic opportuna celebrantur præ ceteris diluta calida scordii, cardui benedicti, rutæ caprariæ, florum tiliæ, sambuci, quibus additum sit aliquid syrupi contrayervæ, aut chinæ chinæ, aut corticis citrei, aut liquoris anodyni mineralis, aut elixirii vitrioli-ci, aut etiam acidi cujusdam valentioris, si id ab imminenti sanguinis corruptione, ac liquatione exiga-

(a) HOM. *Princ. med. Sect. VII.*
(b) STORCK. *P. I. p.* 281.

gatur. Quo casu etiam mirifice prodest camphora; & vini tantillum.

Quando eruptio evacuationibus impeditur, quid præstet? Quid agendum, ubi frigus, situs erectus, & mora extra lectum nocuit? Mutati regiminis boni effectus. Corticis peruviani mira vis. Vapores calidi, fomenta, balnea quando magis conveniant?

§. CCXLVI. Quod si sanguinis missio temere instituta, aut catharsis vires fregerit, aut nimiæ aliæ evacuationes etiam spontaneæ huic malo (§ CCXLV.) caussam dederint, cardiacis analeptica, & instaurantia adjicienda sunt, curandumque paregoricis, ut immodicæ excretiones sistantur. Si vero frigus improvide admissum, aut tempestas præter modum gelida, aut diutinus corporis situs erectus, aut longior extra lectum mora, quo minus variolæ libere erumperent, fecerit; tunc cubiculi calor prudenter auctus, quies, & mora in lecto, tegumenta paullo graviora, & potus moderate calidus remedio erunt. Hac ratione non semel cunctantem pustularum eruptionem promovi feliciter; aut pustulas sessiles, atque umbilicatas sic adjuvi, ut cito se attollerent, & perfecte turgerent. His sæpenumero, ubi pallidiusculæ, & justo aquosiores videbantur, magnam opem tulit tonica, cardiaca, & antiseptica sua facultate cortex peruvianus paullatim datus. Huc spectant vapores aquæ calidæ cute excepti, fomentationes, balnea tepida, quæ egregiam plane operam præstant tum etiam, cum subitus terror, aut ira, aut aliud animi pathema, aut erratum aliquod sive ægri, sive assidentium eruptionem inhibuerit, aut pustulas jam natas represserit, in primis si una aliquid ex opio, aut papavere intrinsecus præbeatur.

Quo

Quo tamen casu a calefacientibus abstinere satius est, & in aere puro, & libero versari, corpore vestibus caute contecto, & potu uti calido, aut tepefacto.

Quando cardiacis finis imponendus. Cardiaca interdum irrita. Qualia tum symptomata? Antiseptica tunc in usum vocanda, sed valentiora. Quænam magis utilia. Aer liber, & purus. Ejus laudes. Sed modus in eo adhibendus est.

§. CCXLVII. Statim vero, ac vires erigi videantur, pulsus, & calor reviviscere, pustulæque non modo satis erumpere, sed attolli, repleri, & rubere: non diutius urgenda cardiacorum, & calefacientis regiminis administratio, verum paullatim ad diluentia, & temperantia redeundum est. Accidit tamen non raro, ut cardiacis vires, quæ deficiebant, nequaquam erigantur, & pustulæ, quæ erupere, humiles, ac depressæ maneant; color earum ad fuscum inclinet, in earum foveolis punctum nigrum appareat, interjecta cutis flaccida, & livida deprehendatur, imo maculis nigricantibus sparsim fœdetur, urina subnigra, fœtens, & tenui sanguine tincta excernatur, aliæque hæmorrhagiæ profusæ sanguinem dissolvi, corrumpi, atque ad necrosim vergere ostendant: tunc profecto ad valentiora antiseptica, cardiacis admixta properandum esse, atque in iis insistendum assidue plerique arbitrantur. Si jam ab initio *variolæ luridæ*, inquit HUXHAMIUS (a), *lividæ*, & depressæ sunt, febrisque potius

(a) *De aere & morbis epidem.* T. 2. p. 122. ubi sequentia etiam habet. *In variolis malignis, in quibus pustulæ parvæ, atræ, aut cum foveola nigra, aut ichorosæ sunt, si ulla spes est, est in alexipharmacis subau-*

tius lenta est; *generosa cardiaca exhibenda*, & epispastica applicanda, qualia sunt crocus, pulvis contrayervæ compositus, moschus, & theriaca Andromachi, imo vinum dulce, quidquid contra reclamet SYDENHAMIUS. Acetum, & acidum vitriolicum potui ordinario, cui inserviet decoctum hordei, largiori manu adjici oportet, quo alkalescentia, acritasque colliquans emendetur, & debita sanguini jam pene dissoluto crasis donetur. Vinum etiam aqua dilutum, serum lactis vinosum, cortex peruvianus, sed liberaliter adhibitus (*), nec non camphora ipsa (**) ceteris palmam præripiunt, non modo cardiacæ, sed antisepticæ etiam virtutis præstantia. Interea, præsertim si variolæ confluentes sint, ægri, si umquam, nunc certe aere libero, & puro egent, quo non modo graviora symptomata mitigantur, aut avertuntur, verum etiam eruptio ipsa allicitur, & adjuvatur, aere puro *menstrui* veluti attrahentis vice fungente. Tantique æstimatur a STORCKIO (*b*) aeris

austeris cum acido plurimo, qualia sunt tinctura corticis peruviani, alexipharmaca cum multo elixirio Vitrioli, sæpe vino addito his acidis, præsertim febre decedente cum potu copioso, acidulo, demulcente. Ibid.

(*) Cl. TISSOTIUS (*Epist. var. argum. p. 32. 33.*) de cortice peruviano sic loquitur: Convenit tantum in malignis variolis, ubi laxæ fibræ, solutus, putridusque sanguis, summa debilitas, & metus gangrænæ. Tunc ad drachmas tres, vel quatuor, vel quinque quotidie datus summopere prodest.

(**) Camphora in malignis variolis utilis est. præsertim acidis admixta, uti aceto, in quo calido facile solvitur. Vires blande erigit, fibras exstimulat leniter; putridum virus arcet, aut coercet; atque ad cutim ducit. *Id. §. c. p. 33.*

(b) *Instruz. med. P. I. p. 273. & 281.*

aeris liberi, & aperti hisce in casibus vis, ut ægros, si in aerem liberum translati de frigore, & horroribus vagis querantur, non audiendos esse sentiat; qua in re tamen prudentia, & judicio, quo ipse præstat, opus esset, ne temeritatis notam medicus, æger vero pœnam incurrat.

An vesicantia hic locum habeant? Dubitatur. Ubi liceat iis uti, ubi non.

§. CCXLVIII. In hac item tarda, & difficili eruptione (§. CCXLV. CCXLVI.) variolarum, aut earum depressione (§. CCXLVII.) ex virium vitalium defectu, morbique maligniore natura, ubi nimirum cardiaca, atque antiseptica necessaria censentur, complures MORTONUM, MEADIUMQUE sequuti brachiis, & cruribus admovenda etiam vesicantia non dubitant. At ubi cum virium lapsu jam signa putridæ tenuitatis & liquationis se sistunt, & magna ubique ad corruptionem, gangrænamque (§. CCXLVII.) propensio cernitur, non sine matura deliberatione quidquam de vesicantibus ex cantharidibus decernendum est. Mihi vero, ut quod sentio dicam, tutum videtur iis uti in magna debilitate, solidarum partium atonia, febri exigua, calore miti, integra sanguinis crasi, absente plethora, & gangrenæ metu, multoque magis, si variolosa materies, quæ extrorsum pelli debuit, intus restitans in caput, fauces, pectus, abdominisque viscera impetum faciat, earumque partium functiones lædat. Non tutum contra, imo noxium, si contraria his (*) offendantur.

Eru-

(*) Cl. TISSOTIUS generatim vesicantia in variolis damnat, 1. quia augent febrim, inflammationem, calorem, putredinem; 2. quia cutim irritant, dum ejus phlogosis, ten-

Eruptio ex contrariis quandoque caussis retardatur, aut subsidet. Sanguinis missio, & antiphlogistica quando eam promoveant? Quando purgatio?

§. CCXLIX. At variolarum eruptio non a solis hisce caussis (§. CCXLV. CCXLVI.) retardatur, aut deprimitur. Interdum vasorum vasorum plenitudo, motus sanguinis auctus, diathesisque phlogistica, quam pulsus magnus, validus, durusque, & quandoque respiratio difficilis indicat, impedimento est. Quo in casu non cardiaca, non excitantia, non calorifica medicamenta, sed sanguinis missio, refrigerantia, diluentia, verbo antiphlogistica eruptionem promovent, ac (*a*) sustinent. Nonnum-

tenſio, dolorque demulceri debent; 3. quia urinas potius cohibent, quam incitent; 4. quia dolores intendunt, atque adeo inquietudines; 5. quia alvi excretionem ſufflaminant. Quas ob res veſicantium uſum etiam in ſoporoſis affectionibus, quibus diſcutiendis vulgo adhiberi ſolent, omnino reprobat, ſi ipſi a vi febris ac vaſorum plenitudine gignantur. Hinc liquet, quanta opus prudentia ſit, quantoque examine, antequam veſicantia proponi poſſint. *Vid. Epist. var. argum. p.* 26. Nec minori cautione ſe explicat MEADIUS (*De variol. p.* 72.) de veſicantibus loquens; quando ea tum brachiis, & cruribus imponi poſse tradit, cum in variolis peſſimæ notæ pulſus ſit exiguus, languidus, ſine ulla inſigni manuum *intumescentia*, & torpet magis æger, quam calore uritur.

(a) HOM. *Princ. med. de morb. febril. Sect. VII.* Item WINTRINGHAM (*Essays de Méd. d' Edimb. T.* 2. *p.* 504.) qui hanc fortaſſe ob cauſſam numquam vidit, quæ antiphlogiſtica ſunt, & moderate alvum apertam ſervant, Juvenibus robuſtis, & plethoricis, id eſt ſanguine denſo, & compacto abundantibus nocuiſſe, ſed profuiſse ſemper in variolarum morbo.

numquam primarum viarum saburra eruptioni quoque obnititur, spasmis videlicet inductis, cordisque motu infirmato, aut inhibito. Tunc nemo non intelligit, eruptionem sola cacochyliæ evacuatione promovendam fore. Hinc vel emetica, quæ ab HUXHAMIO tamquam præstantissima ad variolosam materiam cutim versus propellendam prædicantur, vel lenia cathartica, præsertim in variolis confluentibus, in quibus commodissime pars exuberantis variolosi fomitis alvi ductione (*) educi potest, caussam cunctantium, aut subsidentium variolarum evertunt.

Faucium inflammationi quid prosit?

§. CCL. Quod si fauces in hoc stadio, uti plerumque evenit (§. CLXXI.) doleant, tumeant, inflammentur, pustulis nempe ibi obortis, difficilemque deglutitionem reddant, leniri assidue debent eclegmate mucilaginoso, potu tepido, mollienti, blando, crebro, & gargarismate ejusdem naturæ. Decocta radicis althææ, hordei, florum malvæ vel sola, vel lacti admixta utrique scopo satisfaciunt. His vero non proficientibus si malum increscat, anginæque instar inflammatoriæ deglutitionem, aut spiritum jam jam intercipere videatur magno cum ægri cruciatu, & reliqua non repugnent, sanguinis missione tam magno discrimini succurrendum est (*). Post

(*) Enimvero lenem purgationem a prima pustularum eruptione ad suppurationis usque tempus in variolis confluentibus utilem semper deprehendit, expertusque est SIMSONUS. *Essay de Méd. d'Edimb. T. 6. p. 144.*

(*) Mirabitur fortasse lector, me neque hic, neque alibi de Variolarum curatione differentem quidquam de cucurbitulis, quas complures hoc in morbo adhibendas volunt, memorasse. Caussam si quæras, obvia plane est. Tu-

Post hanc etiam, si opus sit, a faucibus revellere licet leni eccoprotico ex cassia, aut manna, balneis pedum, & in graviori casu epispastico nuchæ applicato, aut cataplasmate molliente collo circumducto.

Ptyalismus qua ratione promovendus. Saliva non voranda est.

§. CCLI. Ratio quoque habenda est ptyalismi, qui ab initio eruptionis, vel paullo post certe adultos variolis speciatim confluentibus laborantes (§. CLXXXVII.) adoritur, copiosusque esse solet, & debet, ut humoris variolosi pars magno ægri emolumento via hac excernatur. Cautio igitur adhibeatur, ne per subitum frigus, aut frigidam potionem, aut alvi fluxum, aut narcotica, aut adstringentia medicamenta supprimatur. Actum enim fere esset de ægri vita. Nihil autem certius hunc salivæ fluxum promovet, & conservat, quam diluentia crebro, & tepide epota. Interdum salivalis iste liquor, qui assidue manat, tanta acrimonia præditus est, ut caustici instar erodere, & ulcerare queat. Tunc non modo os, & fauces sæpe colluendæ sunt lacte dilutissimo, aut decocto hordei, aut radicis althææ, verum etiam cavere diligenter oportet, ne acerrimus ejusmodi humor voretur, descendatque in ventriculum, si mala effugere velimus, quæ ex SAGARII observatione jam alibi (§. CLXXXVIII.) memoravimus.

Sym-

Tutius educi sanguinem puto venæ incisione, quam scarificatione cutis, in morbis, in quibus sanguinis nimia tenuitas lethales hæmorrhagias procreare potest.

Symptomata quædam huic quoque stadio communia. Eorum peculiaris curatio. Vigiliæ protractæ an somniferis oppugnandæ? Somniferorum laudes. Somniferorum damnatio.

§. CCLII. Neque desunt huic stadio quandoque hæmorrhagiæ, phrenitides, deliria, soporosi affectus, convulsivi motus, anxietates, vigiliæ, aliaque gravissima symptomata, præsertim in confluentibus malignis, in quibus variolosa materies non penitus expulsa huc illuc vagatur, interioresque partes adoritur, febremque cum suis symptomatibus intensius exasperat. Quæ curatio hæmorrhagiis, phrenitidi, comati utrique, convulsivisque affectionibus adhibenda sit, jam supra (§. CCXXXIX. CCXL. CCXLII.) exposuimus. At vigiliæ plerumque protractæ, anxietates, corporisque jactationes irrequietæ, si quando accesserint, quod variolarum confluentium, & malignarum fere proprium est, sine aliqua medici opera vix præteriri possunt. Harum igitur caussa plerique ex SYDENHAMII sententia (*) largum, & crebrum hoc in stadio hypnoticorum usum inculcant. Mox enim post primum stadium singulis noctibus dari jubent vel syrupum Diacodii, vel emulsionem cum syrupo papaveris albi, sive de Meconio, vel laudanum liquidum, vel solidum, vel opium purum, vel pilulas de cynoglosso congrua ætati cujusque dosi. Sic non modo pervigilio, inquietudini, ac delirio, verum etiam pu-

(*) SYDENHAMIUS (*Dissert. epist.*) in variolarum confluentium curatione sic paregoricis confidit, ut non dubitet ea quasi specifica ostentare, non secus ac in febribus intermittentibus corticem peruvianum.

pustularum incremento, & repletioni prospicēre se affirmant; tantaque id confidentia sibi pollicentur, ut si vespertina hypnotici exhibitione quietem, & somnum non assequantur, remedium mane repetant, & etiam interdiu, donec somnus inducatur. Id autem in juvenibus, adultisque præcipue licere monent, cum tenera ætas (*a*) ab hypnoticis facile lædatur, nisi cautissime adhibeantur. At contrariam huic sententiam tuentur alii, cautoque opus esse volunt in hypnoticorum usu imperando, quod experientia didicerint, humores eo versus caput uberius pelli, cerebrum gravari, ptyalismum adeo necessarium supprimi, utilesque ventris excretiones sæpe sisti. Imo addit SIMSONUS (*b*) ægrotantes die octava, & nona per continuatum vel syrupi papaveris albi usum, quem Sydenhamiani commendant, interire delirio, angina, aut peripneumonia oppressos. Nocua quoque SAGARIUS in Epidemia Iglaviensi (*c*) somnifera fuisse aperte experimentis edoctus profitetur (**).

Quid de hac sententiarum discrepantia sentiendum. Quando hypnoticis uti liceat. Cautiones.

§. CCLIII. In hac sententiarum discrepantia, si quid judico, illud evidens est, non esse, nisi caute, & necessitate urgente, ad somnifera procedendum. Itaque si vigiliæ ita pertinaciter teneant, ut mens

(a) MEAD. *de Variol. cap.* 3.
(b) *Essays de Médéc. d' Edimburg. T. VI. p.* 144.
(c) *L. c.*
(**) Interdum in benignissimis Infantum variolis datus Syrupus Diacodii eo consilio, ut fletus gemitusque eorum ob pustularum molestiam sedarentur, quamquam innoxius reputaretur, fecit tamen, ut caput sanguine oppleretur, & oculi, ac palpebræ extumerent. TISSOT. *l. c. p.* 11.

mens aberret, viresque dejiciantur, si anxii, atque inquieti vehementer evadant ægrotantes, si id aut ex pruritu ingenti, aut dolore pustularum contingat, si ataxia potius nervorum, & summa sensibilitas, quam phlogosis sanguinis, interiorumque partium in caussa esse videatur, tum certe, si diluentia, temperantia, demulcentia nihil profecerint, licebit hasce turbas sedare mitiori aliquo paregorico, idque prudenter, prout res postulabit, repetere; cum in hujusmodi casu a blandis hypnoticis vel cautissimi medicorum omnino non (*) abhorreant. Verum animadvertendum est, non nimis præcipiti consilio quasque vigilias somniferis medicamentis profligari oportere, cum sæpe in variolis confluentibus sex, vel septem dies insomnes sine damno præterlabi soleant, ut TISSOTIUS (*a*) admonet, salivæ fluxu interim rite, utiliterque prosequente, qui alias per somnum magno cum detrimento sisti posset. Magni quoque intererit prænoscere, num ægri a medicamentis narcoticis lædi soleant. Nam sunt aliqui, quorum idiosyncrasia tam adversa iis est, ut exagitentur potius, atque excalefiant præter modum, quam consopiantur. Quare in his præstat ab ejusmodi medicamentis abstinere, ultro consentientibus eorum alias (*b*) propugnatoribus.

(*) Apposite SIMSONUS ipse, apud quem omne genus paregoricorum male audit, in pervigilio tamen ingenti, aut in pruritu intolerabili, aut dolore permolesto pustularum concedit dari posse aliquid syrupi papaveris albi, dummodo ab ejus abusu, quem fecit SYDENHAMIUS, faciuntque ejus asseclæ, caveatur. *Essays de Méd. d' Edimb. T. VI. p.* 144.

(a) *Epist. var. arg. p.* 16.

(b) STORCK. *l. c. p.* 288.

SUPPURATIO.

Curatio variolar. in tertio stadio. Suppuratio in discreto genere, & benigno vix aliquid exigit præter diluentia, & subacida. Interdum paregorico opus est vespertino. Si vero vehementior suppuratio cum signis inflammatoriis incidat, sanguis mitti potest. Etiam alvus lenienda. Dolorem, & cutis tensionem fomentatio tollit, adjuvatque suppurationem.

§. CCLIV. Quibus auxiliis promoveri, sustinerique debeat variolarum eruptio, hactenus comprehensum est. Restat, ut qua ratione earum suppuratio procuranda sit, quoniam gravissimis symptomatibus sæpe summum vitæ periculum intentat, dicere non omittamus. In discreto, & benigno genere, ut priora stadia, sic tertium hoc sine magna molestia transigitur. Dum tamen pustulæ inflammantur, & pus conficiunt, præsertim si copiosiores fuerint, cutis tenditur, dolet, febris redit, aut invalescit, sed cito absoluta suppuratione desinit. Eo tempore ægri inquieti fiunt, somno sæpe carent, pustularum dolorem, & quandoque etiam pruritum queruntur, & si quando somnum capiunt, cito evigilant, & obloquuntur, interdumque mente etiam moventur. Plerumque solis diluentibus, subacidis, & temperantibus, tenuiorique victu hæc omnia sedantur. Si tamen vigiliæ, jactationes, querelæ aliquanto molestiores videantur, certum solamen præbent paregorica prudenti manu sub vesperam data. Fereque sufficiunt ea, quæ ex papavere albo multimodis parantur. Raro valentioribus opus est. Nonnumquam tanta est suppurationis vis, ubi variolæ confertissimæ

mæ sunt, sanguisque bonus, & fibrosus abundat, ut febris acutior exsurgat cum pulsu vehementi, duro, magno, calore æstuque ingenti, delirio perpetuo, & summa corporis inquietudine, aut difficili respiratione, aut gravi faucium inflammatione, tunc præter medicamenta antiphlogistica, regimen frigidum, aeris liberioris admissionem, sanguis utiliter detrahi (*) potest; nec quidquam inde nocumenti variolarum suppurationi, & maturationi obveniet, si id solum sanguinis detrahatur, quod nimiam inflammationem refrenet, vasorumque plenitudinem minuat, non vires ultra modum prosternat. Non rara apud Clinicos hujusce rei exempla occurrunt, longo usu, iteratisque periculis confirmata. In magna alvi siccitate non erit quoque inutile eam leni antiphlogistico Eccoprotico laxare, aut saltem enematibus aperire. Dolor, & tensio cutis si alicubi acerbior, uti in facie, aut manibus, percipiatur, foveri pars lacte tepido aquæ admixto poterit, quo non modo ea mollitur, dolorque pla-

(*) Nemini ignotum sit oportet, sanguinem mitti posse quocumque morbi tempore, si signa inflammatoria vera, & non fallacia se ostendant. TISSOTIUS, quem alias in decernenda sanguinis missione cautissimum novimus, toties in variolarum progressu eam instituendam putat, quoties veræ inflammationis metus insurgit, idque etiam post plenam earum eruptionem. *Ep. v. arg. p.* 38. Præsentibus jam variolis tres maximos reges, nempe CAROLUM II. Hispaniæ, LUDOVICUM XIV. Galliæ, & CAROLUM II. Britanniæ eisdem prope temporibus venæ sectione servatos fuisse memorat FREINDIUS, *Epist. de Purgant. in secund. variol. confluent. febr. adhibend. Hist.* 3. Item HAENIUS non modo in quovis variolarum tempore, sed etiam variolis jam siccatis, & decidentibus ejus utilitatem expertus est. *Rat. continuat. T.* 1. *cap. V. §. VII. n.* 7.

catur, verum suppuratio ipsa felicius absolvitur. Pruritui vero permolesto prodest loca leniter herba aliqua virenti, uti malva, mentha, ruta, vel similis percutere; sed simul curandum est, ut ægri manus sic contineantur, ne scabendo cutim saucient.

Variolarum maturarum incisio.

§. CCLV. Sed nihil utilius est, pustulis jam maturitatem adeptis, & pure plenis, ad dolorem sedandum, puris resorptionem impediendam, cutisque foveas avertendas, quas puris acritas excavare solet, pustularum ipsarum incisione (*a*); quod non modo Arabibus in usu fuit, sed etiam subsequentibus temporibus repetita plerorumque medicorum experientia confirmatum (*). Pustulæ autem vel acu, vel

(a) TISSOT. *Epist. var. p.* 42. 43.

(*) Duobus abhinc sæculis, & quod excurrit, MARQUARDUS Vienn. Professor, deinde RAYMUNDUS JO. FORTIS Professor Patavinus, & jamdudum Galli, Italique feliciter hac incisione usi sunt, teste HAENIO. *Rat. contin. T. I. cap. V.* §. *VII. n.* 6. Ab HOLLANDIO, postquam desuevisset, revocatam, adhibitamque a SENACIO, TISSOTIO, HAENIO, SWIETENIO, HOMIO, aliisque commendat AZZOGUIDIUS, *Lett. citat. p. XLII.* His addendi sunt SIDOBRIUS, (*De variol.*) & WINTRINGHAM (*Comment. Nosolog.*) (Vid. *Essays de Méd. d' Edimb. T.* 2. *p.* 504.), & non pauci alii; inter quos VARNIERIUS reticendus non est, qui (*Journal de Mêdéc. T. V. p.* 152. *Aout* 1756.) cum viderit sæpe variolis confluentibus in ægris obesioribus supervenire gangrænam, & putridam corruptionem, ideo non modo antiseptica valentiora tum adhibuit, verum pustulas maturas aperiri, & totum corpus ablui vino aromatico suasit. Quod ad me attinet, multoties equidem pustulas maturas, & turgentes, itemque deprimi, & subside-

vel forfice, cum pure turgent, aperiuntur, pus exprimitur, & pure expresso spongia lacte, & aqua tepida imbuta absterguntur. Idque repetitur, quoties iterum pure repleri videantur (*b*). Alii sic apertas vino, aqua, & melle abluunt, & detergunt (*c*), quod maxime usum habebit, ubi magnus fœtor, cutis livor, aut nigredo, & puris tenuitas de magna ad putredinem proclivitate fidem faciant. Quo casu etiam vino aliquid aromatici nonnulli (*d*) adjiciunt. Detersis, uti opportunius visum est, pustulis, præsertim si cuticula per forficem resecta fuerit, ut quandoque ad pus omne educendum opus est, sæpe optimo eventu illini curavi oleum e vitellis ovorum leviter tostis recentissime expressum, quod dolorem ulceris mitigat, acrimoniam humoris demulcet, noxas aëris arcet, & cutis coalitum adjuvat. Incisio autem ejusmodi non solum convenit variolis pure bonæ notæ refertis, verum illis quoque, quæ saniem, aut tenuem humorem continent, facileque concidunt, & subsidunt. Nam educto per incisionem varioloso humore, metastases pessimæ præcaventur, & magna pars fomitis detra-

fidere cœptas aperiendas curavi, nec umquam quidquam nocumenti, imo plurimum utilitatis inde manaſse vidi. Non igitur audiendi videntur DIEMERBROECKIUS, aliique perpauci, qui variolarum incisionem rejiciunt; multoque minus LUDWIGIUS, qui etsi in *Advers. med. Pract. Vol. I. P. 3. p.* 473. eam reprobavit, alibi tamen (*Instit. med. Clinic. P. I. cap.* 1. §. *CCIV.*) saniori consilio malignas, & confluentes incidi, ut pus effluat, satius existimat.

(b) QUARIN. *Method. medend. febr. cap. VIII. p. 99.*

(c) AZZOGUID. *l. c.*

(d) VARNIER *l. c.*

hitur, quo intro refluente febris secundaria augeretur.

In malignis suppuratio sæpe nulla, aut imperfecta; multorum malorum origo.

§. CCLVI. Atque hæc quidem (§. CCLIV. CCLV.) in suppuratione variolarum, quæ ex lege, atque instituto naturæ succedit, locum, & usum habent. At ubi variolæ malignæ, atque anomalæ sunt, in primis confluentes, aut ad eas propius accedentes, majus profecto negotium facessunt. Nam sæpe aut nullo modo, aut ægre admodum suppuratum eunt (§ CLXXX. CLXXXI. CLXXXII. CLXXXIII. CCII.); aut sub ipsamet suppuratione repente concidunt, & pure intro regresso vacuæ fiunt (§. CLXXXIII.); aut quæ jam sessiles, & depressæ, ac marginibus lividæ erant, hoc in stadio apicibus tantum albicant, humore propemodum inanes (§. CLXXXII. CXCIX.); aut depressæ, ut ante, omnino manent, nec umquam elevantur, fuscum vero colorem induunt (§. CLXXXIX.); aut pustulis flaccidis, humilibus, & circulo rubro carentibus, cuteque circumposita pallida, & laxa, facies universa plumbeo, alboque colore fœdatur (§. CXCIV. CXCV. CXCVI.); aut, suppuratione deficiente, pustulæ immaturæ in crustam quamdam primo sanguineam, deinde nigram siccantur (*ibid.*); aut lividæ, & subcruentæ fiunt, sanguinemque facile effundentes cita gangræna nigrescunt (§. CXCVII. CXCVIII.). Quæ ubi incidunt, gravissima sane symptomata, uti phrenitis, angina, suffocatio, peripneumonia, convulsiones, micturitio, hæmaturia, aliaque funestissima hujusmodi mala impendent (*), imo citissima,

(*) Pleraque hæc symptomata aut omnino præcaveri,

sima, & sæpe inopinata mors.

Febris tunc secundaria vehemens. Quare differat a simplici febri suppurationis? Ejus caussæ. Indicationes, & cura.

§. CCLVII. In primis vero febris vehemens ad hæc (§. CCLVI.) accedit, aut quæ jam erat, gravius, intensiusque excandescit, continua remittens, valde

ri, aut multo mitiora reddi mora extra lectum, leni deambulatione in aere libero, & puro, & diurni somni abstinentia contendunt Sydenhamiani. Neque quicquam, suppuratione præsenti, detrimenti timendum esse ab aeris liberioris usura, cum citius tam suppuratio, quam exsiccatio in aere aperto, & libero perficiatur. Neque demum ab aere libero, dummodo moderato, offici ne quidem illis, qui febre suppurationis durante salivæ fluxum habent, difficulterque deglutiunt; nam levari eos potius, ptyalismumque continuari affirmant. *Vid.* STORCK. *l. c. p.* 272. 273. 274. Et quod attinet ad moram protractam extra lectum, tum præcipue eam necessariam existimat TISSOTIUS in gravi variolarum statu inflammatorio, aut vehementiori inflammatione. Ejus enim effecta dicuntur; 1. febris imminutio; 2. respiratio facilior; 3. capitis levamen; 4. refrigeratio lumborum; 5. avolatio putridorum effluviorum; 6. & emolumenta ex continua aeris renovatione, sive æger in amplo, & aperto conclavi sedeat, sive deambulet leniter. *Epist. varii argum. p.* 39. Concedunt tamen (STORCK. *l. c. p.* 274.) vitandum esse subitum frigus, aeremque nimis ventosum, frigidum, vehementiusque spirantem. Et quamquam largiamur, pus in pustulis benignis, & maturis genitum, non facile, quia crassum, & densum est, introrsum refluere aeris admissione, tamen hoc ipsum de ichore, serosoque tenui humore, qui fere in variolis malignis, & confluentibus, difficulterque suppurantibus colligitur, æque dici haud potest. Levi enim ex caussa eum resorberi, introque frigoris, aut aeris liberioris afflatu repelli, satis probabile videtur. GEDEON

de periculosa, *secundaria* vulgo dicta, quæ nisi cito enecet, diu certe trahitur, atque ultra suppurationis tempus procurrit (§. CCI.), a brevi illa, & post suppurationem evanescente, utpote solius, & simplicis suppurationis sobole (§ CCLIV.) maxime, ni fallor, differens; quam ideo *putridam* appellavit (*a*) SYDENHAMIUS, veterum significatu vocem, ut mihi videtur, usurpans. Jure enim a suppuratoria febri, quæ variolarum maturationem consequitur, distinguenda ista videtur, quod variolis nequaquam suppurantibus, aut ægre, &

DEON HARVEUS, cujus supra mentio facta est, narrat historiam hominis cujusdam variolis correpti, cui ante eruptionem ob catarrhum, & dolorem faucium venæ sectionem ipse suaserat. Hanc vero cum ille neglexisset, imo Pharmacopœi consilio usus multa sanorum instar egisset, deambulans in aere libero, etsi variolæ confluentes exstarent, & suppuratæ essent; ex hoc vitam cum morte commutavit. Vid. *Art. curand. morb. expectation. p.*159. Nec immunes ab hujusmodi infortunio omnino sunt variolæ discretæ, & benignæ. Nobilem puellam præsente variolarum benignissimarum suppuratione ex fenestra temere aperta sic affectam recordor, ut brevi post metastasi ad cerebrum facta in lethalem eclampsiam inexpectato incideret. Puerum etiam vidi, qui paucis, & discretis variolis laborans, cum toto morbi cursu vix ægrotare visus esset; atque idcirco lectulo assidue resedisset, parum, aut certe leviter tectus; pustulis demum maturius resiccatis cynanche laryngea correptus est, quæ, nisi sanguinis missio celeriter succurrisset, eum fortasse strangulasset. Quare tempore suppurationis variolarum non temere, neque sine magna cautione, & prudentia ægri aeri liberiori, aut frigori exponendi videntur; cumque aeris renovatio necessaria tamen sit, & cubiculi ventilatio, in hoc ea servanda sunt, quæ supra, cum de ea consulto ageretur, exequuti sumus.

(a) *L. c.*

& imperfecte suppuratum euntibus concitatur. Quamobrem verisimillimum profecto est, eam a variolosa materie in sanguine restitante, aut ab humorum omnium, sed præsertim adipis per virus variolosum depravata, assimilataque natura, aut a resorpto pustularum ichore, aut quod non infrequens est, ab inflammatione alicujus interiorum sedium, aut ab omnibus, aut plerisque hisce caussis simul junctis proficisci. Hinc quisque perspiciet, omni studio tum (§. CCLVI. CCLVII.) curandum esse, ut humor variolosus ad cutim omnis feratur, &, quoad fieri potest, suppuratione in pus bonæ notæ coquatur, aut si id fieri nequeat, aliqua alia via confestim emittatur. Quod plerique efficere nituntur cardiacis lenibus, tonicis, antisepticis, itemque omnibus evacuationum, & revulsionum generibus; de quibus pluries loquuti sumus, dicemusque deinceps, prout res poposcerit.

Curatio perficitur iis, quæ alibi proposita jam sunt. Quantum hic Sydenhamiani somniferis confidant.

§. CCLVIII. Sed in primis illud teneri debet, eisdem propemodum auxiliis ad implendas, sustinendasque variolas, aut earum suppurationem promovendam opus esse, quibus eruptionem ipsam adjuvari, aut pustularum depressionem emendari supra (§. CCLV. ad CCXLIX.) docuimus, dummodo animadversiones, cautionesque, quas ibi tradidimus, adamussim serventur (*). Quare huc ea revo-

(*) Sed non omnes ibi cautiones attulimus. Hic unam maximi usus, & summopere rotatu dignam ut adjiciam necesse est, quam mihi SYDENHAMIUS suppeditat. Is admonet, depressionem pustularum in confluentibus non sem-

vocari oportet. Dici autem vix potest, quantum somniferis, atque opium habentibus medicamentis hoc in stadio cum SYDENHAMIO confidant doctissimi quidam viri. Si enim, quod sæpe octavo, aut nono die in variolis malignis maxime usuvenit, pustulæ concidant, & deprimantur, & fuscæ, aut nigricantes fiant, cuti reliqua interim flaccescente, & livida cum pulsu languidissimo, extremis modo frigentibus, modo recalescentibus, faciei pallore, & rubore se mutuo excipientibus, motibusque demum quarumdam partium spasticis obortis; tunc præter alia jam indicata præsidia non dubitant in largiore, sæpiusque iterato opii, aut aliorum narcoticorum usu spem omnem, ut alias innui, collocare.

Somnifera quomodo adhibeant. Aliorum dissensio. Tissotii animadversio. Meadii prudens cautio. Opiata nec nimis profundenda, nec nimis formidanda.

§. CCLIX. Hinc eorum nonnulli authores sunt, ut quinta, vel sexta quavis hora dentur guttæ octo vel decem, adultis ut puto, Laudani liquidi Sydenhamii, vel, quando minus valide agere volunt, singulis binis, ternis, aut quaternis horis duo cochlea-

ſemper tribuendam cauſſis externis, aut frigori, cum nihil in ea ſit, quod non a morbi natura, & more profluat; atque idcirco ex ea ſola, ubi morbi morem ſervat, mali nihil impendet. Cavere igitur oportet, ne naturalis humilitas, & depreſſio accipiatur pro morboſa ſubſidentia, aut retropulſione. In diſtincto vero genere, cavendum quoque eſt, ne ante debitum diem eruptionem, atque augmentum variolarum expectemus, ſed attendamus ad tempus, quo natura id præſtare debet. SYDENH. *Op. Sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 179. 180.

chlearia mixturæ cujusdam paregoricæ, & cardiacæ, quæ habet aquæ florum tiliæ uncias septem, syrupi Diacodii sesqui unciam, cui pro re nata ad compescendum sanguinis fervorem, ejusque dissolutionem coercendam adjiciunt interdum tantum spiritus vitrioli, quantum satis sit ad gratum acorem. Hac ipsa Mixtura audacter utuntur etiam, si suppurationis tempore ægri sint anxii, inquietique, aut acerbe doleant, & sanguinis insolito fervore exardeant; dummodo eorum pulsus molles revera sint, omnisque duritiei, aut tensionis expertes. Sic enim cito vires erigi, pustulas attolli, rubere, suppurare, symptomata prava mitescere, atque imminens vitæ discrimen fugari dicunt. Illud tamen prudentissime præcipiunt, ut, quoties effectum, quem volunt, obtinuerint, paregorica ista interdiu omittantur, & vesperi dumtaxat, ut nox tranquilla reddatur, locum (*a*) habeant. Verum alii cautius in opii usu se gerunt. TISSOTIUS, qui somnifera in duobus prioribus variolarum stadiis fere damnavit, non ea pluris facit in tertio, in quo suppuratio, & secundaria febris ægros premit (*b*). Animadvertit enim, tunc præcipue lethargum, coma, orthopnœamque ex materiæ variolosæ metastasi, humorumque congestione urgere, manifestumque esse, terrifica ejusmodi symptomata a narcoticis augeri debere, excretionesque omnes, tum maxime necessarias cum summo detrimento sisti. Imo vehementer timendum esse, ut non ab eorum usu anxietas, delirium, calor, & sitis jam permolesta intendantur, aut phrenitis, peripneumonia, hepatitis, ischuria, intestinorum gangræna, aliaque lethalia mala inducantur.

MEA-

(a) STORCK. *l. c. P. I.* 287.
(b) *L. c. pag.* 17.

MEADIUS ipse (c), morbo ad finem tendente, si spiritus difficultas accedat, faucesque oppleat pituita viscida suffocationem minitans, quod sæpe evenit ptyalismo cessante, opii usum omnino ut noxium rejicit. Non tamen ex hac sententiarum varietate velim quis credat, liberum esse alterutram sequi, aut uni potius quam alteri adhærere, sine ulla deliberatione; cum rationi consonum omnino videatur, ut alibi jam indicatum est, opii usum modo saluberrimum fore, modo noxium, prout nimirum vel incitandæ vitæ vires sunt, vel compescenda nimia sensibilitas, coercendaque nervorum ataxia. Utroque tamen casu temperamentum adhiberi oportet, ne in opio sive dando, sive rejiciendo modum excedamus, ad singula sedulo, matureque (*) respicientes.

Na-

(c) *De variol. cap. 3.*

(*) Quamquam opii usum in variolis TISSOTIUS sæpe damnare videatur, non tamen ab eo ita alienum se declarat, ut numquam ei locum superesse velit. Jure, & merito limitandam ejus adhibitionem contendit, & satis opportune decernit, quando ab hypnoticis abstinere præstet, quando iis uti tuto liceat. Quare non erit supervacuum, neque inutile cum tanto viro casus percensere, in quibus somnifera in variolarum curatione adhiberi vetitum minime est; videlicet 1. quando debiles vires sunt, & cardiacis egent, & quando a centro ad peripheriam ducere oportet, uti in primo variolarum stadio, si pulsus sit debilis, atque inæqualis, æger frigeat, & in lipothymiam propendeat; 2. quando spasmi ex nimia mobilitate orti sedandi sunt; 3. ubi dolor pustularum intolerabilis est; 4. ubi eruptionis tempore humores confluunt ad intestina, alvusque liquidior minatur virium exsolutionem; 5. in diarrhœa colliquante cum animi defectionibus, extremorumque refrigeratione; 6. in alvi fluxu tempore exsiccationis superveniente, si is nimius sit, vires dejiciat, pu-

stu-

Natura depressas Variolas supplet ptyalismo, & diarrhæa. Quomodo utraque evacuatio sustinenda. Quæ salivam acrem corrigant. Quæ ulcusculis oris remedio sint. Diarrhæa quibus gubernanda. Quid si in dysenteriam transeat.

§. CCLX. At natura ipsa pustularum imperfectam maturitatem, aut depressionem in variolis confluentibus supplere tentat ptyalismo, aut alvi fluxu, illo in adultis, hoc in pueris, ut alias expositum est. Ergo enitendum omni cura est, ut iste salivæ fluxus, quoad fieri potest, perseveret, quod in primis potu tepido, crebro, diluenti, mellito præstatur. Si vero salivalis humor viscidus, & tenax ita sit, ut ægerrime e faucibus, & ore educatur cum suffocationis periculo, id quod circa diem undecimam non infrequens est; eum solvi, attenuarique oportet gargarismate ex aqua florum sambuci, aut decocto ficorum, aut radicis glycyrrhizæ addito pauxillo mellis rosati, aut oxymelitis simplicis, aut syrupi de moris. Quod si gargarizare nequeat, aut nolit æger, aut id satis non sit; eadem ope syringæ sæpe die, & nocte in os, faucesque injicienda (*a*) sunt, quidquid nonnulli contra dictitent. SYDENHAMIUS (*b*) gargarisma e cerevisia tenui, vel aqua hordei cum melle rosarum compositum pro-

stulas pallidas, & exsuccas reddat, syncopem, aut delirium inferat, atque extrema frigefaciat; 7. in doloribus colicis sub finem morbi longum, & liberalem acidorum usum subsequentibus; 8. post catharticum in ultimo stadio datum. *Vid.* TISSOT. *l. c. p.* 22. *ad* 26.

(a) SYDENHAM. *op. omn. Sect.* 2. *cap.* 2. *p.*177. TISSOT. *epist. cit. p.* 42. STORCK. *l. c. P. I. p.* 274.

(b) *L. c. ib. p.* 177. 178.

proponit, vel illud, quod sic habet:

℞. *Corticis ulmi drachmas sex, glycyrrhizæ unciam unciam semis, passularum enucleat. N. XX. rosar. rubrar. pug. duos. Coq. s. q. aq. ad lib. unam, & semis. Colat. dissolv. oxymel. simplic., & mellis rosar. ana unc. duas. M. f. garg.*

Ægro vero suffocationi proximo dandum etiam suadet emeticum, quo nihil interdum præstantius; licet fateatur, id non semper saluti esse. At humor salivalis interdum accerrimus est, ex quo os interius ulceratur, & quasi igne exardet, doletque acerbe. Tunc gargarizandum ex aqua hordei lacti admixta, aut decocto radicis althææ, aut simili demulcenti liquore; cui aliquid succi sedi majoris (*c*), vel mucilaginis seminum psyllii, vel mali cotonei, utiliter adjici potest. Ulcusculis vero opportuna etiam sunt ea, de quibus, ubi aphthas explicuimus (*d*), mentio facta jam est. Quemadmodum autem ptyalismi continuatio summopere in adultis necessaria est, sic alvi fluxum, qui pueros corripit, sinere expedit, quamdiu vires eum ferunt; imo, si casu sistatur, enematibus blandis revocare, nec ulla ratione umquam in hocce stadio cohibere, nisi nimius, & colliquans sit. Ad summum si acer humor descendens intestina arrodat; & tormina ciet, ut interdum, quando dysenteriæ epidemice regnant, accidit; nam tum solum variolæ dysenteria comitantur; ad demulcentia licet confugere, atque ea, quæ dysenteriæ non aliena sunt.

Cru-

(c) STORCK. *l. c.*
(d) *Vol. I.* §. *CCXCVI.*

Crustæ oris, & narium fovendæ atque humectandæ, ut decidant. Facies nigrescens quid postulet? Incisiones feliciter adhibitæ.

§. CCLXI. Inter hæc quibusdam os, faucesque ex pustulis variolosis ibi natis crusta dura, & crassa obducuntur sic, ut respiratio, & deglutitio summopere lædantur. Tunc assidue os, faucesque fovendæ sunt iis, quæ molliunt, uti aqua tepida lacte remixta, ut crusta decidat. Nares quoque eadem ex caussa sæpe obstruuntur. Has autem reserat vapor aquæ calidæ naribus, aut ore attractus, aut aqua mellita per siphonem, aut syringam in nares injecta, a qua crustæ emollitæ separantur, & summum inde levamen percipitur (*a*). Interdum etiam in variolis malignis, & confluentibus, cum maturescere deberent, facies nigra evadit, aridaque crusta obtegitur, vere gangrænosa (§. CXCV.). Tunc incidenda crebris vulnusculis altius cutis est ad sanam usque carnem, & deinde fovenda decocto emolliente calido, cui spiritus vini cum camphora adjectus sit. Hinc pus multum, & fœtidissimum ex incisionibus manare solet, emortuæque partes separari. Absoluta gangrænæ digestione, cathartico alvus ducenda est. Exemplum felicis ejusmodi curationis habet MEADIUS (*b*), nobisque aliud simile notum est de GUATTANIO non ignobili chirurgo romano, qui cum puer pessimo, & gangrænoso variolarum genere laboraret, a Patre simili chirurgia servatus est, ex quo turpes in facie ei cicatrices tota vita remanserunt, conspicuæ pa-

(a) SYDENHAM. *Op. Sect.* 3. *pag.* 177. TISSOT. *l. c. ib.* STORCK. *l. c. p.* 275.
(b) *L. c. cap.* 3.

paternæ audaciæ, & miræ curationis testes. Nec alia ratione curandæ sunt aliarum partium gangrænæ, si alicubi forte enascantur.

Tumori, & tensioni faciei, & manuum quænam prosint? Febris secundariæ peculiaris curatio. Sydenhamii methodus. Quando venæ sectio, quando catharsis locum habet.

§. CCLXII. Persæpe hoc stadio nimium facies, manus, pedesque tument, tenduntur, dolent, & rubent. Auxilio sunt fotus ex aqua, & lacte tepidis, aut mollissima cataplasmata. His enim non modo dolor, & tensio mitescunt, verum pustularum etiam suppuratio facilius absolvitur (*a*). Sed in primis ad febrem secundariam, ejusque symptomata in hoc suppurationis stadio animum, curamque omnem communiter convertere consueverunt medicorum experientissimi. SYDENHAMIUS certe hanc valide oppugnandam esse duxit larga illico sanguinis missione, & catharsi, alternatim adhibitis, sic tamen ut catharsi post sanguinis missionem tantum, & non ante decimam tertiam morbi diem uti auderet. Utraque evacuatione sanguinis inflammatoriam indolem, & purulentæ materiæ quantitatem minuere (*b*) sibi pollicebatur. Verum non sine aliqua distinctione Sydenhamiano præcepto adhærere licet. Non enim semper, nec in quavis febri secundaria tutum est sanguinem mittere, aut alvum medicamento ducere; nec opus est semper, ut sanguinis missio catharsim, ubi hæc locum habet, præcedat; nec semper decimam tertiam diem exspectari oporteat,

(a) STORCK. *l. c.*
(b) *De Febr. putrid. Variol. confluent. superven. vob. pag. 628., & pag. 633. ad 636.*

teat, ut purgatio instituatur, cum ante hunc etiam terminum, & quandoque nona, vel decima die illa necessaria esse possit (*c*). Sed de utroque evacuationis genere quid sentiendum nobis videatur, & quando utraque, aut alterutra admitti, aut omitti debeat, mox explicare instituo.

Venæ sectionem quæ indicent. Interdum febris secundaria oritur ab aliqua interiori inflammatione. Tum variolæ exstant. Sanguinis missionem quæ vetent.

§. CCLXIII. Itaque ut a sanguinis missione ordiar, quærendum sedulo est, utrum symptomata ejusmodi sint, quæ variolas inflammatorias (§.CCX.) designent; aut febris vehementius exardeat cum pulsu valido, & duro, calore magno, ac siti ingenti; an corpus firmum, juvenile, exercitatumque sit; victui, & potui calefacienti deditum; aut regimine calidiori usum; aut inter initia venæ incisio neglecta fuerit; tunc utique sanguinem mitti oportebit, præsertim si symptomata gravia, uti phrenitis, coma, convulsio, faucium præfocatio, peripneumonia, sanguinis detractionem suadeant. Neque ab ea absterreat, si a reliquis indicetur, pulsuum parvitas, aut debilitas, quia tum sæpe non a virium defectu, sed oppressione arteriæ subeunt, &, detracta sarcina, plerumque attolluntur, & validius emicant. Itemque notandum est, inflammatoria sanguinis diathesi prævalente, interiores sedes sæpe inflammatione tentari, atque hinc febrim secundariam pronasci, quin variolæ deprimantur; quod indicio est, non a depressione earum, neque

 a pure

(c) FREIND. *De Febrib. comment. VII.* & MEAD. *l. c. cap. 3.*

a pure resorpto, cum variolæ extent, & pure bono turgeant, illam ortum trahere, sed a viscerum aliquorum inflammatione. Hoc etiam casu summum præsidium in cita, & larga sanguinis missione positum est. Contra ubi symptomata nervosæ febris, sive malignæ propria occurrunt (§. CCXI.), aut, quod deterius est, putridæ dissolutionis signa (§. CCXII.) appareant, uti in variolis confluentibus malignis, & quibusdam discretis, sed gangrænosis, & mali moris, in primis epidemicis, contingit, profecto a sanguinis missione, quamquam secundaria febris invaluerit, abstinere omnino convenit. In his enim noxiam esse, experimenta etiam SAGARII (a) confirmarunt.

Catharsis a plerisque extollitur non modo in confluentibus, sed etiam in discretis copiosis.

§. CCLXIV. Alterum erat, ut de catharticis in febre secundaria adhibendis dicerem. Plerique post SYDENHAMIUM, FREINDIUM, MEADIUM, HUXHAMIUM, aliosque his eam non solum depelli, verum etiam præcaveri tradunt. Imo interdum nullam aliam medicinam profecisse (a) testantur, in primis addito opportune in quibusdam casibus calomelano, & interpositis paregoricis. TISSOTIUS non modo in confluentibus variolis primo febris secundariæ impetu, verum etiam in discretis, sed copiosis, ingruente febri suppuratoria mannam præbendam esse ea dosi, ut alvus ter, quater, aut quinquies solvatur, præcipit; quod nono, vel decimo die plerumque usui est, pergendumque esse in alvo lenienda diebus

(a) *De Variol. Iglaviens. p.* 44. 45.

(a) HUXHAM. *de aere, & morbis epidem. T. I. p.* 37.

bus etiam sequentibus. Adeo quippe huic medicinæ confidit. Nec profecto sine caussa; nam notum est, quanta sit inter cutim, atque intestina consensio; & quam facile, juxta illud HIPPOCRATIS: *cutis laxitas, alvi adstrictio, & e converso*: harum partium excretiones se mutuo excipiant, & suppleant.

Limitantur ejus laudes intra justos fines. Casus in quibus purgare licet. Quando purgandum etiam præsente ptyalismo. Nec obstat semper pulsuum depressio, nec humorum acrimonia.

§. CCLXV. Attamen non promiscue, nec universim hæc purgandi præceptio arripienda est, ac si nullis obligata legibus esset; nam certos & ipsa, uti sanguinis missio, limites habet, quos ultra nequit recte consistere. Hoc igitur fere perpetuum est, ut in febre secundaria, quæ nulla variolarum suppuratione facta, aut præmature pustulis, faciei præsertim, arescentibus, ejusque tumore evanescente accedit, purgatio necessaria (*a*) communiter habeatur, multoque magis, si ex materia intus restitante febris ardens oriatur cum corporis jactatione, respiratione brevi, & crebra, urina tenui, vigiliisque continuis. Tunc enim post sanguinis missionem, si recte (§. CCLXIV.) indicata fuerit, lenia purgantia ad intervalla repetita variolosam colluviem feliciter (*b*) detrahunt. Verum id etiam convenientissimum est, cum pustulæ jam rite suppurarint, & pure turgeant, nec tamen aliquid puris e pu-

(a) MEAD. *l. c. cap. 3.*
(b) SALISBURY CADE *epist. ad* FREINDIUM *scripta.*

e pustulis exstillet, nec per urinas feratur, neque in his sedimentum spectetur (*c*): vel demum si cito, aut repente variolæ subsederint, & pus intro refluxerit. Purgatione item opus est, si ptyalismo cessante, detumescenteque facie non succedat extremorum tumor, nec urinarum copia sedimentum habentium, nec alvi solutio spontanea; aut, quod deterius est, coma, aut delirium, aut utrumque supervenerit (*d*). Superveniente vero delirio, aut comate, aut angina, aut peripneumonia sic idonea purgatio est, ut ab ea nos deterrere non debeat metus, ne alvi ductione ptyalismus sistatur, cum eo in casu præsentiorem, majoremque opem exspectandam ab alvo soluta putet TISSOTIUS (*e*), quam damnum a ptyalismi tum non satis levantis suppressione; maxime si venæ sectio, aut cucurbitulæ adhibitæ jam fuerint, & nihil juverint (*f*). Neque semper pulsuum humilitas, aut depressio purgationem prohibet; cum sæpe post eam elevantur, & vires (*g*) acquirunt. Compertum est experientia, utiliter etiam alvum solutam esse, ubi humor acerrimus, quo variolæ arescentes scatebant, gangrænam cuti (*h*) induceret.

Quando a catharsi abstinere convenit.

§. CCLXVI. A catharsi contra abstinere omnino satius est, quamdiu tumor faciei, atque pustularum in-

(c) FREIND. *De Purg. in secund. Variol. confl. febr. adhib. epist. ad* RICHARD. MEAD.
(d) *Idem l. c. hist.* 3.
(e) TISSOT. *Epist. var. arg. p.* 46.
(f) FREIND. *l. c. histor.* 2.
(g) FREIND. *De febrib. cap. VII.*
(h) *Idem de purgant. in secund. variol. confl. &c. hist.* 3.

inflammatio permanet, & saliva rite effluit, sine graviori alio symptomate (*a*). Quod si facies detumescere incipiat, & ptyalismus minuatur, ut die nono, vel decimo, vel undecimo ab eruptione accidit in variolis confluentibus, & eodem tempore manus debito modo tumeant, & nulla deterioris notæ symptomata appareant, totum negotium naturæ committendum est (*b*), aut solis interim clysteribus alvum, si adstricta sit, lenire satis erit. Omitti quoque debent cathartica; si alvus sponte fluat, aut enematibus ante adhibitis laxata sit, vel saltem differri ad aliquot dies possunt; ne vires penitus dejiciantur (*c*); multoque magis, si ita liquescat alvus, ut hac via corpus exhauriri timeatur, quod in putrida potissimum humorum omnium dissolutione adeo in malignis frequenti incidere consuevit.

Sanies sub cuticula latens educenda. Frequens indusiorum mutatio.

§. CCLXVII. Non vero satis est disquirere, sanguisne mitti, aut alvus duci, aut utrumque fieri debeat in ejusmodi febre secundaria. Oportet etiam indagare sedulo, utrum alicubi sanies variolosa sub arefacta jam cuticula lateat? Quod facile tactu, aut disrupta epidermide cognoscitur; pressu enim, aut incisione pus erumpit. Tunc igitur puri exitus citissime parandus est, cibisque idoneis corpus nutriendum, antisepticisque muniendum, ut morbum ferre possit, donec omnis materia purulenta exstillaverit, quam interdum ad diem vigesimum, ampliusque manare salvis ægri viribus vidit MEADIUS. Dum

(a) SALISBURY *epist. citat.*
(b) *Id. ib.*
(c) MEAD. *de Variol. cap. 3.*

Dum autem ex cute, discissa cuticula, purulentus humor effluit, ac via hac corpus repurgatur, ne quidquam temere quis moliatur, nec sanguinis missione, aut catharsi salutarem ejusmodi evacuationem pervertat. Interea, quod semper in tertio variolarum stadio, nec non in sequenti semper faciendum est, universa cutis a pure, putridisque halitibus munda servetur frequenti indusiorum, ac linteaminum mutatione, conclaviumque prudenti ventilatione (*a*). Hic non omittam in memoriam revocare, interdum sub finem suppurationis, aut initium exsiccationis atrocissimos dolores osteocopos accedere, ut supra (§. CCIX.) ex SAGARIO retulimus, qui si horas duodecim, aut viginti quatuor excedant, certam necem afferunt. Hos leniri oportet fotibus anodynis ex lacte tepenti, potu ex diluto florum tiliæ, & papaveris rhœados, itemque syrupo diacodii in aqua florum sambuci; uti experientia compertum (*b*) est.

Curatio specialis quarumdam Variolarum. Sydenhamii curatio variolarum confluentium anomalarum. Decoctum album. Hydrogala. Largior potus.

§. CCLXVIII. Atque hæc omnia memoranda, animadvertendaque in ista periodo generatim erant. Nunc etiam de quibusdam peculiaribus variolarum generibus, earumque curatione speciatim aliqua subnectere non alienum a proposito mihi videtur. Quas supra (§. CXCV.) descripsi ex SYDENHAMIO (*a*), *variolas confluentes anomalas*, eas sic ipse cu-

(a) TISSOT. *ep. cit. p.* 40.
(b) SAGAR. *De variol. Iglav. p.* 19.
(a) *Oper. sect.* 3. *cap.* 6. 231.

curabat. In illis effrenis sanguinis fervor, acritasque quasi exurens, atque omnia pene colliquans, & corrumpens deprehendebatur. Ergo hæc temperanda, continendaque quam efficacissime fuit. Itaque præter hypnotica in reliquis confluentibus alias adhiberi solita, & commendata, utebatur *regimine temperato*, potuque liberaliore ex iis, quæ non calefaciunt, sed æstum, fervoremque ferocissimum illico mitigant. Ad id commendabat *decoctum album*, ex pane videlicet, & cornu cervi *calcinati* exigua quantitate in multa aqua factum, & saccharo leviter edulcatum. Adhibuit etiam eumdem in finem hydrogalam *e tribus aquæ partibus, & lactis una simul coctis, quæ ægri palato, & votis, magis refrigerando, ut plurimum respondit*. Nec copia potus tantummodo juvit insignem calorem sub maturationis tempore cum febre exaltatum extinguendo, verum ptyalismum etiam promovendo, & protrahendo diutius, quam exæstuante ægro non contigisset. Profuit etiam immodico mensium fluxui supervenienti, dummodo ab hujusmodi sanguinis profusione pustularum depressio non timeretur, neque ideo calida remedia, quæ magis sanguinem colliquant, temere, & præpostere in usum vocarentur.

Halleri curatio confluentium malignatum. Emetici laudes. Hæmorrhagiarum utilitas.

§. CCLXIX. In ferali vero illa epidemica variolarum malignarum, & confluentium constitutione, quæ octavo, vel nono die subsidentes exitium afferebant, & putridi generis vere erant (§.CXCVIII.), cum videret CL. HALLERUS (*a*), hoc symptoma fu-

(a) *Opusc. pathol. observ. XLIV. Hist. constit. variol. anni 1735. q. 113.*

funestum universim esse, cœpit cogitare, qua ratione tantum malum averti posset. Acida, & refrigerantia ob facilem pustularum, quam dixi, depressionem, ei videbantur ancipitis eventus. Ab emulsionibus, clysteribus, catharticis, quibus alii medici magna confidentia utebantur, natas vidit cito paralyses, aphonias, hydropes, aut etiam præcipitem ex retropulsis variolis mortem; nec minus exitialem calidorum medicamentorum usum expertus est. *Aderat*, ut ipse scribit, *summa humorum alcalescentia*, hinc *fœtor horridus tum pustularum*, *tum animæ ægrotorum. Aderat humorum funesta stasis*, quam *arguebant maculæ*, *quæ exigui sphaceli sunt*, *tum dolores lumborum*, *urinæ paucæ*, *viridesque*. Medicamento igitur opus erat, quod solveret impacta, neque vasa diffringeret, quod motum versus peripheriam sustineret, febrem tamen non augeret, & pustulas retrocessuras foras elevaret, non alkalescentiam incitaret. Id visum ei est Camphora. Itaque quoties occurrebant symptomata variolas mali moris præsagientia, *delirium primi diei*, *febris valida*, *punctorius lumborum*, *pectorisve dolor*, *respiratio difficilis*, *corpus succulentum*, *ætas adultior*, *plethora*, *protinus* dedit *decoctum diluens copiose*, *& ad aliquot quotidie libras hauriendum*, *ex aperientibus*, *sarsa*, *radice graminis*, *adiantho*, *bellide*, *ficubus*. A sanguinis vero missione, etsi primo intuitu alicui posset videri opportuna; ipse tamen abstinuit, quia fortasse summa ad putredinem proclivitas, quam in morbo agnoverat; ab ejusmodi præsidio ut nocuo eum deterruit. At *vomitum fere perpetuum symptoma* promovit *emetico*, *ut octies ad minimum larga emesis sequeretur*. Si enim vomitum quis compressisset, funestiorem eventum compererat. Quamquam vero a sanguinis missione sedulo

ca-

caveret, non tamen hæmorrhagias timendas cognoverat, cum usus docuisset, eas quodammodo expetendas fuisse. Siquidem vidit in puero speciatim septenni copiosam ex ano sanguinis jacturam ante variolarum eruptionem, subsequente benignissimo morbo.

Calidi regiminis effecta. Camphoræ præstantia. Ejus utendæ modus. Injectiones in fauces. Alvus lubrica. Catharthicum. Victus.

§. CCLXX. Cum vero calidis remediis variolæ domesticorum, & familiarium consilio, aut ægrorum culpa urgerentur, hæ tum post ingentem anxietatem præmaturo impetu erumpebant nigerrimæ; si vero sponte die tertia prodiissent, & symptomata ipsa inde mitescerent, tamen die sexta pustulæ subsidebant, & puncto nigro notabantur, uti confluentibus malignioribus solemne est. Quando igitur alterutrum ex hisce infortuniis ægrum corripuit, mox ipse præbuit camphoram in emulsione aliqua solutam, ita ut intra duodecim horas grana viginti absumerentur. Incipiebat autem ejus usum a media nocte, febre nimirum inclinare cœpta, protrahebatque ad meridiem usque sequentis diei, in sex partes totam dosim tribuens, ut una singulis binis horis sumeretur. Hora vero tertia, aut quarta, ad summum quinta pomeridiana dedit syrupum papaveris albi cum nitro, & tantillo succi crudi ex malo citreo expressi. Adulto graviter laboranti dosis syrupi erat sesqui uncia, succi citrei drachmæ sex. Sic delirium sedabatur. Hanc medendi rationem persequebatur ad pustularum usque exsiccationem. Simul ac vero ptyalismum imminui in adultis, & fauces arescere, angique deprehendebat, quod

quod a die nona ad decimam, aut undecimam eveniebat accedente simul pustularum exsiccatione, mox toto hoc intervallo anginam funestam arcere, & ptyalismum prolicere nitebatur frequenti injectione per siphonem in fauces mellis ex rosa, & nitri, quamquam ab HOFFMANNO, sed injuria, reprobata. Interea diluentia affatim potui dabat cum acidis, & demulcentibus. Camphoræ autem quantitatem sensim minuebat, sic ut post diem nonam prorsus omitteret ejus usum, cum nihil tum, quod expelleretur, superesset, & febris secundaria immineret. Sic pustulæ nigræ circa octavam diem evanescebant, & *paullatim per rubedinem in pallorem languere* incipiebant. Hoc ipso temporis stadio enemate cum nitro alvum laxabat, cum experientia didicisset, alvo lubrica febrim secundariam diei undecimæ, & duodecimæ mitem reddi, dum hæc alioquin funesta *cum novo delirio*, *anxietate*, *angina*, *pulsu molli*, *inæquali*, *celeri*, *fætore totius corporis summo* evadebat. Quod si febris gravior accederet, hanc compescebat dato cathartico, quod tamarindos reciperet, nec id omittebat *vel in summa* virium *debilitate*, quin immo repetebat die duodecima, & decima etiam tertia, si opus erat. His fere jugulabat, ut ipse ait, dirum morbum, ut & papaveraceis, & succo mali citrei, & omni alio medicamento commode æger careret. Religiose autem ab omni carneo, jurulentoque victu abstinebat per omnia morbi stadia, concessis tantummodo oleribus, fructibusque, imperatoque potu semper eodem, sed largiore, & crebro.

De acidi Vitriolici usu in tertio stadio. Sanguinis mictus acido vitrioli præcipue oppugnandus est. Adstringentia validiora. Cautio. Acida hæc non supprimunt ptyalismum. Conjungi cum cardiacis debent si vires langueant. Ubi Cortex peruvianus ceteris antecellit?

§. CCLXXI. Mirum profecto videbitur, SYDENHAMIUM, qui primus omnium acidum vitriolicum adhibuit (*a*) in variolis malignis, & gangrænosis in potu ad gratam aciditatem toto primo, & secundo stadio, suppurationis vero tempore, & in ipsa febre secundaria aut reprobasse, aut, ut supra (§. CCLXVIII.) vidimus, prætermisisse, HALLERUMQUE in putridissimo variolarum genere modo memorato uti suspectum, aut noxium (§. CCLXIX.) habuisse, imo in hoc eodem tertio stadio, cujus curationem exsequimur, ab acidis etiam vegetabilibus prope abstinuisse; cum tamen nihil ad cohibendam sanguinis dissolutionem, avertendamque putredinem præstantius, valentiusque habeat Medicinæ ars universa. Acidi autem vitriolici vis singularis eminet in sanguinis mictu, quem in hoc in primis stadio soluta, & diffluens sanguinis compages excitat; nam hoc lethalissimum symptoma si cuiquam remedio obtemperat, largiori certe acidorum validiorum in potu usui cessurum, spes unica est. Sed hoc in casu non prætermittenda quoque sunt ea omnia, quæ ejusmodi hæmorrhagias coercere alibi (§. CCXLII.) docuimus, uti serum lactis,

(a) *Oper. sect. V. cap. IV.*

ctis, quod vocant *aluminosum* (*), & alumen ipsum, & *specificum* HELVETII (**), ubi nimirum cetera irrita fuerint, nec ulla in pulmonibus, aut aliis visceribus congestio adstringentium adhibitionem vetet. Metus vero, ne salivæ fluxus acidis ejusmodi supprimatur, aut vitales vires dejiciantur, prope inanis (***) est, si expertis fidem habemus, atque haud negligamus in posteriore casu acida cum

(*) *Serum aluminosum Phar. Lond.*
℞. *Lactis vaccini lib. j.*
Alumin. crud. in pulver. redacti drachm. ij.
Coque, ut fiat serum lactis probe a coagulo separandum.

(**) *Specificum Helvetii.*
℞. *Alumin. crud pulv. unc. ij.*
sang. dracon. in lacrym. unc. ss.
Liquetur alumen ad ignem in vase argenteo, aut fictili vitreato: fuso insperge sanguin. drac. in pollin. tenuiss. redact. Frigefacta massa servetur in vase clauso ad usum Dos. a drachma semis ad unam.

(***) De Acidorum usu in curatione Variolarum ita apposite, sapienterque differuit Cl. TISSOTIUS, ut e re fore existimem ea in summam redacta hic tironibus exhibere. Acida vegetabilia ab Arabibus primum, deinde a posteris in hanc usque diem ad variolas curandas adhibita, & commendata fuere. Acidum vero vitriolicum nemo ante SYDENHAMIUM potioni ad gratum acorem commiscuit in variolis malignis, & gangrænosis, sed incipiente suppurationis stadio, & in febre secundaria, ut noxium, ab eodem videtur reprobatum. Sed perperam TISSOTIO judice; nam acida putredini resistunt; calorem, febrim, anxietatem, & pruritum minuunt; diarrhœam colliquantem præcavent, nec tamen alvi libertati obstant; anginam, delirium, & phrenitidem avertunt; malignitatem inhibent, impediuntque, ne variolæ benignæ in malignas degenerent; ptyalismum non supprimunt, urinas cient,

cum cardiacis, leviterque aromaticis opportune conjungere, qualia sunt radix serpentariæ virginianæ, contrayervæ, camphora, & præ ceteris cortex peruvianus, qui etiam antisepticæ facultatis nomine vix sine piaculo in variolis putridis, gangrænosis, aut quacumque alia ratione ad corruptionem ducentibus prætermitti potest.

Curatio Variolarum sanguinearum. Vitriolata, & aluminosa. Cortex peruvianus. Serum aluminosum. Specificum Helvetii. Acidum vitrioli meracum. Camphora. De vesicantibus animadversio.

§. CCLXXII. Aliquid quoque dicendum est de peculiari variolarum, quas *sanguineas* supra (§. CXCVII.) nominavimus, curatione. Quoniam autem hæ nequaquam suppurant, sed lividæ, & subcruentæ evadunt, maculis nigris, vibicibus, & peti-

cient, in primis acida nitroſa potui largius admixta, puriſque metaſtaſim emendant. Speciatim laudantur in mictu ſanguineo, & variolis nigris, itemque in alcaleſcentia humorum, & calida eorum diſſolutione. *Epist. var. arg. a p. 28. ad 56. usque*. Acidi mineralis doſis vulgatior, inquit QUARINIUS (*Method. med. febr. cap. VIII. p. 96.*) eſt drachma una in die: interdum vero opus eſt eam augere ad unciam ſemis, aut etiam ad ſex drachmas. Infantibus, ſi in potu ſpiritum vitrioli reſpuant, dari eum poſse ſyrupo alicui admixtum, ut cochleatim ſumatur, idem ſubjicit. At TISSOTIUS ſe liberaliori adhuc manu eum dediſse narrat. Interdum etiam intra quatuor horarum ſpatium dedit tres drachmas ſpiritus vitrioli, aut ſulphuris copioſo potu dilutas, ut febrim vehementiorem, delirium, & anxietates compeſceret. Alia vice in quadam muliere variolis laborante conſumpſit ſpiritus ſulphuris binas integras uncias quadraginta horarum intervallo. Concedit tamen ex longo, & largo acidorum ejuſmodi uſu in-

ticulis ubique comitatæ, atque in iis colliquescit sanguis, & undique diffluit, & hæmorrhagiarum varia genera efficit; perspicuum sane est, ad putridissimum genus eas spectare, egereque quam validissimis antisepticis, incrassantibus, cogentibus, stypticis. In his præferri speciatim debent cortex peruvianus, vitriolata, atque aluminosa. Hinc utilissimum est corticis peruviani drachmam, vel scrupula quatuor quarta, vel sexta quavis hora dare, mediis vero intervallis aluminis eam dosim, quæ idonea videbitur ætati, & ægri constitutioni: aut serum lactis aluminosum, aut *specificum* HELVETII ad scrupulum unum ex conserva rosarum, quod est efficacissimum. Prodest etiam quam maxime *tinctura rosarum vitriolata*, cujus cochlearia quinque, vel sex subinde sumpta pro adultis sufficient; nec sua laude caret vinum rubrum gallicum, aut quodcumque

interdum sub finem morbi oriri colicos dolores, quos opio sedari oporteat (*l. c. p.* 23. *ad* 25.). Quamquam vero acidorum amicissimus sit, ea tamen reprobat in vapida sanguinis diathesi, & solidarum partium laxitate, nisi acidis subjungantur cardiaca, uti camphora, cortex peruvianus, radix serpentariæ virginianæ, mixtura simplex, aut sulphur auratum antimonii camphoræ nuptum. At FARKIUS (*De acid. viribus p.* 101.) non nihil a TISSOTIO dissentit, cum admonet, non danda quidem acida, ubi circulatio sanguinis nimis languet, sed neque ubi solidæ partes nimis rigent, & fluidæ nimis coactæ, & densæ sunt. Si quid tamen judico, non omnia acida hic comprehendi debent; nam vegetabilia, in primis diluta, attenuant, & solvunt, uti pariter nitrosa; nec a vero alienum est, acida etiam vitriolica, dum irritabilitatem minuunt, & fortasse terreum elementum, glutenque connectens extenuant, abripiuntque, laxitatem fibris conciliare posse; nec proinde ableganda, ubi solidæ partes rigescere videantur.

que aliud subacidum, atque austerum, cujus etiam mira ad vires erigendas facultas celebratur. Acida vero quæcumque si unquam, hic certe præcipuam opem præstant. Spiritus igitur vitrioli, etiam meracissimus ceteris palmam præripere dicitur, præsertim potui instillatus, tum maxime, cum maculæ nigræ, aut lividæ variolis interspersæ (*a*) sint. Neque hic reticenda est camphoræ vis antiseptica, inprimis si acidis vegetabilibus admixta in usum veniat. Quod si delirium, aut sopor hoc in genere accesserit, vesicantia etiam tuto admoveri affirmat MEADIUS (*b*), quod quidem mirum videbitur iis, qui in ea sanguinis dissolutione, atque ad putrescendum proclivitate suspectam cantharidum vim habere non sine caussa solent. Sed interdum revellendi necessitas tanta est, ut in hac una conquiescere oporteat; quamquam tutiora tunc habenda sint epispastica, & ex sinapi parata cataplasmata.

Curatio crystallinarum. Diaphoretica. Cardiaca. Diuretica. Vesicantia. Cathartica. Curatio verrucosarum. Curatio mediarum.

§. CCLXXIII. In *crystallinis* quoque, & *siliquosis* (§. CLXXXIII. & CXCIX.), quæ processu flaccidæ, inanesque fiunt, inopina sæpe morte subsequente, nisi evacuatio aliqua succurrat; aquosus humor, quem primo continent, in pus nequaquam convertitur. Is ergo partim exspiratione difflandus est, partim ad urinæ vias derivandus. Quod præstatur blandis diaphoreticis, cardiacis, ac diureticis medicamentis. Hinc pulveres bezoartici, e chelis can-

(a) MEAD. *de Variol. cap.* 3.
(b) *Id. ib.*

cancrorum compositus, radix contrayervæ, spiritus Mindereri, confectio alkermes, & in primis cortex peruvianus primæ, & secundæ indicationi satisfaciunt; tertiæ vero potissimum nitrum a scrupulo ad drachmam semis ter, quaterve in die datum, reliquisque remediis, quæ dixi, interpositum. Quibusdam (*a*) placet nitrum in vino dilutiori solvere, quod sub finem ad vires reficiendas aliquanto meracius adhibent. Nitri quoque spiritus, qui dicitur dulcis, liquor terræ *foliatæ* tartari, syrupus althææ, aliaque ejusmodi incidunt egregie, attenuant, atque ad urinæ vias ducunt. Præterea die a prima eruptione quinto, vel sexto imponenda jubent tum imæ colli vertebræ, tum brachiis, & tibiis vesicantia, ut morbi fomes, quo febris intendi potest, aut interiores sedes occupari, extrorsum ducatur, excernaturque. Quod si tamen variolosus humor oberret, nec ulla naturali, aut artificiosa via extra feratur, ad cathartica hic quoque confugere necessarium fere est. Nec dispar curationis ratio a variolis *verrucosis* (§. CLXXXIII.) exigitur. Digerenda enim est crassa earum materies, & paullatim evacuanda. Hinc alexipharmacis, cardiacis, sudoriferis, diureticis, atque epispasticis ut plurimum ad id opus est; &, ni hæc satis sint, demum alvum ducentibus. Quæ vero *mediæ naturæ* sunt (§.CCII.), & difficulter, aut sero nimis suppurant variolæ, non aliam curationem postulant, quam quæ supra generatim exposita est. Sed jam modum excederet, nisi tandem finem faciam, sermonis prolixitas, si quæcumque huc spectant, distincte, & minute singula complecti vellem. Quapropter tertio va-

(a) MEAD. *l. c. cap. 3.*

variolarum stadio relicto ad quartum, sive postremum properabo.

EXSICCATIO.

Exsiccatio in benignis vix medica ope eget. Difficilius arescentes aperiantur. Crustæ diu hærentes molliendæ, & fomentis tepidis separandæ. Tissotii monitum de maturanda purgatione. Animadversio in purgationis vim, & facultatem. Certe primarum viarum sordes tantummodo dejici possunt. Interdum e penitioribus locis pravus humor excutitur. Sed id minime certum. Imo interdum metastases a purgatione fiunt.

§. CCLXXIV. Suppuratione absoluta, & decedente febre, evanescentibusque symptomatibus, quod in discretis, & benignis variolis regulariter evenit, pustulæ jam flavescunt, & in crustas continuo siccantur. Tunc vix quidquam est, quod medici ope egeat. Morbus enim jam finem assequitur, & pristina corpori valetudo redit. Diluentia tamen, & subacida, cubiculi ventilatio, atque extra lectum mora, regimenque diæteticum alias laudatum nequaquam negligenda sunt: sic enim felicior pustularum siccatio consequitur. Si vero pustulæ pure plenæ, ut quandoque usuvenit, alicubi serius arescant, eas aperiri, atque exprimi, quod supra jam proposui, convenit; crustas contra, si diutius hæreant, & duriores sint, lotionibus, fomentationibusque tepidis molliri, ut secedant, & delabantur. In his vero benignioribus variolis, cum ad exsiccationis finem pervenerint, vulgatior medicorum sententia est, alvum leniendam eccoprotico aliquo medicamento esse, aut clysteribus laxandam, idque tertio,

tio, aut quarto quoque die ad tertiam, aut quartam usque vicem iterandum, multoque magis, quod suppurationis tempore, quoniam febris secundaria vel omnino abfuit, vel mitissima exstitit, alvum nequaquam ductam fuisse, pro certo assumi potest. Si quid enim variolosæ materiæ intus remanserit, aut non omne pus e pustulis emanaverit, id purgatione detrahi, expellique creditur. Imo TISSOTIUS non exspectandam perfectam exsiccationem putat, sed mature, nempe simul ac variolæ in facie flavescunt, purgandum esse. Tempestiva enim purgatione optime præcaveri ea mala, quæ sæpe a variolis relinquuntur; illoque tempore plus unicam alvi ductionem, dum materia mobilis adhuc est, & fluitat, proficere, quam tres, aut quatuor serius (a) institutas. Non tamen hinc quisquam credat, in manu, arbitrioque medici, ejusque medicamentorum potestate positum esse, residuas morbi reliquias sive in cute adhuc hærentes, sive per corpus in circuitum actas a sanis humoribus, prout libuerit, secernere, & quo conferat, evocare. Illud tantummodo certum quidem videtur, quod sordes in ventriculo, intestinisque toto morbi curriculo coacervatæ, ac collectæ, aut eo paullatim delatæ utiliter, & commode detrahi possunt, dum retentæ ibi diutius, aut in sanguinem iterum refluentes nova mala inferrent. Neque inficiamur tamen, quandoque e penitioribus corporis latibulis pravos, noxiosque humores excuti, atque ad intestina prolici, ut inde magno ægri emolumento emittantur; sed quis possit sibi polliceri, hoc ipsum semper ex animi sententia cessurum, ita ut omne malum, quod impendeat, purgatione avertatur, aut omissæ pur-

(a) *Epist. cit. p. 46.*

purgationi, si qua pejora succedant, jure attribui queant? Quid si cathartici actione a peripheria variolosum tabum intro revocatum, in aliqua interiori sede consistat, lethalemque metastasim faciat? Peritissimi igitur, & cautissime omnia perpendentis medici erit ita in purgatione exsequenda se gerere, ut nulla inde noxa oriatur.

Curatio febris secundariæ quousque continuanda in ipsa exsiccatione? Potissimum alvus laxanda ad intervalla. Quando etiam sanguis mitti possit. Sanguinis missio, & alvi ductio proponitur finita etiam exsiccatione. Sed non temere utra decernenda.

§. CCLXXV. At in confluentibus malignisque variolis, quoniam febris secundaria cum tetris symptomatibus plerumque sub earum adhuc exsiccatione protrahitur, continuanda omnino est ea curationis ratio, quam supra (§.CCLXII. ad §.CCLXVIII.) pluribus verbis explicui; scilicet si febris adhuc urgeat, & spiritus difficulter trahatur, aut metastasis aliqua immineat, aut fauces pituita oppletæ suffocationem comminentur, simulque alvus adstricta, aut pigra sit; tunc non solum altero, aut tertio quovis die ea clystere, aut sero lactis, aut tamarindorum decocto, aut cremore tartari caute molliri, & laxari debet, apertaque servari, sed etiam, ni jam ante id satis peractum fuerit, aliquanto validius duci syrupo aureo ex senna, manna, & tartaro, aut electuario lenitivo, aut sale polychresto, aut foliorum sennæ diluto, similive alio medicamento, non omissis interea diluentibus, uti decocto hordei, radicis graminis, & althææ cum oxymelle, nitro, roob baccarum sambuci copiose hau-

hauriendo, cui pro re nata acidi vitriolici aliquid (a) adjectum sit. Nec alienum quoque est, si sanguis antea missus non fuerit, aut non satis detractus, & calor veheme ns exterreat, pulsusque duri deprehendantur, nec vires fractæ sint, sanguinis missionem tentare, aut repetere (b). Nec desunt magni viri, qui die demum vigesima prima, absoluta videlicet exsiccationis variolarum confluentium periodo, ubi scilicet gravior, & acutior fuerit (c) morbus, sanguinem mittendum, alvumque ciendam judicent. Verum tam in venæ sectione, quam catharsi decernenda semper ea præ oculis habeantur, quæ alias, & maxime superioribus paragraphis in utramque partem disputata fuere, ne quid temere, & cum ægri pernicie deliberetur.

Ulcera vesicantium diu aperta serventur. Tussis superveniens quomodo curanda. Orthopnææ peripneumonicæ eadem medela.

§. CCLXXVI. Quod si suppurationis stadio ob aliquod gravius symptoma, uti coma, delirium, convulsiones, difficilem, anhelosamque respirationem, revellentia, epispastica, & speciatim vesicantia adhibita fuerint, horum ulcera in hoc etiam postremo stadio aperta, & quidem diu servari debent, ut omne pus variolosum via hac excernatur. Id quoque necessarium est, si in ipsa exsiccatione similes ob caussas ulceranda cantharidibus brachia, aut crura fuerunt. Alibi (§. CCIX.) tussim variolis accedere, plerumque uti epigenomenon, dictum

(a) MEAD. *l. c. cap.* 3., & STORCK. *l. c. p.* 275. 276.
(b) MEAD. *l. c. ib.*
(c) SYDENH. *Oper. sect.* 2. *cap.* 2. *p.* 180.

ctum est. Quando id a principio incidit, fere catarrhalis est, aut peripneumoniæ symptomatica. Tum iis, quæ catarrhis opportuna (a) sunt, aut quæ peripneumoniæ tollendæ apta posuimus (§. CCXLXIX. CCLIV.), curanda omnino est. Si in progressu morbi a pustulis fauces, laryngemque obsidentibus oriatur; diluentibus, & demulcentibus, itemque mucosis, oleosisque mitiganda (§.CCLIV.) est. At si sub finem per metastasim materiæ variolosæ accesserit, disquirendum est, an pulmones male habeant ex infarctu pituitæ multæ, & lentæ, an vero a tenui, acrique humore tantum irritentur? Primo casu sputa crassa, & viscida educuntur, quæ difficilem respirationem, & pectoris oppressionem, anxietatemque mirifice levant. Hæc tunc promovenda sunt potu aperiente, atque attenuante, adjecto nitro, & melle, aut eclegmate aliquo ex manna, melle, atque oleo seminum lini, aut amygdalino. Ubi valentius incidere, atque anacatharsim adjuvare opus est, id præstabit oxymel scilliticum, stibium diaphoreticum non ablutum, kermes minerale, minimæ sulphuris aurati antimonii doses, inspiratus aceti vapor, aliaque ejusmodi (b). Altero demum casu hordei decoctum, lac aqua dilutum, syrupus papaveris albi, mucilaginosa, atque oleosa, aquæ tepidæ vapor opem ferunt. Interdum cum incidendi, tum revellendi caussa in utroque casu vesicantibus uti oportet, ut nihil de sanguinis missione dicam, si peripneumoniæ signa adessent. Atque hæc fere eadem orthopnœæ, ex memoratis caussis natæ adhiberi consueverunt.

 Ptya-

(a) *Vid. Volum. II.* §. CCCXL.
(b) STORCK. *l. c.* 2. 278. TISSOT. *l. c. p.* 25., *& p.* 37.

Ptyalismus superveniens adjuvandus est. Tumores subcutanei suppurandi & aperiendi sunt.

§. CCLXXVII. Exsiccationi etiam variolarum interdum salivæ fluxus succedere visus est, salutem afferens; qui alias secundo tantum stadio supervenire, & plerumque tertio, ut notatum supra est, desinere solet. Eum igitur sustinere, & adjuvare par est potu calido, diluente, mellito sæpe dato, simulque cavere, ne critica ista evacuatio (*a*) catharticis, aut narcoticis, aut frigore subito turbetur, supprimaturve. Nec rarum est suppuratione ad finem vergente, aut exsiccatione jam inchoata, imo interdum finita tumores quosdam, furunculis similes, sub cute variis coporis sedibus exoriri, quos efficit pus variolosum non satis per pustulas expurgatum. Hos anteverti dicunt, sicuti etiam variolas secundarias, quæ primas exsiccatas sæpe excipiunt, catharsi maturius instituta. Quandocumque vero ejusmodi tumores prodeunt, considerandum mox est, num molles sint, & materia in ipsis liquida, & fluitans appareat. Tunc enim citissime, uti abscessus, sectione aperiendi sunt, diuque digerendi, ut omnis purulentus humor via hac efferatur. Sin vero duri reperiantur, & rubeant, & doleant, cataplasmate emollienti, & anodyno ex panis mica, & lacte, aut unguento althææ, & butyro, aut Diachylo simplici ad maturitatem perduci debent, & demum ferro incidi, quemadmodum de prioribus dictum est.

Me-

(a) MEAD. *l. c. cap. 3.*

Metastases ad ossa, & articulos. Resolutio primum sanguinis missione tentanda; deinde externis, internisque remediis. Storchiana curatio. Ulcera a variolis relicta fere eisdem curantur. Quæ aliis magis arrideant. Camphora, & cortex peruvianus vi traumatica pollent.

§. CCLXXVIII. Nonnumquam morbidi humoris pars aliqua transfertur ad articulos, aut ad ossa ipsa, ibique defigitur atroces dolores excitans, quin tamen ullus tumor exterior cernatur, aut rubor. Hinc sæpe, aut anchylosis, aut caries subsequitur prope insanabilis. Quando illud accidit; ut tam dira, & pertinacia mala præcaveantur, si vires vigent, & pulsus sit durus, tentanda est resolutio iterata sanguinis missione, interpositisque alternatim idoneis catharticis (*a*). Si tamen dolores osteocopi pertinaciter persistant, & ossium, aut articulorum corruptionem intentent, præter externas fomentationes, & cataplasmata anodyna, & discutientia, quæ apprime indicata videntur, a STORCKIO (*b*) intrinsecus danda proponuntur extracta cicutæ, aconiti, & flammulæ Jovis, methodo jam ab eodem in peculiari Tractatu de horum remediorum viribus, usuque tradita. Fereque hæc ipsa adhibenda suadet in ulceribus malignis, & diuturnis crurum, aliarumque corporis partium, quæ variolas quandoque subsequuntur, corpusque consumunt. Aliis vero magis arrident decocta sarsæparillæ, ligni sancti, radicis chinæ, & rubiæ tinctorum, æthiops mineralis, antimonium crudum, atque extrinsecus fricationes ex lini-

(a) STORCK. *l. c. P. I. p.* 283.
(b) *Ibid. p.* 286.

linimento mercuriali. Sed magni hic fieri debet camphora tam extrinsecus, quam intrinsecus adhibita, quemadmodum a Collinio celebri Vindobonensi Medico in singulari de Camphoræ usu libello proponitur. Cui si corticis quoque peruviani adjeceris opem, egregie traumaticam, major affulgebit spes, ulcera felicius coalitura esse.

Febris symptomatica suppurantium tumorum. Quibus auxiliis mitiganda. Febres vere intermittentes cum variolis complicatæ corticem postulant.

§. CCLXXIX. Dum aurem hæc (§. CCLXXVII, CCLXXVIII.) accidunt, præsertim tumoribus, quos memoravi, suppurantibus; febris numquam ex toto desinit, plerumque pomeridianis, aut vespertinis horis invalescens, matutino vero tempore plus minus remittens. Symptomatica enim est, & a suppuratione procedens, ideoque suppuratione absoluta, plerumque & ipsa evanescit. Nihilo tamen minus dum tenet, & urget, mitigari, & quodammodo coerceri ea potest temperantibus, nitrosis, & leviter antisepticis, nec non subinde alvum lenientibus. Quod si periodum intermittentium assumat, cortice peruviano eam plerique adoriuntur; qui sane, ni febrifuga vi hic prosit, proderit tamen roborando, & putredinem arcendo, tum maxime, cum copia puris manantis universos fere sanos humores in pus converti, & putrefieri ostenderit. Certior vero, & tutior ejus effectus esse solet in febribus vere intermittentibus primariis, quas interdum complicari cum variolis vel ab ipso initio, supra (§. CCIX.) memoratum est. Has igitur, quocumque stadio se prodiderint, antidoto ame-

americana protinus sisti oportet, ne variolarum naturalis cursus pervertatur (*a*).

Viribus languentibus sub finem quomodo prospiciendum. Victus paullatim augendus. Demum corpus abluendum, detergendumque. Mutatio vestimentorum, & lecti. Cicatrices fœdiores quibus auxiliis emendentur.

§. CCLXXX. Scire quoque licet, simul ac febris secundaria decedit, & variolæ exsiccantur, sæpenumero ægros viribus languere, destituique videri. Huic languori succurrit vinum aqua dilutum, aut serum lactis vinosum, aut simile aliud analepticum. Si vero ista virium defectio, finito etiam morbo, convalescentes diutius premat, ut difficillime ad pristinam integritatem redeant; nihil eos citius, efficaciusque restituit, quam lac, cortex peruvianus, & corporis exercitatio (*a*). Expiatis autem, ut supra præceptum est, primis viis, paullo largiori cibo sensim dato corpus alendum est, donec ad priorem victus rationem perveniatur. Tandem exsiccatis, delapsisque penitus pustularum crustis universa cutis balneo tepido abluenda est, aut spongia ex decocto hordei lacti admixto, vel ex aqua sapone leviter imbuta, vel ex melicrato calentibus expressa leniter detergenda est, ut exspiratio insensibilis revocetur, omnisque morbidus fomes, qui cuti adhæserit, auferatur. Mundato sic corpore vestimenta, & linteamina omnia, lectusque ipse permutentur, ut contagionis semina procul a sanis arceantur. Ad cicatrices quod attinet, si quæ profundius insederint, deleri, aut saltem minui creduntur, si lacte asi-

(a) MEAD. *l. c. cap. IV.*
(a) TISSOT. *Epist. cit. p.* 48.

asinino, aut aqua florum fabarum, aut amygdalarum dulcium emulsione, sæpe, & diu abluantur; vel linimentis mitissimis, inter quæ oleum e vitellis ovorum recentissime expressum in primis celebratur, penicilli ope illiniantur.

Febris lenta a variolis relicta. Ejus multiplex origo. Si curari possit, quænam remedia id præstent. Meadius interdum utilem sanguinis missionem prædicat. Quando ea locum habeant.

§. CCLXXXI. Ex iis vero, quæ post exsiccatas variolas, morbo non perfecte soluto, relinquuntur, exercentque convalescentes, nonnumquam est febricula quædam lenta, hecticæ similis, quæ corpus paullatim depascitur, atque extenuat. Hæc modo ab acri varioloso retento, modo a purulenta cacochymia, modo a puris copia ex cute, ejusque ulceribus manante, & alibilem succum subtrahente, modo ab interiorum viscerum labe, & præsertim phthisica pulmonum corruptione originem ducit. Pro caussarum diversitate ejus quoque curatio varianda est. Generatim tamen, nisi interiores partes tale vitium ceperint, quod omnem artis opem aspernetur, oppugnanda est blandissimis eccoproticis; sero lactis defœcato: lacte, hocque solo, vel aqua diluto, vel decocto corticis peruviani, qui etiam per se a MORTONO, aliisque hic præstantissimus perhibetur, lactis pari, aut paullo majori quantitati nupto (*a*); emulsionibus seminum frigidorum; cremore hordei, aut avenæ; victu vegetabili, sed præ ceteris aëre puro, aprico, rurali; vectione; & mode-

(a) MORTON. *l. c.* TISSOT. *l. c. p.* 33. 47.

& moderata, lenique exercitatione. MEADIUS (*b*) auctor est, ut, præter alvi ductiones, sanguis etiam e vena mittatur; cujus consilii utilitatem SAGARII quoque (*c*) experientia confirmatam legimus. Siquidem fieri interdum potest, ut a diathesi quadam sanguinis phlogistica isthæc febricula foveatur; quam tum pulsus durus, calor acer, atque alia id genus non obscure declarabunt.

Oculorum morbi. Tumori palpebrarum, & dolori quæ utilia sint. Quæ præservent. Pustulis oculis innatis quomodo occurrendum. Ophthalmiæ graviori etiam venæ sectio necessaria.

§. CCLXXXII. Oculos etiam multifariam a variolis male affici, supra (§. CCVIII.) narratum est. Neque tantummodo variolis erumpentibus, aut suppurantibus id evenit, verum etiam iis jam superatis, & absolutis. Quoniam vero hactenus nihil a nobis traditum est de ejusmodi vitiorum, quibus oculi subjacent, curatione, nunc exponam, quid singulis eorum in utroque tempore convenientissimum sit. Incipiam vero ab iis, quæ exteriores partes, palpebrasque patiuntur. Hæ interdum intumescunt valde, tenduntur, dolent, oculosque occludunt. Sub his lympha lacrymalis acri varioloso infecta *conjunctivam* irritat, inflammat, unde dolor increscit, & lacrymæ calentes, acres, molestæ exprimuntur. Quando hoc incidit, humectari, fovérique oculi debent tenuissima, mollissimaque spongia, aut linteolo aqua, & lacte tepido madefactis. Sic dolor, & tensio mitescit, acrimonia temperatur, acris

(b) *L. c. cap. IV.*
(c) *De Variol. Iglaviens.*

acris materia restitans abluitur, inflammatio discutitur, rosio avertitur, atque oculi aperiuntur. Quod si ejusmodi fomentatio jam ab initio instituatur, & singulis horis repetatur, sæpe fit, ut ista mala præcaveantur, & numquam penitus palpebræ claudantur. Ad id etiam decoctum hordei, aut seminum psyllii accommodatum est. Egregie enim lenit, & demulcet. Alii ab ejusmodi noxis oculos præservare student sola aqua rosarum albarum tepide, & crebro adhibita, vel aqua simplici frigida, aut ignito chalybe medicata, eo videlicet consilio, ne variolæ palpebris, aut oculis innascantur (*a*). Quod si malo fato variolæ innascuntur, tum aqua spermatis ranarum, malvæ, vel florum sambuci (*b*), vel cataplasmata levissima ex lacte iis imponenda sunt (*c*). Præstantissimum illud est, præsertim dolori leniendo, inflammationique compescendæ, quod ex pulpa pomorum dulcium, & lacte conficitur. Sed plerumque soli fotus ex aqua, & lacte sufficiunt, sedulo simul evitata luce, & quiete imperata. In graviori casu, majorique inflammationis metu, non prætermittenda sunt diluentia intrinsecus, antiphlogistica, sanguinis missio, balnea pedum, & reliqua ad revellendum idonea.

Oph-

(a) AZZOGUID. *Lett. cit. pag. XXXII. XXXIII.*
(b) *Id. ib.*
(c) TISSOT. *Epist. cit. p. 48.*

Ophthalmia sub finem orta similibus curatur. Ceteris oculorum vitiis topica plerumque noxia. Temporis, & naturæ vis efficacissima. Internis potius remediis confidere oportet. Horum enumeratio. Vesicantia, & fonticuli multum ad prophylaxim conferunt. Extractum pulsatillæ nigræ ad dolores, & maculas relictas.

§. CCLXXXIII. Nec aliter succurrendum est, quam sanguinis missione, diluentibus, antiphlogisticis, sero lactis, atque eccoproticis, ophthalmiæ illi, quæ sub finem variolarum interdum supervenit (*a*). Quo casu etiam cutim cantharidibus exulcerare ad revellendum plurimum confert, in primis si malum diu trahatur, aut recidivum fiat. Quod si tanta horum morborum vis fuerit, ut abscessus, hypopya, aut oculi destructio consequantur, horum curatio, si qua esse potest, e chirurgia petenda est. Communissima vero vitia, quæ a variolis relinquuntur in oculis, sunt potissimum albugines, leucomata, corneæ ulcera, phlyctænæ, epiphoræ, & chronicæ ophthalmiæ, sæpe, & levis quavis caussa redeuntes. Multa, & varia singulis hisce morbis proponi solent cum a Medicis, tum a Chirurgis, quorum tamen maxima pars aut noxia, aut supervacua esse consuevit. Leucomata, albugines, ulcuscula corneæ, phlyctænæ sæpissime sola naturæ ope, & temporis beneficio evanescere, aut saltem plurimum imminui visa sunt; collyriis vero, aquis ophthalmicis, linimentis, suffitibus, & præ ceteris pulveribus varii generis, qui in oculos insufflari, aut infundi solent, plurimum exasperari, augeri, atque in deterius prolabi. Maximum vero præsidium quæri

(a) STORCK. *l. c. P. I. p.* 285.

ri debet in regimine diætetico, atque iis, quæ acres, pravosque humores emendant, ab oculis avocant, & leniter, paullatimque e corpore excernunt. In his excellunt succi herbarum refrigerantium, aut earumdem decocta, aquæ minerales, balnea aquæ dulcis, & repetita ad intervalla catharsis. Serum quoque lactis caprilli, lac asininum, decocta sarsæparillæ, & radicis chinæ hic commendatissima sunt pro varia temperamenti, anni temporis, habitusque corporis, aliarumque circumstantiarum ratione. In epiphoris contumacibus, ophthalmiisque recidivis, & chronicis non semel plurimum emolumenti perceptum vidi ex largo vesicanti inter scapulas applicito, & diu aperto, & postea cauterio in altero brachiorum inusto; quod quantum ad prophylaxim conferat, nemo nisi expertus noverit. Interdum in oculis remanent dolores diuturni, & permolesti, ad quos abigendos, sicuti etiam ad maculas corneæ discutiendas laudatur a STORCKIO extractum pulsatillæ nigræ minima dosi magnesiæ albæ adjectum, & per vices datum (*b*). Animadvertendum tamen est, ab ejusmodi medicamento nonnumquam oculos inflammari, & graviter affici, sic ut magna cautione, & prudentia ejus usus indigeat.

Aurium vitiis quæ medeantur. Ischuria utraque in variolis non infrequens. Utrique idonea curatio. Ardorem urinæ quæ leniant.

§. CCLXXXIV. Nec desunt quoque auribus (§. CCVIII.) mala. Dolores, inflammationesque fere eadem requirunt, quæ oculis accommodata (§. CCLXXXIII.) laudavimus. Abscessus vero, atque ul-

(b) *Ibid.*, & *formul. n.* 48. *in Part.* 2.

ulcera subsequentia abstergi leniter debent, diuque manare sini, neque facile exsiccari, nisi tentatis prius incassum iis, quæ totius corporis malum habitum, sanguinisque dyscrasiam corrigere apta sunt. Cohibito enim ante debitum tempus puris fluxu metastases plerumque fiunt, noxio humore ad cerebrum translato. Sed de malis variolas comitantibus, aut eas subsequentibus satis. Superest tamen, ut de quodam peculiari symptomate variolis in quocumque stadio supervenire solito, sed præcipue in eruptione, aut suppuratione frequenti, *Ischuria* nimirum, alibi (§. CCVII.) indicata, dicere aliquid non prætermittam. Huic plerumque remedio est, SYDENHAMIO (*a*) notante, e lecto surgere, & leniter per cubiculum deambulare. Quando id malum vitio vesicæ contingit, fomenta etiam hypogastrio, & perinœo imposita, itemque enemata, quæ molliunt, & laxant, urinam eliciunt. His vero postremis maxime utendum retur MEADIUS (*b*), ubi timor est, ne frigus surgendo susceptum variolas reprimat; demum, si vesica tumeat, doleat, nec cetera juverint, cathetere urina educi potest, maxime in adultis. Diuretica autem locum non habent, nisi in *Ischuria*, ut vocant, *spuria*, in qua nempe urina deficit, quia in renibus non secernitur. Si demum ardor simul cum stranguriosa difficultate molestiam creet, demulcendus is est internis, & externis laxantibus, & præsertim potu emulsionis seminum melonum, atque amygdalarum dulcium, addito syrupo althææ, aut decocti hordei, radicis althææ, glycyrrhizæ, florum malvæ, verbasci, similiumque.

Ad-

(a) *Oper. sect. 2. cap. 2. p. 179.*
(b) *L. c. cap. 4.*

Admonitio.

§. CCLXXXV. Tandem aliquando eo perventum est, quo curationi variolarum naturalium verarum finem imponam. Fortasse justo longior fuisse videbor iis, qui in medendi arte jamdiu instituti, & enutriti rerum præcipuarum synopsim malunt, quam fusiorem de singulis tractationem. Sed hi veniam dabunt, cum sciverint, hæc non ipsis, sed tironibus, quibus multa desiderantur, perscripta esse. Quorum in gratiam sane necessarium duxi, non solum quid in quovis stadio generatim usui esse posset, verum etiam quid quibusdam in generibus, singularibusque symptomatis opportunum, ordinate, & distincte referre: quod gratum, commodumque iis futurum spero. Illud tamen dedita opera prætermisi, quod ad variolarum crebram cum *peticulis*, aut *miliaribus exanthematis* (§. CCV.) complicationem attinet. Nam quando hæc secundaria sunt, vix aliam curationem poscunt, quam ipsis variolis accommodatam. Ubi vero primaria; si quid aliud opus iis fuerit, id expositum cum exstet in sequentibus decimo, & undecimo capitibus, facile inde peti posse, arbitratus sum. Sed jam ad *variolas insititias* progrediamur, de quibus modo dicere ordo jubet.

VARIOLÆ INSITITIÆ.

Inoculatio multiplex. Inoculationum omnium probatissima.

§. CCLXXXVI. Jam de Variolis *insititiis*, sive *artificialibus*, quod supra (§. CLXVI.) recepi, dicere aliquid oportet. Ita vocant illas, quæ insitione,

ne, sive inoculatione procreantur. Inoculationis vero plura sunt genera, de quibus cum innumeri pene doctissimi Viri cumulatissime scripserint (*), ut vix hodie ullus sit, qui inoculationem, ejusque instituendæ multiplicem rationem perspectam non habeat, nobis satis erit, eam e multis deligere,

 atque

(*) Ex multis sequentes legere poterit quisquis uberius erudiri hac in re voluerit.

EMANUEL TIMONI *Epistola ad Jo.* WODWARD. 1713.

PILARINI *Nova, & tuta variolas excitandi per transplantationem methodus. Venet.* 1715.

J. KIRCKPATRICK *Analysis of inoculation &c. London* 1754

TISSOT. *l'Inoculation justifiée. A Lausann.* 1754.

CONDAMINE *Memoria sull' inoculazione del vajuolo. Livorno* 1755. *Seconda Memoria del medesimo. Livorno* 1759.

SAVER. MANETTI *Della Inoculazione del Vajuolo. Firenze* 1761.

Reflexions sur les prejugés qui s' opposent aux progrès, & a la perfection de l' Inoculation par Mr. GATTI *Médécin consultant du Roi, & Professeur en Médéc. dans l' Université de Pise. A Paris* 1764.

ANGELO ZULATTI *Notizie degl' Innesti di Vajuolo fatti in Cefalonia nel* 1764. *Vid. Giornal. Medico Venet.* T. *VI.* N. *XXXIV. & seqq.*

GIO. B. LUNADEI *Del metodo d' innestare il vajuolo. In Urbino* 1766.

Nouvelles reflexions sur la Pratique de l' Inoculation par Mr. Gatti. A Paris 1767.

The present method of inoculating for the small-Pox &c., *e tradotta in Toscano dalla quarta edizione di Londra del* 1768. *Ved. Magazzino Toscano T. I. P. I., & seqq. ann.* 1779. *di* TOMMASO DIMSDALE. PORTA *il Juniore Discorso in favore dell' Innesto del vajuolo. Milano* 1774.

atque exponere, quæ simplicissima, commodissima, ac tutissima omnium nunc a plerisque existimatur.

A Medicis quando de præparatione cogitatum. Sed hodie præparatio pene exolevit. Quorumdam inoculatorum rationes.

§. CCLXXXVII. Postquam hæc ab imperitissimarum gentium, atque empyricorum manibus ad Medicos traducta est, cogitari etiam cœptum est, qua ratione ad artis leges ea exigi posset, ut utilior, certiorque ejus usus redderetur. Tunc primum visum est rationi consentaneum corpora, quibus inoculatio subeunda esset, opportuniora, aptioraque facere. Hinc plethoram, aut cacochymiam, si qua erat, prius tollendam sanguinis missione, purgatione, diæta, aliisque medicinæ præsidiis, sancitum est. *Præparationem ad inoculationem* dicunt. Sed hodie hæc fere omnino exolevit. Nam inoculatorum peritissimi sic ratiocinantur: inoculandi vel sani sunt, vel ægroti. Si sani, præparatione non egent; possunt enim per eam sic alterari, ut a perfecta valetudine desciscant. Si ægroti, a morbo, quo laborant, priusquam inoculentur, liberari debent, ut valeant, atque adeo inoculationi idonei fiant. Quapropter omnem præparationem rejiciunt, uti supervacaneam, aut noxiam, nisi hac voce intelligendam velimus ipsam valetudinis redintegrationem, quoties ipsa labefactata fuerit.

Quinam sani dicendi? Sani ad inoculationem eligendi.

§. CCLXXXVIII. Itaque sani, & bene valentes insitioni subjiciantur. Sanos autem dices, qui faciles, alacriter, & sine ulla molestia, aut lassitudine

dine actiones œconomiæ animalis obeunt; qui bono habitu præditi sunt; qui leniter spirant; quibus halitus oris inodorus est, & minime fœtet; qui nec convulsionibus, nec morbis cutaneis obnoxii; qui viribus pollent, bene appetunt, digerunt, egerunt, somnoque placido utuntur; qui cutim mollem, teneramque habent, & facile, si casu saucietur, consanescentem: qui neque scorbutica, neque venerea, neque scrophulari labe, neque alio quocumque notabili humorum vitio contaminantur. Hi ergo ad inoculationem aptissimi reputantur, quamquam dissimulandum non est, inoculatos interdum fuisse non perfecte sanos, sed valetudinarios, atque infirmos, qui tamen variolis benignissimis (*a*) affecti sunt.

Quævis ætas, sexus & tempus inoculationi aptum. Excipiuntur gravidæ, puerperæ, & pubertas. Ætas, & tempestas opportunior. Autumnus vituperatur. Constitutiones aeris malignæ vitandæ. Locus quinam eligendus?

§. CCLXXXIX. Nulla ætas, nullus sexus, nullumque anni tempus ab inoculatione communiter excluditur; non infantes, non pueri, non adolescentes, non fœminæ, non ætate provecti. In omnibus enim his facta pericula demonstrarunt, innocue, feliciterque inoculationem sæpenumero tentatam fuisse. Gravidæ tamen, puerperæ, & pubertatis tempus vitari debent. At ætas omnium opportu-

 tu-

(a) STORCK *Diatribe de insitione variolarum e germanico in latinum idioma versa. Vid.* FRANC. XAVER. DE WASSERBERG *Fascicul. I. pag.* 3. Item *Instruz. medic. pratic. P. I. p.* 295.

tunissima censetur, quæ a quinto anno ad decimum, aut duodecimum extenditur; anni vero tempus vernum præ ceteris, deinde autumni principium, quamquam autumnus a multis damnatur, quod morborum immitium, diarrhœarum, dysenteriarumque feracissimus esse consuevit. Multo magis vitandæ videntur insalubres aeris constitutiones, in quibus scilicet morbi maligni, exanthematici, aut putridi populariter vagari cernuntur; quia timor est, ne pravam morborum epidemicorum, aut stationariorum naturam variolæ quoque sequantur, aut cum iis complicentur. Locum vero, quoad fieri possit, eligere expedit, qui sit a contagii seminiis quam maxime immunis, ruri potius, quam in oppidis, sub cœlo temperato, propitio, salubri; in domo perampla, conclavibus magnis, & fenestris in quamque plagam obversis prædita, cui neque viridaria amœna & oculos oblectantia, neque ambulacra altis sæpibus, aut muris utrinque munita, aut pergulis desuper obumbrata desint, in quibus inoculati spatiari possint innoxie.

Non omnis præparatio damnanda. Victus ratio ante inoculationem. Quando nihil mutari licet in victu. Ubi purgandum. Quando soli clysteres sufficient. Utrum balneis prius quam inoculatio fiat, utendum?

§. CCXC. Demum non omnis præparatio, saltem quæ a victus ratione procedit, penitus negligenda nobis videtur. Quare decem, aut duodecim diebus ante inoculationem victus instituatur simplex, blandus, magna ex parte vegetabilis, & temperans. Juscula oryzæ, hordei, & panis; carnes teneriores; olera, fructus; ova recentia in primis aliis eduliis permixta, & fercula farinosa concedi solent ea

quan-

quantitate, quæ appetitui, & consuetudini respondeat. Qui robustiores sunt, sanguineque abundant, aut fervidiore temperamento donantur, hos a carnibus abstinere præstat, juribus tamen earum concessis, reliquisque, quæ indicavi, alimentis. Pisces fluviatiles, ranæ, & pastæ tenuiores in carnium locum suffici quoque possunt. Nec lac, atque ex eo parata, quibus arrideant, cuiquam denegantur. Potui vero datur aqua pura, & subinde succo mali medici, aut aurantii, & pauco saccharo medicata. Novimus tamen nonnullos, qui consuetam victus rationem nequaquam mutandam esse censent: exemplisque adductis evincunt, id innoxie factum. Quod facile largiemur iis, qui innocuo victu uti solent, quique neque copia, neque qualitate ciborum peccant, neque acribus calidisque cibis, aut potionibus abutuntur. Nec alienum duxerim, si primæ viæ sordibus scatere videantur; aut de vermibus suspicari liceat, alvum semel, aut bis leni medicamento ducere, aut anthelminthica quædam in usum vocare. Secus; sufficiet alternis diebus enemate alvum, si compressa sit, aperire, apertamque servare. Sunt etiam qui appropinquante inoculationis die totum corpus uno vel altero balneo tepido foveri (*a*) præcipiunt: quod in primis laudarem, ubi cutis arida, & rigida nimis, qualis in adultioribus, atque exercitatis fere offenditur, mollienda, & leniter laxanda videatur.

(a) LUDWIG. *Instit. medic. Clinic. P. I. cap. I. Subsect. VII.* §. CCVIII.

Pus variolosum insitioni aptius. Quale esse debeat. Insitio benigniores variolas excitat. Quinam locus inoculationi opportunior. Inferiores artus excluduntur.

§. CCXCI. Absoluto præparationis tempore ad inoculationem transitur. Inter varia, quæ ad eam præstandam adhiberi possunt, puri varioloso primas deferunt inoculatores, idque recens esse volunt, quo certius contagium impertiat. Effœtum enim, atque evanidum variolis excitandis impar est. Præfertur vero illud, quod e pustulis suppurare incipientibus extrahitur. Id enim cum liquidius sit, multo facilius inseritur, cumque absorbentibus vasis communicatur, quam magis coctum, & crassius, quod pustulæ plenam maturitatem adeptæ suppeditant. Fortasse etiam benignius est maturiori, si vera narrant inoculatores. Mitioris vero naturæ illud esse perhibent, quod ex pustulis eorum, qui variolas insititias habent, educitur. Ex hoc enim variolæ multo benigniores gigni dicuntur; earumque benignitas tanto major fieri creditur, quo per plures inoculationes successivas idem virus variolosum transfusum (*a*) fuerit (*). Sed loci quoque, in quo insitio instituatur, delectus habendus est; nam quamquam quælibet pars ad id accommodata nonnullis quandoque visa sit, tamen experientia docuit, duas speciatim reliquis anteponendas esse, qua-

(a) GATTI *Nouvell. reflexions p.* 82.

(*) Nos minime latet, STORCKIUM, aliosque quocumque variolosi puris genere usos esse indiscriminatim, quin ullum inde discrimen in inoculatis variolis detexerint.

quarum altera est ea exterioris manus pars, quæ inter indicem, & pollicem media jacet; quoniam ibi laxior, flaccidiorque cutis minorem, dum inflammabitur, molestiam excitare debet; & præterea epidermis ibi crassior, & firmior est, insitionique opportunior, cum facile, & sine diruptione e cute sejungi, & elevari possit. Altera porro est superior brachii pars, in qua quilibet locus ad inoculandum idoneus habetur. Sunt qui eum seligunt, in quo fonticuli inuri solent; sunt qui anteriorem, aut exteriorem malunt, medium quasi inter cubitum, atque humeri caput. Inferiores vero artus omnium partium ineptissimi multis de caussis reputantur, sed potissimum quia difficilius in cruribus variolosæ pustulæ arescunt, & quia ulcera ibi nascuntur, quæ ægerrime (*b*) sanantur, ut in confluenti genere sæpe videre est.

Insitio fit vel acu, vel lanceola. Cautio. Insitio unica satis est; vel si plures fiant, quid observandum sit. Copia, & gravitas variolarum respondet puris quantitati insertæ.

§. CCXCII. Inseritur autem virus vel ope acus ad apicem aliquantulum complanatæ, qui antiquissimus, commodissimusque modus est, vel ope lanceolæ, id est scalpelli, quo venæ inciduntur, quoque speciatim hodie plerique inoculatorum utuntur. Sive acus vero, sive lanceola magis arriserit, alterutra pustula variolosa pure, quale dixi, scatens pertunditur, ut pure expresso bene imbuatur. Sic pure imbuta aut conspersa defertur in cubiculum, in quo inoculandus exsistit: nam is ab ægrotante, ex

(b) GATTI *l. c.*

ex quo pus depromitur, procul esse debet; ne aut ejus intuitu, aspectuque terreatur, aut ore, & naribus contagiosa effluvia ab ejus corpore manantia attrahat, seque contaminet. Tum cuspis acus, aut scalpelli leniter, transversimque epidermidem inter, & cutim inseritur, sic ut spatium unius lineæ cum dimidia, aut duarum circiter transcurrat. Deinde paullulum ibi detinenda, commovendaque est, ut pus defluat, cutique adhærescat. Demum digito desuper imposito comprimitur epidermis, simulque retrahitur acus, sive lanceola, prout una vel altera adhibita fuerit, sicque omne pus, quo delibuta erat, intus remaneat, necesse est. Nec opus est, ut cuspide, aut acie cutis subter sauciętur, quod aliqui ad certiorem insitionis effectum obtinendum præcipiunt. Dexterrimi enim inoculatores cavent a quacumque vel lenissima sanguinis effusione. Quod si quis dubitet, utrum unica insitio ad variolas excitandas valeat, quæ alioquin satis esse solet; poterit eam repetere in altera manu, aut brachio, aut ad summum tres insitiones faciat, binas videlicet ex uno latere, unam vero ex altero, quibus certe contagium, si corpus ad illud arripiendum comparatum sit, communicabitur. Non enim integrum est inoculationes temere multiplicare; quod usu constitit, eos, qui pluribus vulnusculis, sive insitionibus inoculati sunt, variolas & copiosiores, & graviores passos esse, quam qui una, vel altera insitione usi sunt. Ex quo patet, copiam, & gravitatem variolarum plerumque puris inserti quantitati (*a*) respondere. Retracta acu, sive lanceola, non tegi emplastro, nec deligari ullo modo vulnuscu-

(a) GATTI *Nouv. reflex. p. 79.*

sculum debet. Virus enim sic applicitum per se satis adhæret, & in venas certo sibi viam aperit.

Acus pure infecta diu servat suam vim. Puri subrogatus pulvis crustarum deciduarum. Ejus adhibendi ratio duplex.

§. CCXCIII. Animadvertendum autem est, acum, aut lanceolam pure, ut supra, delibutam suam facultatem ad aliquot dies servare, itemque eam diu servari in pure è pustulis expresso, & in vasculum vitreum indito, dummodo probe clausum ab aeris attactu arceatur. Quod si puris recentis copia nobis non fiat, crustæ variolarum exsiccatæ, & in tenuem pulverem redactæ ei subrogari possunt. In hujusmodi pulverem inditur filum xylinum, aut sericum, diuque in eo morari sinitur; imo eodem probe confricatur, ut in se vim contagionis arripiat. Filum hocce epidermidem inter, & cutim ad duas, aut tres lineas acu trajicitur. Trajicitur, inquam; non enim ibidem relinquendum est, ut quibusdam placet; quia quidquid extraneum, alienumque est, irritatione inflammat, noxamque infert. Fili loco etiam acus, vel lanceola pulvere varioloso confricata, quo dixi modo, inseri potest; neque opus est, ut pulvis cum ea epidermidem inter, & cutim trudatur (a), videlicet ne molestam irritationem pariat. Atque hæc est methodus, quæ præ ceteris probanda videtur.

Pri-

(a) GATTI *l. c. p.* 83. 84.

Primum stadium. Secundum stadium. Eruptio variolosa in loco insitionis. Ejus descriptio. Symptomata comitantia. Antecedentia febrim. Febris accessio, sive tertium stadium.

§. CCXCIV. Inoculatæ variolæ suà & ipsæ habent stadia. *Primum* incipit a puris insitione, extenditurque ad levis usque cujusdam inflammationis apparitionem, quæ se in loco insitionis ostendit. Nihil autem prima, & secunda die circa vulnusculum apparet notandum; imo ejus oræ ita coivisse videntur, ut vix incisionis vestigium oculis pateat. At *tertia* ut plurimum *die* levis accedit insitionis loco inflammatio, cum pruritu interdum conjuncta: atque hinc *secundi stadii* exordium dicitur, quod tres circiter dies perdurat, antequam vera febris superveniat, interiora a contagio affici significans. Ista vero inflammatio est quædam variolosæ eruptionis species, a generali deinceps futura eruptione non dissimilis, eumdemque processum habens, quem reliquarum partium pustulæ habere solent. Hoc tamen ab illis differt, quod sine febre, & sine interiorum partium affectione in conspectum veniat, utpote effectum contagii proxima tantum loca adhuc occupantis. Modo unicam pustulam exhibet, in cujus centro punctum quoddam cernitur, morsui pulicis simile, vulnusculi videlicet vestigium; modo congeriem pustularum, veluti corymbum variolarum confluentium, repræsentat. *Quarta die* rubor in circulum dilatatur, pulicari quidem latiori maculæ parem, sed aliquantulum supra cutim reliquam exstantem. Sæpe pruritus eo in loco percipitur; dolorque sub axillis, atque in suprema brachii parte molestat. Paullatim pustulæ augentur, do-

dolent, elevantur, tactui renituntur, & vere inflammantur. Interea dolor sub axillis increscit, propagaturque ad scapulas usque. Interdum similis dolor inguina premit. Demum accedit capitis gravitas, aut cephalalgia, itemque lumborum cruciatus, quandoque ægritudo, virium lapsus, atque in nonnullis uberior urinæ excretio: quæ symptomata proximam febris accessionem, sive *tertium stadium* præmonstrant. Nonnumquam tamen hæc vel omnino absunt, vel levissima, ac brevissima sunt, citoque a febre excipiuntur, quæ febris certum indicium præbet actionis, quam in totum jam corpus exercet variolosum virus.

Febris eruptionem generalem antecedens. Ejus symptomata. Interea pustulæ circa insitionis locum supppurant. Altera, & tertio die febris augetur. Interim pustulæ insitionis latius suppurant. Eruptio generalis febrim fugat.

§. CCXCV. Febris hæc non ubique, neque in omnibus eodem post inoculationem tempore corripit. Communiter in regionibus calidis citius, in frigidis serius. In Italia quinto, vel sexto ut plurimum die. Nec aliter video evenisse iis, qui Vindobonæ verno tempore, & ad æstivum vergente a cl. STORCKIO inoculati fuere. Febrim comitantur calor intensus, sitis, nausea, dolor capitis, lumborum, & totius fere corporis, oculorum languor, lingua albida, pulsus frequens, inæqualis, celer, somni turbati, & reliqua, quæ naturalium variolarum propria habentur; sed plerumque multo mitiora omnia, & qualia in benignissimo discretarum genere esse consueverunt. Interea pustulæ in loco insitionis ortæ tenui aliquo humore repleri, & pellucere incipiunt. Circum eas rubor latius se se dif-

diffundit, cutisque magis tenditur, ac dolet. Altero, & tertio a febris accessu die modo horrent, modo calent alternatim ægrotantes, vehementius febricitant, viribus magis languent, vertiginem, doloremque capitis, colli, oculorum, dorsi, imo membrorum omnium apertius queruntur, valde sitiunt, tetramque variolosam mephitim, peculiarem, & hujus morbi propriam exhalant. Pustulæ interim circa insitionem validam inflammationem sustinent, atque ad suppurationem properant. Simul ac vero variolæ in facie, & reliquo corpore erumpunt, febris cum omnibus suis symptomatibus minuitur, quin imo prorsus cessat.

Quartum stadium, sive Eruptio variolarum. Pustulæ insitionis pus verum jam continent. Secundo eruptionis die jam bene habent. Rubor stigmatum insitionis evanescit. Suppuratio, sive quintum stadium. Nulla febris secundaria. Vires, appetitus, quies redeunt. Pustulæ insitionis decidunt. Stadium sextum, sive exsiccatio.

§. CCXCVI. Ab hac generali variolarum eruptione exorditur *quartum stadium*. Si febris sexto, aut septimo die invaserit, nono, vel decimo eruptio fiet. Solet enim secundo, aut tertio die apparere, postquam febris accessit. Interdum tamen differtur ad diem usque undecimum. Sub eruptione autem ipsa pustulæ supra insitionem, quamquam jam verum, maturumque pus contineant, circum tamen intense adhuc rubent. Altero vero eruptionis die ægri jam bene habent, pulsu propemodum naturali, & tranquillo. Dum variolæ numero increscunt, decrescit rubor stigmatum insitionis, imo postero die omnino evanescit. Eruptio intra tres, aut quatuor dies ita perficitur, ut die duodecima, decima tertia,

tia, aut decima quarta, prout nimirum citius, aut serius apparuerit; variolæ jam suppurare incipiant (*quintum* hoc *stadium* vocatur); decima vero quinta perfectam, absolutamque maturitatem consequantur. Nec suppurationis tempore ulla febris secundaria, saltem notatu digna insurgit, nisi pro secundaria habeas pulsuum aliquam elevationem, & celeritatem, quæ vespertinis præsertim horis ut suppurationis effectus non sine horripilationibus vagis, pustularum dolore, & nocturni somni aliqua perturbatione accidit; quamquam hæc tunc solum accidunt, cum pustularum numerus ingens fuerit, quod rarum tamen est. Maturitate variolarum apparente vires, appetitus, somnus tranquillus mox redeunt. Insitionis pustulæ exsiccantur, & paullatim crusta inde orta secedit, demumque decidit cicatricem rotundam, sive mavis maculam rubram relinquens. Variolæ item mox a suppuratione *exsiccationis stadium*, quod est *ultimum*, ingrediuntur. Exsiccantur vero eodem omnino modo, quo discretæ benignæ, id est sine ullo gravi symptomate.

Quot modis variolæ insititiæ a communi tradita historia abludant. Variolæ sine variolis. Interdum confluunt, & periculo non vacant. Non semper naturales avertuntur.

§. CCXCVII. Atque hæc est communissima, maximeque ordinaria variolarum insititiarum historia. Sæpenumero adeo benignæ sunt, atque exigua adeo earum eruptio, ut paucissimæ pustulæ ad cutim prodeant, ac proinde levissima tam inflammationis, quam suppurationis symptomata eas comitentur. Quin imo non infrequens est, febri inoculationem sub-

subsequenti nullas variolas succedere ; quo in casu etsi vera desit, pustulæ tamen circa insitionis locum exortæ omnem miasmatis inserti vim per se solas exantlare dicuntur. Quare certum, ratumque est, febrim variolosam interdum sine variolis servari, eaque sola immunem, qui inoculatus f..c, a variolis credendum esse, æque ac multis variolis conspersus (a) fuisset. Non tamen inficiari licet, variolas insititias quandoque in aliquibus confluentes, & periculosas exstitisse ; in aliis complicatas cum alio aliquo morbo exanthematico (a*) ; in multis ulcera diuturna, erysipelata, abscessusque varios reliquisse, itemque nonnullos, qui insititias jam habuissent, in naturales, sive spontaneas demum incidisse (b), quod tamen infortunium commune est iis quoque, qui naturalibus laboraverint.

Unde earum benignitas? Regimen quales esse debeat? Pulvis Dimsdalii inutilis, aut noxius. Alvus non ducenda, nisi quid urgeat. Sufficiunt enemata.

§. CCXCVIII. At benignæ, & tutæ vix non semper esse consueverunt. Benignitas vero, securitasque earum non medicamentis, quorum non egent, sed fere tota, atque universa insitioni ipsi, & regimini diætetico debetur. Regimen autem paucis quibusdam præceptis totum innititur. Ab insitionis die ad febris usque adventum nihil sive in victu jam

(a) GATTI *Nouvell. reflex. p.* 143. 144.

(a*) Recentissimum exemplum variolarum inoculatarum, quæ cum morbillis complicatæ fuerunt, & summopere, & cum vitæ periculo confluxerunt, videatur in T. LX. *Journ. de Méd. ann.* 1783. *p.* 120.

(b) GATTI *l. c. p.* 11.

jam proposito, aut consueto, sive in vestimentis præter consuetudinem innovandum est. Aeri solum libero, atque assiduis deambulationibus, animique variis oblectamentis inoculatus paullatim assuefaciendus est, ut deinceps, ubi hisce præsidiis magis indigebit, lubentius eis operam navet. Inutile, ac supervacaneum, ni etiam anceps consilium arbitror primo statim die, ut quidam inoculatorum proponunt, pulverem DIMSDALII, emetico-catharticum, ex calomelano, tartaro emetico, & absorbentibus conflatum præbere. Nam sæpe nauseas, vomitus, ventrisque dolores, aliasque turbas excitat; aut, licet eo omisso, variolæ tamen, dummodo reliqua in regimine serventur, æque benignæ esse solent. Neque quodvis aliud medicamentum, quod alvum ducat, propinandum est, nisi nausea, appetitus dejectio, aut alia doceant, primas vias sordibus prægravari. Quo casu, nisi antea jam id præstitum sit, licebit alvum eccoprotico solvere. Alias satis erit alternis diebus alvum, si compressa sit, enemate injecto aperire. Recte faciunt, arbitror, qui primis mox diebus ab inoculatione ad plenam usque variolarum eruptionem pedes in aquam moderate calidam quovis vespere per semihoram demittendos jubent.

Quando necesse sit, regimine uti accuratiori. Aer purus ducatur. Abstinentia a lecto & somno diurno. Infantibus somnus in aere aperto conceditur. Inter oblectamenta prima est deambulatio. Ejus boni effectus. Vectio. Cavendum est a longa sessione. Quando & ubi dormiendum. Qualis cibus? Natura consulenda. Potus. Jentaculum. Merenda.

§. CCXCIX. Oborta vero febre, tum primum ad

eruptionis usque finem necesse est, ut inoculatus aerem liberum, purum ac frigidum ducat, & quidem renovatum assidue sic, ut qui semel pulmone egressus est, non iterum respiretur. Præterea is interdiu a lecto, & speciatim a somno religiose abstineat. Quod si ob ætatem, veluti infantibus, necessarius etiam interdiu somnus sit, in aere aperto, & frigido capi sinatur. Mœror quoque omnis, aut tædium procul arceatur jocis, fabulis, cantiunculis, musicis concentibus, aliisque pro ætate oblectamentis, sed præsertim lenibus deambulationibus, quæ nimirum mentem exhilarent, exspirationem adjuvent, non vero corpus, sanguinemque exagitent. At si vires ita langueant, ut inoculatus pedibus consistere, aut incedere nequeat, tunc deferatur in aerem apertum, ibique relinquatur, donec quasi reviviscens sponte pedibus insistere, & deambulare incipiat. Tanta quippe est puri, frigidi, liberique aeris vis (*), ut vires illico resurgant, anxietas conquiescat & febris plurimum deferveat. Sin vero nequaquam id liceat, aut ex voto non cedat; curru, aut rheda eum vehi oportet per amœna viarum, aut spatiosa, apertaque ambulacra. Quod si tem-

(*) Nemo ullus fortasse pluris fecit aeris frigidi usum, quam celeberrimus inoculator noster GATTUS. Ne quis tamen credat in ejus laudibus modum non esse debere, audiamus eum ita loquentem: *Je me borne donc à demander que les inoculés, pendant la maladie, evitent également les excès de la chaleur, & du froid; qu' ils respirent un air frais, & que le degrè de cette fraîcheur soit determiné par leur bien être; qu' ils se conduisent, par rapport à cela, comm' ils se conduiroient en pleine santè, s' ils ne cherchoient que leur plaisir dans l' air qu' ils doivent respirer. Nouvell. reflex. p.* 112.

tempestas pluviosa, aut ventis agitata, aut humida, ac nebulosa, aut subitum acre frigus impediat, quo minus foras prodeat, domo quidem se se contineat, sed per cubicula huc illuc vagetur, cavens quidem a temporis injuriis, non vero ab aeris accessu, & renovatione prudenti. Sic toti dies transigendi sunt, excepto prandii, & cœnæ tempore, quo residere licebit. Sed etiam a longa sessione cavere oportet, ne vires amittantur, & membra torpescant. Cubitum demum petat hora consueta, & prope fessus; dormiatque in amplo conclavi, & bene ventilato. Quod attinet ad victum, toto febris, atque eruptionis tempore cibi arbitrio, & gustui ægrotantis accommodentur, dummodo ex eorum genere sint, quorum supra (§. CCXC.) mentionem feci. Natura rectius, quam medicus cibi quantitatem definiet; nam si appetitu spurio, & fallaci ægrotans ad edendum impellatur, statim satietatem queretur, & abstinebit. Quantum igitur cibi, & quando sumi liceat, natura ipsa docebit. Potui autem aqua frigida, & palato grata datur; quam succo mali medici, & saccharo gratiorem, utilioremque reddere fas est. Qui jentaculo assueti sunt, uti pueri jejunium minime ferentes, poterunt illud sumere, cui jam assueverint, idemque de merenda præcipitur.

Regimen descriptum quousque necessarium. Cautius sub suppuratione in aerem liberum prodeant. Pustulæ quæ aperiundæ? Purgatio in fine. Corpus universum lavandum. Fit gradus sensim ad sanorum victum. Quando cum aliis sanis redire liceat.

§. CCC. Tale regimen etsi a quibusdam observandum ad finem usque (*a*) eruptionis tantummodo proponatur, quasi hic malum a varioloso miasmate proficiscens finem haberet, & reliqua stadia, suppurationis videlicet, & exsiccationis seorsum considerentur, tamquam pustularum inflammationis effecta, quæ sponte, & sine medica ope feliciter terminari solent: tamen alii & suppurationis, & exsiccationis tempore pergendum in eodem regimine volunt, suadentque etiam in plena suppuratione, ut ægri in aere aperto, & frigido assidue versentur; neque eos audiendos esse censent, cum horrere se, & frigere ajunt; nam nihil hinc mali umquam derivari affirmant. Nos vero neque necessarium omnino tunc temporis refrigerans ejusmodi regimen, neque temere corpus suppurantibus variolis conspersum aeris inclementiæ objiciendum, cum nocumento id prorsus non vacet, arbitramur. Sanius, tutiusque consilium erit, si ab aere frigidiori, & nimium acri caveant, brevioremque moram extra domum trahant, diutiusque in cubiculis, non tamen undique clausis, sed opportune cum aere libero communicantibus se contineant, &, quantum per pustulas dolorificas, quibus pedes, & crura afficiuntur, licebit, deambulent, & recreentur. Illud etiam animadvertendum est, pustulas pure distentas, ni spon-

(a) GATTI *l. c. p.* 132.

sponte dehiscant, aperiri acicula, pusque exprimi posse; quod & dolores lenit, & exsiccationem accelerat, impedimentoque est, quo minus pus variolarum intro refluat. Exsiccatione absoluta, mos apud clinicos obtinuit, semel, bis, aut ter ad intervalla convalescentes purgandi; quod improbari nequit, si miti, atque ætati, temperamento, & corporis habitui accommodato medicamento id fiat. Delapsis demum pustulis totum corpus lacte & aqua tepentibus, quemadmodum in variolis naturalibus fieri diximus, abluendum, abstergendumque est. Nonnullis magis placet lac ex seminibus melonum expressum, in quo camphoræ aliquantulum solutum sit, adhibere. Ex hoc calente spongiam exprimunt, eaque blande cutim fricant, & mundant. & postea pannis lineis siccis impositis omnem humiditatem absumunt. Interim pro appetitus ratione paullatim ad pristinum ciborum usum revertendum est. Non prius vero ex hisce variolis convalescens alios, qui variolas passi non sunt, conveniat, quam quadraginta dies ab inoculatione præterierint, novaque vestimenta infectis substituta fuerint.

Si qua incident graviora symptomata, hæc ut in naturalibus variolis curantur. Interdum non modo graves sunt, sed etiam lethales ejusmodi variolæ. Inoculatio cur præferatur variolis spontaneis. Exempla a Principibus ducta.

§. CCCI. Quamquam vero insititiæ hujusmodi variolæ benignæ, & regulares solo regimine ad felicem exitum perveniant; si quando tamen ab ordinaria benignitate deflectant, & gravia symptomata sibi adsciscant, quæ soli regimini non obtemperent, poscantque validiorem medicinæ opem; tunc non alia curandi ratio in auxilium vocanda est, quam

quæ variolis naturalibus adhiberi consuevit, quæque jam supra exposita est. Nec solum interdum variolæ insititiæ graves, & periculosæ evadunt, verum etiam lethales, licet hoc rarissimum plane sit, si cum naturalibus comparentur, quibus tutiores benignioresque non injuria reputantur. Argumenta vero, quibus inoculationem variolis spontaneis anteponendam communiter contendunt, assertamque ab impugnatoribus, vituperatoribusve vindicant ejus patroni, ad quædam præcipua rediguntur, nimirum 1. Quod in sanis corporibus, aut rite præparatis institui potest. 2. Quod ætas, annique tempus magis accommodatum deligitur. 3. Quod ferales epidemicæ constitutiones vitantur. 4. Quod minima puris variolosi particula ad insitionem adhibetur, & cuti tantum applicatur; nec ore aut naribus miasma attrahitur, ut in naturalibus variolis usuvenit majori cum periculo. 5. Quod contagium sic communicatum minorem in œconomia animali perturbationem inducere experientia compertum est. 6. Quod pubertatis tempus, graviditas, puerperium, senectus, & morborum malignorum grassatio per inoculationem declinantur. 7. Quod venustati faciei prospicitur. 8. Quod qui hereditaria quasi labe pessimas, fatalesque variolas sibi timent, infortunium istud prævertere insitione, quæ benignas, & discretas ut plurimum excitat, non sine probabili fundamento possunt. Quæ postrema ratio tanti momenti visa est nostris temporibus, ut summi, potentissimique Principes, quorum progenitoribus variolæ spontaneæ perniciosissimæ exstitere, prolem, nepotesque carissimos a tanto discrimine per inoculationem eximendos eventu fortunatissimo curaverint.

FEBRIS VARIOLOSA SINE VARIOLIS.

An detur febris variolosa sine variolis?

§. CCCII. Ut variolæ sine febre (§. CLX.); sic *febris variolosa* sine variolis interdum occurrit. Hæc in primis tempore, quo variolæ epidemice vagantur, observari solet. Non desunt tamen, qui eam in dubium revocent; sed, ni valde fallor, injuste. *In quibusdam*, aperte inquit LUDWIGIUS (*a*), *licet paucissimis febris variolosa sine eruptione exanthematum accedit*. Cum LUDWIGIO consentiunt non pauci alii magnæ auctoritatis (*b*) scriptores. At nemini frequentius, manifestiusque ipsa se ostendit, quam variolarum inoculatoribus, ut supra animadversum (§. CCXCVII.) est. Consueto enim ab insitione variolosi puris tempore febris non raro supervenit, quæ perstat ad aliquot dies, demumque decedit, quin eam variolarum eruptio subsequatur. Quis eam non variolosam dixerit?

Descriptio. Cur desit variolarum eruptio.

§. CCCIII. Incipit autem hæc febris, progrediturque eisdem prope stipata symptomatibus, quæ variolarum eruptionem antecedere consueverunt; nec alia ratione curatur, quam quæ variolis opportuna est. Interdum etiam ptyalismum, qualis variolarum confluentium propius est, comitem habet (*a*), quo lucu-

(a) *Instit. Medicin. Clinic. P. I. cap. I. subsect. VII.* §. 176.

(b) AZZOGUID. *Lettera sopra il Vajuolo*. Nec ab horum sententia abhorrere videtur cl. TISSOTIUS.

(a) HAEN, *Divis. febr. p.* 97.

luculentius ejus variolosa natura demonstrari videtur. Non una vero est in ea durationis ratio. Modo brevius, modo longius spatium percurrit. Finiri autem sine variolis creditur, quod miasma variolosum mitius, & dilutius vasa cutanea laxiora potuerit, quin ea irritatione coarctaret, aut densitate obstrueret, præterlabi, & in auras avolare. Illud etiam verisimile esse potest, quod miasma variolosum non intime se cum reliquis humoribus commiscuerit, neque eos sibi satis assimilarit, ideoque quodammodo vagans, & diffluens, neque ullo modo irretitum per vasa cutanea, quin in iis consistat, & aut hæreat, facile evaporetur. Quandoque tamen in ejusmodi febre mihi videre contigit partem ejus, quod difflari debuisset, in adiposæ membranæ spatiis alicubi depositam, atque accumulatam abscessum genuisse, quo febris critice solveretur.

Diagnosis. An febris variolosa Sydenhamii cum nostra congruat?

§. CCCIV. Cognoscitur igitur *febris variolosa sine variolis* ex contagio prægresso, ex epidemica constitutione, ex symptomatibus exanthematicarum febrium communibus, & variolarum propriis, ex solutione demum sine ulla exanthematum variolosorum eruptione. SYDENHAMIUS (*a*) descripsit febrem quamdam, cui *variolosæ* nomen dedit, quia variolarum symptomata, & speciatim ptyalismum criticum, quo solvebatur, præseferebat. Utrum vero hæc Sydenhamiana cum nostra, de qua sermo est, congruat, vehementer dubito; nam etsi constitutionem variolarum ann. 1667. 68. & 69. comitaretur, prædominantisque morbi mores indueret, quod

(a) *Oper. sect. 3. cap. 3. p.* 181. *edit. Patav.* 1700.

quod fere faciunt omnes morbi intercurrentes, tamen longitudine durationis, & exanthematibus petechialibus, alia longe diversa a modo descripta nobis videtur.

VARIOLÆ SPURIÆ (*).

Discrimen inter veras & spurias. Lymphaticæ, aut crystallinæ etiam dictæ.

§. CCCV. A variolis veris tam naturalibus, quam insititiis multum differunt *spuriæ*, sive *illegitimæ*, sed in primis levitate, & brevitate morbi. Plerumque nulla, aut exigua admodum, & diariæ similis febris eas antecedit. Ac nisi prima, altera certe die erumpunt numero non multæ, sed illico satis conspicuæ, & prominentes, sparsim locatæ, & mutuo inter se dissitæ, & discretæ. Pustulas referunt in marginibus valde rubras, in medio diaphanas, quia ibi

(*) *Synonyma.*

Variola lymphatica SAUVAGESII, *Nosol. cl.* 3. *ord.* 1. *gen.* 2. *spec.* 1.

Varicella VOGELII, *de cognosc. & curand. &c.* §. CXXVIII.

Varicella, & variolæ volaticæ ANGLORUM.

Variolæ lymphaticæ spec. 1. SAGARII, *cl.* X. *ord.* 1. *gen.* 2. *sp.* 1.

Variolæ simplices crystallinæ MACBRIDII, *Introd. Method.* T. 2. *cap. XIII. p.* 78. *Lausann.* 1783.

Ravaglione, & Morbiglione ETRUSCIS, *vulgo vajuolo salvatico. Schiopetti aliis Italiæ populis.* FANTON. *Diss. de Antiquit., & progr. Febr. miliar. p.* 65. *Crystalli quorumd.* FONTAN. *ib. p.* 65. *Petite verole volante*, aut *Verrete*, aut *verolette* GALLIS. *Esclapete* OCCITANIS.

ibi vesiculam humore lymphatico, aut mucoso plenam habent; quam ob caussam *lympathicæ* etiam, aut *crystallinæ* vocantur, a crystallinis tamen, de quibus alias (§. CLXXXIII.) loquuti sumus, apprime differentes. Celerrime suum augmentum attingunt ad pisi sæpe magnitudinem accedentes. Intra biduum, aut triduum media vesicula plerumque disrumpitur; & pustulæ exsiccantur. Hinc exiguæ crustæ exortæ decidunt, nullas ut plurimum cicatrices, aut quædam tantummodo vestigia, quæ cito evanescunt (*a*), relinquentes. Fereque morbus totus tribus, quatuor, aut quinque diebus absolvitur. Raro diutius durat, & si quando lentius procedit, septima utique die penitus dissipatur.

Levis morbus est modo sporadicus, modo epidemicus. Variolæ spuriæ non præservant a veris. Curatio. Sub finem alvi ductio.

§. CCCVI. Morbus per se levis omnino est, & periculi fere expers (*a*). Interdum sporadice, interdum epidemice (*b*) oberrat. Infantes, & pueros corripit, reliquos vix unquam. Modo ante, modo post veras variolas infestat: sed qui spurias expertus est, non ideo a veris immunis censendus est; in veras enim incidet alio tempore, non secus ac alii solent. Non alia curatione egent spuriæ ejusmodi variolæ, quam blando regimine diapnoico. Hieme moderatus lecti tepor, & diluta calida florum tiliæ, aut sambuci plerumque sufficiunt. Si vero quid ingruat præter consuetudinem, ex iis, quæ ad curandas variolas veras proposita sunt, oppor-

(a) SAGAR. *Cl. X. ord. gen. & spec. citat.*
(a) LUDWIG. *Instit. Medic. clin.* §. 177.
(b) HAEN. *divis. febr. p.* 20.

portuna adjumenta petantur. Ad summum, finito morbo, alvus leni eccoprotico laxari poterit.

Verrucosæ benignæ. Duræ Ovales.

§. CCCVII Harum veluti varietas quædam sunt variolæ *verrucosæ benignæ*, sive *acuminatæ*, ut a VOGELIO nominantur. Pustulas hæ quoque referunt rubras, sed duras, & verrucis simillimas supra cutim exstantes, quæ septem fere diebus evanescunt. Ob mitem, innocuamque naturam *verrucosæ benignæ* dicuntur, quo ab alibi (§. CLXXXIII.) descriptis discriminentur. Alteram varietatem spuriarum habet VOGELIUS (a), quibus *duris ovalibus* nomen est. Hæc, inquit, *post aliquot plerumque dierum febrem tubercula format obscurius rubentia, dura, ad ovalem figuram accedentia, halone rubro cincta, verisque variolis paullo majora. Quæ post duos, vel tres dies non nihil ulcerantur, & paullatim cum nigrore exarescunt; denique pallescunt, & subsident; aliis interdum novis interea exclusis, ut, octiduo plerumque finitus morbus, nunc ad aliquot hebdomadas producatur vel sine febre, vel cum febricula lenta.* Num hæ ad variolas spurias vere spectant?

FINIS TOMI TERTII.

IN-

(a) *L. c.*

INDEX CAPITUM.